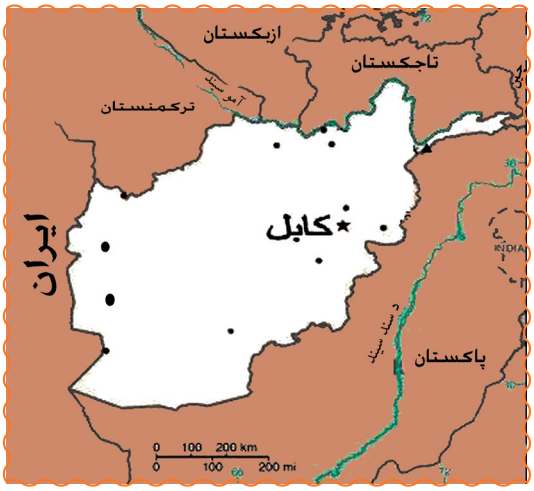
لومړی څپرکی
سرحدونه او اداري تشکيلات

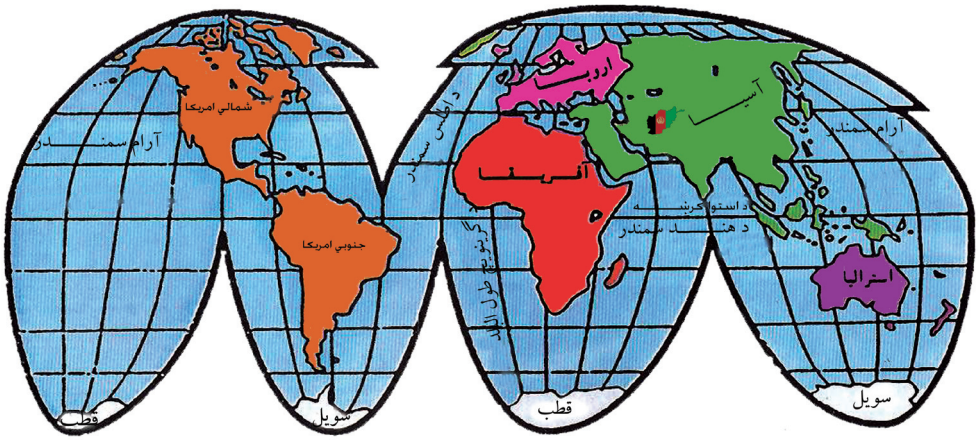
۱-۱ موقعیت او څلورخواوې:

د افغانستان د موقعیت او څلور خواوو په هکله څه پوهېږئ؟

د آسیا د لوېې وچې دولس هېوادونه د افغانستان په ګډون په وچې پورې تړلي دي. افغانستان د طبیعي ځانګړتیاوو له مخې د آسیا په جنوب کې یو غرنی هېواد دی. افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په درلودلو سره د آسیا لرغونی هېواد ګڼل کېږي. افغانستان په شمالي نیمه کره کې د شمالي عرض البلدونو د ۲۹ درجو، ۲۲ دقیقو او ۵۳ ثانیو او ۳۸ درجو، ۲۹ دقیقو او ۲۸ ثانیو او ختیځه نیمه کره کې د ختیځ طول البلدونو ۶۰ درجو، ۲۸ دقیقو او ۴۱ ثانیو او ۷۴ درجو، ۵۱ دقیقو او ۴۷ ثانیو ترمنځ موقعیت لري. د افغانستان مساحت ۶۵۲،۰۰۰ کیلومتره مربع دی. مساحت یې له هر یوه اروپایي هېواد څخه زیات دی. افغانستان د مساحت له مخې په آسیا کې دولسم هېواد دی[1]. د افغانستان نفوس په ۱۳۹۷ لمریز کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوي دي. د افغانستان اعظمي اوږد والی له ختیځې نقطې یعنې د یولي له درې څخه تر لویدیځې نقطې یعنې ذوالفقار پورې ۱۲۰۰ کیلو متره او سور یې په شمال کې له خماب څخه په جنوب کې د چګایي تر غرونو پورې ۹۱۲ کیلو متره دی. د هند سمندر ته د افغانستان نږدې فاصله د هلمند د ولایت د کشتګان

۱- روسیه،چین، هند، سعودي عربستان، ایران، منګولیا، قزاقستان، اندونیزیا، پاکستان ،ترکیه، میانمار او افغانستان .

په نړۍ کې د افغانستان موقعیت

غر د مزاري د کوتل له جنوب لوېدېځ څخه د عرب د سمندرګي تر ډېر نږدې ساحل پورې تقریباً ۳۹۰ کیلومتره ده. افغانستان په شمال کې د منځنۍ آسیا له تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان، په لوېدېځ کې له ایران او په ختیځ او جنوب کې پاکستان سره پوله لري.

د افغانستان ختیځ او جنوبي سرحدونه د ډیورنډ د تپل شوې کرښې په واسطه چې د پښتنو قبایلوله منځ څخه تېریږي، په نښه شوي دي. د افغانستان خلکو هغه په رسمیت نه ده پېژندلې[1].

افغانستان په شمال ختیځ کې تقریباً د ۹۲ کیلومترو په واټن د چین سنکیانګ ولایت سره پوله لري.

افغانستان د پامیر په برخه کې څه نا څه تر ۲۴ کیلو مترو پورې سور لري چې تاجکستان له

۱- د افغانستان او برتانوي هند ترمنځ طبیعي سرحد د سند سیند او د بلوچستان جنوبي سواحل وو. خو د انګلیسانو دسیسو او دګندمک او ډیورنډ د معاهدې په تپلو د افغانستان له خاورې څخه یوه برخه بېله شوه او د افغانستان سرحد د واخان د کلیک کوتل څخه تر بلوچستان او ملک سیاه تر غرونو پورې وټاکل شو. چې د هغې له مخې د چمن، پښین، وزیرستان، کرمې، پاړه چنار، اپریدو، باجوړ، سوات او چترال سیمې له افغانستان څخه بېلې شوې او د هغه وخت د برتانوي هند په دولت پورې وترل شوې چې د پاکستان له منځته راتلو وروسته یې پاکستان ته پرېښودې چې د افغانانو لپاره د منلو وړ نه دي.

کشمیر څخه جلا کوي. افغانستان دجغرافیایي موقعیت له مخې د منځنۍ آسیا په لاره کې پروت دی. د دې سیمې موقعیت د سیاست او اقتصاد له پلوه ډېر مهم دی. ځکه چې افغانستان، ایران، هند، پاکستان له درېوو حوزو او د منځنۍ آسیا هېوادونه سره یوځای کوي. د منځنۍ آسیا هېوادونه هم سمندر ته لاره نه لري. له همدې امله یې سوداګري د آسیا د لوېې وچې له سویلي هېوادونو سره د افغانستان له لارې کېږي. همدغې موضوع د افغانستان موقعیت ته زیات ارزښت وربخښلی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو و وېشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په باره کې یوه له بلې سره بحث وکړي. د هرې ډلې یوتن به خپله موضوع په ټولګي کې تشریح کړي.

- افغانستان د ځمکې د کرې په کومه برخه کې پروت دی. د طول البلد او عرض البلد له مخې معلومات وړاندې کړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. اعظمي اوږد والی او سور یې د سیمو له مخې په نقشه کې وښیئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. له سمندر سره د افغانستان ډېر نژدې واټن د سیمو له نومونو او فاصلو سره بیان کړئ.
- د افغانستان ځلورخواوې بیان کړئ.

پوښتنې

۱- د افغانستان طبيعي څرنګوالی بيان کړئ؟

۲- د پنځو داسې هېوادونو نومونه واخلئ چې له افغانستان څخه ډېر مساحت لري.

۳-زمونږ هېواد له سمندر څخه څومره واټن لري؟

۴- يوازې د افغانستان د شاوخوا د طول البلدونو او عرض البلدونو درجې ووايئ.

۵- د افغانستان مساحت څومره دی؟

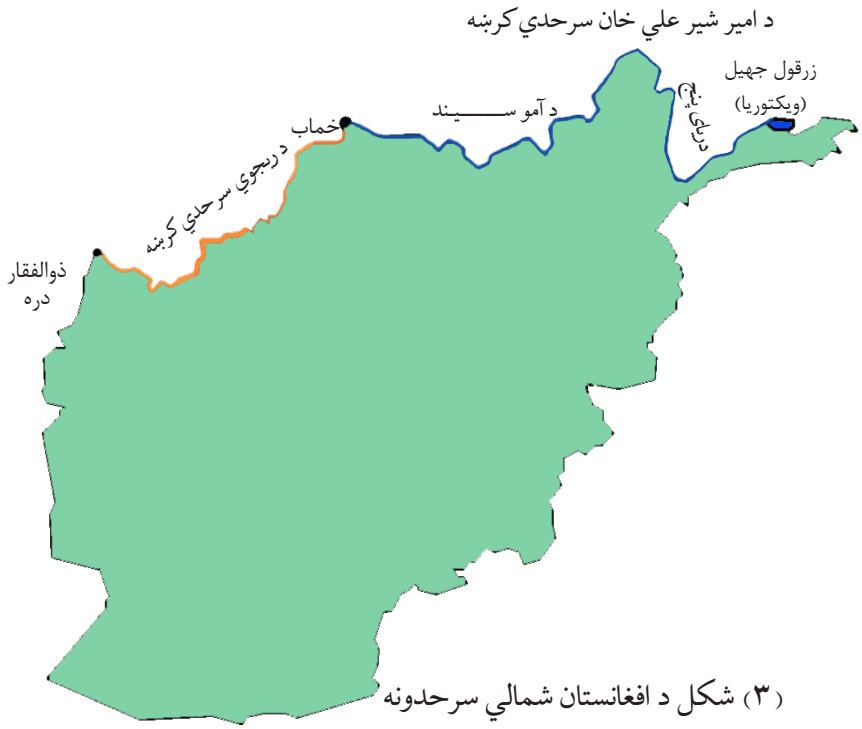
۶- د افغانستان خلکو د ډيورنډ کرښه په رسميت ولې نه ده پېژندلې.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د افغانستان نقشه رسم کړئ. د يولې دره، ذوالفقار دره، پامير، خماب او د افغانستان ګاونډيان په نقشه کې وښيئ.

۱-۲ شمالي سرحدونه

الف: د امير شير علي خان سرحدي کرښه.

(۳) شکل د افغانستان شمالي سرحدونه

د افغانستان کوم سرحد د پنج او آموسيند په واسطه تاکل شوی دی؟

په ۱۹ پيړۍ کې د انګليسانواو تزاري روسيې د پرمختګ د سياست له مخې د دې خاورې زياته او مهمه برخه د افغانستان له بدن څخه بېله شوه. پخوا به د افغانستان شمالي سرحدونه د افغانستان د محلي حکومتونو او د مرکزي آسيا د هېوادونو له خانانو او يا د افغانستان د مرکزي حکومتونو او د ماوراءالنهر د اميرانو ترمنځ ټاکل کېدل. خو کله چې په ۱۹ پيړۍ کې تزاري روسيې په مرکزي آسيا کې په فتوحاتو پيل وکړ، د دې لپاره چې انګليستان خپلې استعماري ګټې د هند په شمال کې وساتي، نو د روسانو له نيت څخه په وېره کې شول او ويې غوښتل چې د روسانو د يرغل په وړاندې زر تر زره خندونه رامنځته کړي. په لومړي پراو کې يې امير شير علي خان وهڅاوه چې له تزاري روسيې سره

امیر شیر علي خان

خپل سـرحدونه وټاکـي. د دواړو دولتونو ترمنځ خبری پیـل شـوې.د انګلیسـانو د بهرنیو چـارو وزیـــر لارډ ګرینویـل Lord Granville او د روسـیې د بهرنیوچارو وزیر پرنس ګورچکوف Prince Gorchakov د افغانسـتان او تزاري روسـیې د سـرحدونو د تثبیت لپاره وټاکل شـول. په پای کې په ۱۸۷۳ میلادي کال، چې د ۱۲۵۱ لمریز کال سـره سـمون لري، د افغانسـتان شمالي سرحدونه له زرقول څخه تر خماب پورې چې د پنج او آمو سیندونو مسیر دی د امیر شیرعلي خان د سرحدي کرښې په نوم تثبیت شول.

د هغه ټرون له مخې چې د ۱۳۲۵ لمریز کال د غبرګولي د میاشتې پر ۲۲مه نېټه چې د ۱۹٤٦ میلادي کال د جون له میاشـتې سره سـمون لري، د وخت د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو وزیر مولوتوف او په مسکو کې د افغانستان سفیر (سلطان محمد خان شیر زوی) په واسطه لاسلیک شـو، پربکړه وشـوه چې د آمو سیند منځنۍ کرښه دسـرحد په توګه وپېژندل شي او د درقد ټاپو چې تقریباً ۴۲۲ کیلومتره مربع مساحت لري او د تخار ولایت په شمال کې پرته ده، د افغانستان د خاورې برخه وګڼل شـي. په۱۳۴۲ لمریز کال کې چې له ۱۹۴۶ میلادي کال سـره سمون خوري، د پنج او آمو سیندونو له اوبو څخه د ګټې اخیستنې ټرون لاسلیک شو.

ب- د ریجوي سرحدي کرښه:

کله چې امیر عبدالرحمن خان واک ته ورسېده، وېې پتیله چې پاتې شمالي سرحدونه تثبیت کړي. نو د تزاري روسیې او برتانیې ترمنځ دوهم ځل خبرې پیل شوې. پرېکړه وشوه چې د درېوو هېوادونو افغانستان، برتانیې او روسیې پلاوي دې د ۱۸۸۴ میلادي کال په نومبر کې سرخس ته حاضر شي. د روسیې هیأت ټاکلي ځای ته په خپل وخت حاضر نه شو. برعکس، د روسیې عسکرو په منځنۍ آسیاکې خپلو یرغلونو ته دوام ورکړ، پنجدې ته نیژدې شول او د خاتون له پل څخه یې چې د هریرود د سیند له پاسه دی، د نظامي اډې په توګه کار اخیست. د جنرال غوث الدین خان په مشرۍ، د افغاني پوځیانو چې شمېر یې دوه زرو تنوته رسېده او د پنجدې د ساتنې له پاره هلته اوسېدل د روسیې له قوې سره چې د علي خانوف تر مشرۍ لاندې و، نښته وشوه. افغاني پوځیانو چې شمېر یې لږ او په محاربوي تجهیزاتو هم سمبال نه وو، له پنجدې څخه دفاع ونه شوه کولای. پنجده او آق تپه په ۱۸۸۵ میلادي کال، چې له ۱۲۶۳ لمریز کال سره سمون خوري، تزاري روسانو اشغال کړه. له دې واقعې وروسته د انګلستان د هغه وخت د ملکې، وېکټوریا، له وېرې څخه ډک تلګرام دوهم الکساندر تزاري روسیې ته د دې سبب شو چې روسي عسکرو له زیات پرمختګ څخه صرف نظر وکړ. یوځل بیا د تزاري روسیې او انګلستان د استازو ترمنځ په لندن کې سرحدي مذاکرې پیل شوې چې د افغانستان شمال لویدیځ سرحدونه د تزاري روسیې سره وټاکل شي. بېلابېلو هیأتونو په مذاکرو پېل وکړ چې په ۱۸۸۷ میلادي کال چې له ۱۲۶۵ لمریز کال سره سمون خوري، شپږ فقره ییز پروټوکول یې لاسلیک کړ او شمال لویدیځ سرحد چې د ریجوي کرښې Riage Way په نوم یادېږي د نقشې پرمخ تشبیت کړ. دغه سرحدي کرښه وروسته د انګریزانو د استازي د چارلس پټ charles pate او د تزاري روسیې داستازي کپتان کامروف capitan kamerove پواسطه د څلورو کلونو په موده کې د د ذوالفقار له درې څخه ترخماب پورې په یوې قوسي کرښې تثبیت شوه چې ۳۰ کیلومتره د مرغاب د سیند او نور یې د پېلرونو پواسطه په نښه شوې.

امیر عبدالرحمن خان

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وېشل کېږي. هره ډله له لاندنيو موضوعګانو څخه پر يوې موضوع په خپلو کې بحث کوي. د هرې ډلې يو نفر خپله موضوع د ټولګي په مخ کې بيانو ي.

- د افغانستان نقشه رسم او د امير شيرعلي خان سرحدي کرښه په کې په نښه کړئ او د هغې په باب معلومات ورکړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ؛ د ريجوي سرحدي کرښه په کې وښيئ او د هغې په باب معلومات ورکړئ.

پوښتنې:

۱ - د افغانستان شمالي سرحدونه څرنګه وټاکل شول؟

۲ - انګليسان د تزاري روسيې له نيت او فتوحاتو څخه چې په مرکزي آسيا کې يې ترسره کړل، ولې په وېره کې و؟

۳ - په اوسني وخت کې کوم هېوادونه کولی شي د پنج او آمو له سيندونو څخه په ګډه ګټه واخلي.

۴ - روسانو پنجده په څه ډول اشغال کړه؟

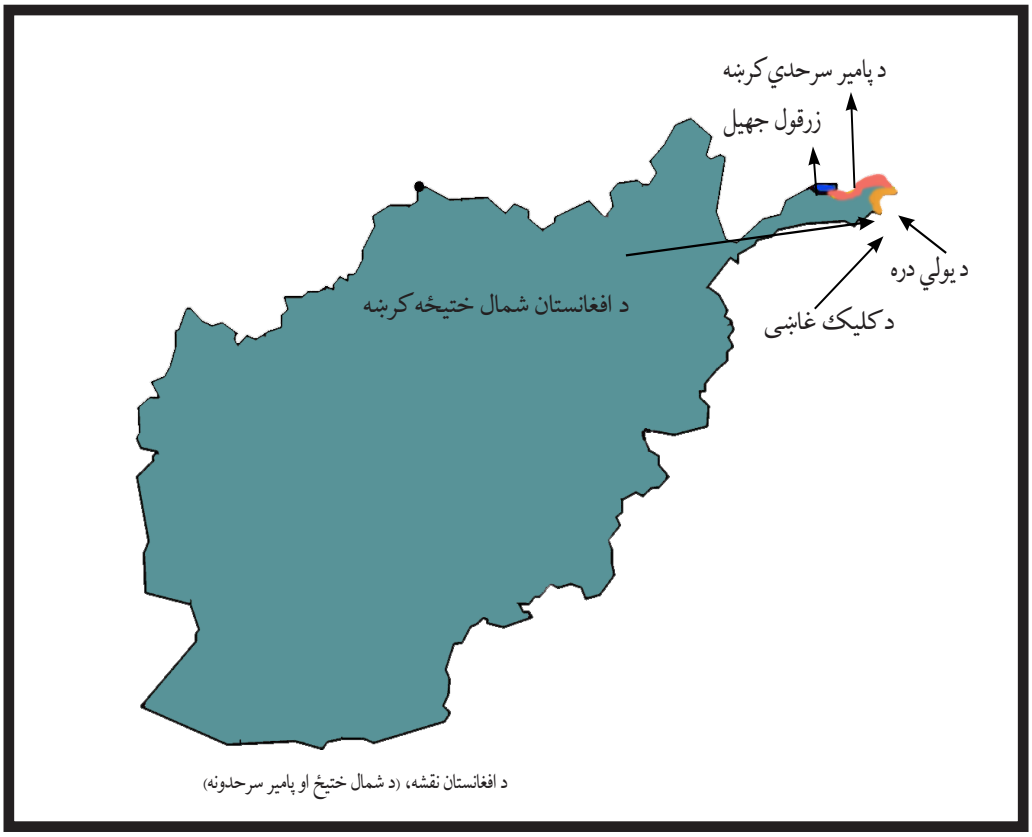
۵ - روسانو په افغانستان کې زيات پرمختګ ته ولې دوام ورنه کړ؟

۶ - د ريجوې سرحدي کرښه له کومې سيمې څخه ترکومې پورې اوږده شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د زرقول (ويکټوريا) جهيل، خماب، ذوالفقار، د امير شيرعلی خان او د ريجوې سرحدي کرښې وښيئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وښيئ.

۱-۳شمال ختيځ سرحدونه

د افغانستان نقشه، (د شمال ختيځ او پامير سرحدونه)

د افغانستان په شمال ختيځ کې دوې سرحدي کرښې شته. د پامير سرحدي کرښه د افغانستان او تاجکستان ترمنځ او شمال ختيځ سرحد د افغانستان او چين ترمنځ په نښه شويدي. د پامير او واخان لوړه سطحه، چې د سمندر له سطې څخه ۶۰۰۰ متره لوړوالی لري، د سيند سيند او آمو سيند د څانګو ترمنځ بېلېدونکې ساحه ده. دغه دواړه سيندونه د همدې سيمې له دايمي کنګلونو څخه سرچينه اخلي. له همدې امله د پامير لوړه سطحه د نړۍ د بام په نامه شهرت لري. دغه کم سوره افغاني ساحه د هغې وخت د تزاري روسيې، چين او برتانوي هند ترمنځ پرته وه. په دې ساحه کې د سرحدونو تثبيت له ډېرې مودې څخه د بحث لاندې وو. د ۱۸۷۳-

۱۸۸۷ میلادي کلونو ترمنځ، کله چې د افغانستان شمالي سرحدونه تثبیتیدل، د شمال ختیځو سرحدونو په هکله هم خبرې وشوې. خو ځرنګه چې د آمو د سیند سرچینه ځرګنده نه وه معلومه، نو په دې برخه کې څه ستونزې وې. ځکه چې ځینوفکر کاوه چې د آمو سیند د زرقول له جهیل څخه سرچینه اخیستې ده او ځینو ویل چې د آمو د سیند سرچینه د اقسو اوبه دي چې د چقمقتین له جهیل څخه یې سرچینه اخیستې ده. له همدې امله پدې برخه کې د افغانستان د سرحد ټاکنه او رسمول ضروري وه.

د امیر عبدالرحمن خان د دورې په وروستیو کلونو کې په ۱۸۹۵ میلادي کال کې چې د ۱۲۷٤ لمریز کال سره سمون لري، د درېوو هېوادونو استازي چې له افغانستان څخه غلام محی الدین خان د هغه وخت د قطغن او بدخشان د ولایت حکمران، مجرجرلو Major Gerlow د انګلیسانو د هیأت مشر او فیفروشوایکوسکي Fifroshuikoisky د تزاري روسیې د هیأت مشر وو، د کوچني او لوی پا میر په سیمه کې یې په مذاکرې پیل وکړ. دغه مذاکرې نهه میاشتې اوږدې شوې. په پای کې د پامیر سرحد په ختیځ کې د چین ترسرحده پورې د افغانستان او تزاري روسیې ترمنځ وټاکل شو. د انګلیسانو ځینې سیاستوالو د خپلو لاندې شویو ساحو او د تزاري روسیې ترمنځ له یوې حایلې ساحې سره مینه درلوده. د پامیر او واخان په ساحه کې د انګلیس او روسیې امپراطورۍ یوه له بلې سره نښتې وه. د دې لپاره چې د هغوی ترمنځ یوه حایله ساحه راشي، نو واخان یې بې پوښتنې افغانستان ته ورکړ.

د پامیر سرحدي کرښه د زرقول د جهیل له ختیځ څخه په ختیځ کې د یولي تر درې پورې اوږده ده. د روسیې دولت د ۱۸۹٦ میلادي کال د مارچ په میاشت کې دغه کرښه ومنله. په دې ډول واخان افغانستان ته د یو نړیوال تړون له مخې ورکړل شو. د همدې کال په اکتوبر کې امیرعبدالرحمن خان درواز ونیو. روسانو د آمو هغه خواکې روشان او شغنان چې د افغاني قوې له خوا خالي شوې وه د بخارا امیرته وسپارل.

په ۱۹۴۹ میلادي کال کې د چین د ولسي جمهوریت له تأسیس څخه وروسته سرحدي مذاکرې یوځل بیا د محمد ظاهر شاه د پاچاهۍ په دوره کې د افغانستان د دولت او د چین د ولسي جمهوریت ترمنځ پیل شوې. په ۱۳۳۶ لمریز کال کې، چې له ۱۹۵۷ میلادي کال سره سمون لري، موافقه وشوه چې د دواړو هېوادونو ترمنځ دې سرحدونه وټاکل شي او د ځمکې پرمخ دې تثبیت شي. نو شمال ختیځ سرحد چې دیولي له درې څخه د یوقوس په بڼه د کلیک تر غاښي پورې چې د واخجیر غاښي په جنوب ختیځ کې پروت دی، د افغاني پامیر او د چین د سنکیانګ ولایت ترمنځ د ۱۳۴۳ لمریز کال د زمري په میاشت کې په فني ډول د بینرونو په نصبولو علامه ګذاري او تثبیت شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په ډلو ووېشئ. هره ډله دې په خپلو کې پر لاندې موضوعاتو بحث وکړي. یوتن د ډلې په استازیتوب خپله موضوع ټولګیوالوته تشریح کړي.

- د پامیر د لوړې سطحې او د هغې د مخکنیو او اوسنیو حدودو په باره کې بحث وکړئ.
- د پامیر سرحدي کرښه څرنګه وټاکل شوه؟
- د حایل ساحې هدف څه و؟
- د پامیر د ساحې نقشه رسم، شمال ختیځې سرحدي کرښې وروباندې رسم او په باره کې یې معلومات وړاندې کړئ.

پوښتنې:

۱- په ۱۹ پېړۍ کې د پامیر او واخان د سیمې حدود بیان کړئ.

۲- د پامیر او واخان د سیمې اوسني حدود شرحه کړئ.

۳- د پامیر سرحدي کرښه د کومو هېوادونو ترمنځ تېره شوې ده؟

۴- د آمو سیند له کوم ځای څخه سرچینه اخلي؟

۵- له کومو هېوادونو څخه کومو کسانو د پامیر د سرحدي کرښې د ټاکلو په پرېکړه کې برخه درلوده؟

۶- شمال ختیځ سرحد د کومو هېوادونو ترمنځ دی او څومره اوږدوالی لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان د پامیر او واخان د سیمې نقشه رسم کړئ او د ویکټوریا او چقمقتین جهیلونه، د یولي دره، د کلیک او واخجیر غاښي او د پامیر او شمال ختیځ سرحدونه په کې وښیئ؟

۱-٤ ختیځ او جنوبي سرحدونه

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه د محمدزیانو د واکمنۍ تر لومړي وخت پورې افغانستان په ختیځ او جنوب کې تر کشمیر، لاهور، پنجاب، پېښور، اسماعیل خان دېرې، غازي خان دېرې، شکارپور، سند، ملتان او په پای کې عرب سمندر ګي پورې پراخ و. خو د سدوزي او محمدزي ورونو ترمنځ خپلمنځي نفاق او د سدوزیانو او محمدزیانو ترمنځ سیالیو کې ځینې یادې سیمې د وخت په تېرېدو سره د انګلیسانو لاس ته ورغلې او د انګلیسانو له لاس لاندې سیمو او زمونږ د هېواد ترمنځ سیمه کې سرحد نه و.

انګلیسانو زیاته قوه په ۱۸۹۳ میلادي کال کې د افغانستان په لوري راولېږله او امیر عبدالرحمن خان ته یې یاد داشت واستاوه چې د جنرال رابرټ سیاسي هیأت له یوې عسکري فرقې سره په جلال آباد کې ومني. امیر عبدالرحمن خان په قهر شو او خپلو سلو زرو عسکرو ته یې د تیارسۍ امر وکړ او د جهاد د اعلانولو اراده یې وکړه، خو کله چې انګلیسانو دغه مقاومت ولید، له خپلو پرېکړو څخه تېر شول او په دې قانع شول چې خپل پنځلس کسیز سیاسي هیأت د مارتیمر ډیورنډ په مشرۍ کابل ته را واستوي.

ډیورنډ کابل ته راغی او د ډیورنډ ترون، چې مواد یې مخکې د انګلیسانو له خوا ترتیب شوي وو امیر عبدالرحمن خان ته وړاندې کړ. د ۱۸۹۳ میلادي کال د نومبر پر ۱۲ نېټه چې د ۱۳۱۱ قمري کال د جمادی الاول د دوهمې نیټې سره سمون لري، امیر عبدالرحمن خان د خپلو دولتي اراکینو له مشورې پرته د چهلستون مانۍ کې ترون لاسلیک کړ او یو لوی تاریخي مسؤولیت یې پر غاړه واخیست. د دې ترون په پای کې د ډیورنډ سرحدي کرښه د واخان د پامیر د غره د واخجیر کوتل له سویل ختیځ د کلیک له کوتل څخه د ملک سیاه تر غره پورې د هېواد په جنوب لویدیځه زاویه کې وټاکل شوه. چمن، پښین، وزیرستان،کرمه، پاړه چنار، اپریدي، باجوړ، سوات او چترال د افغانستان له خاورې څخه بېل شول او د هغه وخت برتانوي هند پورې وترل شول. د برتانوي هند د هیأت رئیس پرېکړه وکړه چې د هغې له مخې د پنج د اوبو په شمال کې د روشان او شغنان سیمې او د آمو د سیند پاسنۍ برخه چې د ګورچکوف او ګرینویل د ۱۸۷۳ میلادي کال د پرېکړو له مخې د افغانستان په واک کې وې، بېرته دې تزاري روسیې ته وسپارل شي او د هغې په مقابل کې دې واخان او آسمار د افغانستان د خاورې برخه شي. د ډیورنډ پرېکړه چې د کاغذ پرمخ لیکل شوې وه د ځمکې پر مخ نه وه ټاکل شوې، د ستونزو او اختلافونو باعث شوه. دغه پرېکړه د افغانستان د خلکو لپاره د منلو وړ نه وه. ځکه چې له یوې خوا دغه پرېکړه د ځمکې پرمخ په عملي توګه د تطبیق وړ نه وه او غوښتل یې چې یو بل هیأت دغه ترون له سره وڅېړي.

خو متاسفانه د وروستیو هیأتونو مشاهدات او نظریات هم یوطرفه او غیر عادلانه وو. کله چې د افغانستان حکومت د موضوع په حقیقت پوه شو او له بلې خوا د ډیورنډ سرحدي کرښې د دې سیمې قومونه او قبیلې چې له موږ سره ګډ، دین، ژبه، فرهنګ، ثقافت، رسم او رواجونه او نور بشري مشترکات لري، پر دوه برخو ووېشل او حاکمې ستراتیژیکي نقطې هم د برتانوي هند په برخه شوې.

د ډیورنډ د ترون له لاسلیک څخه وروسته په ټولو قبایلي سیمو، په تېره بیا د وزیرو او مسودو

په قبیلو کې پرله پسې شورشونه پېل شول. هغوی له امیر عبدالرحمن خان څخه غوښتل چې له انګلیسانو څخه یې وژغوري او په افغانستان پورې یې وتړي؛ خو امیر په دې برخه کې کوم اقدام ونکړ.

انګلیسانو په زور او ظلم، نه یوازې قبایلو ته قناعت ورنکړی شو، بلکې زیاتې ستونزې یې رامنځته کړې. انګلیسانو له امیر عبدالرحمن خان سره د ښو دوستانه اړیکو لپاره په کال کې ۱۲ لکه روپۍ امیرته ورکولې. د ټرون له لاسلیک څخه وروسته یې شپږ لکه روپۍ نورې هم ورباندې زیاتې کړې.

د افغانستان له خپلواکۍ (۱۹۱۹ میلادي کال) څخه وروسته بیا هم د ډیورنډ د سرحد مسأله ناحله پاتې شوه. په ۱۹۴۷ میلادي کال کې د پاکستان له جوړېدو سره، دغه موضوع بیاهم ناحله او بې پرېکړې پاتې شوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې په پخپلو کې له لاندنیو موضوعګانو څخه پریوې بحث وکړي. د خپل بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

- د احمد شاه بابا له دورې څخه د محمدزیانو د دورې تر پېل پورې د افغانستان د هغو سیمو نومونه واخلئ چې اوس د افغانستان له خاورې څخه جلا شوې دي.
- د ډیورنډ د سرحدي کرښې د ټاکلو جریان څه ډول و؟
- د افغانستان نقشه رسم کړئ او د ډیورنډ سرحدي کرښه، چترال، بلوچستان او د ملک سیاه غر په کې په نښه کړئ.

پوښتنې:

۱- د ډیورنډ سرحدي کرښه پر کومه نښه کې لاسلیک شوه؟

۲- د ډیورنډ ټرون د چاله خوا لیکل شوې وه؟

۳- انګلیسانو د ډیورنډ ټرون په څه ډول په امیر عبدالرحمن خان تحمیل کړ؟

۴- زمور هېواد د دې ټرون په لاسلیک کې څه ښه غوره کړه؟

۵- د افغانستان ولس د ډیورنډ د سرحدي کرښې پرېکړه ولې نه منې؟

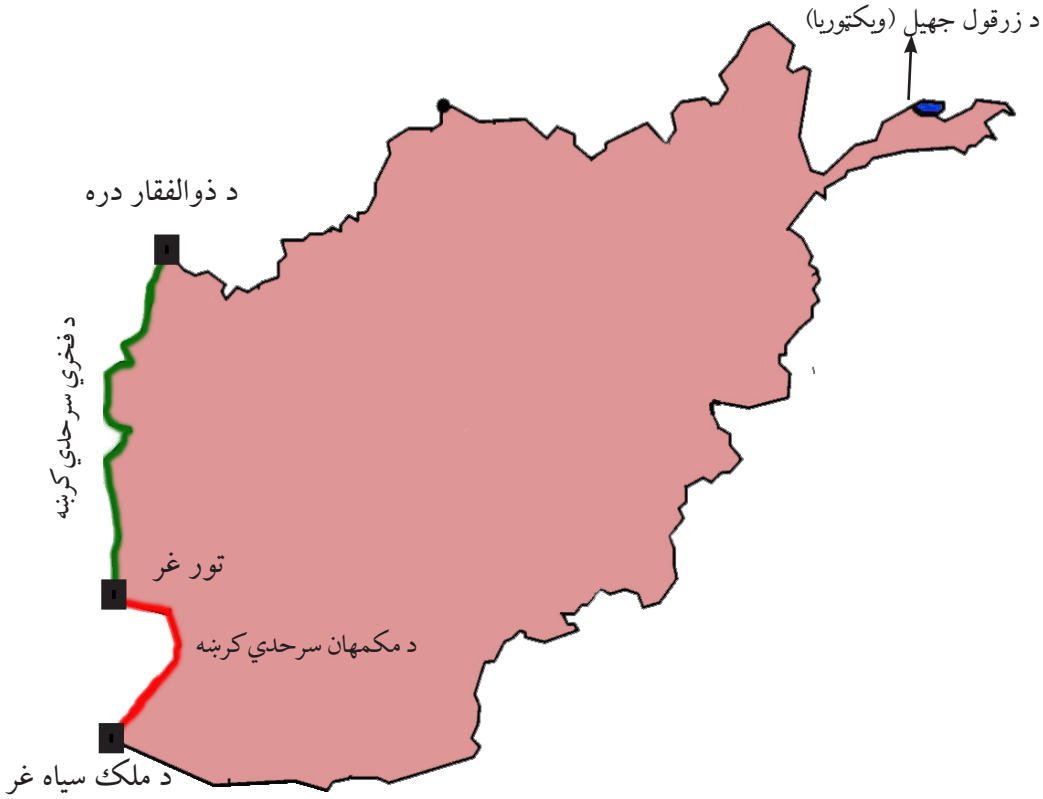
۶- د ډیورنډ کرښې د دواړو غاړو خلک څه فرهنګي ورته والی لري؟

۷- انګلیسانو امیر عبدالرحمن خان ته څومره پیسې ورکولې او ولې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ؛ د امیر شیرعلی خان، پامیر، شمال ختیځ او ډیورنډ کرښې یې وښیئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګي ته راوړئ.

۱-۵ لویدیځ سرحدونه

د لویدیځو سرحدونو په باره کې څه پوهیږئ؟

زمونږ د هیواد په لویدیځ کې د افغانستان او ایران ترمنځ دوه سرحدي کرښې شته چې د مک‌مهان او فخري سرحدي کرښو په نومونو یادیږي چې هره یوه یې په تفصیل سره لولو.

الف: د مک‌مهان سرحدي کرښه:

د سیستان سیمه چې د هیواد په جنوب لویدیځ کې ده، د تاریخ په ښه‌ښلو دوره کې، کله به د افغانستان او کله به هم د ایران د اداري لاندې وه.

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه (په ۱۷۴۷ میلادي کال کې چې له ۱۱۲۵ هجري لمریز کال سره سمون لري) د ۱۹ پیړۍ تر نیمایي پورې سیستان د افغانستان د خاورې برخه وه.

- د امیر شیرعلي خان د واکمنۍ په وخت کې د سربندې د قبیلې مشر علي خان د ایران د دولت تابعیت ومانه او ځان یې له خپلې قبیلې سره د ایران دولت ته تسلیم کړ. له هغې څخه وروسته د

افغانستان او ایران په منځ کې سرحدي مشکلات را پورته شول، نو لازم وګڼل شول چې د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شي.

د افغانستان او ایران حکومتونو د سرحدي مشکلاتو له کبله ونشو کړای چې کومې پربکړې ته ورسېږي.

نو د هند له وایسرا سره یې تماس ونیو او د افغانستان او ایران د سرحدي ستونزو د حل لپاره یې د حکمیت غوښتنه وکړه. د هند وایسرا فریډ ریک ګولډسمت Sir Fridric goldsmith د سیستان د ناحیې لپاره د حکم په توګه و ټاکه چې د افغانستان او ایران ترمنځ د منځګړي په توګه کار وکړي او موضوع فیصله کړي. ګولډ سمیت د انګلیسي هیأت رئیس د افغاني او ایراني هیأتونو له مشرانو سره دوه کاله د سیستان په سرحدونو کې په څېړنو بوخت شو او په ۱۸۷۳ میلادي کال کې یې، چې له ۱۲۵۲ لمریز هجری کال سره سمون لري پربکړه وکړه چې:

د سیستان حوزه د هلمند د سیند په وروستی برخه کې پر دوو برخو و وېشل شوه. هغه سیمې چې د نادعلي د سیند په لوېدیځ کې دي، د خاص سیستان او ختیځې سیمې یې د ماوراء سیستان په نومونو ونومولې. خاص سیستان په ایران او ماوراء سیستان په افغانستان پورې و ترل شو.

په ۱۲۷۴ لمریز هجري کال کې د هلمند سیند له اصلي مسیر څخه چې د نادعلي سیند دی او د افغانستان او ایران تر منځ سرحد و، منحرف شو او د اوبو یوه زیاته اندازه له بلې لارې چې د پریان د سیند په نوم یادېږي او د نادعلي د سیند په لوېدیځ کې دی د هلمند هامون ته ورتو ییږي.

څرنګه چې د ګولډسمت په وخت کې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ په نښه شوې نه وه، د هلمند د سیند د مسیر تغیر د دوهم ځل لپاره د افغانستان او ایران د خلکو ترمنځ ستونزه رامنځته کړه.

ځکه چې د افغانستان حکومت د نادعلي او هلمند د سیند مسیر اصلي لاره ګڼله او د ایران دولت د هلمند د سیند د مسیر تغیر پخپله ګټه په پام کې نیولی و.

بیا له انګلیسانو څخه مرسته و غوښتل شوه. د انګلستان حکومت مکمهان Macmahan له پنځلس زره انګلیسي او هندي افسرانو سره د دې کار لپاره مؤظف کړل. د درېواړو هېوادونو افغانستان، ایران او انګلیستان هیأتونه دخپرنې په ټولو وسایلو سمبال وو. هغوی دوه کاله او درې میاشتې له ۱۹۰۲ - ۱۹۰۵ میلادي کال پورې، چې د ۱۲۸۰ - ۱۲۸۲ هجري لمریز کلونو سره سمون لري،

د امیر حبیب الله د حکومت په دوره کې څېړنه او مطالعه وکړه او سرحدي کرښه یې د ملک سیاه له غره څخه تر سیاه کوه پورې چې د مک مهان د کرښې په نوم یادېږي تثبیت کړه.

کله چې د افغانستان حکومت د هلمند او ارغنداب پرمختیایي پروژه پیل کړه، د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شورا ته د اوبو د کموالي په هکله ګیله وکړه.

په پای کې د امریکا متحدو ایالتونو پدې برخه کې د منځګړیتوب هیله وکړه. د افغاني، ایراني او امریکایي استازو ترمنځ په واشنګټن کې خبري پېل شوې. د امریکا متحدو ایالتونو وړاندیز وکړ چې یو فني کمیسیون دې وټاکل شي چې نومورې موضوع په سیمه کې وڅېړي او خپله پربکړه دې دواړو هېوادونوته واوروي.

فني متخصصان د امریکا د متحدو ایالتونو، کانادا اوچېلي له پوهنتونونو څخه و ټاکل شول. هغوی د هلمند د وادي انکشافي پروژه وکتله. د ګولډسمت او مک مهان تاریخي اسناد یي وکتل او په پای کې یې وویل: د هلمند د وادي پروژه د سېلابونو د کنټرول او د کال په اوږدو کې د هلمند د سیند د جریان د تنظیم لپاره جوړه شوې ده او د سیند اوبه یې نه دي کمې کړي، بلکې په ټول کال کې یې په یوه ټاکلي اندازه ساتي.

د ایران سهم باید د کال په اوږدو کې د اوبو د جریان د توپیر له مخې د هرې میاشتې لپاره وټاکل شي.

د افغانستان دولت په ۱۳۲۱ هجري لمریز کال کې د درې کسیز کمیسیون رپورټ ومانه او د ایران د هغه وخت له شاهي دولت سره یې د خبرو د پیل لپاره چمتووالی وښود.

ب: د فخري سرحدي کرښه:

له سیاه کوه څخه د ذوالفقار تر درې پورې چې زمونږ د هېواد په شمال لویدیځ کې ده، څوځلې د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شوه. خو په دې برخه کې کومه غوښه پربکړه ونشوه. دواړو دولتونو په ۱۳۱۳ هجري لمریز کال کې د ترکیې له دولت څخه د منځګړیتوب غوښتنه وکړه. د ترکیې دولت جنرال فخرالدین التایي د سرحدي اختلافونو د حل لپاره وټاکه. جنرال فخرالدین التایي له ډېرې څېړنې او مطالعې څخه وروسته خپله پربکړه د افغانستان او ایران دولتونو ته واو رولە.

په دې ترتیب، د افغانستان لویدیځ سرحد، چې د فخري د کرښې په نوم یادېږي، د سیاه کوه له سیمې څخه د ذوالفقار تر درې پورې د شمال په استقامت تثبیت او وټاکل شو. له سیاه کوه څخه تر اسلام

قلعه پورې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ او له اسلام قلعه څخه د ذوالفقار تر درې پورې د هریرود سیند د افغانستان او ایران ترمنځ سرحدي کرښه جوړوي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په ډلو وېشل کېږي. هره ډله پر لاندې یوه موضوع پخپلو کې بحث کوي او پایلې یې ټولګیوالو ته وړاندې کوي.

- د سیستان د سیمې څرنګوالی په هکله معلومات.
- د افغانستان او ایران د دولتونو د سرحدي کرښو د ټاکلو په هکله ولې د هند له وایسرای څخه د مرستې غوښتنه وکړه او د ګولډ سمت د کار پایله څر نګه شوه؟
- له اصلي مسیر څخه د نادعلي د رود انحراف څه ستونزې رامنځته کړې او موضوع په څه ډول حل شوه؟
- د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شورا ته ولې ګیله وکړه او پایله یې څه شوه؟
- د فخري سرحدي کرښه څرنګه وټاکل شوه؟

پوښتنې:

۱- د افغانستان او ایران ترمنځ د سیستان د سیمې په سر اختلاف ولې راپورته شو؟

۲- د سیستان د حوزې په باره کې معلومات ورکړئ.

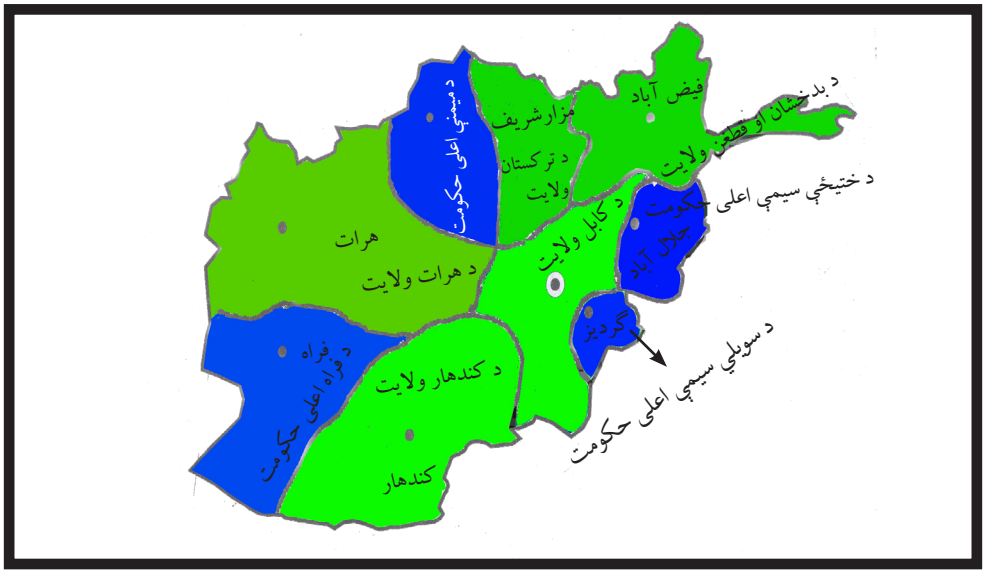
۳- د مک مهان سرحدي کرښه د کومو سیمو ترمنځ ده؟

۴- د فخري سرحدي کرښه د ( ) او ( ) سیمو ترمنځ ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او د مکمهان او فخري کرښې پکې وښیئ.

۱-٦ اداري تشکیلات

د امیر امان الله خان په وخت کې د افغانستان ملکي وېش

د غازي امان الله خان په دوره کې افغانستان پر پنځو ولایتونو او څلورو اعلی حکومتونو وېشل شوی و. د افغانستان ولایتونه کابل، کندهار، هرات، ترکستان، قطغن او بدخشان او اعلی حکومتونه یې د ختیځې سیمې اعلی حکومت، د سویلې سیمې اعلی حکومت، د میمنې اعلی حکومت او د فراه اعلی حکومت وو.

له ۱۳٤۳لمریزکال څخه مخکې د ځینو ولایتونو ساحې دومره پراخې وې چې د هغو اداره د طبیعي خنډونو لکه: غرونه، پراخې اوسوځوونکې دښتې، تنګې او صعب العبوره درې او د هغه وخت د لېږد او رالېږد د وسایلو له کبله زیاتې ستونزې رامنځته کړې وې. د دولت د کارکوونکو مصروفیت دومره زیات و چې په ډېر مشکل سره د خلکو عریضو او شکایتونو ته غوږ نیول کېده.

عرفاني او ټولنیزو موضوعګانو ته کم پام کېده. نو په ۱۳۴۳ لمریزکال کې د لومړي ځل لپاره د اساسي قانون د تطبیق او د ولسواکۍ د تعمیم لپاره د هېواد په اداري تشکیلاتو کې اساسي تغییرات راغلل او افغانستان پر ۲۹ اداري واحدونو یا ولایتونو ووېشل شو.

هر ولایت د والي په واسطه چې له مرکز سره مستقیمې اړیکې لري، اداره کنټرول کېده. د هر ولایت اداري او قضائي چارې پخپل وار د خلکو د ارامۍ او آسانتیاوو لپاره په کوچنیو اداري واحدونو ووېشل شوې. هر ولایت پر ولسوالیو او کلیو وېشل شوي وو. علاقه داري اوس له منځه تللي او په ولسوالیو بدلې شوې دي. د هرې ولسوالۍ په سر کې ولسوال دی. د ولسوالیو اداره له ولایت او د ولایت اداره له مرکز سره اړیکي لري. د اجرایه قوې نور غړي د وزارتونو له خوا ټاکل کېږي او خپلې دندې په ولایت کې د والي د نظر لاندې او په ولسوالیو کې د ولسوال تر نظر لاندې سرته رسوي.

والي د قانوني کارونو د ترسره کولو په برخه کې د محلي ارګانونو رياست او جمهوري رياست ته مسؤوليت لري او ځواب وايي.

په ۱۳۷۰ لمريزکال کې د هېواد په اداري وېش کې ۳۲ ولايتونه، ۹۴ ښاري ساحې او ۲۹۴ ولسوالۍ او ۳۳،۵۰۰ اصلي او فرعي کلي شامل وو. له ۱۳۸۵ لمريزکال څخه وروسته دوې ولسوالۍ چې يو پنجشېر او بله يې ډايکنډي وه د ولايتونو کچې ته لوړې شوې.

• په دې وروستيو کلونو کې د افغانستان اسلامي جمهوريت په ۳۴ ولايتونو او ۳۶۴ ولسوالیو او څو موقتو ولسوالیو وېشل شوی دی. د افغانستان تر ټولو لوی ښار د کابل او د هېواد پلازمېنه ده. لاندينی جدول د هېواد ولايتونه او د ولايتونو مرکز ونه ښيي.

شمېره	د ولايت نوم	د ولايت مرکز	د ولايت مساحت په کيلو متره مربع
۱	کابل	د کابل ښار	۴۵۲۳/۵۸
۲	کندها ر	د کندهار ښار	۵۴۸۴۴/۵
۳	هرات	د هرات ښار	۵۵۸۶۸/۵۳
۴	بلخ	د مزارشريف ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۵	ننګرهار	د جلال آباد ښار	۷۶۴۱/۰۵
۶	پکتيا	د ګردېز ښار	۵۵۸۳/۱۵
۷	غزني	د غزني ښار	۲۲۴۶۰/۵۳
۸	پروان	د چاريکارو ښار	۵۷۱۵/۰۵
۹	هلمند	د لښکرګاه ښار	۵۸۳۰۵/۰۷
۱۰	بغلان	د پلخمري ښار	۱۸۲۵۵/۲۴
۱۱	فارياب	د ميمنې ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۱۲	نيمروز	د زرنج ښار	۴۲۴۰۹/۵۳
۱۳	بدخشان	د فيض آباد ښار	۴۴۸۳۵/۹۱

۱۴	جوزجان	د شبرغان ښار	۱۱۲۹۱/۵۲
۱۵	بامیان	د بامیانو ښار	۱۸۰۲۹/۱۶
۱۶	زابل	د قلات ښار	۱۷۴۷۱/۸۰
۱۷	غور	د فېروز کوه (چغچران) ښار	۳۶۶۵۷/۴۲
۱۸	بادغیس	د قلعه نو ښار	۲۰۷۹۴/۰۱
۱۹	سمنگان	د ایبک ښار	۱۳۴۳۷/۸۱
۲۰	تخار	د تالقان ښار	۱۲۴۵۷/۸۲
۲۱	کندز	د کندز ښار	۸۰۸۰/۸۶
۲۲	لغمان	د مهترلام ښار	۳۹۷۷/۰۸۷
۲۳	فراه	د فراه ښار	۴۹۳۳۹/۱۱
۲۴	پکتیکا	د شرنې ښار	۱۹۵۱۵/۸۶
۲۵	کونړونه	د اسعد آباد ښار	۴۹۲۵/۹۰
۲۶	لوګر	د پل علم ښار	۴۵۶۸
۲۷	میدان وردګ	میدان ښار	۱۰۳۴۸/۳۲
۲۸	کاپیسا	د محمود راقي ښار	۱۹۰۸
۲۹	نورستان	د پارون ښار	۹۲۶۶/۷۴
۳۰	خوست	د متون ښار	۴۲۳۵/۲۶
۳۱	سرپل	د سرپل ښار	۱۶۳۸۵/۵۷
۳۲	ارزګان	د ترین کوټ ښار	۱۱۴۷۳/۶۷
۳۳	پنجشېر	د بازارک ښار	۳۷۷۱/۶۲
۳۴	ډایکنډي	د نیلي ښار	۱۷۵۰۱/۳۶

په اوسنی وخت کې د افغانستان ملکي وېش

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندنيو موضوعاتو په باره کې پخپلو کې بحث وکړي.
يو تن دې د ډلې په استازيتوب خپله موضوع ټولګيوالو ته شرحه کړي.

- د امانې دورې اداري تشکيلات:
- په ۱۳۴۳ هجری لمريز کال کې په اداري تشکيلاتو کې بدلون ولې راغې.
- د ولايتونو او ولسوالیو اداره څه ډول ده؟
- د هېواد د ولايتونو، ولسوالیو او کليو شمېر څومره دی؟ وروستنی ولسوالی، چې د ولايت سطحې ته لوړې شوې دي، نومونه يې واخلئ.

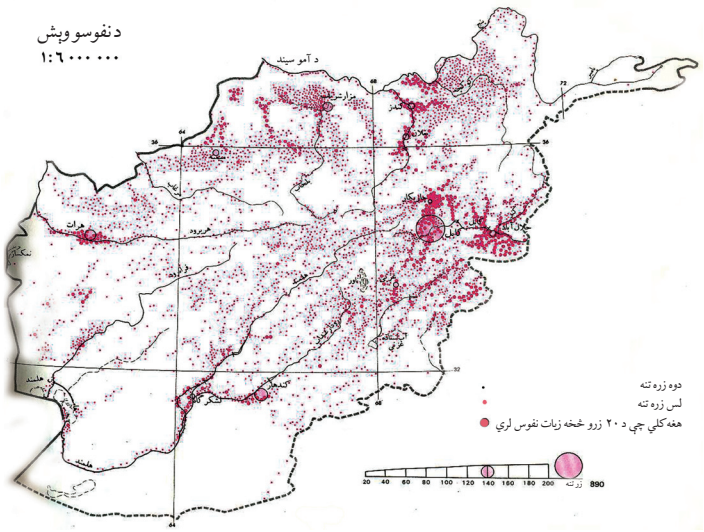
پوښتنې:

۱- د غازي امان الله خان د دورې د ولايتونو نومونه واخلئ.
۲- د غازي امان الله خان د دورې اعلی حکومتونه کوم دي؟
۳- کوم ولايتونه د هېواد په شمال کې دي.
۴- د افغانستان د مرکزي ولايتونو نومونه واخلئ.
۵- د کابل، بلخ، ننګرهار، او هرات ولايتونو د مرکزونو نومونه واخلئ.
۶- د هېواد لوېديځ ولايتونه په نقشه کې وښيئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد د لوېو ولايتونو او ښارونو موقعيت و ټاکئ.

۲-۱ د هېواد په پرمختیا کې د نفوسو اهمیت.

د هېواد په پرمختیا کې د نفوسو اهمیت:

نفوس د هېواد ټولو اوسیدونکو ته وایي چې د ببلو لاملونو له مخې په ببلابېلو ځایونو کې استوګن او ځای پرځای شوي دي. د نفوسو شمېر په ځینو ځایونو کې لږ او په ځینوځایونو کې ډېر دی.

نو د نفوسو تناسب د استوګنې پرسیمه باندې د اهمیت وړ دی.

د نفوسو د ګڼوالي له پاره باید د یوې سیمې نفوس د هغې پر مساحت ووېشو. د افغانستان نفوس په ۱۳۹۷ لمریز کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوی دی چې په ټول هېواد کې ژوند کوي. اوسنی نفوس په ټول هېواد کې یو ډول نه دی، بلکې اقلیمي، د ځمکې د جوړښت شرایط او نور اقتصادي، بشري او سیاسي لاملونه د نفوسو په ساحوي توپیر کې اغېز لري.

همدارنګه، پورتنیو لاملونو ته په پام سره په حاصلخېزو سیمو، لکه: ننګرهار، لوګر، کاپیسا، لغمان، او پروان کې زیات نفوس ځای پرځای شوي دي. په داسې حال کې چې د بکوا او مارګو په سوځوونکو دښتو کې د نفوسو شمېر ډېر لږ دی.

په هېواد کې پرمختیایي پلانونه د نفوسو د زیاتوالي له مخې په پام کې نیول شوي دي.

د افغانستان نفوس په صنعتي مرکزونو، اقلیمي سیمو، ښارونو او کلیو کې په مختلفو اندازو ځای پر ځای شوي دي. د خلکو د ژوندانه لپاره د کرنې په پرمختیا او د لومړنیو توکو د تولید پر بنا ۸۰ سلنه خلک په کلیو او ۲۰ سلنه نور په ښارونو کې ژوند کوي. په دې وروستیو کلونو کې د وخت په تېریدو او د سیاسي بدلونونو پر اساس د نفوسو ګڼه ګوڼه په کابل، جلال آباد، مزار شریف، هرات او ځینې نورو ښارونو کې زیاته شوې ده.

- د اقتصادي او صنعتي لاملونو له کبله د هېواد ځينې وګړي په صنعتي مرکزونو کې ژوند کوي؛ لکه د پلخمري د نساجۍ فابريکې د بغلان د قند فابريکې او د اسې نورو کارخانو په شاوخوا کې استوګن دي.
- کرنيزې پروژې لکه د هډې او غازي آباد فارمونه، د هلمند، ناد علي او د اسې نورې پروژې د زياتو نفوسو د ځای پرځای کېدنې لامل شوي دي.
- د کرنيزو ځمکو د خرڅولو لپاره د سيندونو شتون د کرنيزو کليو د پرمختګ سبب شوی. همدارنګه، سوداګريز بندرونه لکه تورخم، اسلام کلا، حيرتان، سپين بولدک او د اسې نور د ډېرو نفوسو د ځای پرځای کيدنې سبب شوي دي.

لنډه دا چې د سوځوونکو شګو او يا غرنيو لوړو برخو په پرتله په هوارو او مناسبو اقليمي سيمو کې د نفوسو د مېشته کيدنې مينه ډېره وي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې پر لاندې يوه موضوع بحث وکړي او پايلې دې په ټولګي کې شرحه کړي.

۱- په سياسي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۲- په اقتصادي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۳- په طبيعي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.

پوښتنې:

۱- نفوس تعريف کړئ.
۲- لاندينې ولايتونه ډېرګڼ نفوسه دي.

الف: کابل، کاپيسا، ننګرهار، لوګر، او پروان ب: تخار، کونړ او لغمان
ج: لوګر، ميدان وردک او غزنی د: دايکندي، خوست، او پکتيا.

۳- آيا اقليم او بڼه خاوره د نفوسو په ګڼوالي کې اغېز لري؟
۴- په سوځوونکو دبښتو کې د نفوسو ګڼوالی څه ډول دی؟ د دغې موضوع بېلګه وواياست.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د نفوسو د وېش او ګڼوالي لاملونه کوم دي؟ نومونه يې واخلئ.

۲-۲ احصائیه او د نفوسو جغرافیایي وېش

د خپل استوګنځي په باره کې فکر وکړئ او ووایاست چې نفوس یې ولې زیات شوی دی؟ افغانستان له ډېرو پخوا دورو څخه د خلکو د استوګنې ځای و او بېلابېلو قبیلو ته یې د غرونو په شنو لمنو، د ویالو او سیندونو په غاړو کې ځای ورکړی دی او د افغانستان په تاریخ کې یې د لرغوني آریایي، مدنیت بنسټ ایښی دی چې تاریخي جغرافیه د دې حقیقت ښکارندویه ده.

د دې هېواد تاریخي لرغونتوب، د نفوسو استقرار چې د لوېو مد نیتونو او د تاریخي ښارونو د تأسیس له مخې لکه بلخ پیل کېږي، تقریباً له ۸۰- ۸۵ سلنه نفوس یې په کرنه او د هغې په اړوندو کارونو بوخت دي. تر اوسه هم کرنه د نفوسو د تمرکز او وېش ستر لاملونه ګڼل کېږي. له همدې امله د فزیکي چاپېریا ل جوړښت، د اقلیم ډول، هایدروګرافي ځانګړتیاوو، د انساني نفوسو د تمرکز او استوګنې لپاره په بېلابېلو تناسبونو شرایط برابر کړي دي. زمونږ په هېواد کې هم د نړۍ د نورو سیمو په شان، سیمې په بېلابېلو تناسبونو رامنځته شوي دي. زمونږ په هېواد کې د نړۍ د نورو سیمو په څېر، درې، وادۍ، جلګې او د سیندونو غاړو د خلکو د بېلا بېلو ډلود استوګنې لپاره وړ چاپېریال رامنځته کړي دی او د کرنې او ژوندانه له پاره یې مساعدې برخې جوړې کړي دي چې د کرنې، صنعت، مالدارۍ او د صنعتي فعالیت د پر اختیا له لپاره ګټورې دي. د استوګنې نا مناسبې سیمې یې د استوګنې په سیمو بدلې کړې دي. په هېواد کې د نفوسو تمرکز په هغو سیمو کې چې لوړوالی یې له ۲۵۰۰ مترو څخه زیات دی، محدود دی خو هغه سیمې چې مساعد اقلیم، ښه خاوره او ډېرې اوبه لري، زیات خلک پکې استوګن دي. په همدې ډول، هغه سیمې چې له ۱۰۰۰ مترو څخه زیات لوړوالی لري په ټول هېواد کې پراخې او هوارې سیمې دي چې د نفوسو د ځای پر ځای کېدنې لپاره یې ښه شرایط برابر کړي دي پرته له صحرایي سیمو څخه. د دې سیمو زیات نفوس په کرنه او مالدارۍ او نورو تجارتي او صنعتي چارو بوخت دي.

د افغانستان اداري واحدونه څرګندوي چې د کرنې له مخې زیات اهمیت لري او زیات نفوس یې ځانته جلب کړی دی او د نورو سیمو په تناسب یې ګڼ نفوسه سیمې جوړې کړې دي. په همدې ډول یې په پورتنیو نقطو کې تجاري، اقتصادي او صنعتي لوی ښارونه او داسې نورې سیمې جوړې کړي دي چې د زیاتو نفوسو په تمرکز کې اغېز لري.

صنایع او د فابریکو جوړول، عرفاني او فرهنګي مرکزونه، اداري، نظامي او توریستي واحدونه هم د نفوسو د راټولیدو او تمرکز لامل شوي دي چې کولی شو د کابل، ننګرهار، کاپیسا او نورو ولایتونو څخه یې یادونه وکړو.

د اوبو شتون د نفوسو په ګڼو الي کې ډېر اغېز لري. که د سیندونو، د چېنو او کاریزونو غاړې وګورو، دغو سیمو د نورو سیمو په نسبت زیات نفوس ځانته جلب کړي دي. په تېره بیا د سیندونو، کاریزونو او چېنو منځنۍ او وروستنۍ برخې د نفوسو په تمرکز کې له ډېرو پخوا کلونو څخه لویه برخه درلوده.

د نفوسو ګڼوالی په دې نقطو کې څرګنده ترسترګو کېږي. د مثا ل په ډول: د لوګر، پنجشیر، الیشنګ، الینګار، کونړ، هریرود سیندونه او مرستیالان یې، د هلمند د سیند ساحل او مرستیالان یې لکه ترنک، ارغستان او ارغنداب، د مرغاب سیند او مرستیالان یې، دکندز سیند، فراه رود، خاشرود او ادرسکن او د آمو د سیند کښې ساحل د افغانستان ډېرې ګڼ نفوسه سیمې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په ډ لو وېشل کېږي. هره ډله د لاندې پوښتنو په باره کې فکر کوي او نتیجه یې د ډلو استازي نورو ته تشریح کوي.

دکومو دلیلونو له مخې د نفوسو ګڼوالی په یوه ځانګړې سیمه کې زیات وي؟ په قناعت بخښونکو د لیلونو یو له بل سره بحث وکړئ.

پوښتنې:

۱. د هغو سیندونو نومونه واخلئ چې د نفوسو د ګڼوالي باعث کېږي.

۲. د هلمند سیند لاندې اهمیت لري:

الف: اقتصادي، کرنیز، صنعتي او تولیدي　　ب: اقتصادي او انرژي

ج: اقتصادي او شخصي　　د: ټول سم دي

۳. هغه سیمې چې له ۲۵۰۰ مترو څخه زیات لوړوالی لري د نفوسو ځای پر ځای کیدنه په کې څرنګه ده؟

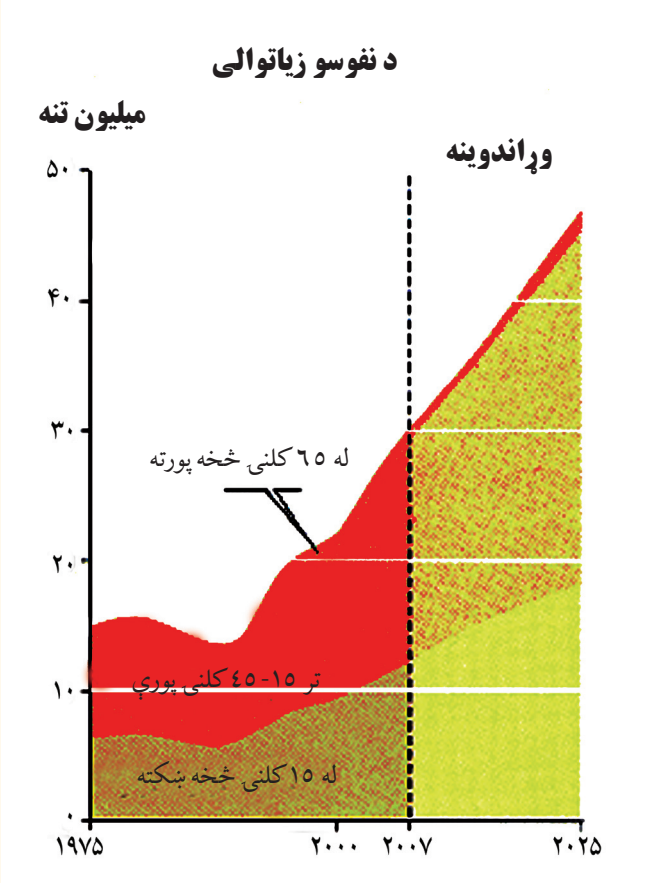
٤. د هېواد د اوسېدونکو په ژوندانه کې د کاریزونو اهمیت بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

کوم جغرافیایي شرایط د ښارونو د جوړېدو او د نفوسو د ګڼو الي سبب شوي دي؟

په کتابچو کې د ځواب له لیکلو وروسته یې نورو ته تشریح کړئ.

۲-۳ د نفوسو وده او منځنی عمر

پوهېږئ چې د نفوسو وده او منځنی عمر زمونږ په ګران هېواد کې څومره دی؟

د نفوسو نسبي وده د يوه هېواد د خلکو زياتوالي ته ويل کېږي. د خلکو د شمېر او د نفوسو د نسبي ودې په باره کې بنسټيز ارقام او څېړنه اساسي اړتيا ګڼل کېږي. په دې ډول کولی شو چې د ډيموګرافي له مخې چې د نفوسو وده، مړينه (نارينه او ښځينه) او نور ارقام هر وخت د څېړونکو او مؤسساتو په واک کې ورکړو. په مخ پر ودې هېوادونو کې د نفوسو وده د ټولنيزو، مذهبي او اقتصادي مقرراتو تابع ده.

- افغانستان هم د هغې ډلې يو هېواد دی.

له همدې امله، په افغانستان کې د نفوسو منځنی او عادي و ده ۲،۰۳ سلنه محاسبه شوې ده. له دې

سره سره چې دقیقه احصائیه نشته. د افغانستان د نفوسو په هکله اټکلي ارقام په رسمي ډول د لومړي ځل له پاره په ۱۳۱۵ لمریز کال کې خپاره شول. د افغانستان ټول نفوس هغه وخت لس میلیونه او اویا زره ښودل شوي دي.

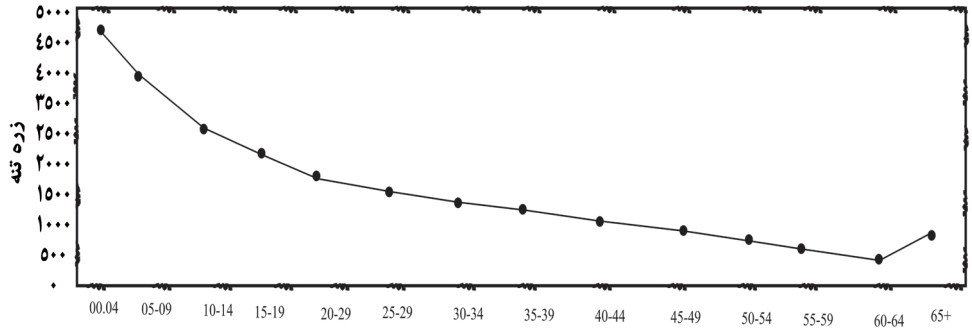
د پلان وزارت د ۱۳۲۹ لمریز کال د احصائیې له مخې د ټول هېواد نفوس ۱۲ میلیونه اټکل کړي دي. د همدې کلونو د نفوسو وده پر اټکل ولاړه ده.

بشپړه سرشمېرنه د ۱۳۵۸ لمریز کال د جوزا د میاشتې پر ۲۵ نېټه پیل او د چنګاښ د میاشتې پر ۱۴ نېټه پای ته ورسیده. له دې سره سره چې دقیقه احصائیه واخستل شوه، خو بیا هم ویې نه شو کولی چې د هېواد د ټولو سیمو احصائیه واخلي. د ۱۳۵۸ لمریز کا ل د احصائیې له مخې د افغانستان ټول نفوس ۱۵.۹٤ میلیونه تنه اټکل شوی چې ۱۳.۴ میلیونه تنه یې دایمي استوګن او ۲.۵۶ میلیونه تنه نور یې کوچیان وو چې د ټول نفوس ۱۵.۴ سلنه په ښارونو او ۸٤.۶ سلنه په کلیو کې ژوند کاوه.

په دې کال کې په کلیو یا ښارونو کې مېشت نفوس چې ټولې کورنۍ ۲،۱ میلیونه وې، په منځني ډول د هرې کورنۍ غړي ۶ تنه ثبت شول.

په داسې حال کې چې د هېواد نفوس په ۱۳۸۸ هـ ش کال کې ۲٦ میلیونه تنه وو؛ په ۱۳۹۷ هـ ش. کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوي دي.

په ۱۳۸۶ کال کې، د عمر له مخې د نفوسو د ګروپونو بېلوالی

اضافي معلومات

له ۱۳۴۰ څخه تر ۱۳۷۰ لمریز کلونو پورې د نفوسو د زیاتوالي معلوماتي جدول.

ګڼه	کال	د ودې سلنه
۱	۱۳۴۰	۳,۱
۲	۱۳۴۸	۳
۳	۱۳۵۰	۲,۸
۴	۱۳۵۹	۲,۶
۵	۱۳۷۰	۱,۹
۶	۱۳۸۶	۲,۰۳

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د نفوسو د اهمیت په باره کې بحث وکړي او د هېواد د پرمختیا په باره کې دې د هغه اغېز پخپلو کې سره شریک کړي.

پوښتنې:

۱- د مخ پر ودې هېوادونو د نفوسو وده څرنګه ده؟

۲- د نفوسو وده څه ارزښت لري؟

۳- د افغانستان د نفوسو احصائیه اټکلي ده که و اقعي؟

۴- په کومو هېوادونو کې د نفوسو کنټرول مجاز نه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زمونږ په هېواد کې د نفوسو وده د کومو لاملونو تابع ده؟ کله چې مو د لیلونه په کتابچو کې ولیکل، بله ورځ پرې په ټولګي کې بحث وکړئ.

د نفوسو څرنګوالی او په هېواد کې قومي جوړښت

په افغانستان کې د نفوسو څرنګوالی، د لاندېنیو مطالبو له مخې مطالعه او ارزولی شو.

- د عمر له مخې.
- د جنس له مخې.

د نفوسو څرنګوالی د ټولنیزو او اقتصادي خدمتونو (کرنې، کانونو او داسې نورو) له مخې مطالعه کېږي.

د ۱۳۵۸ لمریز کال راهېسې د هېواد په سطحه کومه سر شمېرنه نه ده شوې. له همدې امله په افغانستان کې د نفوسو د وېش، ترکیب د ودې د اندازې او اقتصادي او ټولنیزو ځانګړتیاوو په هکله مستند احصائیوي معلومات نشته، خو په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د نفوسو د څرنګوالي لومړیتوب د جنس(نارینه او ښځینه) له مخې مطالعه شو.

- په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د جنس له مخې د نفوسو د څرنګوالي لومړیتوب احساس شو. د اتمې لسیزې په پیل کې ښځینه وو ته پام وشو، چې د هغوی فعاله ونډه اخیستنه په ټولو برخو کې څرګنده ښکاري. اوس د پام وړ شمېر ښځې په شورا (ولسي او مشرانو جرګه) کې دنده ترسره کوي. په همدې ډول، د ښځو ونډه په دولتي ادارو، په تېره بیا د پوهنې او اقتصاد په بېلابېلو سکتورونو کې زیاته شوې ده.
- مخ پر ودې هېوادونو په ډله کې زمونږ د هېواد د نفوسو وده (د زېږیدنې څخه تر ۱۵ کلنۍ پورې) ۴۴,۶ سلنه ، د (۱۶ څخه تر ۶۰ کلنۍ پورې) ۵۲.۹ سلنه او د ۶۵ کلنۍ څخه پورته ۲.۶ سلنه اټکل شوې ده.

په هېواد کې اقتصادي فعاله نفوس تر (۱۵- ۶۵) کلنۍ پورې دی چې د ۸۰ سلنه یې د کرنې او مالدارۍ په برخه کې او پاتې نورې په صنایعو، کانونو او ټولنیزو خدمتونو کې بوخت دي او له ۶۵ کلنۍ څخه پورته غیر فعال اقتصادي نفوس تشکیلوي.

۱- د حقوق بشر سازمان د کوچنیوالي عمر د مشغولیت له پلوه ۱۸ کلني غوره کړی دی.

په افغانستان کې د جنس له پلوه د نفوسو څرنګوالی:

کال	شمارې نفوس		کلیوالي نفوس	
	سړي	ښځې	سړي	ښځې
۱۳۸۸	۲۵۰۳۰۹۰ تنې	۲۶۵۶۲۰۰ تنه	۸۷۵۲۳۰۰ تنې	۹۱۲۷۴۰۰ تنه
	۵۱۵۹۲۰۰ تنه		۱۷۸۷۹۷۰۰ تنه	

د لوست د وروستنۍ برخې د اضافي معلومات تر سرلیک لاندې جدول کې د عمر له پلوه د نفوسو د ترکیب څرنګوالی ښه کتلی شئ.

په هېواد کې قومي جوړښت او د قومونو جغرافیایي وېش:

• په افغانستان کې د مېشتو قومونو جغرافیایي وېش په څه ډول دی؟

د افغانستان اوسیدونکي د تاریخي دودونو او د اساسي قانون پر اساس ټول افغانان دي. خو د بشري جغرافیې له مخې زمونږ په هېواد کې بېلابېل قومونه ژوند کوی چې د هغو په اړه لنډه یادونه کوو.

په دې خاوره کې پښتانه د تاریخي اسنادو له مخې د اریایانو ډېر پخوانی توکم بلل کېږي. هغه ژبه چې پرې خبرې کوي، د پښتو په نوم یا ډېرې او د نورو اریایي ژبو به څېر ده.

د یونان وتلي مؤرخ هیرودت پښتانه د پک تویس او د دوی سیمې د پکتیس په نوم یاد کړې دي. پښتانه په ټول افغانستان کې استوګن دي، خو زیات یې په ختیځ کابل او د کابل په ګاونډیو ولایتونو، په جنوبي، جنوب ختیځ، ختیځ او جنوب لوېدیځ کې ژوند کوي. په شمالي ولایتونو کې هم ګڼ شمېر اوسېږي.

• تاجکان د پښتنو په څېر د دې سیمې د اریایانو ډېر پخوانی قوم دی، چې په ټول هېواد کې شته خو زیات قومونه یې د هېواد په شمال کې له بدخشان څخه تر هرات او د هندوکش په جنوب کې له پروان څخه تر کابل پورې ژوند کوي او دري ژبه خبرې کوي.

• ازبکان او ترکمنان د دې هېواد پخواني اوسیدونکي دي او د هېواد په شمال او شمال لوېدیځ کې ژوند کوي. ازبک قرغز، قزاق او ترکمن په ترکي او ازبکي ژبو خبرې کوي.

• هزاره ګان هم زمونږ د هېواد پخواني اوسیدونکي دي چې په هزاره ګي لهجه په دري ژبه خبرې کوي. په بامیانو او مرکزي لوړو سطحو کې اوسېږي.

• نورستانیان هم یو اریایي قوم دی او د دې هېواد اوسیدونکي دي. د نورستانیانو د اوسیدو سیمه نورستان او ژبه یې نورستاني ده. یو بل قوم چې اریایي نژاد لري، پشه یان دي چې په کونړ، کاپیسا او

لغمان کې ژوند کوي. ژبه يې ختيځه اريايي ريښه لري.

• بل قوم چې اريايي نژاد لري، بلوڅ دي چې د کندهارپه جنوب او چخانسور کې ژوند کوي. ژبه يې بلوڅي ده په پښتو او دري هم خبرې کوي.

په همدې ترتيب، زمونږ په ګران هېواد کې ځينې قزل باش، عرب اوسيدان هم ژوند کوي. په همدې ډول، ځينې هندوان او سکان هم په کابل، ننګرهار، کندهار، ګردېز، خوست او غزني کې ژوند کوي چې د دې هېواد اوسيدونکي دي. د يادولو وړ ده چې ځينې نور قومونه هم شته چې پوره مطالعه او څېړنه غواړي.

په ټولګي کې فعاليت:

د نفوسو څرنګوالی څه مفهوم لري؟ هره ډله به په دې هکله بحث وکړي. د ډلې استازی دې هم ټولګيوالوته ووايي چې په هېواد کې د مېشتو قومونو په هکله بحث وکړي ا وخپل معلومات له نورو سره شريک کړي.

پوښتنې:

۱. هغه قومونه چې په افغانستان کې ژوند کوي، نومونه يې واخلئ.

۲. د اضافي معلوماتو د جدول له مخې د په کار بوختو نفوسو سلنه پيدا کړئ.

۳. د کوم عمر خلکو ته فعاله اقتصادي نفوس ويل کېږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

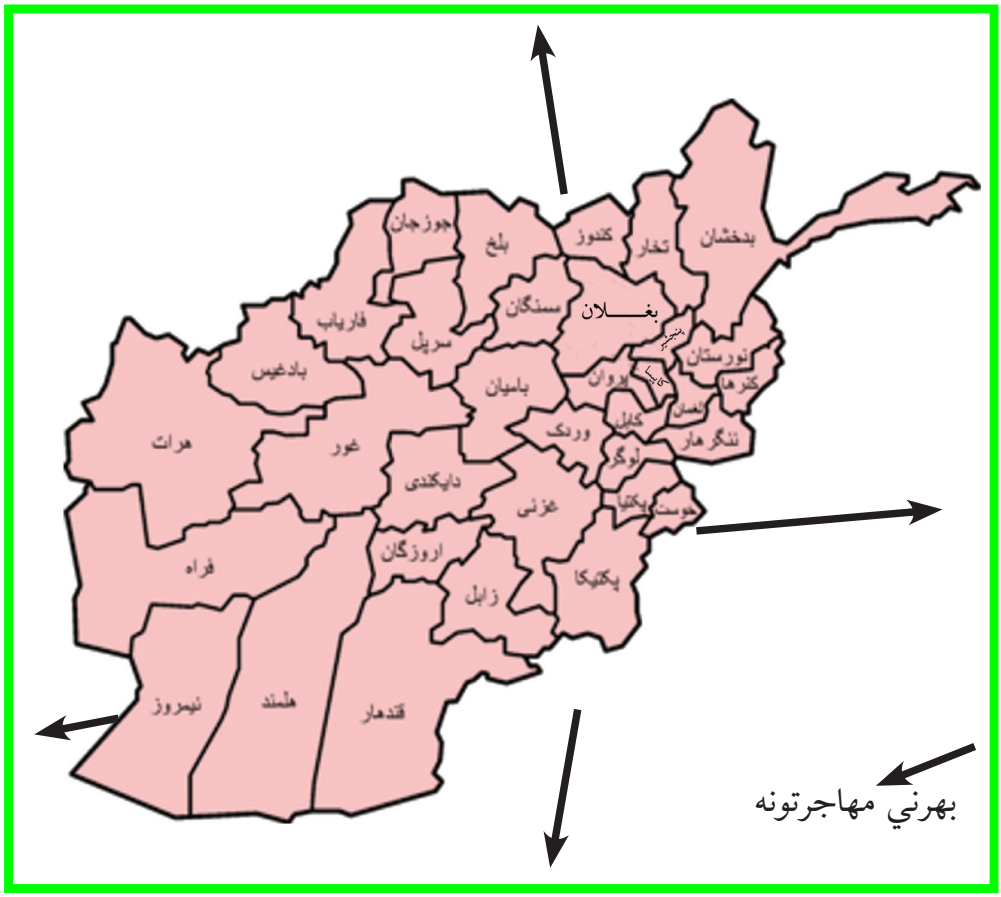
په افغانستان کې د استوګن قومونو په باره کې، له ښاليانو سرچينو څخه په ګټې اخيستې سره يوه لنډه مقاله وليکئ.

اضافي معلومات

۱۳۸۶(۲۰۰۷-۲۰۰۸)				
ټول دايمي استوګن نفوس				
نارينه (تنه)	ښځينه (تنې)	ټول نفوس (تنه)	سلنه	عمر (په کال)
۱۱۷۸۳۶۰۰	۱۱۲۵۵۳۰۰	۲۳۰۳۸۹۰۰	۱۰۰	
۲۱۹۲۶۹۱	۲۳۲۱۸۷۱	۴۵۱۴۵۶۲	۲۰	۰۰-۰۴
۱۷۵۰۷۱۷	۱۶۹۴۹۶۲	۳۴۴۵۶۷۹	۱۵	۰۵-۰۹
۱۳۹۹۴۵۶	۱۲۵۳۶۸۷	۲۶۵۳۱۴۳	۱۱	۱۰-۱۴
۱۱۴۸۴۳۷	۱۰۱۷۴۴۴	۲۱۶۵۸۸۱	۹	۱۵-۱۹
۹۵۶۱۸۶	۹۰۴۷۱۲	۱۸۶۰۸۹۸	۸	۲۰-۲۴
۷۶۰۹۷۲	۷۷۹۷۲۱	۱۵۴۰۶۹۳	۷	۲۵-۲۹
۶۱۰۴۱۸	۶۷۶۸۰۵	۱۲۸۷۲۲۳	۵	۳۰-۳۴
۵۳۹۴۱۳	۵۹۵۲۷۱	۱۱۳۴۶۸۴	۵	۳۵-۳۹
۴۹۴۷۴۳	۴۸۶۵۳۴	۹۸۱۲۷۷	۴	۴۰-۴۴
۴۵۰۲۲۱	۴۰۲۴۶۱	۸۵۲۶۸۲	۴	۴۵-۴۹
۳۹۶۶۸۸	۳۲۳۹۲۵	۷۲۰۶۱۳	۳	۵۰-۵۴
۳۲۸۵۴۸	۲۵۱۶۲۶	۵۸۰۱۷۴	۳	۵۵-۵۹
۲۵۶۲۵۸	۱۹۰۹۰۶	۴۴۷۱۶۴	۲	۶۰-۶۴
۴۹۸۸۵۲	۳۵۵۳۷۵	۸۵۴۲۲۷	۴	۶۵ کلن او له هغه څخه پورته

نوټ: دکوچيانو ۱,۵ ميليونه نفوس پکې شامل نه دي.

۲-۵ کورنی او بهرنی لېږد او د نفوسو ځای پر ځای کېدل

د هغو مهاجرتونو د انګېزو په هکله معلومات لرئ چې زموږ له هېواده شوي دي؟

په هېواد کې دننه او له هېواد څخه بهرته مهاجرتونه د سیاسي او ټولنیزو ستونزو، تاریخي او د طبیعي پېښو د اغېزو له مخې کېږي چې انګېزې یې په لاندې ډول دي:

- **سیاسي لېږد**: سیاسي لېږدیدنه هغه وخت کېږي چې فکري او عقیدتي آزادي موجوده نه وي؛ د ببلګې په توګه، له ۱۳۵۷ لمریزکال څخه وروسته د روس د تهاجم او تېري له امله د افغانانو ډېر لوی مهاجرتونه چې په نړۍ کې ساری نه لري، نورو هېوادونو او لوېو وچوته شوي دي چې شمېر یې له پنځه میلیونو څخه زیات دی.

• **اقتصادي مهاجرتونه**:

د کلیو او د کوچنیو او لویو ښارونو خلک لویو صنعتي ښارونو ته د کار او دندو د موندلو او د شتمنیو د ترلاسه کولو او خوندي ژوند لپاره مهاجرت کوي. پورتنیو لاملونوته په پام سره د کلیو خلک ښارونو، لکه: کابل، کندهار، هرات، مزار شریف او نورو صنعتي ښارونو ته مهاجرت کوي چې دغه کار لا تر اوسه دوام لري.

• **تاریخي مهاجرتونه**:

په ډېرو پخوانیو وختونو کې آریایان له بلخ (بخدي) څخه شاوخوا سیمو ته تر هند او فارس پورې مهاجر شول. او وروسته یونانیانو، کوشانیانو او مسلمانانو یو پر بل پسې مهاجرت وکړ.

• هغه مهاجرتونه چې د طبیعي پېښو او وچکالیو په سبب رامنځته کېږي، مثلاً په ۱۳۴۹ لمریز کال کې د وچکالۍ له امله زمونږ هېوادوال د خپلو کورونو پرېښودلو ته اړشول چې د بادغیس، ارزګان او هزاره جاتو لوړه سطحه په دې ډله کې راځي.

• موسمي مهاجرتونه د تودو او سړو سیمو ترمنځ کېږي؛ یعنې مهاجر په اوړي کې د څارویو د روزنې او همدارنګه د کرنې لپاره ګاونډیو سیمو ته مهاجرت کوي. د هېواد کوچیان یې ښه مثال دي.

• د مهاجرت اغېزې:

مهاجرتونو په افغاني مهاجرو مثبتې او منفي اغېزې کړې دي.

۱- د فعال اقتصادي نفوس له لاسه ورکول.

۲- د مغزونو تېښته (د پوهانو او ماهرو خلکو مهاجرت).

۳- منفي اغېزې لکه: په HIV او د پوستکي په ناروغيو اخته کيدل.

٤- باندېنيو هېوادونو ته د سرمايې لېږدول.

٥-د انساني حقوقو تر پښو لاندې کېدل.

مثبتې اغيزې لاندې دي:

۱- د خپل فرهنگ لېږدول او د نورو له فرهنگ سره بلدتيا.

۲- د خپلې ژبې رواجول او د نورو له ژبو سره بلدتيا.

۳- د نوې ټکنالوژي سره بلدتيا.

په ټولګي کې فعاليت:

ز ده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاندې پوښتنو په باره کې بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

۱. پر سياسي مهاجرت او د هغه پر انګېزه بحث وکړئ.

۲. زمونږ هېوادوالو لويو او صنعتي ښارونوته ولې مهاجرت کړی؟

۳-آيا تاريخي مهاجرتونه زمونږ په هېواد کې شوي دي؟

پوښتنې:

۱-زمونږ د ګران هېواد اوسيدونکي له کلیو څخه ښارونوته ولې مهاجرتونه کوي.

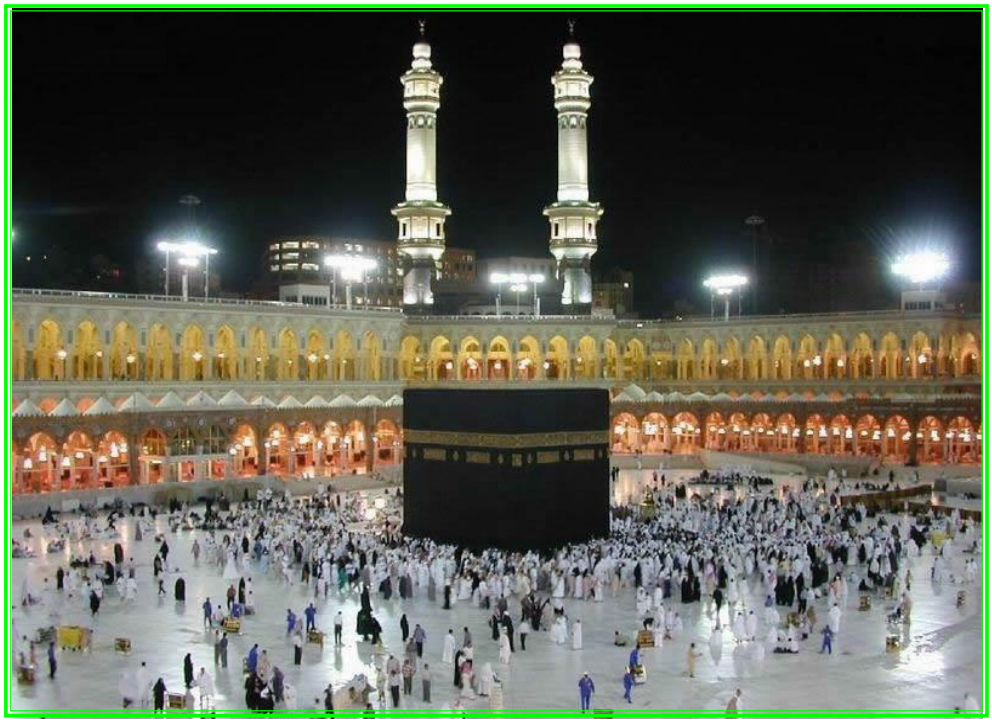
۲- د مهاجرت منفي او مثبتې اغيزې بيان کړئ؟

۳-آيا زمونږ هېوادوال اوس هم نورو هېوادونو ته مهاجرت کوي؟ ولې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زمونږ هېوادوال نورو هېوادونوته ولې مهاجر کېږي؟ په دې باره کې یوه مقاله ولیکئ او د جغرافیې په را تلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

۱,۳ دین

د کعبې معظمې د خونې انځور

د افغانستان زیاتره خلک د کوم دین او مذهب پیروان دي؟

انسانان له خپلو عقیدو سره ژوند کوي. زمونږ خلک هم له ډېرو پخوا وختونو راهیسې د بېلابېلو دینونو پیروان وو. زمونږ نېکونو اریایانو نوو سیمو ته له کوچېدو مخکې ساده آیین درلوده. دوی د طبیعت هغه عناصر چې پر ژوندانه یې اغېز درلوده، مقدس ګڼل. د افغانستان خلک، له دې سره سره چې په ختیځ کې د ویدي او برهمني زړې عقیدې پیروان وو، د هېواد په شمال لویدیځ کې زردشتي آیین رواج درلود، خو کله چې له میلاد څخه مخکې ۲۰۶ کال

کې اشوکا دبودایي آیین د تبلیغ او خپرولو له پاره ملا وترله چې د هغه تاریخ نه زرکاله وروسته هم دې عقیدې او آیین د هپواد په ختیځ او شمال کې بشپړ رواج وموندہ چې د فکر، هنر او فرهنګ له پلوه یې د دې خلکو په ژوندانه ژوره اغیزه در لوده. بودایي آیین د اشوکا د نفوذ او سلطې په واسطه د هندوکش له جنوب څخه ترکندهاره پورې خپورشو.

د اسلام د مقدس دین په ظهور سره بېلابېل دینونه لکه: زردشتي، بودایي او لږ څه آسماني دینونه، لکه یهودیت، مسیحیت په خراسان (افغانستان) کې پېروان او پلویان در لودل، خو داسې دین چې په ټول افغانستان کې عام رواج ولري، وجود نه در لوده. د هغه وخت خراسان یا اوسنی افغانستان د اسلام مقدس دین د منلو له پاره چمتو و. د حضرت عثمان (رض) په واکمنۍ کې، له ۲۵ هجري کال څخه وروسته د اسلامي فتوحاتو لمن افغانستان ته هم راورسېده. احنف بن قیس د هرات ښار ونیوه او خلک یې د اسلام په دین مشرف کړل. درېم خلیفه حضرت عثمان (رض) عبدالله بن عامر د لښکر مشر وټاکه. عبدالله بن عامر اسلامي امپراطوري ترختیځ پورې وغزوله. هغه سرخس، فاریاب، تالقان، کندهار او غزنی فتح او اسلام یې هلته خپور کړ. کابل یې یو کال محاصره کړ او په مشکل سره یې فتح کړ. د وخت په تېرېدو سره د افغانستان ټولې سیمې د اسلام په دین مشرف شوې .یوازې کافرستان، چې وروسته په نورستان یاد شو، پخوانی دین تر ډېرې مودې پورې وساته چې په ۱۹م پېړۍ کې د امیرعبدالرحمن خان په دوره کې د اسلام په دین مشرف شول. د افغانستان د اسلامي جمهوري د دولت رسمي دین اسلام دی. د نورو دینونو پیروان، د خپلو دیني مراسمو په ترسره کولو کې د قانون له احکامو سره سم آزاد دي. په افغانستان کې هېڅ قانون نه شی کولی چې د اسلام د مقدس دین د معتقداتو او احکامو مخالف وي.

په اوسني وخت کې د افغانستان خلک ۹۹.۶ سلنه د اسلام د مقدس دین پیروان دي.

ځينې هندوان او سکان په کابل، جلا ل آباد، کندهار، چاريکارو، ګردیز او نورو ښارونوکې اوسېږي چې اکثر يې سوداګر دي.

د افغانستان مطلق اکثریت خلک د حنفي مذهب پیروان دي او د تشیع مذهب پیروان هم لري. د افغانستان اهل تشیع په جعفري او اسماعلیه مذهبونو وېشل شوي دي.

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په ډلو وېشل کېږي او هره ډله دې پر لاندې یوه موضوع بحث وکړي او د بحث نتیجه دې په ټولګي کې شرحه کړي.

- آریایانو کوم آیین درلود؟
- بودایي آیین څه وخت او چېرته خپور شو؟
- د اسلام دین په افغانستان کې څه ډول خپور شو؟

پوښتنې:

لاندې سمې او غلطې پوښتنې یوه له بلې څخه بېلې کړئ:

۱. آریایانو د طبیعت هغه عناصر چې په ژوندانه کې یې اغېزناک وو، مقدس ګڼل.

۲. د افغانستان ټول خلک د یو مذهب یعنې اسلام پیرو دي.

۳. کومو خلکو په افغانستان کې د اسلام په خپرولو کې نقش درلوده؟

۴. په اوسني وخت کې د افغانستان خلک د کومو دینونو او مذهبو نو پیروان دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ټولنو په هوساینې کې د اسلام د مقدس دین د ښېګڼو په اړوند څو کرښې ولیکئ او ټولګیوالوته یې ولولئ.

په افغانستان کې له دېرشو څخه زیاتې ژبې شته چې د هېواد په بېلابېلو سیمو کې خلک په بېلابېلو لهجو پرې خبرې کوي.

د افغانستان د ژبو اهمیت، لکه: د نړۍ د نورو ژبو په شان د ویونکو په شمېر پورې اړه لري. د مثال په ډول، پښتو او دري د هېواد په پراخه ساحه کې عمومیت لري او خلک وربانديې خبرې کوي او د افغانستان تقریباً ټول خلک پرې پوهېږي؛ خو په اورمړي او عربي یوازې په څو محدودو کلیو کې خبرې کېږي.

اندو اروپایي ژبې په دوو اریایي (اریاني) او هندي ډلو وېشل کېږي. آریایي ژبې په عمومي ډول د هېواد په جنوب لوېدیځ، شمال لوېدیځ او شمال ختیځ کې زیاته رواج لري او مشهورې ژبې یې

پښتو، دري، بلوچي، اورمړي او پاميري غلچه يي يعنې غرنۍ ژبې دي. په هندي ژبو کې ګوربتي، کلشه يي، تيرايي، سندي او پنجابي شاملې دي. رويدا ژبې چې د آريايي هندي ګروپ ترمنځ يوه ځانګه ده چې کتي، بشکلي، واېګلي، پرسيني، اشکوني، پشه يي، پراچي اونورستاني په کې شاملي دي چې په عمومي ډول د نورستان او د هغه د شاوخوا خلک پرې خبرې کوي.

د افغانستان نورې ژبې ترکي او مغولي دي چې د وه لړۍ په کې شاملې دي. يوه لړۍ هغه ژبې دي چې په مرکزي آسيا پورې اړه لري لکه ازبيکي، قزاقي او قرغزي. دوهمه لړۍ يې په جنوب لوېديځ پورې اړه لري چې ترکمني او آذري احتوا کوي.

۳.۳. د ژبو جغرافيايي وېش:

د افغانستان ژبې چې خلک پرې خبرې کوي، دا دي:

• **پښتو**: هغه کسان چې په پښتو خبرې کوي، تقريبا په ټول هېواد کې استوګن دي. خو زياتره پښتانه د افغانستان په ختيځو، جنوبي او جنوب ختيځو سيمو کې استوګنه لري. دا ژبه ډېرې لهجې لري چې مشرقي او کندهاري لهجې يې يو له بل څخه ښې پېژندل کيږي.

• **دري**: د هېواد ډېره پخوانۍ ژبه ده. د هېواد زيات خلک په مختلفو لهجو له دې ژبې سره څه نا څه په ټول هېواد کې بلديت لري.

• **بلوڅي**: د هلمند، ګودزېرې، صابري هامون او د هېواد د لوېديځ سرحدونو ځينې خلک پرې خبرې کوي.

• **ازبکي**: د هېواد په شمالي ولايتونو کې ځينې خلک پرې خبرې کوي.

• **ترکمني**: د هېواد په شمال او شمال لوېديځ کې د هرات تر ولايته پورې ځينې خلک پرې خبرې کوي.

• **پراچي**: د نجراب په يوه دره کې، چې د تګاب له اله سای سره نښتې ده، ځينې خلک پرې خبرې کوي.

• منجي ژبه د بدخشان په منجان، واخي په واخان، سريګي د واخان په شمال، سنګليچي د منجان په ختيځ او د بدخشان د زيباک په جنوب، زيباکي ژبه د بدخشان په زيباک، اشکاشمي

د بدخشان په اشکاشم، شغني د بدخشان په اشکاشم او شغنان، رو شاني او اشري د بدخشان په لوېديځ او د پنج د سيند په غاړه کې او قرغزي ژبه په کوچني پامیرکې مرو جې دي.

• کټه وايګلي، شکوني او پاروني په نورستان کې، کورباتي ژبه په ختيځ نورستان، پشه يي ژبه په نورستان او د لغمان په درو، تګاب، نجراب، کوهستان، کاپيسا او پغمان کې، تيراهي د خيبر په لوېديځ او ډکه اوجتې د جټانو ژبه ده.

• په سندی، لهندا او پنجابی اهل هنود خبرې کوي.

• اورمړي په لوګر، براهوي د چخانسور د شورابک په شاوخوا سيمو کې رواج لري. مغلي او آذري ژبې اوس له منځه تللي دي. خو قزاقي د بلخ د ولايت په ځينو سيمو کې شته.

په پښتو او دري ژبه د افغانستان اکثريت خلک خبرې کوي او د دولت رسمي ژبې دي. په هغو سيمو کې چې اکثريت خلک يې له ازبکي، ترکمني، پشه يي، نورستاني، بلوچې ګوجري او يا پاميري ژبو څخه په يوه ژبه خبرې کوي، هلته پر پښتو او دري سربېره سيمه ييزه ژبه د دربمې رسمي ژبې په توګه دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې پر لاندې يوه موضوع پخپلو کې بحث وکړي. يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب، موضوع په ټولګي کې شرحه کړي.

• د افغانستان خلک په کومو ژبو خبرې کوي. کومې ژبې د کوم دليل له مخې رسمي دي؟

• اندو اروپايي ژبې پر څو برخو ووېشل شوې دي؟ د هر ګروپ مشهورې ژبې له سيمو سره واضح کړئ.

• در ويدا، ترکي او مغولي ژبو په باره کې معلومات ورکړئ

• بلوڅان، ازبيکان ترکمنان د افغانستان په کومه سيمه کې ژوند کوي؟

پوښتنې:

۱. د افغانستان هندوان په ( )، ( ) او ( ) ژبو خبرې کوي.

۲ پشه يي ژبه د هېواد په کومو سيمو کې رواج لري؟

۳. اوس کومې ژبې له منځه تللي دي او ويونکي نه لري؟

۴. پښتو او دري ولې رسمې ژبې دي؟

۵. کومې ژبې په کوم دليل د درېمو رسمي ژبو حيثيت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان مهمې ژبې په يوه جدول کې په ترتيب وليکئ.

۱,۴– د مواصلاتو اهمیت:

په پورتني انځور کې کومه لویه لار وینئ؟

مواصلاتي لارې د یوې ټولنې او هېواد د اقتصادي، ټولنیز، سیاسي، فرهنګي او اداري پرمختګ بنسټ ګڼل کېږي. ټولې اقتصادي اړتیاوې (کرنیزې، صنعتي او تجارتي)، ټولنیزه، فرهنګي او سیاسي وده د مواصلاتي کرښو له ترقي او پرمختګ پرته امکان نه لري.

د یوې هوسا ټولنې اقتصادي او صنعتي پرمختیا د مواصلاتي کرښو او نقلیه وسیلو په پرمختګ او ترقي پورې اړه لري.

مخ پر ودې هېوادونه چې د اقتصادي او صنعتي پرمختګ لومړني پړاوونه وهي، تر ټولو لومړی باید مواصلاتي او ټرانسپورتي شرایط برابر کړي، چې تولیدي او تجارتي وسایل اوکسب اوکار وده وکړي. افغانستان د مخ پر ودې هېوادونو په ډله کې په وچې پورې ترلې او غرنی هېواد دی. سیندونه یې هم د زیات ځوړ او سېلابي رژیم په درلودلو د بېړیو د چلولو لپاره برابر نه دي، نو د ځمکنیو مواصلاتي او هوایي سکټورونو وده د هېواد بنسټیزه اړتیا ده. له منظمې مواصلاتي شبکې پرته هر اړخیزه اقتصادي او ټولنیزه وده ممکنه نه ده. مواصلاتي لارې ښارونه او سیمې سره نښلوي. اومه او د انرژۍ تولیدوونکي مواد صنعتي مرکزونو او صنعتي اوکرنیز محصولات بازارونو او استهلاکي مرکزونو ته لېږد وي.

په دې برخه کې پانګه اچونه د یوه هېواد د اقتصاد بنسټ جوړوي چې په ټول هېواد کې د اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او اقتصادي پلان جوړونې د ودې او پراختیا سبب کېږي.

د مواصلاتو د اقتصادي اهمیت په هکله لنډ ویلی شو چې:

- له منظمو ټرانسپورتي لارو څخه دګټې اخېستنې په سبب بازار کې د کالیو بیه کمېږي.

-د سون د موادو په لګښت کمېږي او د سوداګرۍ مالونه د وخت له ضایع کېدلو پرته بازارنو ته لېږدول کېږي.

- بېلابېل قومونه د یو او بل له دود او دستور څخه خبرېږي. د هېواد ملي یووالی تأمنېږي، چې ورسره په ستونزو اخته سیمو ته په چټکۍ مرستې استول کېږي.

- د ټرانسپورتي لارو په نشتولي کې پر دې سربېره چې پورتنۍ موخې لاس ته نه راځي؛ بلکې د فرهنګ او ښوونې او روزنې د وروسته والي لامل هم کېږي.

زمور په هېواد کې په ټېرو وختونو کې د پورتنیو ستونزو په درک سره پخپلو پنځه کلنو پلانونو کې ډېره پرمختیایي بودجه، د موټرو د سړکونو د جوړولو لپاره ښه شوې وه. له دریې لسیزو څخه په زیاته اوږده تېل شوې داخلي جګړې کې ټولې مواصلاتي شبکې ویجاړې شوې او د هغو بیا جوړولو

ته اړتیا پېښه شوه. له همدې امله، د موقت حکومت له تشکیل څخه وروسته د توکیو – جاپان په کنفرانس کې د هېواد د لویو لارو جوړولو او پراختیا ته د اقتصادي زیربنا په توګه د لومړیتوب حق ورکړل شو. اوس د حلقوي لویې لارې ۸۰ سلنه جوړه شوې او له بندرونو سره نښلول شوې ده. په همدې ډول، یوله بل سره د ولایتونو او له مرکز سره د ولسوالیو نښلول دوام لري.

له بلې خوا، په پام کې دي چې ټرانزیټي کرښې د شمال او لوېدیځ ګاونډیانو سره فعالې شي او زمور د هېواد د سوداګرۍ اړیکې به په منطقه کې پراخې شي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو کې تنظیمېږي. یوه ډله دې د مواصلاتو اهمیت د هېواد د اقتصادي زیربنا په توګه او دویمه ډله د هېواد په اقتصادي او ټولینزې ودې کې د مواصلاتو برخه باندې بحث وکړي. د ډلې یو غړی د زده کوونکو د فعالیت پایلې، ټولګیوالو ته وړاندې کوي. په پای کې ښوونکی د ډلې د فعالیت پایلې د خپلو معلوماتو په ورزیاتولو را ټولوي.

پوښتنې:

لنډه ځواب ورکړئ:

۱ - زموږ په هېواد کې ځمکنې او هوايي ټرانسپورټ د مواصلات له نورو برخوځخه ولې ښه وده کړې ده؟

۲ - په تېرو پنځه کلنو پلانونو کې زيات پام ولې د مواصلاتو ودې ته شوی و؟

۳ - د توکيو - جاپان د همکاريو په کنفرانس کې زيات پام د هېواد د لويولارو بيا جوړولو ته وراړول شوی و.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هېواد د اقتصادي ودې له مخې د ځمکنيو مواصلاتو اهميت په څو کرښوکې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې په ټولګي کې و لولئ .

۲,۴ ـ ځمکنی حمل او نقل

پوهيږئ چې موټر کله زموږ هېواد ته وارد شو؟

د حمل و نقل د يو منظم مواصلاتي سيستم شتون (صنايعو په ګډون) د ټولنيز او اقتصادي پرمختيا بنسټ جوړوي او په هېواد کې د ټولنيز، اقتصادي يووالي د رامنځته کيدو سبب کېږي او د خدماتي موادو او اطلاعاتو د لېږد لپاره اسانتياوې برابروي. په ملي سويه سوادګري پرمختګ کوي او له هغې سره يوځای د پرسونل استخدام او عوايد هم زياتېږي.د ژوند کچه هم لوړېږي. د دې ډول زيربناوو شتون په افغانستان کې، د ځمکې جغرافيايي جوړښت ته په پام سره، چې په ځانګړو او جلا سيمو وېشل کېږي، فوق العاده ارزښت لري. په تېره بيا د صنايعو پراختيا، چې له هغې پرته صنعتي مؤسسو ته اومه مواد او انرژي توليدوونکي مواد او د هغو توليدات استهلاکي سيمو ته انتقاليدی نه شي.

د منځنۍ آسيا په جنوب کې د افغانستان د جغرافيايي موقعيت ته په پام سره د تاريخ له ډېرې پخوا دورې څخه د اوږدې مودې لپاره د ختيځ او لوېديځ او د شمال او سويل تر منځ د سوداګرۍ اړيکو په تامين کې ډېر اهميت لري.د دې تجارتي او فرهنګي اړيکو دوام د هېواد د ژوندانه د کچې په لوړولو کې د اقتصاد او فرهنګ له پلوه ډېر مهم رول لوبوي. له ميلاد څخه مخکې په څلورمه پېړۍ کې د پوځي يرغل په پای کې د يونان او هند ترمنځ سوداګريزې اړيکې د افغانستان له لارې تأمين شوې وې. په لومړي ميلادي کال کې د يونان د باختري پاچاهانو په وخت کې افغانستان د سوداګريزو اړيکو په تأمين

کې لوړ مقام درلوده؛ بلخ د هغې لارې د نښلیدو ځای ګڼل کېده.

په همدې ډول، د وړښمو او درملولاره (د کوشانیانو د امپراطورۍ په دوره کې) له دې هېواد څخه تېرېده. له همدې امله، د بلخ ښار د لوېدیځ (اروپایي) او ختیځ (چینایي او هندي) کالیو د تبادلې مرکز و.

د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې د نوو کاروان سرایونو ابادولو او په هېواد کې دننه د سوداګرۍ د محصول لغوه کېدلو د سوداګرۍ او اقتصاد لپاره زمینه برابره کړه. انګلیسانو له کراچۍ څخه تر کوټې او چمن پورې د اوسپنې کرښه و غځوله. خو د هېواد خارجي تجارت ته پام و نه شو.

تر ۱۹۳۰ م کال پورې چې د ۱۳۰۸ لمریز کال سره سمون لري، ټول مسافرتونه پلي وو او وړل او راوړل د حیواناتو په مرسته ترسره کېدل. له هغې څخه وروسته په حمل و نقل کې له عصري وسایلو څخه ګټې اخېستنې چټکه وده وکړه.

په ۱۹۰۹م کال کې د امیرحبیب اله خان په دوره کې د لومړي ځل لپاره موټرونه د دملر له کمپنۍ څخه په ممبیي (بمبیي) کې وپېرېدل شول او په کابل کې په کار واچول شول.(۵۷) تنه کارګران هم بمبیي ته واستول شول چې د موټرو تخنیکي کارونه زده کړي. د موټرو شرکت د در باریانو له خوا جوړ شو. د یادونې وړ ده چې بایسکل مخکې افغانستان ته وارد شوی و.

د کاروانونو د تګ او راتګ لارې ترمیم شوې. د موټرو لپاره نوي سړکونه د کابل – جلال آباد، جلال آباد- لغمان ، کابل ـ جبل السراج، کابل – لوګر او کابل – غزني ترمنځ جوړ شول. د ټول هېواد په ښارونو کې کاروان سرایونه د سراجیه رباطونو په نوم په خلکو ودان شول. د دوه رباطونو تر منځ واټن شپږ کروه (تقریباً ۱۸ کیلومتره) و. پر دې سر بېره، د سیندو له پاسه عصري پلونه د مو ټرو د تګ او راتګ لپاره جوړ شول.

په امانیه دوره کې او له هغې څخه وروسته ځمکنیو مواصلاتو ته زیات پام وشو. د سړکونو جوړول او د مواصلاتي کرښو پر مختیایو لازمي امر وګڼل شو. څرنګه چې افغانستان په وچې پورې تړلی هېواد دی او سمندر ته لاره نه لري. نو په هېواد کې د ننښو او بهرنیو اړیکو د تامین لپاره له ځمکني او په دویم پړاو کې له هوایي ټرانسپورټ څخه اغېزناکه طریقه نه شته.

د ځمکنیو ټرانسپورټي لارو د جوړولو او پراختیا په وړاندې زیاتې ستونزې دي چې ځینې یې په

گوته کوو.

- د هېواد طبيعي جوړښت او غرنۍ بڼه.
- د غرنيو او دښتي سيمو ښېل اقليمونه.
- د عصري وسايلو، فني پرسونل او پوره پانګې نشتوالی.

تاسې پو هېږئ زمونږ د هېواد $\frac{1}{3}$ برخه غرنۍ ده. دغه غرونه له شمال ختيځ څخه د جنوب لوېديځ په لوري د يوه طبيعي دېوال په توګه پراته دي او هېواد يې په دوه شمالي او جنوبي برخو وېشلی د ی.

زياتره کوتلونه يې له ۳۰۰۰ مترو څخه زيات لوړوالی لري او د کال په زياته موده کې په واورو پټ وي او د تګ او راتګ په وړاندې خنډ ګرځي. زياتې درې يې له شمال څخه جنوب ته چې سور يې لرې دی، د سيندونو په اوږدو کې پرتې دي چې د تګ او راتګ په وړاندې ستونزې جوړوي. په همدې ډول، غرنۍ سيمې او پراخه شګلنې دښتې هم د ځمکنۍ ټرانسپورټ د پراختيا په وړاندې ستونزې جوړوي چې زياتې پانګې، عصري وسايلو او فني پرسونل ته اړتيا لري.

د هېواد د سيندونو مسيرونو، له دې سره سره چې د کارواني لويو لارو په غځولو کې اغېزناکه مرسته کړې ده. خو د ځمکنۍ ټرانسپورټ په غځولو او پر مختګ کې يې ستونزې را منځته کړې دي. د دې تر څنګ چې ځينو ځايونو کې درې دومره تنګې دي چې يوازې د سيند د بهيدو لاره يې جوړه کړې ده، لکه: ماهيپر، درونټه، سالنګ او داسې نور، چې په ځينو ځايونو کې د غرونو د توږلو او د تونل د کيندلو اړتيا پېښېږي. سيندونه هم کږېږي او تاو را تاويږي او سړکونه بايد څو ځله د سيند له پاسه تېرشي. پر دې سر ببره بېشماره پلونه او استنادي ديوالونه بايد د واورې د ښويدو په وړاندې جوړ شي. له همدې امله د دې ستونزې د حل لپاره زيات وخت، پوره پانګې او فني پرسونل ته اړتيا ده.

له دې ټولو ستونزو سره سره ځمکنۍ ټرانسپورټ له ټولو نورو ټرانسپورټونو څخه اړين او ګټور دی.

د اوسپنې د کرښو د پرمختګ په وړاندې پاسني يادشوي خنډونه د پام وړ دي، چې د هغو له مخې زمونږ په هېواد کې د اوسپنې کرښې نه وې جوړې شوې. خو په پام کې ده چې د ګاونډيو هېوادونو (ايکو او سارک) په مرسته دغه ستونزه په را تلونکي کې حل شي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظيم شي. هره ډله دې په هېواد کې د اقتصادي او ټولنيزې زير بنا په توګه د مواصلاتو په رول په خپلو کې بحث وکړي او د خپلو بحثونو پايلې دې يو زده کوونکی ټولګيوالو ته بيان کړي او نباغلی ښوونکی دی د بحث پايله، له خپلو معلوماتو سره يو ځای را ټوله کړي.

پوښتنې:

لنډه جواب ووياست:

۱-د خپل هېواد د ځمکنۍ ټرانسپورټ د پرمختګ په وړاندې سترې ستونزې په لنډه توضيح کړئ.

۲-په هېواد کې ولې ځمکنۍ ټرانسپورټ له نورو ټرانسپورټي ډولونو څخه زياته پراختيا موندلې ده؟

۳-د هېواد په اقتصادي پر مختګ کې د ځمکنۍ ټرانسپورټ اهميت توضيح کړئ.

لاندنۍ نيمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱- موټر لومړی ځل لپاره د.....حکومت په دوره کې هېواد ته وارد شو؟

۲-د لومړي ځل لپاره د افغانستان له لارې د هند او يونان تر منځ د ..... د حکومت په وخت کې تأمين شوی وی.

سم ځوابونه د (س) او غلط ځوابونه د (ن) په توري په نښه کړي:

۱- آيا زمور د هېواد جغرافيايي موقعيت د ختيځ او لوېديځ ترمنځ د تجارتي اړيکو په تأمين کې ډېر اهميت لري؟

۲-آيا د موټر لپاره د سړکونوجوړول د امير عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې پيل شول؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د هېواد د اقتصادي، ټولنيزې او فرهنګي پراختيا په هکله د ځمکنۍ ټرانسپورټ اهميت په خو کرښو کې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په را تلونکي ساعت کې يې ټولګيوالو ته ولولئ.

الف: څو ډوله ټرانسپورټي وسایل پېژنئ؟

پورتنیو انځورونو ته په غور وګورئ؛ دغه وسایل د ټرانسپورټ په کوم ډول پورې اړه لري؟

د ځمکني ټرانسپورټ اصطلاح هغو وسیلو ته ویل کېږي چې د ځمکې د و چې برخې له پاسه حرکت کوي، لکه د بار وړلو حیوانات، بایسیکل، موټر سایکل، موټر (لاری، بسونه، مینې بسونه، ګرځندي موټرونه) او اورګاډي له ټولو ډولونو سره.

د دغو وسیلو په اختراع سره د سیمو او هېوادونو تر منځ واټن لنډېږي. هغه واټنونه چې کاروانونو په اونیو کې وهل، اوس د دې وسیلو په مرسته څو ساعتوتو ته را لنډ شوي دي. همدارنګه، له دې وسیلو څخه په ګټې اخېستنې درانه تجارتي مالونه، چې پخوایې د لېږدېدو توان نه وو، اوس په آسانۍ سره لېږدول کېږي.

بایسکل د ټرانسپورټ ډېره ګټوره وسیله ده. په میلیونونو انسانان ورځنه ګټه اخلي. آن تر دې چې په ځینو هېوادونو کې یې د بایسکل د چلولو لپاره ځانګړي واټونه او جادې هم جوړې کړي دي.

د لومړي ځل لپاره بایسکل یوانګلیسي پوه کنت دوسواک په ۱۷۹۰م کال کې اختراع کړ چې دوه څرخونه او یو چوکاټ یې درلود. اوس په نړۍ کې په سلګونو ډوله بایسکلونه جوړېږي چې نه یوازې ټرانسپورټي وسیله ده، بلکه: د سپورټ لپاره هم ګټور دي.د سون مواد نه لګوي او د استوګنې چاپېریال نه ککړوي. د چین د خلکو د ځمکني ټرانسپورټ زیاته برخه په تېره بیا په ښارونو کې بایسکل جوړوي.

زمور هېواد ته بایسکل له موټر څخه مخکې د امېر حبیب اله خان د حکومت په وخت کې وارد شو. اوس په زرګونو تنه خلک ورځنه ګټه اخلي.

بله وسیله چې له موټر سره ورته ده، خو د کوچني ماشین په مرسته چې لږ تېل مصرفوي فعالیت کوي، د موټر سایکل په نوم یادېږي. څرنګه چې د تېلو لګښت يې لږ دی نو زیاته ګټه ورڅخه اخېستل کېږي. زمونږ په هېواد کې يې استعمال له بایسیکل څخه وروسته ډېر دی .

د ۱۸ م. پېړۍ په دوهمه نیمایي کې د بخار ماشین په کشف سره، سمنګتن د انتقالولو یوه وسیله جوړه کړه چې د بخار په واسطه يې حرکت کاوه چې دغه لومړنی جوړ شوی موټر ګنل کېږي.

په انګلستان کې زیاتې انتقالاتي وسیلې جوړې شوې، خو د ډېرو سکرو د لګولو له امله يې زیات لوګی کاوه او د تخنیکي نیمګړتیاوو له مخې يې زیات ټکرونه کول.

د ۱۹ م پېړۍ په دوهمه نیمایي کې داسې موټر اختر اع شو چې په نفتو يې حرکت کاوه. زمونږ په هېواد کې کله چې مستر دین د برتانوي هند د خارجه چارو وزارت سکرتر په ۱۹۰٤زېږدیز کال په ډسمبر کې کابل ته سفر کاوه، د نورو سوغاتونو تر څنګ يې یوه عراده موټر هم امیر حبیب الله خان ته ډالۍ کړ، چې ۷۰۰ سټرلنګ پونډه ارزښت يې درلوده. په هغه موټر کې د تېلو پر ځای لرګي سوځیدل او ماشین ته يې حرکت ورکاوه.

اوس زمونږ هېواد ته ببلابېل ډول موټرونه وارد شوي دي، لکه: (باروړونکي موټرونه، د طبیعي ګاز او تېلو ټانکرونه)، کوچني او لوی بسونه او ګرځندي موټرونه چې د نړۍ د ډېرو عصري کمپنیو څخه پېرودل کېږي.

د اوسپنې کرښه د مالونو د وړلو او راوړلو ډېره پخوانۍ وسیله ده چې د بخار د ماشین په واسطه په کار اچول شوې او د اوسپنې کرښې ورته غځېږي او نن سبا د ځمکنۍ حمل و نقل ډېره ستره وسیله ده.

په ۱۳۰۵ لمریز کال کې د شاه امان الله خان په دوره کې، کله چې د دارالامان عصري ښار جوړول پېل شول، د خلکو او تعمیراتي مالونو د انتقال لپاره یو کوچنی اورګاډی د اوسپنې کرښې سره هم هېواد ته وارد شو چې دا کرښه د شاه دو شمشیره له زیارت څخه د دارالامان تر مانۍ پورې غځیدلې وه.دغه اورګاډي د بخار یو انجن او څو ډبې درلودې او هره ورځ به يې خلک او کالي په دې کرښه انتقالول .

تراوسه يې نښې د کابل په موزیم کې شته.دغې کرښې له ۸-۷ کیلومترو پورې اوږدوالی در لوده او تر ۱۳۰۷لمریز کال پورې فعاله وه. د شاه امان اله خان له سقوط څخه وروسته، د هغه وخت حکومتونو د اوسپنې کرښې له جوړولو او غځولو سره مینه ښکاره نه کړه.

د یادونې وړ ده چې په هېواد کې له د ملي بس څخه پرته ټولې ټرانسپورتي تصدیګانې منحل اعلان شوې. دا تصدي د زرو څخه د زیاتو بسونو په درلودلو د کابل ښار په دننه او د هېواد په ولایتونو کې فعالیت کوي او په پام کې ده چې د برېښنا يي بسونو پروژه چې د کابل ښار په داخلي جګړو کې رنګه شوې دوهم ځلي احیا کړي. برېښنایي بسونه پردې سربېره چې لږ لګښت لري، د ژوند چاپېریال هم نه ککړوي.

اضافي معلومات (د مطالعې لپاره):

ځمکنی ټرانسپورټ په ځانګړي ډول د وسایطو واردولو د یادونې وړ پر مختګ کړی دی. په ۱۳۸۵لمریز کال کې د ټولو ثبت شوو موټرو شمېر ۶۰۶۹۴۴ عرادو ته رسېده. دا شمېر په ۱۳۸۶لمریز کال کې ۸۷۳۷۰۱عرادو ته لوړ شو چې ۸/۴۳سلنه ډېروالی راښيي. شخصي او ټکسي موټر ډېر زیاتوالی ښکاره کوي او همدارنګه د لاریو شمېر ۱۱۷۴۶۰ځخه ۱۳۵۴۴۶ او د بسونو شمېر له ۴۸۵۱۳ څخه ۵۸۰۴۹ عرادو ته لوړ شوي.

ځمکنی ټرانسپورټ				
خصوصیات	د مقیاس واحد	۱۳۸۴ لمریز کال کې	۱۳۸۵ لمریز کال کې	۱۳۸۶ لمریز کال کې
ټول موټرونه	عرادې	۴۸۶۱۴۱	۶۰۶۹۴۴	۸۷۳۷۰۱
دولتي سکټور	عرادې	۲۸۵۱۰	۳۰۲۵۱	۳۳۳۰۶
خصوصي سکټور	عرادې	۴۵۷۶۳۱	۵۷۶۶۹۳	۸۴۰۳۹۲
لاری	عرادې	۱۰۰۸۸۳	۱۱۷۴۶۰	۱۳۵۴۴۶
دولتي سکټور	عرادې	۱۱۳۴۱	۱۱۹۰۸	۱۲۹۱۵
دخصوصي سکټور	عرادې	۸۹۵۴۲	۱۰۵۵۵۲	۱۲۲۵۳۱
بسونه	عرادې	۴۱۷۱۳	۴۸۵۱۳	۸۰۴۹
دولتي بسونه	عرادې	۳۳۶۸	۳۵۸۶	۴۲۱۳
ګرندي موټرونه	عرادې	۲۶۲۷۰	۳۱۴۱۶۵	۵۱۷۶۰۱
دولتي سکټور	عرادې	۱۲۵۷۹	۱۳۲۳۳	۱۴۵۰۱
موټر سیکلونه	عرادې	۶۴۸۱۷	۱۰۸۲۸۲	۱۲۷۹۵۹
دولتي سکټور	عرادې	۱۲۲۲	۱۵۲۱	۱۶۷۷
په هېواد کې د بهرنیو اتباعو و سایط	عرادې	۱۲۶۶۸	۱۳۲۹۶	۲۵۷۹۴

۱۳۸۶ لمریز کال د مرکزي احصایې د اداري دکلنی احصایې ۲۰۵مخ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او ټولې ډلې دې په ټولنه کې د ځمکنۍ ټرانسپورټ په اهمیت بحث وکړي او همدارنګه د ژوندانه په چاپېریال باندې د هغه بې ساري زیاتوالي اغېزې دي روښانه کړي او د ډلې یو غړی دې د بحثو نو پایله ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډه یې ځواب کړئ:

۱- د ځمکنۍ ټرانسپورټ د وسایلود ډولونو نومونه واخلئ.

۲- د ټرانسپورټي وسیلو اختراع کومې اسانتیاوې رامنځته کړي دي؟

لاندنۍ نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

الف: د بایسکل مخترع .....دی.

ب: زمونږ هېواد ته موټر د برتانوي هند د بهرنیو چارو د سکرټر .....

سفر په وخت کې کابل ته راوړل شو.

سم ځواب په نښه کړئ:

الف: بایسکل د انتقال ګټوره وسیله ده چې د ژوندانه چاپېریال نه ککړوي.

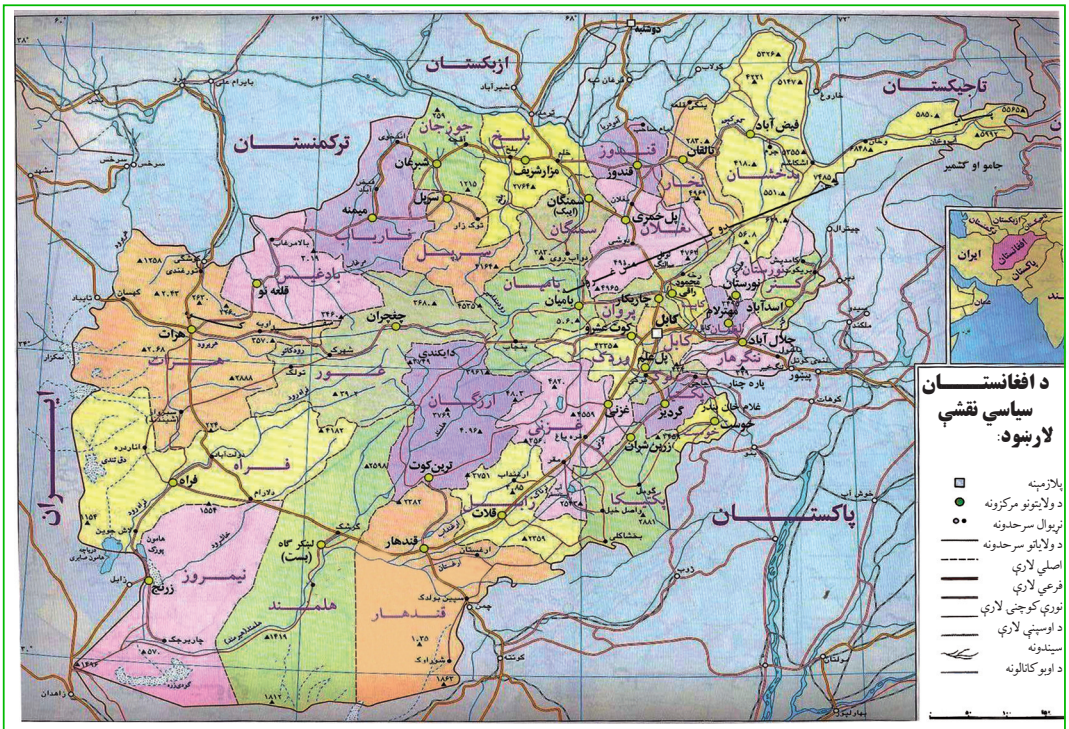
ب: پخوانۍ ټولې ټرانسپورټي تصدۍ منحل شوي دي.

ج: د اوسپنې کرښه د غازي امان اله خان د پاچاهۍ په دوره کې افغانستان ته وارد شوې ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زمونږ په هېواد کې د ځمکنۍ ټرانسپورټ (د اوسپنې کرښې) د سترې وسیلې د اهمیت په هکله تبصره ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکې ساعت کې یې ټولګیوالوته بیان کړئ.

ب: د افغانستان د لويو لارو په هکله څه پوهېږئ؟

لويې لارې په يوه هېواد کې، د بدن لپاره د وينې د شريانونو معنا لري.هغه هېوادونه چې په هغو کې لويې لارې لږې پر مختللې دي، په واقعيت کې په هغه هېواد کې ټولنيزه او اقتصادي وده په ټپه دريدلې او د اقتصادي څرخ ښې برخې، لکه: صنعتي توليدات، کرنيز محصولات، عرضه او تقاضا، په بازار کې پېرودل او پلورل، مسافرتونه اوګرځېدنه له يوه ځايه څخه بل ځای ته تلل او راتلل په بشپړ ډول له ستونزوسره مخامخ کېږي. هېواد او اړونده ټولنه په بشپړ ډول په فرهنګي او اقتصادي انزوا کې واقع کېږي.

ددې لپاره چې زمونږ هېواد د اقتصاد او ټولنيز فعاليت له امله ارزښت ناک خوځښت ولري، بايد په هېواد کې دننه د ټولو ولايتونو، ولسوالیو او کليو ترمنځ او له هېواد څخه د باندې له ګاونډيو هېوادونو سره سياسي او اقتصادي همېشني تماسونه ټينګ کړو، نو اړين ربړني چې مواصلاتي برخې ته يې ځانګړی پام وشي.

د غازي امان اله خان او محمد ظاهر خان د پاچاهۍ په دوره کې، په تېره بيا د محمد داوود خان د صدارت په دوره کې ډېره هڅه وشوه چې هېواد له اقتصادي او ټولنيزې انزوا څخه وژغوري. په

ټولو پنځه کلنو پلانونو کې د لويو لارو جوړولو ته، د اقتصادي زير بنا په توګه،ځانګړې پام وشو. په پنځه کلن لومړي پلان (۱۳۳۰ - ۱۳۳۵ لمريز کال)، دويم پلان (۱۳۳۵-۱۳٤۰) او درېم پلان (۱۳٤۱-۱۳٤٥) کالوکې د پرمختيايي بودجې ۵۰ سلنه په لويو لارو ولګېده او له ۲۵۰۰ کيلومترو څخه زيات قير شوي او کانکريټي سړکونه جوړ شول، خو په داخلي جګړو کې دغه ټولې جادې تر يوې اندازې پورې ويجاړې شوې چې ترميم غواړي. د پخوانيو لويو لارو پراختيا او د نوو لويو لارو جوړول، د دولت اساسي اړتياوې دي.

خرنګه چې خصوصي سکټور په دې برخه کې له پانګې اچونې سره مينه نه لري. د لويو لارو ترميم او جوړول د دولت په غاړه دي.

لوې لارې پر دوه برخو وېشل کېږي:

۱- حلقوي لويې لارې چې په هغو باندې ترافيک له يوې نقطې پيل او له يو دوراني حرکت څخه د نامنظمې دايرې يا بيضوي ته ورته دايرې په بڼه، د پيل له نقطې سره نښلي. لکه د کابل – مزار شريف –شبرغان – ميمنې – بادغيس – هرات – کندهار – غزني ا و کابل حلقوي سړک.

۲-بېلې او پرې شوې لارې چې له حلقوي لويو لارو څخه جلا شوي دي لکه د کابل –خوست او داسې نورې لارې.

د هېواد مهمې لويې لارې دا دي:

د هېواد شمالي لويه لاره:

د مرکزي او شمالي و لايتونو د سوداګرۍ او مواصلاتو په بر خه کې، دغه لويه لاره ستره برخه لري.

د دې پروژې ګټې دي:

۱- د دې لويې لارې په جوړېدو سره مرکزي ولايتونه مستقيماً له شمالي ولايتونو سره ونښلول شول. دغه لويه لاره د ښکاري درې له لارې څخه چې ۴۰ کاله يې د هېواد شمالي سيمې د مرکزي او جنوبي سيمو سره نښلولې، ۲۰۰ کيلومتره لنډه ده. په پای کې ټرانسپورتي لګښتونه او د موټرو استهلاک کمېږي او په لږ وخت کې حاصلات سوداګريزو مرکزونوته وړل کېږي.

۲-د هېواد د شمالي سيمو تو ليدي محصولات په جنوب کې لګښتي مرکزونو ته او صادراتي مالونه د هېواد شمالي بندرونو ته په ډېر لږ وخت کې وړل کېږي.

۳-ځينې فابريکې لکه: د بغلان د بورې کارخانه، د غوري او ګلبهار د سمنټو کارخانې، د پلخمري او جبل السراج د نساجۍ کارخانې او داسې نورې د دې لويې لارې په اړدو کې دي. د هغو توليدات

د وخت له ضایع کېدو پرته د خرڅلاو بازارونو ته او همدارنګه اومه مواد او د اړتیا وړ نور مواد یې له همدې لارې څخه انتقالېږي.

د کابل – تورخم لویه لار:

دغه لویه لار له نورو ټرانزیټي لویو لارو څخه ځانګړی اهمیت لري. دغه لویه لار د تورخم له لارې له پېښور سره نښتې ده. له هغې څخه وروسته د اوسپنې د کرښې او قیر شوې لویې لارې په واسطه د کراچۍ له بندر سره او د هغې له لارې د هند د سمندر اوبو د نړیوالې لارې سره نښلي. له هغې څخه په ګټې اخیستنې زمونږ د هېواد د سوداګرۍ ټول مالونه هند او د آسیا، اروپا او امریکا نورو هېوادونو ته صادرېږي. د نړۍ له هېوادونو څخه وارداتي مالونه د ټرانزیټ له حق څخه په ګټې اخیستنې سره، زمونږ هېواد ته واردېږي.

دغه لویه لار د فرعي قیرشوو لویو لارو په واسطه له کنړ، لغمان او نورستان ولایتونو او د ننګرهار له ولسوالیو سره نښتې ده.

د دې لویې لارې په اوږدو کې د برېښنا بندونه او د ننګرهار د کانال پروژه جوړه شوې ده، چې د هغې په بشپړیدو کې یې ستر رول لوبولی دی. په همدې ډول، د نوموړو ولایتونو تولیدي او کرنیز محصولات کابل او نورو استهلاکي مرکزونو ته انتقالېږي چې په پای کې د نوموړو ولایتونو د اقتصادي پرمختګ سبب کېږي.

کابل – کندهار لویه لار:

د ټرانزیټي فعالیت له مخې دغه لویه لار د هېواد د لویو لارو په ډله کې لومړی مقام لري. ځکه چې د کابل – کندهار لویه لار د کندهار – سپین بولدک له لارې د چمن د اوسپنې کرښې په واسطه د کراچۍ او ګوادر (د عرب د سمندر ګي پر غاړه پروت دی) له بندرونو سره نښلوي. همدارنګه، د کندهار – هرات د لویې لارې په واسطه د تورغونډۍ د بندر په واسطه د ترکمنستان له جمهوریت سره، په هرات کې د اسلام کلا د بندر، په فراه کې د ابو نصر فراهي بندر او د نیمروز د ولایت د لارام – زرنج لویې لارې په واسطه له ایران سره او د هغې لارې د اوسپنې د کرښې په واسطه د ایران د چابهار له بندر سره د عرب د سمندرګي نړیوالو اوبو ته لاره پیدا کوي. د دې بندر له لارې نه یوازې افغاني مالونه، بلکې د مرکز ي آسیا د هېوادونو مالونه هم وارد او صادرېږي.

د کابل – کندهار لویه لار څو ولایتونه، چې تاریخي او تجارتي ځایونه لري، یو له بل سره نښلوي.

د کندهار – هرات – تورغنډۍ (پخوانۍ قره تپه) لویه لار:

دغه لویه لاره د ډېره عصري له کانکریټي جوړه شوې وه. خو اوس د بیا رغونې په پایله کې قیر شوې ده. زمور هېواد ترکمنستان سره نښلوي. په همدې ډول، د لوېدیځو ولایتونو د مرکزونو د نښلولو له مخې اهمیت لري، چې کندهار او هرات په مستقیم ډول او فراه، نیمروز او هلمند په غیر مستقم ډول سره نښلوي.

هرات – اسلام قلعه لویه لار:

د دې لویې لارې اوږدوالی ۱۲۴ کیلومتره دی او د هرات ښار د اسلام قلعه له بندر سره، چې له ایران سره د افغانستان په سرحد کې دی، نښلوي. دغه لویه لار له ایران، ترکیې او نورو اروپایي هېوادونو سره په سوداګرۍ کې زیات اهمیت لري.

د پلخمري – شبرغان – فاریاب لویه لار:

دغه لویه لار د سوداګرۍ او اقتصاد له پلوه ځانګړی اهمیت لري او د هېواد د حلقوي لویې لارې برخه ده چې د هېواد شمالي ولایتونه لکه: بغلان، سمنګان، بلخ، جوزجان او فاریاب یوله بل سره نښلوي او د بادغیس د ولایت له لارې د هرات له ولایت سره نښلي. له هرات سره د هغې په نښلولو دغه حلقوي لویه لار بشپړېږي. له هغې څخه د جلاشوو لویو لارو په واسطه د حیرتان، کلفت او د اندخوی د آقینې له بندرونو سره هم نښلي.

د کابل- خوست لویه لار:

له ډېرو کلونو راهیسې د دوهمې درجې لویې لارې په نامه یادیده. خو کله چې د خوست د غلام خان له بندر سره وصل شوه او له هغې لارې د کرمې ایجنسۍ سره ونښته، ځانګړی اقتصادي او سوداګریز اهمیت یې پیداکړ. د هېواد جنوبي ولایتونه، لکه: لوګر، پکتیا او خوست یې له کابل سره ونښلول.

د کندز – بدخشان لویه لاره:

د هېواد مهم حاصل خیزه، کرنیز او صنعتي ولایتونه لکه: کندز، تخار او بدخشان یو له بل سره نښلوي. همدارنګه، د هېواد د شمالي لویې لارې په واسطه له حلقوي لویې لارې سره نښتي. په همدې ډول، د کندز شېرخان بندر له لارې له تاجکستان سره نښلي.

د هېواد د لویو لارو جوړول پردې سربېره چې د هېواد د بېلابېلو سیمو تر منځ اقتصادي او تجارتي اړیکې، جوړوي، بلکې د هغو له لارې د جنوبي او مرکزي آسیا د هېوادونو تر منځ دوستانه اړیکو

کې هم مهمه برخه لري. چې د همدې موقعیت له مخې د افغانستان تاریخي اهمیت یوځل بیا د جنوب ختیځې او مرکزي آسیا او مدیترانې د حوزې په نښلولو کې څرګند وي.

د مطالعې لپاره اضافي معلومات

شماره	لویه لار	اوږدوالي په کیلومتر
۱	کابل – کندز	۳۳۷
۲	کندز – شېر خان بندر	۶۳
۳	پلخمري ـ شبرغان	۳۶۰
۴	شبرغان – میمنه	۱۷۹
۵	کابل – تورخم	۲۳۲
۶	کابل – جلال آباد	۱۴۸
۷	جلال آباد – اسعد اباد	۹۰
۸	سرخکان – مهتر لام	۱۸
۹	کابل – کندهار	۴۸۳
۱۰	کندهار –سپین بولدک	۱۰۱
۱۱	کندهار – هرات – تور غنډۍ	۶۷۹
۱۲	هرات – اسلام کلا	۱۲۴
۱۳	کندهار – هرات	۵۶۷
۱۴	کابل –ګردیز	۱۲۲
۱۵	ګردیز – خوست	۱۱۴
۱۶	کندز – تخار	۷۰
۱۷	تخار – بدخشان	۱۶۹

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د هېواد په مواصلاتي نقشه کې دیوې لویې لارې تګلوری وټاکي چې کوم ولایتونه سره نښلوي، لکه: د کابل- کندهار، کندهار- هرات، پلخمري - هرات، کابل- تورخم او داسې نور. هره ډله دې د فعالیت پایله خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي. ښاغلی ښوونکی دې د ډلې د فعالیت پایلې له خپلو معلوماتو سره یو ځای را ټولې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د منځمهالې اداري له جوړېدو وروسته د لویو لارو پراختیا ته ولې ځانګړی پام وشو؟

۲- د هېواد په اقتصادي پرمختګ کې د لویو لارو اهمیت توضیح کړئ.

۳- د هېواد کومې ټرانزیټي لارې د عرب سمندرګي له نړېوالو اوبو سره نښتې دي؟

لاندې نیمګړې جملې په خپلو کتابچو کې بشپړې کړئ.

۴- د هېواد لویې لارې په دوو سترو برخو..... او..... وېشل شوې دي.

۵- د شمال حلقوي لویه لار د.....، ..... او .....بندرونو له لارې له تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان سره نښتې ده.

۶- زمونږ د هېواد د.....،.....او..... لویو لارو له په وسیله له ایران له هېواد سره نښتی دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد حلقوي لویه لار وکاږئ او د جغرافیې د مضمون په را تلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وښیئ.

۳,۴ د هوايي ټرانسپورټ په هکله څه پوهېږئ؟

هوايي ټرانسپورټ د هېواد دلېږې پرتو سيمو او نړۍ په نژدې کولو کې ارزښتناکه رول لوبوي. خو دغه ټرانسپورټ د نورو ترانسپورټونو په پرتله د انرژيکي موادو د ډېر لګښت له کبله په لوړه بيه تمامېږي. خو سياسي، تجارتي او نظامي اړيکي په چټکۍ ټينګوي. له همدې امله، هر هېواد د خپل مالي او اقتصادي شرايطو له مخې د دې سکټور ودې ته ډېر پام نه کوي.

لکه چې پوهېږو افغانستان غرنی هېواد دی. هندوکش، بابا غر او فيروز کوه د يوه طبيعي حايل په توګه هېواد په دوو شمالي اوجنوبي برخو وېشلی دی. پر دې سر بېره، زمونږ هېواد په وچې پورې ټرلی دی. د لوېو لاروغځول د خلکو اړتيا ته ځواب نه شي ويلی. له همدې امله، د هوايي حمل و نقل اهميت زيات او د پام وړ دی. دغه هېواد له يوې خوا سمندر ته لار نه لري او له بله پلوه د غرونو په واسطه په کوچنيو او ښلو جغرافيايي سيمو وېشل شوی دی، چې دغه ډول طبيعي شرايط ټولنيز او آن سياسي ستونزې لري. د همدې اصل له مخې، د اړتيا وړ زياتره مواد په مناسب وخت په هېواد کې دننه او بهر کې مصرف کوونکو ته په ټاکلي وخت نه رسېږي.

زمونږ هېواد د هوا نوردۍ فعاليت او له الوتکو څخه د مسافرو او تجارتي مالونو په وړلو او راوړلو کې ډېر لرغونتوب نه لري . د هوا نوردۍ د فعاليت پيل په ۱۳۰۶لمريز کال د غازي امان اله خان د پاچاهۍ په دورې پورې مربوط ګڼل کېږي چې د لومړي ځل لپاره يوې کوچنۍ روسي الوتکې په مياشت کې دوه ځله د کابل او ترمز ترمنځ الوتنې پيل کړې و.

په ۱۳۱۷لمريز کال کې د جرمني د لوفت انزا د کمپنۍ يوه درې ماشينه الوتکه له برلين څخه هرات او کابل او له کابل څخه جاپان ته الوتله.

په هېواد کې د آريانا افغان هوايي شرکت لومړنی هوايي شرکت دی چې د مسافرو او تجارتي مالونو د

حمل و نقل په منظور په ۱۳۱۷ لمریز کال کې جوړ او فعالیت پیل کړ. خرنګه چې پوره تأسیسات او امکانات یې نه درلودل، نو د هېواد اړتیاوو ته یې ځواب نه شو ویلی، نو په ۱۳۳۵ لمریز کال کې د ملکي هوانوردۍ ریاست جوړ شو. د هغې په جوړېدو سره په افغانستان کې د هوانوردۍ د پراختیا او پر مختګ لپاره زمینه برابره شوه. د هوانوردۍ ریاست په کندهار، مزارشریف، هرات او جلال آباد کې د هوایي ډګرونو په جوړولو لاس پورې وکړ. بهرنۍهوایي نمایندګۍ هم د افغانستان له هوایي ډګرونو څخه ګټه اخلي. له هوایي ټرانسپورټ څخه د مسافرو او هغو مالونو او کالیو د انتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي چې حجم یې لږ او ارزښت یې زیات وي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبوډلو ووېشل شي او هره ډله دې د هوایي ټرانسپورټ د پرمختګ پر اهمیت او اړتیا بحث وکړي او پایلې دې د ډلې یو غړی ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې:

سمې جملې د (س) په توري او ناسمې جملې د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- هوایي ټرانسپورټ د نورو ټرانسپورټونو په پرتله ډېره انرژي لګوي.

۲-د ملکي هوانوردۍ ریاست په جوړېدو سره د هوانوردۍ د پراختیا لپاره وخت برابر شو.

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ.

۱-د هېواد د ملکي هوانوردۍ فعالیت د.....پاچاهۍ په دوره کې په ۱۳۰۶لمریز کال کې پېل شو.

۲-د هېواد لومړني داخلي شرکت د.....په نوم په ۱۳۳۳لمریز کال فعالیت پېل کړ.

لنډ ځواب ورکړئ.

۱-له هوایي ټرانسپورټ څخه د کومو مالونو د انتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي؟

۲-د هوایي ټرانسپورټ د پراختیا لاملونه بیان کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هوایي ټرانسپورټ د اړتیا او پراختیا په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

الف ــ د هېواد هوايي شرکتونه او ډګرونه

د حامد کرزي د نړيوال هوايي ډګر يوه برخه

ملکي هوايي رياست په ۱۳۳۵لمريزکال کې جوړ شو. په هغه وخت کې يې د هوا پېژندنې او هوانوردۍ په نوم دوه ستړي مؤسسې درلودلې چې د نړۍ د ملکي هوانوردۍ د مؤسسې غړيتوب يې هم درلود چې د هغو له مالي او معنوي مرستو څخه يې په ټولو برخوکې ګټه اخېستله. د هوايي ډګرونو جوړول او څارل، د مخابرو دستګاوو او د هوانو ردۍ د وسيلو او ميټرولوژۍ Meteorology د ستېشونو نصبول، د ټولو تشبثاتو او د هوايي لېږد را لېږد د مؤسسو تنظيم او اداره، د ملکي هوانوردۍ اړوند د ټولو مقرراتو او اصولنامو اجراءکولو او په پای کې په نوموړو څانګو کې د اړتيا وړ فني پرسونل روزنه، د دې رياست ستړي دندې ګڼل کيدې.

د کابل د نړيوال ډګر جوړول:

ددې ډګر د جوړولو کار په ۱۳۳۹لمريز کال کې پيل شو، او په ۱۳۴۱لمريز کال کې پای ته ورسيده چې د کورنيو او بهرنيو الوتکو د ګټې اخېستنې وړ وګرځيد. پر دې سربېره دغه ډګر يو عصري ټرمينل چې په ټولو وسايلو سمبال دی، لکه: مخابره، هواپېژندنې، هوايي ترافيک، د ګمرک څانګې، تعليمي مرکز، تخنيکي ورکشاپونه او داسې نور هم لري. دغه ډګر په وروستيو کلونو کې نور هم پراخ شو. په ۱۳۸۸لمريز کال کې د جاپان د هېواد په مرسته ددې ډګر په لويدېځه برخه کې نوی ټرمينل، چې په نوو وسايلو او ملحقاتو سمبال دی، هم جوړشو.

په نورو ولایتونو کې د هوایي ډګرونو د جوړولو پلان هم عملي شو. په لومړي پړاو کې د کندهار، هرات، کندز او جلال آباد د ډګرونو جوړېدل پیل شول.

د کندهار هوایي ډګر د کندهار د ښار جنوب ختیځ ته په ۸ کیلو متریکې د سپین بولدک په لاره کې په یوه پراخه ساحه کې جوړ شوی. دغه هوایي ډګر د کابل د نړیوال هوایي ډګر په شان د هر ډول الوتکو دګټې اخیستنې لپاره مناسب دی. دا ډګر په ابتدائي او محلي ډول په ۱۳۳۰لمریز کال کې دګټې اخیستنې وړ شوی و.

د کندهار هوایي ډګر په ټولو عصري تأسیساتو، لکه: هو ټل، ټرمینل، مخابراتي وسایلو او داسې نورو سمبال دی.

لنډه ویلی شو چې په ۱۳۸۸لمریز کال کې تقریباً ۳۷هوایي ډګرونه وو. چې له هغې ډلې څخه د کابل چې په ۲۰۱٤م. کال کې د حامد کرزي په نامه ونومول شو، د کندهار (د احمد شاه بابا) د مزار شریف (د جلال الدین بلخي) او هرات هوایي نړیوال ډګرونه لومړی درجه پر مختللي تأسیسات او د الوتکو د منډې قیر شوې لارې لري.

جلال آباد او کندز هوایي ډګرونه د لږ ظرفیت له کبله په دویمه درجه کې دي. ټرمینل او د الوتکو د منډې قیر شوی لارې لري. نور ۱۴ هوایي ډګرونه دریمه درجه او ۷ نور څلورمه درجه کې راځي چې ټرمینل او د الوتکو د منډې خامې لارې لري. پر هغو سربېره، پنځمه درجه هوایي ډګرونه هم په هېواد کې شته.

د یادونې وړ ده چې کوم عواید د نړیوالو ډګرونو له مقررې سره سم د بهرنیو الوتکو له الوتنو څخه په ۱۳۸۸لمریز کال کې د دولت خزانې ته تحویل شوي دي، دا دي:

۱- د هرې بهرنۍ الوتکې له ټول وزن څخه، د یو ټن (۵۰۰) افغانۍ د دولت عوایدو ته تحویل شوي دي.

۲-د هرې بهرنۍ الوتکې له الوتنې څخه ترافیکي خدمتونه (۷۵۰۰) افغانۍ اخیستل شوي دي.

۳-هره بهرنۍ الوتکه چې له څلورو ساعتونو څخه زیاته په هوایي ډګر کې تم شوې،د درولو کرایه (پارکنګ ټکس) ور څخه اخیستل شوی دی.

۴-هره بهرنۍ الوتکه چې په ټرانزیټي توګه زمونږ د هېواد له فضا څخه تېریږي، (۲۰۰۰۰) افغانۍ او یا د هغې معادل ۴۰۰ امریکایي ډالره ورڅخه اخیستل شوي دي.

ب- د هېواد هوایي شرکتونه:

۱- آریانا افغان هوایي شرکت لومړنی دولتي شرکت دی چې په ۱۳۳۳لمریزکال کې یې د مسافرو او د سوداګرۍ د مالونو په حمل و نقل کې رسماً فعالیت پیل کړی. لو مړنۍ پانګه یې درې سوه

زره امریکایي ډاله وه چې په هغې کې ۵۱ سلنه د دولت ونډه او ۴۹ سلنه د انډیمان شرکت ونډه وه.

د دې شرکت لومړنۍ الوتنې د DC-۳ الوتکې په مرسته، چې د ۲۸ مسافرو ظرفیت یې در لود، له کابل څخه د کندهار، هرات او مزار شریف ښارونو ته کېدلې.

دوه کاله وروسته د انډیمان لوی شرکت دپان امریکن په شرکت کې مدغم شو او کله چې DC -۴ او DC -۶ په نوم دوه الوتکې وپېرودل شوې، د آریانا شرکت نړیوالو هوایي ډګرونو ته لار پیدا کړه. د آریانا افغان هوایي شرکت لومړنۍ بهرنۍ الوتنه له کابل څخه بحرین ته وه، چې د ۱۳۳۴ لمریز کال د غوایي په میاشت کې له ۲۸ مسافرو سره وشوه.

آریانا افغان هوایي شرکت له دې سره سره چې په درې لسیزو داخلي جګړو کې ډېر مالي، اقتصادي او کادري تاوانونه ولیدل، بیا هم ۴- AN ۲۱ الوتکه او۷۲۷- B څلور الوتکې ۳۰۰- Airbus یوه الوتکه او ۳۱۰ - Airbus نوی ماډل دوه الوتکې لري چې هره ورځ له پلان سره سم هرات، کندهار، مزارشریف، جلال آباد، زرنج، لښکرګاه، بادغیس، فیض آباد، کندز او مېمنې ته الوتنې کوي.

په همدې ډول، آریانا افغان هوایي شرکت د نړۍ ۱۷ لویو ښارونو ته هم الوتنې لري او د پراختیا په حال کې دی. د نړۍ هغه ښارونه چې آریانا ورته الوتنې لري ډهلي، امرتسر، تهران، مشهد، اسلام آباد، دوشنبې، اورومچې، باکو، مسکو، دوبۍ، شارجه، استانبول، انقره، ریاض، جده، کویټ او فرانکفورت دي.

آریانا افغان هوایي شرکت پر خپلو الوتنو سربېره، داخلي خصوصي شرکتونو او بهرنیو هوایي شرکتونو ته لکه: انډین ایر لاین، د آسمان هوایي شرکت، د آذر بایجان هوایي شرکت، د عرب متحدو آماراتو او د پاکستان هوایي شرکت ته هم لازم ځمکنې خدمات برابروي او د بار وړونکو لویو الوتکو (کارګو) بارول او تخلیه کول او نور لازم خدمتونه په چټکۍ سرته رسوي.

۲- هوایي خصوصي شرکتونه صافي ایروز، پامیر او کام ایر دي چې د فعالیت جواز یې له پانګې څخه د افغانستان د ملاتړ له اداري څخه تر لاسه کړی دی او د خپلو الوتکو په مرسته کورنیو او بهرنیو کرښو کې په خدمت بوخت دي. پر عوایدو باندې د مالیاتو د قانون له مخې ۱۰ سلنه داخلي عواید او دوه سلنه بهرنۍ عواید پر هغه ټکس سربېره چې د هوانوردۍ وزارت او آریانا افغان هوایي شرکت ته ورکوي، د دولت خزانې ته یې هم تحویلوي. خو اوس یوازې د کام ایر هوایي خصوصي شرکت فعالیت لري.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د هوايي ډګرونو پر اهميت او اقتصادي ارزښت باندې په خپلو کې بحث وکړي او پايلې دې ټولګيوالو ته ووايي.

پوښتنې:

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- د ملکي هوا نوردي رياست په ۱۳۳۵ لمريز کال کې جوړ شوی دی.

۲- د کندهار هوايي ډګر له ۱۳۳۰ لمريز کال راهېسې د ګټې اخېستنې وړ دی.

لاندې نيمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱- د هېواد نړيوال هوايي ډګرونه.....او ..... دي.

۲- له هغو بهرنيو الوتکو څخه، چې په ټرانزيټي ډول د افغانستان له فضا څخه تېريږي، له هرې الوتنې څخه.....افغانی عوايد لاس ته راځي.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د بهرنيو شرکتونو د الوتکو له الوتنو څخه څومره عوايد د دولت خزانې ته تحويليږي؟

۲- د هېواد په کومو ولايتونو کې دوهمه درجه ملکي هوايي ډګرونه جوړ شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې په هېواد کې د هوايي ډګرونو د جوړولو د اړتيا په هکله، د ځمکې جوړښت او جغرافيايي موقعيت ته په پام سره په سيمه ييزه او نړيواله سطحه تبصره وکړي او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې بيان کړي.

۴,۴ – اړیکې Communication

الف: د اړیکو اهمیت:

اړیکې مخابراتو (د افکارو د راکړې ورکړې او د پیغامونو استولو او اخیستلو) او ټرانسپورټیشن ته وایي چې د ټرولوستونو د مواصلاتو په برخه کې ور څخه یادونه شوې ده. مخابرات Tele Communication د خلکو ترمنځ د لیکنو، غږونو، عکسونو یا د دواړو په واسطه د افکارو، احساساتو او اطلاعاتو راکړې ورکړې معنا لري. په بل عبارت، مخابرات د خبر، احوال، تجارتي، صنعتي، رسمي، شخصي پیغامو او معلوماتو د وړاندې کولو او رسولو وسیله ده چې له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته کېږي او دننه بهر بېلابېلې سیمې سره نښلوي. د اړیکو ټینګولو لپاره له بېلابېلو ډولونو او وسیلو څخه ګټه اخیستل کېږي، لکه: اخبار، راډیو، ټلګراف، ټیلفون، ټلویزیون، پُست، فکس او انټرنیټ. دغه ټول له لېرې واټن

څخه د اړیکو چټکې وسیلې دي. په اوسنۍ نړۍ کې غږ او عکس د الکټرونیکي بهیر په توګه د سیم، راډیو او ټلویزیوني څپو په واسطه د فضا له لارې او نوري څپې د نوري فایبر په واسطه سره نښلي. راډیویي او نوري څپې په یوه ثانیه کې د ۳۰۰۰۰۰ کیلو مترو په سرعت حرکت کوي او د الکټرونیکي نښو لېږد هم په همدې اندازه دي.

د مخابراتو د اهمیت په هکله د یادونې وړ ده چې د اړیکو دې برخې ته د ټولنې د اعصابو اصطلاح ورکړ شوې ده. ځکه چې په ټولنه کې د افکارو د انتقال او راکړې ورکړې ښه وسیله ده. په هغو ټولنو او هېوادونو کې چې مخابرات یې ښه فعال دي، معنایې دا ده چې د ټولنې اعصاب یې ښه کار کوي او ټولنه هم ښه پر مخ تللې ده.

مخابراتي لومړنۍ وسیله د ټلګراف اختراع ده چې د مورس د نښو د اختراع له مخې د بریښنا د جریان په واسطه د سیم په اوږدو کې لېږل کېده. نن ورځ عکسونه، غږونه، ټلویزیوني عکسونه د سپوږمکیو، راډیو او نوري فایبر له لارې له څو ثانیو څخه په لږه موده کې د نړۍ ګرد چاپېره مخابره کېږي.

مصنوعي سپوږمکیو د مخابراتو او اړیکو په برخه کې ډېر لوی انقلاب راوستی دی، چې د ټلیفون او موبایل، ټلویزیون او انټرنېټ د ټکنالوژۍ د پراختیا سبب شوی دی. پر دې سربېره، مصنوعي سپوږمکۍ له ځمکې څخه په بېلابېل لوړوالي عکسونه اخلي او خپلو ځمکنیو مرکزونو ته یې انتقالوي چې د هغو له مخې بېلابېل تصویرونه او جغرافیایي نقشې جوړېږي.

اوس زموږ په هېواد کې هم د مخابراتو وزارت ملي او نړیواله ګیټ وې Gate -way د کابل د ښار د مهتاب کلا په ساحه کې جوړه کړې ده. د ځمکني تم ځای او مصنوعي سپوږمکۍ په واسطه فعالیت کوي. یو لوی دیش او مخابراتي او تخنیکي پرمختللی سیستم لري. له دې ګیټ وې څخه په ملي او نړیواله کچه ګټه اخیستل کېدای شي. اوس

دولتي ارتباطات او مخابراتي شرکتونه د ټېلفوني، فکس، ټلويزيوني او انټرنيټي اړيکو لپاره له هغې څخه ګټه اخلي او د هېواد ۳۶۴ ولسوالۍ او اداري د همدې ګيټ وې په مرسته له نړۍ سره نښتې دي. همدارنګه، د مخابراتو خصوصي شرکتونو د نړيوالو فعاليتونو لپاره د خپلواکه ګيټوېو د ګټې اخېستنې اجازه هم ورکړ شوې ده. د نوري فايبر په مرسته د ځمکې له لارې د هېواد مخابراتي اړيکي له نړۍ سره را منځ ته شوي دی چې د مخابراتو د مصنوعي سپوږمکيو په پرتله خورا ارزانه تمامېږي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په اوسنۍ نړۍ کې د اړيکو پر اهميت پخپلو کې خبرې وکړي او د بحث پايله دې د ډلې يو غړی خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې د فعاليت په پای کې وړاندې شوي معلومات را ټول او لنډيز يې زده کوونکو ته ووايي.

پوښتنې:

د جملو تش ځايونه ډک کړئ:

۱- ارتباطات ۰۰۰۰۰۰ او ۰۰۰۰۰۰ احتوا کوي.

۲- د نوري او راډيويي څپو سرعت په يوه ثانيه کې ۰۰۰۰۰۰۰۰۰ کيلومتره دی.

۳-لومړنی اختراع شوې مخابراتې وسیله ..... دی.

لنډ ځواب ورکړئ:

۴-مخابرات تعریف کړئ.

۵-مصنوعي سپوږمکی کوم مخابراتي خدمتونه ترسره کولی شي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له مخابراتي و سیلو څخه دګټې اخیستنې څرنګوالي تر سر لیک لاندې یو مطلب ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

ب. پُست Post په افغانستان کې

پوهېږئ چې د مخابراتو د وزارت د پُست رياست کوم خدمتونه ترسره کوي؟

پورتني انځور ته وګورئ او ووایاست چې د موټرو او بایسیکلونو سپرلی کومې چارې ترسره کوي؟

د افغانستان پُستي کارونو د لومړي ځل لپاره په ۱۸۷۰م. کال کې د امیر شېرعلي خان په دوره کې رواج وموند. په هغه وخت کې یوه پُسته خانه په مرکز کې د کابل په بالاحصار کې د (چاپار خانې) په نوم او په لویو ولایتونو کې په ابتدائي ډول جوړې شوې. د یو مثقال او دوه مثقاله په وزن دولتي مکتوبونه او شخصي لیکونه یې په راجسټر شوي ډول د پُسته خانې په مرکز کې منل. پُستي ټکټونه د شاهي او ثنار او د هغې وخت په مروجوسکو په بیه، په سپین کاغذ په کمزوري رنګ چاپ او د مکتوبونو او لیکونو له پاسه نصبول. د هغه وخت مشهور پُستي ټکټونه د زمري د سر په نامه یادېدل او له نصبولو څخه مخکې یې یو کنج غوڅیده. د پُستې د انتقال

لپاره له یو مرکز څخه بل مرکز ته ټاکلی وخت په پام کې نه ونیول شوی. انتقالات د پُستې د ټاکلي حد تابع وو.

هغه دولتي مکتوبونه چې د فوري کلمه ور باندې لیکل شوې وه. فوق العاده پُسته ګڼل کېده. د پُسته بردار په نوم یادیده. دغه پُسته پر اس سپاره استوونکي له خوا چې د چاپار په نوم یادیده، اصلي ځای ته لېږدول کېده.

د مکتوبونو وېش د مستخدمانو له خوا کېده چې د لیک رسوونکي په نوم یادېدل.

که کوم دولتي مکتوب به بهرني هېواد ته استول کېده، د هغه استونه د ځانګړي قاصد له خوا ترسره کېده.

پورتنیو اجراتو تر ۱۸۷۸م کال پورې دوام در لود. له ۸۹۲ م کال څخه وروسته، د امیر عبدالرحمن خان د واکمنۍ په دوره کې، د پُستې منظم کارونه رامنځته شول. په ۱۹۰۷م. کال، د امیرحبیب الله خان په دوره کې، پُستي کارونه ښه پرمخ ولاړل. پُسته خانې او پُستي کرښې زیاتې شوې. د دولتي مکتوبونو لپاره ځانګړي ټکټونه چاپ شول. په دې وخت کې د پُستې د فترونه د ډاکخانو په نوم یادېدل. یوه ډاکخانه په پېښور کې هم جوړه شوې وه. پُستي کارونه په امانې په دوره کې ډېر پراخت شول او د داخله وزارت په چوکاټ کې د پُست او ټلګراف عمومي مدیریت جوړ شو.

په ۱۹۲۵م کال کې د کابل او مشرقي تر منځ د لومړي ځل لپاره د پُستی د حمل او نقل لپاره له موټر څخه ګټه واخېستل شوه او د راکړې ورکړې یو دفتر په تورخم کې هم جوړ شو. نور دفترونه په اسلام کلا، د ایران په طیبات، د مزارشریف په تاشګذر، سپین بولدک او تور غونډۍ کې جوړ شول.

افغانستان په ۱۹۲۸م کال کې د نړۍ د پُستي اتحادیې غړیتوب حاصل کړ او د پُست اداره د ډیپلوماتیکو لارو د نړۍ د پُستي کنوانسیون د حکمونو ترسره کولو ته ژمنه شوه. پُستي سیستم مخ په سمون شو.

په ۱۳۴۴ لمریز کال کې د مخابراتو ریاست وزارت شو، د پُست د انتقال لپاره پُستي سرویس موټرونه له کابل څخه د تورخم او کندهار په لوري په کار واچول شول.

د افغانستان په پُسته کې پُستي قلمونه، لکه: مکتوبونه، پُست کارتونه،کوچنۍ بستې، چاپ شوي مواد، د ړندو پانې او پارسلونه شامل دي. د دې قلمونو تبادله د ځمکې او هوا له لارې، پر دننیو خدماتو سربېره، په نړیواله کچه د آریانا افغان هوایی شرکت له خوا ترسره کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د پُستې د سترو، سترو خدمتونو په اړه په خپلو کې بحث وکړي. د بحث پایلې دې د ډلې یو غړی ټولګیوالو ته تشریح کړي. ښاغلی ښوونکی دې د بحث پایله د خپلو معلوماتو په ورزیاتولو راټوله کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ووایاست:

۱-پُستي کارونه د لومړي ځل لپاره د کوم پاچا په وخت کې مروج شول؟

۲-په پُستي خدمتونو کې کومې برخې شاملې دي؟

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱- د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې د کابل په بالاحصارکې پُسته خانه د ۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰په نوم جوړه شوه.

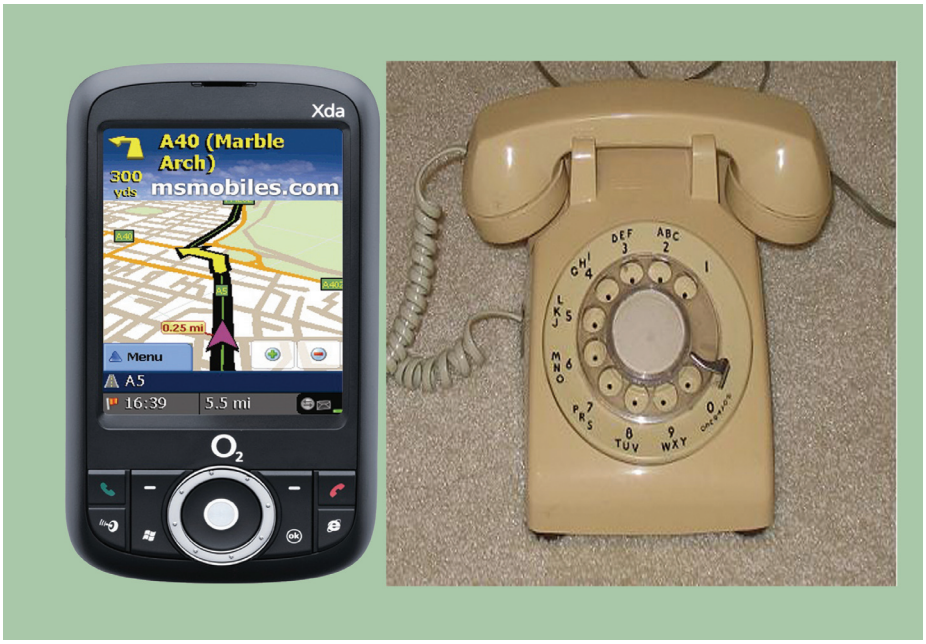
۲- د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې بیرنۍ پُسته د اس په سپرلۍ، چې د ۰۰۰۰۰۰۰۰۰ په نوم یادیده، لېږدول کېده.

۳-د امیر حبیب الله خان د حکومت په دوره کې پُستي دفتر د۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰په نوم یادیده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د یو پارسل له پاسه لازمې لارښوونې ولیکي چې د پُستې له لارې په یو اروپایي هېواد کې مطلوب تن ته په مصؤون ډول ورسېږي.

ج – ټېلیفون او موبایل

ټېلفون داسې وسیله ده چې غږ لېږي او نژدې سیمو ته انتقالوي.

په لسمې پېړۍ کې د ارتباطاتو او رسنیو په برخه کې زیاتې اختراعګانې را منځته شوي. لکه: عکاسي، سینما، چاپ او داسې نور چې د خلکو په ژوند کې یې ستر بدلون راووست. خو ډېره مهمه اختراع ټېلیفون او ټلګراف وو. چې د چټک تفاهم اړیکه یې له لېرې سیموسره را منځته کړه. ټېلیفون له دوو کلمو څخه جوړ شوی دی. Tele د ویلو او phone د غږ په معنا دی.

د هېواد د ټېلیفون لومړنۍ دستګاه د مسي سیمي لین په واسطه د امیر حبیب اله خان او د هغه د ورور نصرالله خان د استوګنې په ځای کې د یو کیلو متر په اوږدوالي فعالیت کاوه او بل لین یې د امیر تر استوګنځي او د هغه وخت تر قوماندانۍ پورې او درېم لین یې د ارګ له دروازې څخه د بابر تر بن پورې غځېدلی و.

زمونږ په هېواد کې د ټېلیفون لومړنۍ بټرۍ لرونکی سویچبورډ، چې د ۲۵ لینونو ظرفیت یې درلوده، د امیر حبیب اله خان د واکمنۍ په دوره کې د ارګ په شمالي څلي (برج) کې جوړشو. د غازي امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې په ۱۲۹۸ لمریز کال کې یو ۵۰ لینه سوچبورډ د شاه

دو شمشیره د پُسته خانې په ودانۍ کې نصب شو او ټېلفوني اړیکي د مرکز او نورو ښارونو تر منځ جوړې شوې. په همدې ډول د هېواد پلازمینه د ټلګراف په مرسته د لویو نړیوالو مرکزونو تر منځ وترل شوه.

په لومړي سر کې په دولتي دایرو کې له ټېلفون څخه ګټه اخېستنه رواج شوه. وروسته، انفرادي اشخاصو هم وکولی شول چې د ولایت له مرکز څخه یو بل سره خبرې وکړي او شخصي او تجارتي پیغامونه سره ولېږي او ولېږي.

له ټېلیفون څخه ګټه اخېستنه د سیمې لین د غځېدنې او د لویو لارو په اوږدو کې د پایو په نصبولو سره ممکن شوه. لومړنۍ ټېلیفون ځانګړی انډل درلوده چې د هغه په مرسته به له سویچبورډ (د خپرولو له مرکز) سره او له هغه ځایه به د سویچبورډ د مسؤولو کسانو (اپریټرانو) په مرسته مطلوب ارتباط را منځته کېده.

په ۱۳۲۲ لمریز کال کې د ۵۰۰۰ لینونو اتومات لومړنۍ دستګاه د المان د زیمنس له کمپنۍ څخه وپېرودل شوه او په کابل کې په کار واچول شوه. لومړنۍ ټېلفوني مخابره د کابل او پاریس ترمنځ ټینګه شوه. په همدې ډول، د پاریس د ټرانزیټ مرکزونو د افغانستان ټېلفوني مخابره د نړۍ له نورو هېوادونو سره ټینګوله.

په ۱۳٤۰ لمریز کال کې د مخابرې ټرانزیټ له ډهلي، لندن او مسکو سره هم ټینګ شو. وروسته، ټېلیفون په پرمختللي ډول د انالوګ او ډیجیټل په بڼه تبدیل شو. د دې ټېلیفوني مرکزونو ولایتي او نړیوالې اړیکې د سټلایټ (مصنوعي سپوږمکۍ) له لارې ټینګیږي.

موبایل:

موبایل په ۱۹۸۰ م. کال کې د ارتباط د وسیلې په توګه و پېژندل شو او په ۱۹۸۳م .کال کې د امریکا د متحدو ایالتونو په شیکاګو کې د ټولو دګټې اخېستنې لپاره وړاندې شو. موبایل په کمزورو لندو څپو کار کوي چې پیغام د انټن اډې ته مخابره کوي او یا یې اخلي. ګټه اخېستونکی کولی شي له هر ځای څخه ټېلیفون وکړي او یا پیغام تر لاسه کړي.

زمور په هېواد کې په وروستیو دېرش کلنو جګړو کې ټولې مخابراتي شبکې تر یوې اندازې او یا په بشپړ ډول ویجاړې شوې او تر دې چې په وروستیو کلونو کې خلکو د نړیوالې مخابرې لپاره ګاونډیو هېوادونو ته سفرکاوه. د افغانستان غرني جوړښت ته په پام سره او د یو زیات شمېر مهاجرو شتون

په باندې نیو هېوادونو کې، د ارتباطاتو د جوړولو په منظور لوېې خصوصي کمپنۍ، لکه: افغان بیسیم او روشن په ۱۳۸۲لمریز کال کې، MTN په ۱۳۸٤ لمریز کال او اتصالات او افغان ټیلې کام په ۱۳۸۵لمریز کال کې فعالیت پیل کړ. نن په ټول هېواد کې په سلګونو زره ګډون وال لري، چې کولی شي په ټول هېواد کې د اړوندو آنټنونو او له هېواد څخه د باندې د ارتباطي سپوږمکیو په مرسته خپلې ټېلیفوني اړیکې جوړې کړي. زمونږ د هېواد ټېلیفوني کود ۰۰۹۳ دی. د دې کوډ په مرسته، له بهرنیو هېوادونو څخه په هېواد کې دننه ټېلیفوني اړیکې ټینګیدلی شي.

له ټېلیفون څخه په ګټه اخېستنه اقتصادي او تجارتي اړتیاوې او د خلکو ورځنۍ ستونزې ډېرې چټکې او لږ وخت کې حل کېږي. دا د خلکو ترمنځ د تفاهم ډېره چټکه او ارزانه وسیله ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي اوهره ډله دې د ټېلیفون د اهمیت په هکله پخپلو کې بحث وکړي او پایلې دې د ډلې یو غړی ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښاغلی ښوونکی دی د بحث پایلې را ټولې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ووایاست:

۱-ټېلیفون په سوداګرۍ کې څه ارزښت لري؟ توضیح یې کړئ.

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱-زمونږ په هېواد کې لومړی ځل ټېلیفون.....د حکومت په وخت کې استعمال شو.

۲- زمونږ په هېواد کې د موبایل لویې کمپنۍ .....او..... دي.

سم ځواب د(س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

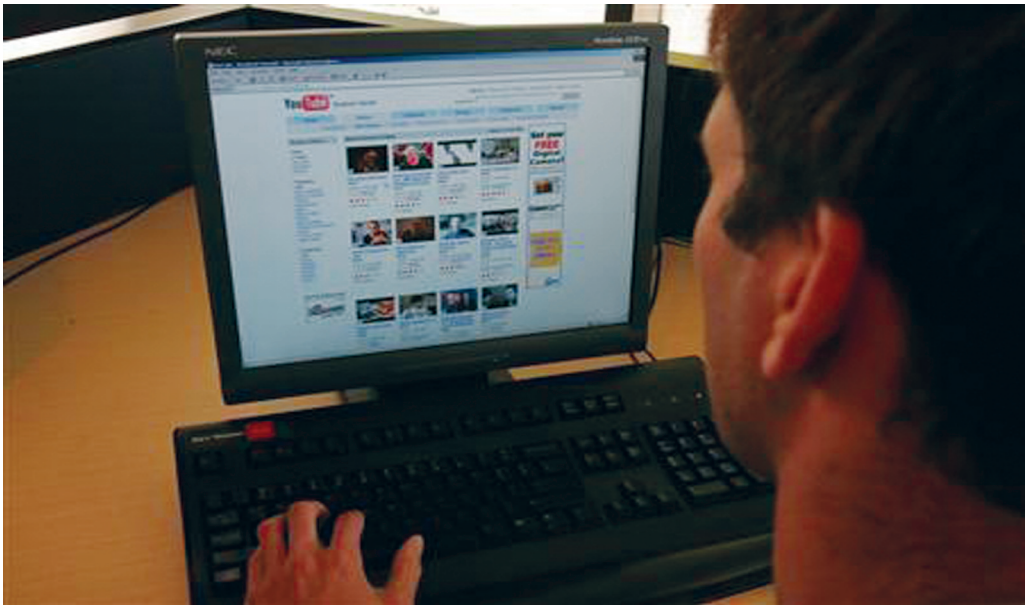
۱- په ۱۹ م. پېړۍ کې د اړیکو په برخه کې با ارزښته اختراع ټېلیفون او ټلګراف دی.

۲-زمونږ په هېواد کې له ټېلیفون څخه لومړی ځل د غازي امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې ګټه واخېستل شوه.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په ورځني ژوند کې د ټېلیفون د اهمیت په هکله یو څو کرښې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

د: انټرنېټ، ایمیل او فکس Internet, E–mail and Fax

له انټرنېټي خدماتو څخه ګټه څنګه اخېستلی شو؟

له انټرنېټ څخه ګټه اخېستنه، د انټرنېټي شبکې، کمپیوټر او له هغې څخه د ګټې اخېستنې په طریقې پوهېدل اړین دي. انټرنېټ په ۱۹۶۷م .کال کې رامنځته شو، د انټرنېټ د رامنځته کولو فکر د امریکا د متحدو ایالتونو د دفاع له وزارت څخه پیل شو. په هغه وخت کې له انټرنېټ څخه د اطلاعاتو د تبادلې د باوري سیستم په توګه ګټه اخېستل کېده. وروسته، انټرنېټ د علمي زده کړو د سرچېنې او د څو رسنیو له یوځای کیدو څخه را منځته شو. د ۱۳۶۹ لمریز کالونو په لسېزه کې په ټوله نړۍ کې په میلیونونو رسنیو د انټرنېټ له نړیوالې شبکې سره ونښتې. انټرنېټ هغه وسیله ده چې د نویوعلمي او فني پرمختګونو د اندازه کولو توان لري او د هغې له بشپړېدولو سره مرسته کوي.

انټرنېټ له دوو کلمو څخه جوړ دی. Inter یې له International یا نړیوال او Net یې له Network یا شبکې څخه اخېستل شوی دی.

انټرنېټ بې مثله نړیواله معلوماتي وسیله ده. هر څوک ورڅخه هر ډول معلومات تر لاسه کولی

شي.

انټرنېټ په حقیقت کې د سیستم یا شبکې نوم دی چې د نړۍ ټولې کمپیوټري شبکې سره نښلوي. د انټر نېټ لپاره ډېر پروګرامونه جوړ شوي او د جوړېدو په حال کې دي. انټر نېټ د ایمیل یا برېښنا لیک لویه سر چینه ده. څه موده مخکې، یوازې پیغامونه د انټرنېټ له لارې استول کېدل. اوس ټېلیفون، ټلویزیون، راډیو اونور موضوعات د هغې پرمخ راتلی شي.

زموږ په هېواد کې انټرنېټي فعالیتونه د څوکمپنیو له لارې ترسره کېږي.

له انټرنېټ او ایمیل څخه د جغرافیې په مضمون کې څه ګټه اخېستل کېږي؟

له نورو جغرافیه پوهانو سره د اړیکو ټینګول د ایمیل E mail له لارې کېږي. انټرنېټ د دې امکان برابروي چې جغرافیه پوهان د نړۍ په بېلابېلو سیمو کې سره اړیکي ټینګې کړي او یو د بل په نظریاتو پوه شي.

ایمیل یا برېښنالیک: په انټرنېټ کې کولې شو له مطلوب شخص سره د هغه د ایمیل ادرس اړیکې ټینګې کړو. له نورو څخه مطالب تر لاسه کړو او یا علمي اطلاعات او داسې نور څه هغه ته واستوو.

انټرنېټ او جغرافیه:

مینه وال کولی شي چې د پام وړ جغرافیایي موضوعګانو د موندلو لپاره، اړوندو انټرنېټي سایټونو ته ورننوځي او د اړتیا وړ اطلاعات، لکه: متن، عکسونه، نقشې او فلم تر لاسه کړي. نوموړي اطلاعات د پرنټر printer په مرسته چاپ او یا په کمپیوټر کې زېرمه او ثبت یا Save کړي.

د انټرنېټ ډېره لویه ګټه دا ده چې د هغه په مرسته بېلابېلې مو ضوعګانې پلټلای شو. موږ هر یو کولی شو چې د جغرافیې اصطلاح، لکه: اوقیانوس، نقشه، مهاجرت او داسی نورو په لیکلو سره، د سایټ فهرست یا ادرس او یا د خبرنې د وسیلې Search Engine له لارې دقیق معلومات تر لاسه کړو. د جغرافیې د پلټنې په سایټونو کې کولی شو د Google, MSN, Amazon yahoo, Hot mail Gmail, او داسې نورو نومونه واخلو.

کله مو د فکس په مرسته پیغام استولی دي؟

پورتنی عکس په غور وګورئ او ووایاست چې دغه دستګاه د اړیکو د ټینګولو له مخې څه اهمیت لري؟

د فکس دستګاه په نړیوالو اړیکو کې مهم رول لري. دغه دستګاه په څو ثانیو کې استول شوي پیغامونه د لیکلي پیغام په توګه اخېستونکي ته د نړۍ هرې نقطې ته رسوي. د فکس دستګاه د فوټوکاپي ماشین ته ورته ده. خو په ټیلیفون سنباله ده. دغه دستګاه د پیغام د استولو په وخت، پیغام په کلمو او کرښې په الکترونیکي نښو، چې دانتقال وړوي، تبدیلوي. د پیغام اخېستونکې دستګاه، دغه لاس ته راغلې نښې په لیکلو نښو اړوي او دقیقه نسخه د اصلي نسخې په څېر بهر ته راباسي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د ایمیل او انټرنېټ د موضوعګانو او ګټو په هکله پخپلو کې بحث وکړي او د ډلې یو غړی دې د بحث پایله خپلو ټولګېوالو ته وړاندې کړي.همدارنګه ښاغلی ښوونکې دې د ډلې د فعالیت پایله دې را ټوله کړي.

پوښتنې:

۱- انټرنېټ لومړی په کوم هېواد کې کار پیل کړ او د څه لپاره ورڅخه ګټه اخېستل کېده؟

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱-د انټرنېټ اصطلاح له دوه کلمو .....او ....څخه ترکیب شوې ده چې معنایې نړیواله شبکه ده.

۲-د جغرافیې مسألو د پلټنې سایټونه .....،.....،.....، او داسې نورو دي.

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ:

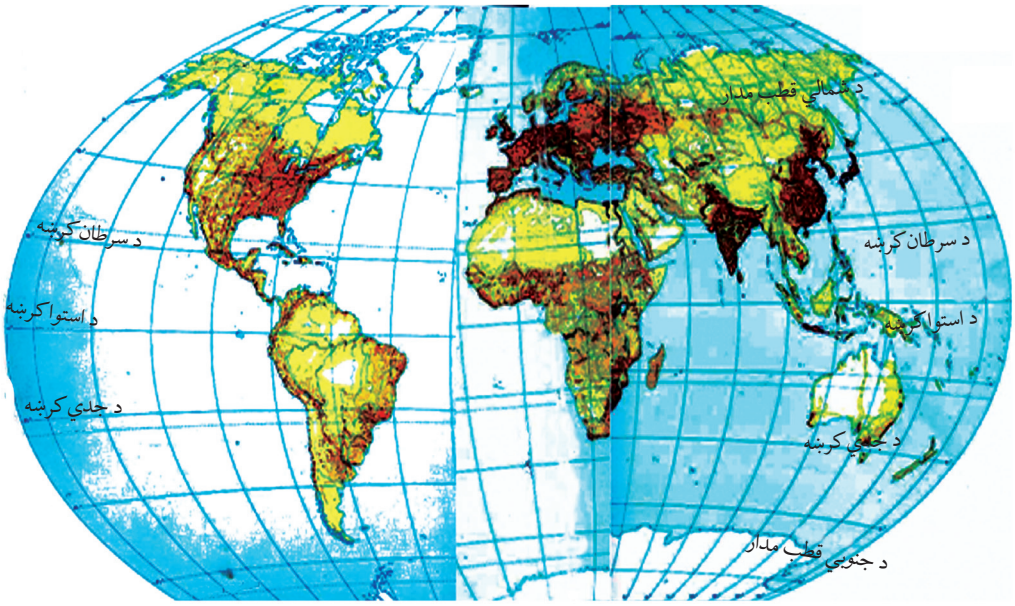
۱-په ۱۹۸۳ میلادي کال کې د اطلاعاتو په میلیونونو رسنۍ په ټوله نړۍ کې د انټرنېټ له شبکو سره وصل شوې.

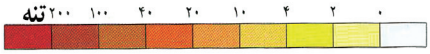
۲- انټرنېټ د علمي زده کړې له سر چینو او د ډېرو رسنیو له پیوستون څخه منځته را غلی دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي د انټرنېټ د امکاناتو په لرلو سره د جغرافیایي اصطلاحاتو، لکه: اور غورځونې د فعالیت او ټوریسم په هکله معلومات راټول، ثبت یا زېرمه کړي او خپلو ټولګیوالو ته دې د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې وړاندې کړي.

۵-۱ د نفوسو ويش او ګڼوالی

په يوه کيلومتر مربع کې د نفوسو ويش

پوهېږئ چې نفوس په ځمکه کې په څه ډول ويشل شوی دی؟

د نفوسو د ويش پورتنۍ نقشه په غور ولولئ او ووياست چې ډېر زيات او ډېر لږ نفوس د نړۍ په کومه برخه کې ځای پرځای شوي دي او ولې؟

د نفوسو ګڼوالی د ځمکې د سطحې په يوه واحده ساحه کې د اوسېدونکو خلکو شمېر ته وايي.

د نفوسو د ګڼوالي د معلومولو لپاره بايد د يوې سيمې نفوس د همغې سيمې پر پراخوالي ووېشل شي.

د نړۍ نفوس په ۲۰۱۸ ميلادي کال کې ۷،٤ ميلياردو تنو ته ورسيد. دغه نفوس په ټوله نړۍ کې مساوي نه دي ويشل شوي. په بل عبارت، اقليمي شرايط، د ځمکې جوړښت او نور اقتصادي، بشري او سياسي لاملونه د نفوسو پر تمرکز اغېز لري، لکه: دښتې سيمې (هغه تودې او سوځوونکې سيمې چې پوره اوبه هم ونه لري)، لوړې، نااواره سړې سيمې، د غرونو لړۍ، جبې، ګڼو او لنده بل

لرونکو ځنګلونو، استوایي تودې او لنده بلې هوا، قطبي سړې هوا، له سواحلو او د حمل او نقل له لارو څخه لېرېوالي، د نفوسو ډېر لږ پام ځانته ور اړولی دی. تر چې په ځینو سیمو کې د سلګونو کیلو مترو په واټن هم د انسانانو نښې په سترګو نه ښکاري. په داسې حال کې چې د ځمکې په بله سیمه کې، لکه: په ښو اقلیمي شرایطو (معتدله آب و هوا او پوره باران)، مناسب جغرافیایي موقعیت، هوارو او ښېرازو ځمکو، پوره اوبو لرونکو ځمکو، د سیندونو او سمندرونو پر غاړو، بندرونو، د صنایعو، کانونو او ارتباطي لارو په شا و خوا کې ډېر خلک اوسېږي، چې د ځینو ځایونو په یوه کیلومتر مربع کې له زرو څخه زیات خلک ژوند کوي. په دې ترتیب، په یوه سیمه کې د نفوسو استوګنه د فزیکي، اقتصادي سیاسي او بشري لاملونو پایله ده چې د دې لاملونو اغېزې لنډه بیانوو:

• **د فزیکي عواملو اغېزې**: جغرافیایي موقعیت (عرض البلدونه)، لوړې سیمې، اقلیمي شرایط، اوبه او داسې نور د ځمکې پرمخ د تل لپاره لیدلی شو چې مستقیم یا غېر مستقیم د ځمکې د منابعو څخه پر ګټه اخیستنې باندې اغېز لري. دغه لاملونه د نفوسو د زیات ګڼوالي او یا برعکس د یوې سیمې د نفوسو د کموالي لامل کېږي.

• **د اقتصادي لاملونو اغېزې**: په طبیعي منابعو او بشري فعالیتونو ولاړې دي چې له کانونو، اوبو، د خاورې له ډولونو، نباتاتو، حیواناتو، د پانګې په شتون او نوې تکنالوژۍ، د کار په شرایطو، صنایعو او داسې نورو څخه عبارت دي، چې د نفوسو پر ګڼوالي اغېز لري؛ یعنې د صنعتي پراختیا او د نفو سود ځای پر ځای کېدنې تر منځ متقابلې اړیکې شته دی. په هر ځای کې چې د صنعت او له هغه څخه وروسته هغه پورې ترلې خدمتونه را منځته شي، نو زیات نفوس په هغې سیمې کې جذبېږي.

د یادونې وړه چې تر ۱۸ مېلادي پېړۍ پورې کرنې او د هغې اړوند لاملونو (اوبو، خاورې، او اقلیم) د نفوسو په استوګنې ټاکونکې اغېزه درلوده، لکه: په مصر کې د نیل د سیند وادي او داسې نورې.

زمور د هېواد اقتصاد تر اوسه پورې پر کرنه ولاړ دی او د نفوسو ډېره زیاته برخه له همدې لارې ژوند کوي.

• **د سیاسي لاملونو:** په دې برخه کې د حکومت پرېکړې او د اداري مرکزونو له تشکیل څخه یادونه وکړو که چېرې دولت د هېواد ځینو سیموته د پرمختیایي پروګرامونو په برخه کې پانګې اچونې، د کارونو پیداکولو او یا خدماتي امکاناتو او روغتیایي فعالیتونو ته پاملرنه ونه کړي، د نفوسو ګڼوالی هلته لږ وي.

• **بشري لاملونه:** په پورتنیو موضوعاتوسر ببره لږې پرتې سیمې چې د حمل و نقل لارې او د اړیکو نیولو وسایل په لاس کې نه لري، خلک هلته په تیت او پرک ډول ژوند کوي.

د هغو لویو وچو دننه سیمې چې له سیندونو او سمندرونو څخه لږې پرتې دي، د ساحلي سیمو په پرتله لږ تجارتي امکانات لري او لږ نفوس پکې استوګنه کوي.

پورتنیو لاملونوته په پام سره د نړۍ ګڼ نفوسه سیمې Densely population region کولی شو په دري حوزو په نښه کړو:

۱- لومړنۍ ګڼ نفوسه سیمه د آسیا د لویې وچې جنوبي سیمه (پاکستان، هند او بنګله دېش)، د جنوب ختیځې آسیا ځینې برخې (اندونیزیا) او ختیځه آسیا (د چین ختیځ، د کوریا ټاپو وزمه او جاپان) ده.

د دې سیمې په هېوادونو کې په منځني ډول د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۱۰۰ تنوڅخه او په ځینو ځانګړو ځایونو کې په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۱۵۰۰ تنوڅخه زیات دی چې لامل یې موسمي آب و هوا، د کرنې (د وریجو کرنې) ښه شرایط او د نفوسو طبیعي زیاتوالی دی.

۲- دویمه ګڼ نفوسه سیمه د اروپا په لویه وچه کې د پانګوالۍ په دوره کې رامنځته شوې ده. د دې سیمې به ځینو هېوادونو کې د نفوسو منځنی ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له

۲۰۰ څخه تر ۴۰۰ تنو پورې رسېږي. په همدې ډول، په صنعتي سيمو کې د نفوسو ګڼوالي په يوه کيلومتر مربع مساحت کې له ۵۰۰ څخه تر ۱۰۰۰ تنو پورې رسېږي. چې ډېر زيات يې د سيندونو پر غاړه، په بندرونو او د صنعتي مرکزونو په شا و خوا او د کرنې وړ سيمو کې ژوند کوي.

درېمه ګڼ نفوسه سيمه د امريکا د متحدو ايالتونو شمال ختيځې سيمې ځينې برخې (نيو انګلنډ، نيو يارک، پنسلوانيا او د پنځه ګونو جهيلونو شاوخوا) او د کاناډا جنوب ختيځ دی چې لامل تجارتي يې او صنعتي فعاليتونه دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. پخپلو کې په مشوره دې لاندني جدولونه کاپي او بشپړ کړي او د ډلې استازی دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

موقعيت	د نفوسو د ميشت کيدلو لاملونه
د چين ولسي جمهوريت او هند	
شمال لويديځه اروپا	
د امريکا د متحدو ايالتونو شمال ختيځ او د کاناډا جنوب ختيځ	
د هماليې غرونه	
د امازون ځنګلونه	
د ګرينلينډ ټاپو	

په لاندې جدول کې د نفوسو منځنۍ ځای پرځای کېدنه په مالټا، بنګله دېش او استرالیا کې محاسبه کړئ.

ګڼه	هېواد	د هېواد مساحت په کیلو متر مربع	نفوس	د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلو متر مربع مساحت کې
۱	موناکو	۲	۳۲۲۷۰ تنه	۱۶۱۳۵ تنه
۲	سنګاپور	٦٤٧	٤,۳٥۳,۸۹۳ تنه	٦۷۲۹,۳ تنه
۳	مالتا	۳۱٦	۳۹٦,۸٥۱ تنه	
٤	بحرین	٦٦۸	٦۷۷,۸۸٦ تنه	۱۰۱٤ تنه
٥	بنګله دېش	۱٤۷٥۷۰	۱٤۱,۳٤۰,٤۷٦ تنه	
٦	مغولستان	۱,٥٦٥,۰۰۰	۲,۷٥۱,۳۱٤ تنه	۱,۷ تنه
۷	استرالیا	۷,٦۸٦,۸٥۰	۱۹,۹۱۳,۱٤٤ تنه	
۸	کانادا	۹,۹۷۰,٦۱۰	۳۲,٥۰۷,۸۷٤ تنه	۲/۳ تنه

پوښتنې:

لنډځواب ووایاست:

۱. د آسیا د جنوب او جنوب ختیځو هېوادونو د نفوسو دګڼوالي لامل بیان کړئ.

۲. د اروپا په شمال لوېدیځ کې د اروپا د نورو سیمو په نسبت ګڼ نفوسه سیمې ولې زیاتې را منځته شوې دي.

۳. د شمالي امریکا کومې سیمې ګڼ نفوسه دي؟ لامل یې بیان کړئ.

۴. د آسیا د ډېرګڼ نفوسه هېوادونو نومونه واخلئ.

۵. د نړۍ په ټولو برخو کې نفوس ولې مساوي نه دي وېشل شوي؟

۶. کوم سیاسي لاملونه د نفوسو په ګڼوالي زیات اغېز لري، څرنګه؟

۷. بشري عوامل کولی شي د نفوسو پر ځای پرځای کېدنې اغېز وکړي؟څرنګه؟

سم ځواب په نښه کړئ.

۱- کوم طبیعي لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو د ګڼوالي سبب کېږي؟

الف: مناسب اقلیمي شرایط او اوبه

ب: لوړې او سړې قطبي سیمې

ج: ګڼ او لنده بل لرونکي استوایي ځنګلونه

د: ټول ځوابونه سم دي

۲- کوم اقتصادي لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو د ګڼوالي سبب کېږي؟

الف: ابتدائي کرنه

ب: په صنایع کې پانګونه

ج: د پرمختیایي پلانو نو پلي کول.

د: ټول ځوابونه سم دي

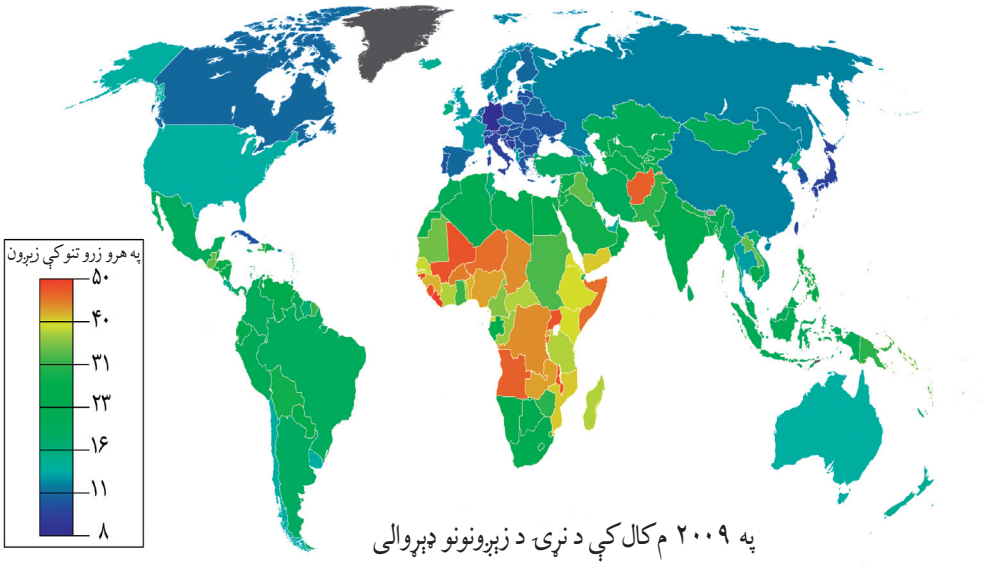
له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې پوښتنې ته ځواب ووایاست او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

که ستاسې ټولګی ۶ متره اوږد والی او ۴ متره سور ولري او د زده کوونکو شمېر په کې ۶۰ تنه وي، مهرباني وکړئ، د ټولګي په یوه متر مربع کې د نفوسو ګڼوالی محاسبه کړئ.

ستاسې له نظره د ټولګي د زده کوونکو مناسب شمېر باید څو تنه وي؟ ولې؟

۲,۵ په نړۍ کې د نفوسو د زیاتوالي او لږ والي ستونزې

په ۲۰۰۹ م کال کې د نړۍ د زېږونونو ډېروالی

د نفوسو موضوع د پراختیا له مخې د دوو جلا عنوانونو لاندې لوستل کېږي.

۱- د نړۍ په هېوادونو کې د نفوسو زیاتوالی:

د نړۍ نفوس په ډېرې چټکۍ سره زیاتیږي؛ ځکه چې د زېږون اندازه Birth Rate د مړینې له اندازې Death Rate څخه زیاته ده.

د شلمې پېړۍ په پیل کې دغه د نفوسو زیاتوالی په کال کې ۱۰ میلیونه تنه، د همدې پېړۍ په نیمایي کې په کال کې ۳۵- ۴۰ میلیونو تنو پورې او اوس له ۶۰ څخه تر ۶۵ میلیونو تنو پورې په کال کې زیاتېږي.

د ملګرو ملتونو د احصائيې له مخې د نړۍ نفوس

(اضافي معلومات)

کال	د ځمکې ټول نفوس
۱۹۰۰ میلادی	۱,۶۱۷ میلیارده تنه
// ۱۹۴۰	۲,۲۵۲ میلیارده تنه
// ۱۹۶۰	۲,۹۸۲ میلیارده تنه
// ۱۹۷۰	۳,۶۱۰ ملیارده تنه
/۱۹۷۹	۴,۳۳۶ میلیارده تنه
//۲۰۰۸	۶,۶۰۰ میلیارده تنه
// ۲۰۱۰	۶,۸ میلیارده تنه
//۲۰۱۸	۷،۴ میلیارده تنه

د پورتني جدول له مطالعې څخه دې نتيجې ته رسيږو چې د نړۍ نفوس په وروستيو تقريباً ۵۰ کلونو کې په ډېره چټکۍ زيات شوی دی.

د نفوسو دغه زياتوالی په دوو لاملونو پورې اړه لري:

- د نفوسو طبيعي زياتوالی.
- د نفوسو ميخانيکي زياتوالی.

الف: د نفوسو طبيعي زياتوالی: Natural Tncreasre

د نفوسو دغه زياتوالی د زېږون په زياتوالي او د مړينې په کموالي پورې اړه لري. د مثال په ډول، که په يوه هېواد کې زېږون په زرو کې ۴۰ وي او مړينه په زرو کې ۲۰ وي، د نفوسو زياتوالی به ډېر زيات وي. د نفوسو زياتوالی په ډېرو لاملونو پورې اړه لري چې ډېر زيات مهم يې په يوه هېواد کې ټولنيز اقتصادي او فرهنګي لاملونه دي. په تېره بيا د وقايوي او معالجوي طب وده او پرمختيا د نفوسو په زياتوالي ډېر اغېز لري چې له يوه پلوه د مړينې د کموالي سبب کېږي او له بله پلوه منځنی عمر اوږدېږي. خو د نفوسو دغه زياتوالی د نړۍ په ټولو هېوادونو کې يو ډول نه دی. موږ کولی شو چې دغه ټول پر دوو برخو ووېشو: لومړی ډول د شمالي امريکا او اروپا پانګه والو هېوادونو او د چين او روسيې ځانګړتيا ده. د هغو

خصوصیات ډېره لږه زیږونه ده چې نور هم د کمي په حال کې دي او لاملونه يې ډول دي:

۱- په پرمختللو هېوادونو کې ښاري نفوس زیات وي. ښکاره ده چې زېږونونه په ښاري کورنیو کې له کلیوالي کورنیو څخه لږ وي.

۲- په دې هېوادونو کې ښځې ټولنیزو کارونو ته جلب او جذب شوي دي. معمولاً هغه ښځې چې له کور څخه د باندې کار کوي، نسبت هغو ښځو ته چې د کور دننه کار کوي، د ماشومانو شمېر يې لږ وي.

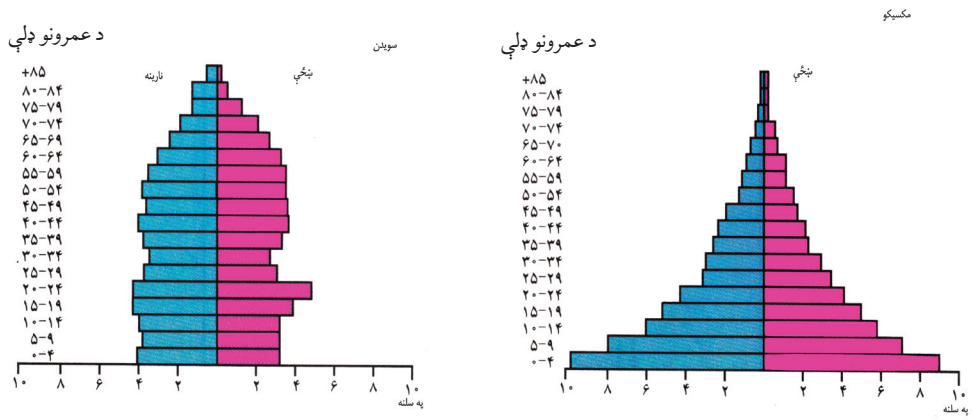
په پرمختللو هېوادونو کې د زېږېدنو او مړینې دواړو شمېر لږ وي. د نفوسو طبیعي زیاتوالی ۰,۵ - ۱ سلنه یا په زرو کې له ۵- ۱۰ پورې وي. کله يې اندازه له دې څخه هم کمه وي. دغه لږ زیاتوالی د پرمختللو هېوادونو ځانګړتیا ده.

دوهم ډول زیاتوالی د مخ پر ودې هېوادونو لکه آسیایي، افریقایي او د لاتیني امریکا ځانګړتیا ده چې په لاندې لاملونو پورې اړه لري:

د اقتصادي ودې ډېره ټیټه سطح، د میکانېزه (ماشیني) کرنې نه شتون، بیسوادي، د اکثریت خلکو له پاره د حفظ الصحې نشتوالی، له ناوړه فرهنګ څخه د ښځو پیروي او د هغوی له وخت څخه مخکې نکاح او داسې نور.

په آسیایې، افریقایي او د لاتیني امریکا په هېوادونو کې د روغتیایي خدماتو د سمون په پایله کې په مړینه کې کمی راغلی دی همدغه لامل دی چې د نفوسو زیاتوالی چټکېږي. له زیاتو زېږونونو سره جوخت د نفوسو طبیعي زیاتوالي چټکېږي، چې د نفوسو دغه زیاتوالی له ۲ څخه تر ۳ سلنې پورې د تغییر په حال کې دی او په هرو زرو تنو کې له ۲۰ څخه تر ۳۰ پورې زیاتوالی راځي. دغه زیاتوالی زیاتره د وروسته پاتې ټولنو او هېوادونو ځانګړتیا ده.

د پرمختللو صنعتي هېوادونو او مخ پر ودې هېوادونو د نفوسو د ودې د پرتلې لپاره د عمر هرم په راتلونکي مخ کې وګورئ. د عمر په هرم کې افقي کرښې د نفوسو شمېر په سلنو او په عمودي کرښو باندې د نارینه او ښځینه وو شمېر په مختلفو عمرونو ښودل کېږي. ماشومان او نوي ځوانان (له صفر څخه تر ۱۸کلنۍ) او سپین ږیري (له ٦٥ کلنۍ څخه د زیات عمر خاوندان) معمولاً اقتصادي فعال نفوس نه ګڼل کېږي. لویان (له۱۵ - ۶۵کلنۍ پورې) اصلي تولیدوونکي او اقتصادي فعاله ډله ګڼل کېږي. د نړۍ په ښپلاښپلو برخو کې د عمر هرمونه سره توپیر لري. مخ پر ودې هېوادونو، لکه مکسیکو کې د هرم قاعده لویه وي؛ یعنې په هرو ۱۰۰ تنوکې زیات نفوس له۰- ۱۵کلنۍ پورې وي. د غه هېواد ځوان نفوس لري. هغه هېوادونه چې ډېر زیات ځوان نفوس لري، باید د ځوانانو د اړتیاوو د پوره کولو له پاره، په تېره بیا د ښوونې او روزنې او د هغوی لپاره د کار په پیدا کولو کې پانګه په کار واچوي. په پرمختللو صنعتي هېوادونو، لکه سویډن کې زېږون او مړینه دواړه لږ دي او ژوند ته زیات هیله من دي. په دې هېواد کې د هرم قاعده کوچنۍ ده او

فعال اقتصادي نفوس زيات دی. خو نفوس ورو ورو د سپين ږيريتوب په لوري روان دي.

دغه شمېرنه بايد د يوه کال په اوږدو کې ترسره شي. پايله يې له سلنې سره اعلان شي. کله چې زېږون له مړيني څخه زيات وي، د نفوسو زياتوالی طبيعي دی.

$$\text{د نفوس طبيعی زياتوالی} = \frac{\text{د زېږون شمېر} - \text{د مړينې شمېر}}{\text{ټول نفوس}}$$

ب: د نفوسو ميخانيکي زياتوالی:

د نفوسو له طبيعي زياتوالي سره يوځای، د نفوسو ميخانيکي خوځښت يا مهاجرتونه هم د نفوسو په زياتوالي کې د پام وړ اغېز لري.

په هېواد کې دننه مهاجرتونه يوازې د نفوسو د بيا ځای پرځای کېدنې سبب کېږي او د هېواد نفوس تغيير نه کوي خو له هېواد څخه د باندې مهاجرتونه د نفوسو پر شمېر باندې اغېز لري. که هېواد ته له باندې څخه مهاجرتونه له هېواد څخه بهر ته د مهاجرتونو په نسبت زيات وي، د نفوسو ميخانيکي زياتوالی را منځته کېږي او برعکس يې د نفوس د کمي سبب کېږي د يوه هېواد د نفوسو په مطلقې ودې کې بايد پر زېږون او مړينې سر ببره مهاجرتونو ته هم پام وشي.

د نفوسو مطلقه وده = (د زېږېدنو شمېر – د مړينې شمېر) + هېواد ته له باندې څخه مهاجرت.

د نفوسو مطلقه وده = (د زېږېدنو شمېر – د مړينې شمېر) – له هېواد څخه نورو هېوادونو ته مهاجرت او د نفوسو ډېره زياته طبيعي او ميخانيکي وده د اضافي نفوسو over popalation مسأله رامنځته کوي. د اضافي نفوسو اصطلاح هغه وخت استعمالېږي چې په يوه سيمه کې د زېرمو

له شته امکاناتو څخه زیات نفوس استوګنه ولري او یا له ټاکلو ټولنیزو موخو څخه زیات وي. کله ښایي نفوس مناسب وي، خو نامناسب وښ رواج ولري. په ځینو مأخذونو کې د مناسب نفوس اصطلاح کارول شوې ده. خو دغه اصطلاح هم کوم ټاکلي تعریف نه لري. اضافي نفوس نسبي اصطلاح ده چې په سیمه کې له منابعو څخه د ګټې اخیستنې په اندازې پورې اړه لري. د مثال په ډول، پرمختللي هېوادونه له مخ پر ودې هېوادونو څخه له همدې موجودو زېرمو څخه د خلکو له پاره ښه کار او زیات امکانات برابر کړي دي. له همدې امله، د اضافي نفوسو مطالعه د ټکنالوژۍ د پرمختګ په کچې پورې اړه لري.

په پای کې ویلی شو چې د نفوسو چټکه وده او د زېرېدنو زیاتوالی د وروسته پاتې هېوادونو ځانګړتیا ده. د نفوسو دغه طبیعي زیاتوالی اقتصادي بودجه محدودوي او فشار پرې زیاتوي او کارونه پر تپه دروي. په پخوانیو وختونو کې صحي خدمات زیات نه وو پراخ شوي؛ قحطي، ناروغي او جګړې د نفوسو د محدودولو لاملونه وو. خو نن نفوس په بې ساري ډول زیات شوی دی او وروسته پاتې هېوادونه له لوړې، ناروغیو او بې کارۍ سره لاس وګریوان دي. دغه بېکاري د بېوزلۍ او بېوزلي د فقر او یا غیر قانوني مهاجرتونو سبب ګرځي.

ټولنپوهان دغه زیات زیاتوالي ته د نفوسو چاودنه وایي او ټولنې ته یې زیات خطر بولي. د نړۍ ټول نفوس چې په ۲۰۱۰م کال کې ۶,۸ میلیارده وو، په ۲۰۵۰ میلادي کال کې یې د اټکل له مخې ۹ میلیاردو او په ۲۱۵۰ میلادي کال کې ۱۱ میلیاردو ته د رسیدو وړاندوینه شوې ده چې که کنټرول نه شي نو نړۍ به له فاجعې سره مخامخ کړي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او لاندې جدول دې کاپي او بشپړ کړي او د هغو پوښتنو ځوابونه دې ووایي چې له جدول څخه لاندې لیکل شوې دي. د ډلې استازی دی هغه خپلو ټولګیوالو ته ولولي.

هېوادونه	د نفوسو ګڼوالی په يوه کيلومتر مربع ساحه کې	زېږېدنې په ۱۰۰۰ تنو کې	مړينه په زرو تنوکې	طبيعي زياتوالی په زرو تنوکې	د نفوسو د ودې سلنه
برازيل	۱۸ تنه	۲۶	۸	۱۸	۱٫۸
ايتوپي(حبشه)	۴۷ تنه	۴۹	۱۹		
جاپان	۲۳۰ تنه	۱۲	۸	۴	۰٫۴
سعودی عربستان	۸ تنه	۳۶	۵		
آلمان	۲۲۹ تنه	۱۱	۱۲		
کنيا	۴۷ تنه	۴۳	۱۰	۳۳	۳٫۳
د امريکا متحد ايالتونه	۲۳۹ تنه	۱۴	۹		
فرانسه	۱۰۶ تنه	۱۳	۱۰		
بنګله دېش	۷۹۱ تنه	۴۱	۱۴		

الف: د هغو هېوادونو د نفوسو طبيعي وده چې معلومه نه ده، محاسبه کړئ.

ب: د ټولو هېوادونو طبيعي وده په سلو کې محاسبه کړئ.

ج: کولی شئ چې هېوادونه د نفوسو د لږې او زياتې ودې له مخې سره ووېشئ. دغه کار څرنګه کېدی شي؟

پوښتنې:

۱- مخ پر ودې هېوادونو کې کوم لاملونه د نفوسو د چټکې طبيعي ودې سبب کېږي؟

۲- د نړۍ پر پرمختللو هېوادونو کې کوم لاملونه د ورو ودې باعث کېږي؟

۳- په يوه هېواد کې کوم لاملونه د اضافي نفوس د ودې سبب کېږي؟

۴- د اضافي نفوس د اصطلاح هدف څه دی؟ څرګند يې کړئ.

۵- د ټولنې د عمر په جوړښت او ترکيب کې د طبيعي نفوسو چټکه وده څه ډول ده؟ واضح يې کړئ.

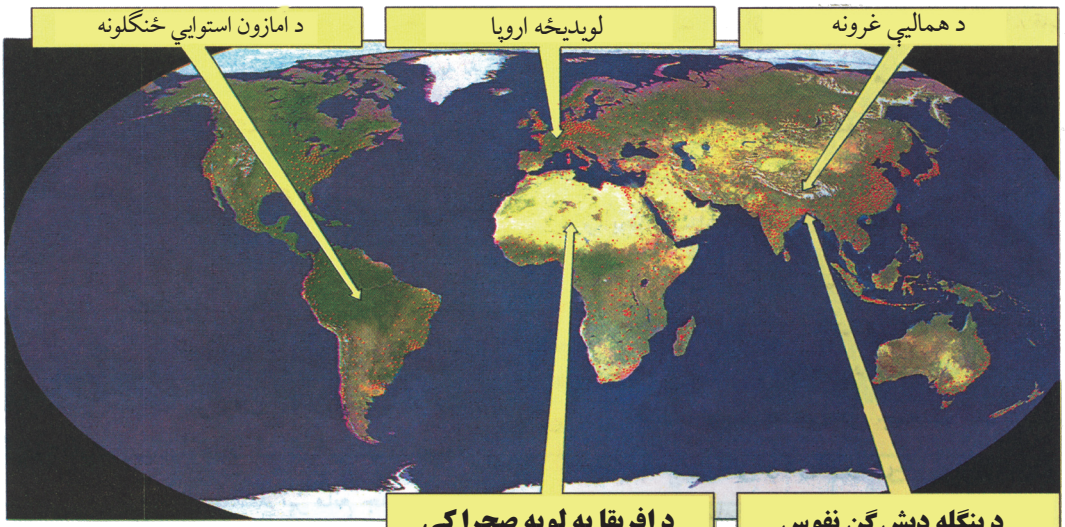
۶- په هغو هېوادونو کې، چې د نفوسو وده يې ورو ده، د ټولنې د عمر جوړښت څه ډول دی؟ توضيح يې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ او د جغرافيې په زاټلونکي ساعت کې يې ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

زمور د هېواد نفوس په چټکۍ زياتېږي؟ که دغه نفوس په همدې ډول زيات شي، څه ستونزې به رامنځته کړي؟ د نفوسو د زياتوالي مخه څنګه نيولی شو؟

د نړۍ په ځينو هېوادونو کې د فعالو اقتصادي نفوسو د لږوالي ستونزې.

تاسې په تېر لوست کې د اضافي نفوسو په باره کې معلومات حاصل کړل. اوس د نفوسو د کمي ستونزې مطالعه کوو. د نفوسو کنټرول په هغو هېوادونو کې چې اضافي نفوس لري، ګټور کار دی. خو په ځينې نورو هېوادونو کې، د نفوسو د کنټرول له مخې د زېږول شمېر له مړيني څخه لږ دی. همدغه کار د دې لامل کېږي چې د بوډاګانو نفوس، چې عمر يې له ۶۵ کلنۍ څخه زيات وي، متقاعد او د ناتوانو خلکو شمېر زياتېږي. صنايع د بشري قوې له کمي سره مخامخ کېږي او د صنايعو پرمختګ محدوديږي. په پای کې له موجودو بشري استعدادونو څخه په ټولنه کې ګټور نه اخيستل کېږي. دغه حالت په هغو هېوادونو کې چې د فعالو اقتصادي نفوسو په کمي Depopulation اخته وي (۱۸ څخه تر ۶۵ کلنۍ) ليدل کېږي او د شتو صنايعو او منابعو د په کار اچولو لپاره اقتصادي فعالو نفوسو ته اړتيا لري. نو مجبوراً بايد دغه اړتيا د زېږېدنو

د هڅونې (د مثال په ډول اروپايي هېوادونو کې چې د فعالو اقتصادي نفوسو له کمي سره مخامخ دي، معمولاً د کورنيو د هڅونې او ډالۍ ورکولو او يا د کورنۍ د کار او ژوندانه د وسايلو او د ماشومانو د ساتنې ځانګړو آسانتياوو ته په پام سره هڅول کېږي). يا هېواد ته د بهرنيو مهاجرو په جلبولو سره پوره کوي.

په پای کې ويلی شو چې اضافي نفوس او کم نفوس دواړه حالتونه هېواد ته ستونزې پېښوي. يو انګليسي ټولنپوه، مالتوس، باور درلود چې د ځمکې سرچينې د نفوسو د اړتياوو په نسبت چې هره لحظه يې شمېر مخ په زياتيدو دی، محدودې دي. کورنۍبايد د زېږون د محدودولو له لارې کنټرول شي. له دوهمې نړيوالې جګړې څخه وروسته، د نفوسو دغه بې ساری زياتوالی د نړۍ د اقتصادي ستونزو $\frac{۲}{۳}$ برخې جوړوي. د ۱۹۵۰ ميلادي کلونو په لسيزه کې پرمختللو هېوادونو، مخ پر ودې هېوادونو ته د اقتصادي او فرهنګي پرمختګ له پاره د کورنيو د غړو د محدودولو وړاندیز وکړ. هند لومړنی هېواد و چې د کورنيو د محدودولو له پالیسۍ سره يې په ۱۹۵۲ ميلادي کال کې موافقه وکړه. دغه پالیسي وروسته په چين او مصر کې هم پلې شوه. د چين په دې برخه کې زيات بريالیتوبونه په برخه شول. د نفوسو د زياتوالي ضريب چې ۱۹۵۵ ميلادي کال کې ۴ سلنه و، په ۱۹۹۶ ميلادي کال کې ۱,۷ سلنې ته راښکته شو چې د هغې له مخې هرې چينايي کورنۍ ته له يوه ماشوم څخه د زياتو ماشومانو زېږونه منع شوه. په داسې حال کې چې په هند کې د نفوسو د زياتوالي ضريب له ۲،۶ - ۳،۹ سلنه دی.

د مالتوس د نظريې برخلاف، ځينې ټولنپوهان باور لري چې زيات نفوس د توليداتو د زياتوالي او اقتصادي ودې سبب کېږي؛ نو د نفوسو د زياتوالي موضوع بايد ازاده پرېښودل شي. له همدې امله، ځينې هېوادونه د کورنيو له محدودولو سره مخالفت کوي او ګڼ نفوسه کورنۍ هڅوي. دغه پالیسي په ۱۹۳۰ ميلادي کال کې په نازي آلمان کې پلې شوه.

همدارنګه، په بلجیم، سویډن، انګلیستان او فرانسې کې یې هم په بېلابېلو وختونو کې پلویان درلودل. د درېمې نړۍ په ځینو هېوادونو کې له خپلواکۍ وروسته د بزګرانو او کار ګرانو د زیاتوالي لپاره او پر بهرنیانو باندې تکیه نه کول، د نفوسو د زیاتوالي د پالیسي پلوي کوله. په پای کې ویلی شو، په هغو شرایطو کې چې د لګښت وړ منابع او د نفوسو اندازه سره متناسبه نه وي او د مصرف کوونکو فشار له اندازې څخه زیات وي، ویلی شو چې په زېرمو فشار شته. که د نفوسو د زیاتوالي ضریب کم نه شي، دغه فشار نور هم زیاتېږي. بل عبارت، که د یوه هېواد د اقتصادي ودې پلان د نفوسو له زیاتوالي سره متناسب نه وي، اقتصادي او ټولنیزې ستونزې را منځته کوي. د نفوسو لږوالی هم د اقتصادي ودې پر ټپه درېدلو او د صنایعو د نه پرمختګ او د هېواد د وروسته پاتې کېدو لامل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشي. هره ډله دې په لاندې موضوعاتو پخپلو کې بحث وکړي او د پایله دې، د ډلې استازي خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

زمونږ د هېواد طبیعي سرچینې د هېواد د نفوسو اړتیاوو ته ځواب ویلی شي یا نه؟

که د هېواد اړتیاوو ته ځواب ویلی شي، نو زمونږ خلک ولې بېوزله او بېکاره دي او بهرنیو هېوادونو ته د کار لپاره کډو کولو ته اړکېږي؟ په دې برخه کې پخپلو کې بحث وکړئ.

پوښتنې:

لنډ ځواب ووایاست

۱- په مخ پر ودې زیاتو هېوادونو کې ولې د کورنیو په محدودولو ټینګار کېږي؟

۲- د کورنیو محدودول څه پایلې لري؟

۳- د کورنیو محدودول په کومو هېوادونو کې اغېزمن دي؟

٤-ولې ځینې هېوادونه د کورنیو د محدودولو مخالف دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

اضافي نفوس په یوه هېواد کې د کومو ستونزو سبب ګرځي. د هغې لپاره د حل کومه لاره وړاندې کوئ؟

۳.۵ • مهاجرتونه او لاملونه يې

مهاجرت څه ته وايي او څو ډوله مهاجرتونه پېژنئ؟

مهاجر يا Immigrant هغه چا ته ويل کېږي چې د استوګنې ځای ته بدلون ورکړی او د يوه اداري واحد څخه بل اداري واحد يا بل هېواد ته نقل مکان شوی وي. مهاجرتونه د انسانانو د تاريخ په اوږدو کې سرته رسېدلي او بېلابېل ډولونه لري چې ځينې په هېواد کې د ننه کېږي، لکه: کليوال چې ښارونو، صنعتي سيمو او نوو کرنيزو ځمکو ته مهاجر کېږي او داسې نور. ځينې نور له نړيوالو سرحدونو څخه تېريږي او بهرنی مهاجرت بلل کېږي.

دغه مهاجرتونه په بېلابېلو هېوادونو کې په مختلفو ډولونو سره تر سره شوي دي. نوموړي زياتره مهاجرتونه اختياري مهاجرتونه دي چې پخپله خوښه د زياتې اجورې او ښه ژوند له پاره کېږي، خو اجباري مهاجرتونه هم کېږي چې خلک د سياسي او نظامي شخړو په سبب مهاجرت ته اړ شي. هغه څوک چې په هېواد کې د ننه نقل مکان کوي، په هېواد کې د ننه د بې ځايه شويو په نوم يادېږي. د ملګرو ملتونو د ارقامو له مخې شمېر يې په ۱۳۸۷ لمريز کال کې ۲۴ ميليونه و او هغه خلک چې له نړيوالو سرحدونو څخه اوړي، د پناه اخيستوونکو په نوم يادېږي. لکه: فلسطينيانو چې په عربي

هېوادونو کې او افغانانو په ګاونډیو او د نړۍ په نورو هېوادونو کې پناه اخیستې ده. د هغو پناه اخیستونکو ټول شمېر ۱۶ میلیونو ته رسېږي چې افغانان هم په کې شامل دي. ځینې مهاجرتونه لنډ مهاله دي چې لومړني ځای ته د بېرته راګرځېدو نیت لري. لکه: زمونږ د هېواد کوچیان چې د آب و هوا، څړ ځایونو او د موسم د بدلون له مخې بیا بېرته لومړني ځای ته راګرځي. دایمي مهاجرتونه هم شته چې لومړني ځاي ته د راګرځیدو نیت نه لري.

مهاجرتونه بېلابېل لاملونه لري چې کولای شو ځینې برخې یې دلته یادې کړو:

۱. طبیعي لاملونه: طبیعي لاملونه هم د مهاجرت سبب ګرځي لکه: په سیمه کې د اوبو کمښت، د آب و هوا د شرایطو خرابتیا، د خاورې کمزورتیا یا طبیعي آفتونه، لکه: زلزله، سېلابونه، سمندري طوفانونه، وچکالي او داسې نور.

۲. اقتصادي لاملونه: اقتصادي لاملونه د مهاجرت بنسټیز لاملونه ګڼل کېږي. اوس دغه مهاجرتونه د مخ پر ودې هېواد ونو ځانګړتیا ده. ځکه په دې هېواد ونو کې د کلیو او ښارونو ترمنځ ډېره نا برابري ده. په داسي حال کې چې په پر مختللو هېوادونو کې د کلیوالو ژوند په ډېره چټکۍ سره ښاري ژوند ته نژدې شوی دی. برعکس په دې هېوادونو کې ښاري خلک مینه لري چې له ښار څخه د ښار څنډو او کلیو ته مهاجرت وکړي چې په پاکه هوا او چاپېریال کې په ارامه ژوند وکړي.

په مخ پر ودې هېواد ونو کې د دې مهاجرت اصلي لامل اقتصاد دی. د کلیوالو لږ عایدات یوازې لومړنۍ اړتیاوې پوره کوي نو نشي کولای چې په کلیو کې اقتصادي فعالیت په مخ بوځي. له بلې خوا د نفوسو د طبیعي ودې په وجه په کلیو کې ځمکه او اوبه د ټولو اوسېدونکو د اقتصادي فعالیت له پاره کافي نه دي. د کرنې ماشیني کېدل هم د یو زیات شمېر بزګرانو د بېکارۍ سبب ګرځي او مهاجرت ته اړ کېږي.

دغه مهاجرین چې زیاتره یې ځوانان دي او په ښار کې خپله دنده له بزګرۍ څخه په غیر بزګري کارونو بدلوي په ښارونو کې دغه مهاجرین هغه دندې چې لاس ته یې راوړي هم ناکافي دي. ځکه هغوی ماهر کارکوونکي نه دي، نو په هغو کارونو لاس پورې کوي چې سطحه یې ټیټه او عاید یې لږ وي لکه: لاسي خرڅلاو او درانه فزیکي کارونه او داسې نور. نو په پای کې په لومړني استوګنځي او یا هغه ځای ته چې د ژوندانه لپاره یې ورته سترګې نیولې وي د نفوسو په زیاتوالي او کمښت، د نفوسو د عمر په ترکیب، د کار قوه، بې کارۍ، مزدورۍ، همدارنګه فرهنګ، او ژبه اغېزه کوي.

د اقتصادي مهاجرتونو بل ډول د کرنیزې ځمکې په پراختیا، د اوبو لګولو په نویو پروژو، صنعتي سیمو د کانونو په را ایستلو او تجارتي فعالیتونو او یا برعکس د کورنیو عاید کموالي، بې کاري، د کارخانو

تعطيل په سبب منځته راځي.

۳. سياسي مهاجرت: دغه اصطلاح زياتره د سياسي پناه اخيستونکو له پاره کارول کېږي. هغه چا ته کارول کېږي چې د بېلابېلو لاملونه له مخې لکه: جګړې، ډار، سياسي تعقيب، مذهبي عقايدو، د ټولنيزو ډلو د اړيکو او هغه قومي اقليتونه چې اصلي هېوادونه يې پرې ايښي دي او له بل هېواد څخه يي د پناه اخيستنې غوښتنه کړې وي لکه: افغاني پناه اخيستونکي چې له ۱۳۵۷ لمريز کال څخه وروسته يې ګاونډيو او د نړۍ هېوادونو ته مهاجرت کړی دی او يا د بوسني او هرزه ګوني د پخوانۍ (يوګوسلاويا) پناه اخيستونکي او په افريقا کې د روندا د کمپ پناه اخيستونکي او د سوډان د دافور پناه اخيستونکي او داسې نور. په جينوا کي د ۱۹۵۱ ميلادي کال د کنوانسيون پربکړې، د پناه اخيستونکو د حالت په هکله او د هغو حقونو څخه د دفاع له پاره په يو مهم سند بدل شوی دی. د پناه اخسېتونکي او يا د پناه غوښتونکي اصطلاح هغه چا ته ويل کېږي چې په اصلي هېواد کې د عقيدتي ايډيالوژيکي او سياسي، نژاد، ژبې، مليت او قوم له مخې د تعقيب او يا عملاً (روحي او فزيکي) زندان او مرېنې يا شکنجې تر خطر لاندې وي.

د اقتصادي او سياسي مهاجرينو ترمنځ ګډ ټکي يوازې له هېواد څخه جلاتوب او بېوزلي ده. د اقتصاد له مخې مهاجرت، مهاجرو پخپله منلی دی او د خپلې اقتصادي بڼې په ښه والي پسې ګرځي. په داسې حال کې چې دو يم يې (سياسي مهاجر) ځان قرباني بولي، سره له دې چې په ارامه او مطمينه فضا کې ژوند کوي.

۴- مذهبي مهاجرتونه: دغه ډول مهاجرتونه په مذهبي او نورو ټولنيزو او فرهنګي مسايلو باندې د قيوداتو او محدوديتونو د وضع کولو له مخې کېږي. د دې ښه مثال په ۱۹۴۷ ميلادي کال کي په هندوستان او پاکستان باندې د هند د لويې نيمې وچې وېش و چې د هغه په پايله کې په ميليونو د هندی و مذهب د پېروانو کورنۍ له پاکستان څخه هند ته او په مقابل کې په ميليونونو مسلمانو کورنيو له هند څخه پاکستان ته پخپله خوښه مهاجرت وکړ. په لنډه توګه ويلی شو، هغه لاملونه چې د مهاجرت سبب ګرځي دا دي: اقتصادي، بې کاری، طبيعي آفتونو، سياسي، مذهبي، فرهنګي او داسې نور لاملونه. هغه لاملونه چې د مهاجرينو د جذب او هڅونې سبب ګرځي، دا دي د ښه ژوندانه امکانات، ښه ښوونه او روزنه، د استوګنې ښه ځای او په کورنيو پورې تړاو.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ. زده کوونکي دې په لاندې موضوعګانو پخپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پايلې دې د ډلو استازي ټولګيوالوته وړاندې کړي.

۱. په هېواد کې د ننه مهاجرت او له هېواد څخه بهر مهاجرت.

۲. د مهاجرت اقتصادي لاملونه.

۳. هغه لاملونه چې د هغو له مخې افغانان نورو هېوادونو ته مهاجر شوي.

۴. که چېرې مهاجرت له کلیو څخه ښارونو ته ادامه ولري، په کلیو او ښارونو کې څه ستونزې رامنځته کوي. تاسې د دې مهاجرت د کمولو له پاره د حل کومې لارې وړاندې کوئ.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د کوچيانو مهاجرت زمونږ په هېواد کې --------- مهاجرت دی.

۲. د فلسطينيانو مهاجرت د اردن او لبنان هېوادونو ته ------ ډول مهاجرت دی.

لنډ ځواب ووياست:

۳. کوم طبيعي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځي؟

۴. ولې د مخ پر ودې هېوادونو خلک له کلیو څخه ښارونو ته او د پرمختللي هېوادونو خلک برعکس له ښارونو څخه کلیو ته له مهاجرت سره مينه لري؟

۵. د څو اقتصادي ډوله مهاجرتونو نومونه واخلئ.

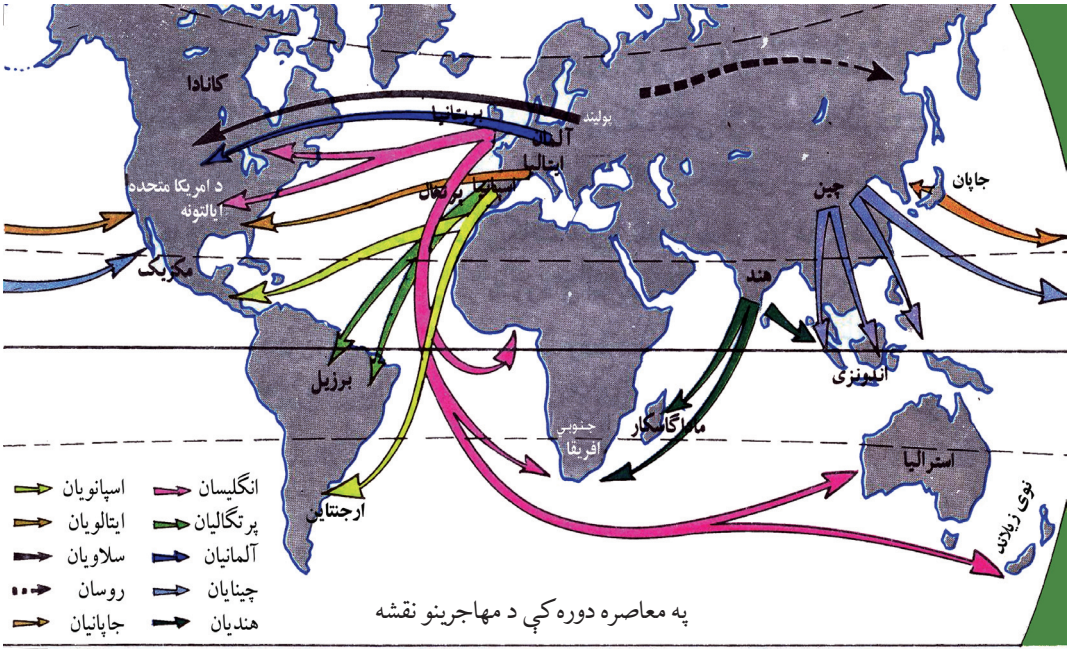
۶. کوم سياسي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځي؟

۷. د ۱۹۵۱ ميلادي کال د اپريل کنوانسيون چې په ژينوکې لاسليک شو، پناه اخيستونکي يې څه ډول تعريف کړ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې په دې موضوع چې ولې له مخ پر ودې هېوادونو څخه خارجي مهاجرتونه کېږي؛ او د دې مهاجرتونو د مخنيوي لپاره د حل کومي لارې وړاندې کوئ؛ يوه مقاله وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته واوروئ.

نړيوال مهاجرتونه او د پايلې يې

په معاصره دوره کې د مهاجرينو نقشه

ولې خلک له هېواد څخه بهر مهاجرت سره مينه لري؟

لکه چې په تېرو لوستونو کې يادونه وشوه، مهاجرت د دوو لاملونو له مخې کېږي.

۱. نامساعد لاملونه، لکه: طبيعي، اقتصادي، ټولنيز، سياسي او مذهبي لاملونه چې په مخکينيو لوستونو کې ورڅخه يادونه شوې ده.

۲. جذبوونکي لاملونه، لکه: د يوې ساحې د نفوسو کموالی، راښکونکې سيمې، د ځمکې لاندې منابع، د کار زياتوالې او ډېره اجوره.

مهاجرتونه د تاريخ په اوږدو کې رامنځته شوي دي او تر اوسه جريان لري. ځينې په هېواد کې دننه وي چې په هېواد کې دننه مهاجرت په نوم يادېږي، ځينې له نړيوالو سرحدونو څخه په تېريدو سره کېږي چې د بهرنيو مهاجرتونو په نوم يادېږي. مهاجرين غواړي چې د اړونده هېواد له سياسي، اقتصادي يا ټولنيزو شرايطو څخه ګټه واخلي. د آريايانو مهاجرتونه ختيځ، جنوب او لوېديځ ته او يا د امريکا لوېې وچې ته د ختيځې آسيا د خلکو مهاجرت او همدارنګه نړيوال مهاجرتونه په ۱۵ م پېړۍ د جغرافيايي لويو اکتشافونو په پايله کې زيات شول او د نړۍ نورو سيمو ته د اروپايانو د مهاجرت سبب شو. په هغه وخت کې په يوه نيمه پېړۍ کې ۷۰ ميليونه تنه مهاجر شول چې له خپلې پانګې څخه په نوې نړۍ کې ګټه واخلي او په سوداګرۍ لاس پورې کړي. په پايله کې د امريکا او اوقيانوسيې لوېې وچې ګڼ نفوسه شوې. چې ښه مثال يې د شمالي امريکا هېواد

ونه دي چې ۹۵ سلنه نفوس يې اروپايي مهاجرين او ۲ سلنه يې افريقايي تورپوستي دي. د ۱۹ پېړۍ په ټوله دوره کې د نفوسو زياتوالی او اقتصادي بحران د مهاجرتونو سبب شو چې په نتيجه کې يې د اروپا د اضافي نفوسو بار کم شو. يوازې د انګلستان په هېواد کې له ۱۸۱۵ ميلادي څخه تر ۱۹۲۰ ميلادي پورې ۱۷ ميليونه تنو مهاجرت پيل کړ. دغو مهاجرتونو دوه اړخونه درلودل، دايمي مهاجرين او د اداري کارکونکو او مذهبي مبلغينو مهاجرت چې موقتي جنبه يې لرله. د دې دوو مهاجرينو له ترکيب څخه د بريتانيا امپراتوري رامنځته شوه چې وروسته دغه مهاجرتونه په ښپاري ډول په نړيواله ستونزه بدل شول او هېوادونه يې اړ کړل چې د مهاجرينو د منلو يو لړ قوانين وضع کړي. د امريکا د متحده ايالتونو کانګرس د مهاجرينو د مخنيوي له پاره په ۱۹۲۴ ميلادي کال کې د مهاجرينو په نوم قانون تصويب کړ. دغه قانون امريکا ته په هغه شمېر مهاجرين چې له بېلابېلو هېوادونو څخه کولی شي امريکا ته راشي، مقررات وضع کړل. نوموړي قانون زيات د هغو مهاجرينو مخه نيوله چې د جاپان او چين ژېړ توکم پورې يې اړه درلوده. وروسته د نورو هېوادونو په باره کې هم عملي شو. د دې مقرري له مخې که مهاجرين خپله پانګه هم له ځانه سره يوسي، هغوی کولای شول چې له پنځو کلونو وروسته په امريکا کې د اوسېدنې تابعييت حاصل کړي او يا له امريکا څخه خارج شي. اوس بر عکس زياتره نړيوال مهاجرين د دريمې نړۍ له هېوادونو څخه پرمختلو صنعتي هېوادونو ته ځي چې بنسټيز لاملونه يې اقتصادي او سياسي دي. کله چې د يوې کورنۍ عايدات يوازې د لومړنيو اړتياوو پوره کول وي او يا حد اقل معاش وي، هغوی د دې توان نه لري چې په هېواد کې دننه پانګه اچونه وکړي. له بلې خوا ورځ په ورځ نفوس زياتېږي او د نفوسو طبيعي زياتوالی او داسې نور مشکلات د دې سبب ګرځي چې خلک له کليو څخه ښارونو او نورو هېوادونو ته مهاجرت وکړي. څرنګه چې هغوی د مهاجرت له پاره قانوني اسناد نه لري نو له غير قانوني او قاچاقي لارو څخه استفاده کوي، نو د ستونزو په منلو او آن د مړينې منلو سره ځانونه ټاکلي هېوادونو ته رسوي. دغه نفوس د يوه هېواد

فعال اقتصادي نفوس له ۱۵ کلنۍ څخه تر ٦٥ کلنه پورې احتوا کوي. څرنګه چې د هغوی یو شمېر د کار کولو رسمي ویزه او کار کولو اجازه او د کار ځانګړې مهارت نه لري، نو له همدې امله لږ معاش او خراب چاپېریال کې چې د دولت له نظارت څخه لېرې وي، سخت او غیر صحي کارونو ته مخه کوي.

د یادونې وړ خبره دا ده چې یو شمېر پر مخ تللي پانګه وال هېوادونه د نفوسو د طبیعي کنټرول له مخې د بشري قوې له کمښت سره مخامخ دي چې د دې ستونزې د حل لپاره د قانوني لارې مهاجر کارکوونکي مني. په لویدیځه اروپا کې تقریباً ۱۱ میلیونه مهاجر کارکوونکي کار کوي. د مهاجرو کارکوونکو د منلو له مخې المان په لومړۍ درجه کې دی، وروسې انګلستان، فرانسه، سویس او سکنديناوي هېوادونه دي.

د لوېدیځې اروپا هېوادونه په وروستیو کلونو کې له ګاونډیو هېوادونو ایټالیې، پرتګال او هسپانیې موسمي مهاجرو کارکوونکو د کموالي د احساس له مخې، د جنوب ختیځې اروپا، ترکیې، د انتیل د ټاپوګانو او د افریقا د هېوادونو کارګرانو ته متوجه شول. المانیان معمولاً د ترکیې او یوناني مهاجرو کارکوونکو څخه، فرانسویان د شمالي افریقا د مهاجرو کارکوونکو څخه او انګلستان د مشترک المنافع هېوادونو له کارکوونکو څخه ګټه اخلي. د امریکا متحده ایالات د مکسیکو له موسمي کارکوونکو څخه کار اخلي.

په همدې ډول د نړۍ د پرمخ تللو پانګه والو هېوادونو څخه مخ پر ودې هېوادونو ته هم مهاجرت کېږي. د هغوی پانګه، په کار کې پوهه په تېره بیا د هغوی کاري تجربه ده چې په خپلو هېوادونو کې یې حاصله کړې ده.په کال کې د دې مهاجرینو شمېر تقریباً له ۲۰۰ څخه تر ۳۰۰ زرو پورې رسېږي چې د کار او د ښه ژوند په لټه کې خپل هېوادونه پرېږدي او د لوبو وچو ترمنځ په مهاجرت لاس پورې کوي. نوې سیمې دغه مهاجرین په پرانیستې غېږه او زیاتو امکاناتو او ښه ژوند په برابرولو مني. بهرني مهاجرتونه، له هغه هېواد ونو څخه چې مهاجرت کوي د نفوسو د کمښت او هغو هېوادونو ته چې مهاجر کېږي، د نفوسو د زیاتوالي سبب ګرځي. د مخ پر ودې هېوادونو ټول مهاجرین ځوان او فعال اقتصادي نفوس تشکیلوي. د دې مهاجرت له مخې د مخ پر ودې هېوادونو فعال اقتصادي نفوس کمېږي چې په پای کې د اقتصادي رکود سبب ګرځي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. د لاندې موضوعګانو په باره کې دې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پایلې دې د ډلې مشر په ټولګي کې ولولي.

۱. د یوه هېواد کوم نا مساعد عوامل اوسېدونکي د وطن پرېښودو ته اړ باسي؟ دغه ستونزه په خپلو کې وارزوئ.

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟ زمونږ له هېواد څخه زیات مهاجرین کومو هېوادونوته تللي دي. ولې؟

۳. تاسي له کلو ځخه ښارونو ته د مهاجرینو د کموالي او مخنیوي لپاره او یا له وطن څخه بهرنیو مهاجرتونو له پاره څه وړاندیز لرئ؟

٤. د هېواد په اقتصاد او نفوسو باندې د بهرنیو مهاجرتونو اغېزې ترکتنې لاندې ونیسئ.

۵. د مخ پر ودې او د پانګه والو هېواد ونو د مهاجرینو شرایط پرتله کړئ.

پوښتنې:

۱. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو مخه نیسي؟

۳. د جغرافیایي لویو اکتشافاتو څخه وروسته، کومو لویو وچو زیات مهاجرین منلي دي؟

۴. ولې د امریکا د متحده ایالاتو کانګرس په ۱۹۲۴ میلادي کال کې امریکا ته د مهاجرینو قانون وضع کړ؟

۵. کوم لاملونه له دریمې نړۍ څخه پر مخ تللي صنعتي هېواد ونو ته د مهاجرت سبب ګرځي؟

۶. کومو مهاجرتونو ته قانوني او کومو مهاجرتونو ته غیر قانوني مهاجرتونه وایي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زمونږ په هېواد کې کوم لاملونه د کورنیو او بهرنیو مهاجرتونو د زیاتوالي سبب ګرځي.

د دې تحلیلي مطلب په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

۰۴.۵ نژادونه

په نړۍ کې ولې ببلابېل توکمونه او نژادونه شته؟

الف: توکم (نژاد)

توکم د خلکو هغې ډلې ته ویل کېږي چې د ظاهري ځېږې، د پوستکي او وېښتانو رنګ، بېلوونکو نښو او ارثي ګډې ځانګړتیاوې ولري. د نړۍ ټول خلک په درېو اصلي توکمونو وېشل شوي دي چې له سپین یا اروپایي توکم، ژېړ یا مغولي توکم او تور یا استوایي توکم دي.له یادو شوو توکمونو څخه هر یو توکم ځانګړي ارثي مشخصات لري، لکه: د وېښتانو شکل او رنګ، د پوستکي رنګ او د سترګو، پزې او د سر د کوپړۍ جوړښت او داسې نورې ځانګړتیاوې.

سپین توکم (نژاد): لوړه ونه، سپین پوستکی، جګه پزه او خرمایي وېښتان او پرانیستې سترګې، ځانګړې بڼه او داسې نور.

ژېړ توکم: ژېړ پوستکی، تور او صاف وېښتان، لږه ږیره،ګرد سر، بادامي سترګې، لنډه پزه، ټیټه ونه او لږ غوندې چاغ وي.

تور توکم (نژاد) تور یا نصواري ته ورته پوستکی او پلنه پزه، ګړګوټي وېښتان او پرېږې شونډې لري.

ګډ يا دوه رګه توکم: د مهاجرتونو او د مختلفو توکمونو تر منځ د ودونو په پايله کې منځته راغلي دي لکه: مولات او سامبو توکمونه.

سره پوستکې: اصلاً په ژېړ توکم پورې اړه لري خو د مذهبي عقيدو له مخې په مخ او وېښتانو نکريزې وهي. نو له همدې امله د سور پوستو په نوم مشهور شوي دي.

ستاسې په نظر د نومورو توکمونو په منځته راتللوکې کوم لاملونه اغېزه لري؟ په داسې حال کې چې ټول انسانان له يوه مور او پلار څخه يعنې آدم (ع) او بي بي حوا څخه پيدا شوي دي.

پوهان دې پوښتنې ته داسې ځواب وايي:

توکمونه د طبيعي چاپېريال د بېلابېلو شرايطو، اقليم او خوړو سره د تطابق له مخې چې په انساني ژوند باندې اغېزه لري، رامنځ ته شوي دي. نومورې طبيعي شرايط په بېلابېلو توکمونو اغېزه کوي. د مثال په ډول، په کومو ځايونو کې چې تور پوستي ژوند کوي، د لمر وړانګې په عمودي ډول لګېږي او د هوا تودوخه زياته وي او لمر د سيمې د اوسېدونکو په پوستکي په مستقيم ډول اغېزه کوي، له اړتيا او اندازې څخه زياته تودوخه انسانانو ته تاوان اړوي. نو له همدې امله ددې هېوادونو د اوسېدونکو جسم (اورګانېزم) د زرګونو کلونو په تېرېدو سره له اندازې څخه د زياتې تودوخې سره توافق کړی دی او په پای کې د تور رنګه نسجونو ماده يي په پوستکی کې را ټولېږي. دغه نسجي ماده (ميلانين) د پوستکي اپيدرمس رنګينه طبقه داسې حجرات لري چې د پوستکي رنګ جوړوي، ژېړ، نسواري، سور او آن تر دې چې تور رنګ لرونکي وي.

د هغو خلکو پوستکی چې ډېر ميلانين لري د بدن پوستکی يې زيات تور وي، دغه ماده د لمر د وړانګو د نفوذ مخه نيسي او پوستکي د لمر په وړانګو له سوځېدو څخه ژغوري. د وخت په تېرېدو سره په دې ډله کې د پوستکي توروالی ميراثي ګرځي، زېږه او ګرګوټي وېښتان د سر کوپړۍ له تودوخې څخه ساتي.

سپين پوستي زياتره په شمالي معتدله سيمو کې ژوند کوي. په داسې سيمو کې زيات اورښت، لندبل او زياتره وربځ وي او خلک يې له لمر څخه لږه ګټه اخلي نو له همدې امله يې بدن زيات لمر ته اړتيا لري. د هغوی په بدن کې د ميلانين ماده يوازې په اوړي کې زياتېږي. هغه وخت چې د انسان بدن د لمر د وړانګو په واسطه د اړتيا وړ ويټامين ډي جوړ کړي د انسان پوستکی

غنم رنګه ګرځي.

په هغو ځايونو کې چې ژېړ پوستي ژوند کوي، په هغو ځايونو کې معمولاً باد او طوفانونه لګېږي چې له ځان سره خاوري، ميده شګې انتقالوي. د کلونو په تېرېدو سره له دې بادونو او طوفانونو سره توافق کوي او د ژېړ پوستي سترګې تنګېږي چې و کولای شي د خاوري او شګو په وړاندې وساتل شي. دغه نښه په ژېړ پوستو کې ارثي ګرځي او د زياتره خلکو ورځني خواړه وريجې وي، چې ډېر لږ غذايي مواد لري. ټول توکمونه د ډکاوت او استعداد له مخې توپير نه لري، د هغوی ظاهره څېره لکه چې ورځخه يادونه وشوه د طبيعي او محيطي شرايطو محصول دی.

۱۹۶۵م کال د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ټولو ډولونو توکميز توپېر د له منځته وړلو لپاره نړيواله معاهده لاسليک کړه. د هغې له مخې يې د هر ډول نظرياتو خپرېدل چې په توکمي امتيازاتو ولاړ وي، منع کړل. توهين او د هر ډول توکميز توپېر لپاره هڅې جنايت ګڼي. دغه موضوع زمونږ د هېواد اساسي قانون د دويم فصل په ۲۲ ماده کې درج شوې ده چې د افغانستان په اتباعو کې هر ډول تبعيض او امتياز منع دی. د افغانستان اتباع سرېڅې دي او که نارينه، د قانون په وړاندې مساوي حقونه او وجايب لري.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مساوي ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوع ګانو په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پايله دې د ډلې د استازي په واسطه خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

۱-په بشري توکمونو کې کوم توکم ډکي او ډېر مستعد دي؟

۲-ولې تور توکمي تور پوستي او ظاهري ځانګړې څېره لري؟

۳-ولې سپين توکمي ظاهري ځانګړي خصوصيات لري ؟

۴-سور پوستي د نړۍ په کومه لويه وچه کې استوګن دي او د څېرې د سوروالي علت يې توضيح کړئ؟

۵-ګډ توکم په څه ډول منځته راځي؟

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د تور پوستو ظاهري ځانګړتیاوې بیان کړئ.

۲-سور پوستي په نړۍ کې په کوم توکم پورې اړه لري؟

سم ځواب په نښه کړئ:

۱-د نړۍ ټول خلک په څلورو توکمونو لکه: سپین، سور، تور او ژېړ توکم وېشل شوي دي.

۲-سپین توکمي لوړه ونه، سپین پوستکی، جګه پزه، تور ګوړګوتي وېښتان لري.

۳- توکمونه د بېلابېلو طبیعي محیطونو، اقلیم او خوړو محصول دي.

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱-ګډ توکمونه د مهاجرت او د ودونو په وجه منځته راغلي لکه ۰۰۰۰او ۰۰۰۰۰۰

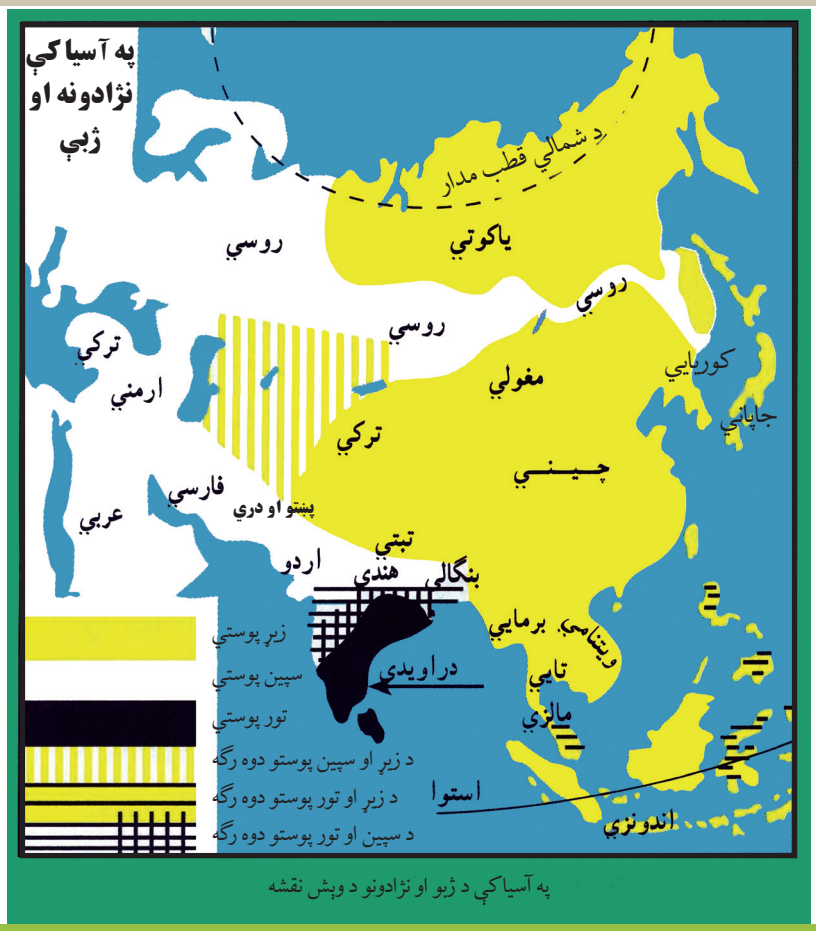
۲-د اساسي قانون د دویم فصل ۰۰۰۰۰۰۰۰ مادې له مخې د افغانستان د اتباعو ترمنځ هر ډول تبعیض او امتیاز منع دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته واوروئ.

زمور د هېواد خلک په کوم توکم پورې اړه لري. د هېواد اساسي قانون په کومه ماده کې هر ډول تبعیض منع کړی دی.

ب: د توکمونو جغرافيايي وېش

په آسيا کې د ژبو او نژادونو د وېش نقشه

د نړۍ په کومو لويو وچو کې د سپين نژاد، او تور نژاد نفوس متمرکز شوی دی؟

د آسيا د لوېې وچې نفوس له بېلابېلو توکمونو څخه جوړ شوي دي چې زياتره يې ژېړ توکمي دي او پاتې نور يې سپين پوستي او تور پوستي دي.

د هغوی د جغرافيايي وېش په باره کې لنډ معلومات ورکړئ.

د آسيا د لوېې وچې توکمیز ګروپونه:

الف ژېړ توکم: د آسيا په لويه وچه کې د دې توکم خلک د نورو توکمونو په پرتله ډېر دي. مغل، تبتيان، ساموييديان، ترکمنان، قرغېزيان، د شمالي چين خلک، کوريايان په لږ څه توپير همدغه توکمي ځانګړتياوې لري، د جنوب ختيځې آسيا خلک جنوبي چين، کامبوج، لاوس، تايلند، برما او ويتنام او آن د جاپان وګړي چې د پوستکي

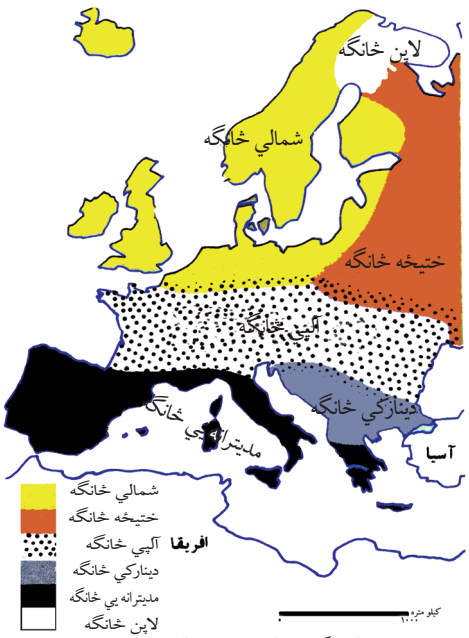
رنګ يې روښانه دی، د همدغه توکم خلک دي. د دې توکم ځینې فرعي ډلې د شمالي سایبریا د تندرا او تایګاه په ځنګلونو (ستنې ډوله پاڼې لرونکي ځنګلونو) کې د څو زریزو خلکو د ډلې په څېر ژوند کوي.

ب- سپین توکم: په هندوچین کې د سپین پوستو توکم نسبتاً لږ شمېر موندل کېږي چې په ابتدایي ډول ژوند کوي. د سپین پوستو د استوګنې اصلي ځای د همالیا د غرونو د لړیو لوېدیځې سیمې او د هند نیمه وچه ده. افغانان، ایرانیان، بلوڅان، قفقازیان او روسان د سپین توکم ښې بېلګې دي. همدارنګه سامي توکم په عربستان، سوریه، اردن، اسرائیل، د ترکیې یوه برخه او کردستان کې استوګن دي، په سپین غنم رنګه توکم پورې اړه لري.

ج: تور توکم: تور توکم په استوایي سیمو کې ژوند کوي چې توکم پېژندونکي هغوی ته نګریتو Negritos وایي. دغه تور پوستي کوړې کوړې وېښتان لري چې سوچه بېلګه يې په سیلون، هند کې د همالیې د غره په جنوب کې، د ملاکا په ټاپو وزمه، د اندیمان او نیکوبار په ټاپوګانو کې تیت شوي دي. دغه خلک په نیمه ابتدایي حالت کې ژوند کوي او زیاتره يې په ځنګلونو کې استوګن دي او د همالیا د غرونو په جنوب کې استوګنه کوي.

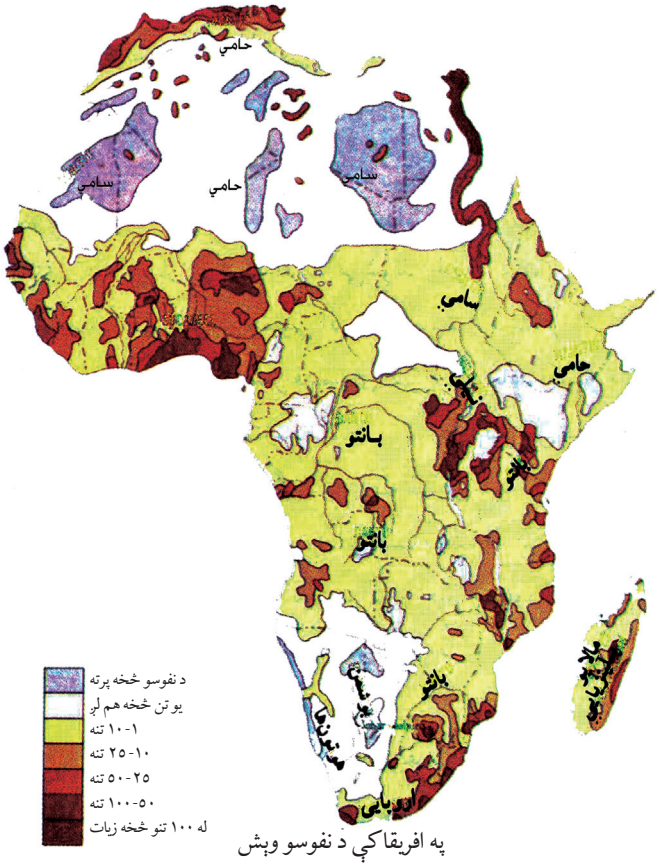
د اروپا د لوېې وچې توکمیزې ډلې:

د اروپا اوسېدونکي سپین پوستي دي او په شمالي، ختیځ، الپي، دیناریکي او مدیترانه يي ډلو وېشل شوي دي. شمالي او ختیځ سپین توکم برخې د استوګنې ځای سکنديناوي هېوادونه، انګلستان، د فرانسې شمال، المان، لهستان(پولینډ) د روسیې اروپایي برخه ده، الپي توکم يې د اروپا په مرکزي او لوېدیځو برخو کې استوګن دي. په داسې حال کې چې مدیترانه يي توکم خانګه يې غنم رنګه څېره لري د مدیترانې د سمندر ګي په شاوخوا هېوادونو کې ځای پر ځای شوي دي د اروپایي توکم دیناریکي برخه په البانیه او د ختیځې اروپا په ځینو هېوادونو کې ژوند کوي. لاپنیان د اروپا په ډېره شمالي برخو کې استوګن دي.

په اروپا کې د نژادونو د وېش نقشه

د افريقا دلويې وچې توکميزې ډلې:

په افريقا کې د نفوسو وېش

د افريقا توکميزې ډلې تور پوستي، عربان، بربريان، آسيايان او اروپايان تشکيلوي. تور پوستي د افريقا ۷۰ سلنه نفوس جوړوي چې ټول يې د لوېې صحرا په جنوب کې استوګن دي. تور توکم هم په خلورو ډلو وېشل کېږي چې بانتو، نيلوت Nelotes پيګمي Pygmies بوشمن Bushmen او هوتن‌تت Hottentots دي.

د دې هرې ډلې په څېره کې زيات توپيرونه ليدل کېږي. بانتو د افريقا د تور پوستو ډېره لويه ډله ده چې د افريقا په لويديځ کې په تېره بيا د دې سيمې د ساحل په اوږدو کې په مرکزي افريقا کې، په ختيځ او جنوب ختيځ برخو کې او د مادغاسکر په ټاپو کې ژوند کوي.

د هغوی د بدن پوستکی قهوه يي، پلنه پزه، ډبلې شونډې او تاو تاو ويښتان لري.

نيلوت خلک جګه ونه لري (۱۸۳ سانتي متره) چې په سوډان، يوګندا او کينيا کې ژوند کوي.

پيګميان په استوايي ځنګلونو کې استوګن دي. ونې يې ټېټې دي لوړوالی يې ۱۴۷ سانتي مترو پورې رسېږي.

بوشمن او هوتن ټېټې ونې لري او د کالاهاري د دښتې په شاوخوا کې ژوند کوي.

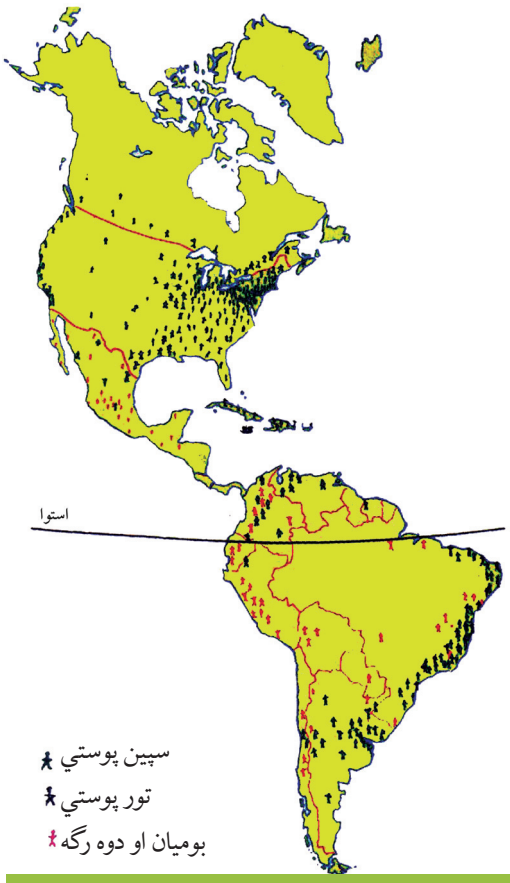
عربان او بربران د لوېې صحرا په شمال کې استوګن دي. عربان غنم رنګه دي او تور ويښتان لري. د افريقا په شمال لوېديځ کې سپين پوستي بربر قبيلې ژوند کوي چې په نسل کې د

اسپانيې او ايټاليې له خلکو سره ورته والی لري، نو له همدې امله د الجزاير، تونس او مراکش هېوادونو، خلک د بربر د هېوادونو په نوم يادوي.

سپين پوستي اروپايي مهاجر، له استعمار څخه وروسته په افريقا کې تيت شول. د تمرکز اصلي ځاي يې په شمال لوېديځ کې (المغرب) او په جنوب کې (جنوبي افريقا او زمبابوي) دي. همدارنګه په کينيا او زاير کې هم ژوند کوي، مهاجر آسيايان له اروپايانو څخه زيات دي. هندیان په جنوبي افريقا، کينيا او يوګندا کې استوګن دي. د مورشس د ټاپوګانو نفوس زياتره هندیان دي.د مادغاسکر زياتره نفوس مالاييان او پولينزيان دي.

د امريکا د لوې وچې توکميزې ډلې:

د امريکا زيات اوسېدونکي سپين پوستي ياګډ توکم څخه دي.د امريکا د لوېې وچې اصلي اوسېدونکي سور پوستي دي چې په اصل کې د ژېړ توکمو برخه ده، چې د مذهبي عقيدې له مخې خپل مخ او وېښتان په نکريزو سره کوي. شمېر يې په شمالي امريکا کې ډېر محدود دی، خو په مکسيکو او السلوادور کې د نفوسو زياته برخه تشکيلوي د بوليويا، ګوايتمالا، اکوادور، پيرو او پاراګوای د لوړو سيمو نيم نفوس سور پوستي دي. د امريکا په لويه وچه کې د سپين پوستو د زياتوالي لامل د نړۍ له بېلابېلو هېوادونو څخه امريکا ته د سپين پوستو مهاجرت ګڼل کېږي ژېړ پوستي له چين او جاپان څخه دي لوېې وچې ته مهاجرت کړی دی. تور توکم د غلامی

د امريکا په لويه وچه د نژادونو د وېش نقشه

او غلامانـو د خرڅـلاو د رواجولـو پـه پايله کې امريکا ته لـه افريقا څخه راوړل شـوي دي. له پورتوريکو، کيوبا او دومنيکن پرته نور ټول ټاپوګان د تورپوسـتيو د اسـتوګنې سيمې ګڼل کېږي او د ونزويلا، سـورينام، فرانسـوي ګيانا او پانامه کې تور پوسـتي ژوند کوي.

دوه رګه اوګډ توکمونه د سپين پوستو او تور پوستو د ودونو په پايله کې (مولات Mollstes) او تور پوستو او سور پوستو تر منځ د واده په پايله کې زانبوس(Zanbus)) د څلورنيمو پېړيو په اوږدو کې رامنځته شوي دي، زياتره دغه توکمونه د مرکزي او جنوبي امريکا په هېوادونوکې ژوند کوي. په اقيانوسيه کې زيات نفوس سپين پوستي اروپايي مهاجرين دي. يو لږ شمېر تور پوستي او ژېړ پوستي او دوه رګه توکمونه هم شته.

د استراليا توکميزې ډلې:

د اروپايانو له مهاجرت څخه مخکې په استراليا کې ۵۰۰ تور پوستي قبيلې مېشتې وې چې د خلکو شمېر يې څه نا څه شپېته زرو تنو ته رسېده. د استراليا اروپايي کېدنه له (۱۸۳۰)م کال څخه وروسته د اروپايانو له مهاجرت سره پېل شوه. لومړني مهاجرين يې هغه محکومين وو چې د هېواد د پرېښودو په جزا محکوم شوي وو. اوس د دې لوبې وچې د دوه رګه نفوس اکثريت جوړوي. د هغې لامل دا و چې سپين پوستي ښځه حاضره نه وه چې دې ټاپوګانو ته مهاجرت وکړي، نو له همدې امله سپين پوستو نرانو له بومي ښځو سره ودونه وکړل اوګډ نفوس يې رامنځته کړ.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او له لاندې پوښتنو څخه دې يوې ته د يو او بل په مشوره ځواب برابر کړي او د ډلو استازي دې خپلو ټولګيوالو ته واوروي.

۱- د نقشې له مخې په نړۍ کې د سپين توکم د استوګنې ځای تثبيت کړئ.

۲- د نقشې له مخې په نړۍ کې د ژېړ توکم د استوګنې ځای تثبيت کړئ.

۳-د نقشې له مخې د تور توکم د استوګنې ځای تثبیت کړی.

۴-د ژړې توکم د ظاهري بڼې خصوصیت ولیکئ.

۵-ګډ توکم څه ته وایي او دغه توکم د نړۍ په کومه لویه وچه کې زیات دی.

پوښتنې:

لاندې تش ځایونه په مناسبو کلمو سره ډک کړئ.

۱- د آسیا د لویې وچې اکثریت نفوس .....تشکیلوي.

۲- د اروپا اکثریت نفوس.....توکم، د افریقا.....توکم تشکیلوي.

۳-د تور پوستو او سپین پوستو د واده کولو په پایله کې.....ګډ توکم را منځته شو.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د اروپایي سپین توکم غنم رنګه برخه د نړۍ په کومو هېوادونو کې ژوند کوي.

۲-د افریقا د لویې وچې د توکمیزو ګروپونو نومونه واخلئ.

۳-د سور توکمو ځانګړتیاوې بیان کړئ.

۴-ګډ توکم څه ته وایي او دغه توکم زیاتره په کومه لویه وچه کې شتون لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

مهاجرین په کومو لویو وچو کې د نفوسو د زیاتوالي سبب شوي.

د دې مطلب په هکله مقاله ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې دې ټولګیوالوته واوروئ.

شپږم څپرکی

۶-۰۱ د نړۍ د مهمو دینونو په هکله څه پوهېږئ؟

پاسنۍ نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې په نړۍ کې کوم دینونه زیات پیروان لري؟

دین د انسانانو د فرهنګ ډېر مهم عنصر دی. هر یو دین په یوه ټاکلي ځای کې منځته راغلی دی او وروسته نورو سیمو ته خپور شوی دی.دینونه معمولاً له سیاسي، نژادي، ژبني او اقتصادي سرحدونو څخه اوړي او د نفوذ ساحه یې له پورتنیو لاملونو څخه د هیڅ یو تابع نه ده، دینونه د پیروانو د عقیدې له مخې په لاندې برخو وېشل کېږي:

۱. **انیمیزم** Animism **یا د طبیعي پدیدو د عقیدو پیروان**: انیمیزم د انسانانو له لومړنیو دینونو څخه ګڼل کېږي، د دې دین پیروان وایي چې ټول شیان او جمادات روح لري. د دې دین پیروانو په تېرو وختونو او په تېره بیا له تاریخي دورې څخه مخکې، طبیعي په تېره بیا حیرانوونکي (خارق العاده) شیانو او پدیدو ته په خدایي خاصیت قایل و، لکه: برېښنا، تندر، روښنایي، طوفان، باران او داسې نور د ماورای طبیعت قدرت په صفت پېژندل. دغه دین اوس په قطبي، بیاباني او لېرې پرتو ځنګلي سیمو کې په تور پوستو او ژېړ پوستو خلکو کې لیدل کېږي.

۲. **د ارباب الانواع د عقیدې پیروان**: د دې عقیدې پیروانو باور درلوده چې هره حادثه او پدیده

جلا خداى لري. دغه دين د يونان له مدنيت څخه پيل شوى دى او د روم د مدنيت په وخت کې اعلى درجې ته ورسېده لکه د اورغورځوونکي (اتشفشان)خداى، د برېښنا او تندر خداى، د سمندرونو خداى، د ستورو خداى، د باران خداى او داسې نور.

۳. د آسماني دينونو پيروان: دغه دينونه زياتره اخلاقي اړخ لري او د خداى(ج) عبادت ته يې پاملرنه کړې ده.

د هغې د لارښوونې له پاره يې ښلابښل پيغمبران نازل کړي، لکه: يهوديت، مسيحيت او اسلام چې تر ټولو کامل دين د اسلام مقدس دين دى.

د رخصتۍ ورځې هم په ښلابښلو دينونو کې توپير لري چې په اقتصادي فعاليتونو او نورو کارونو اغېز لري. د ښلګې په ډول، په اسلام کې د جمعې ورځ او په عيسويت کې د يکشنبې ورځ رخصتي وي.

په اسلامي سيمو کې د معمارۍ ځانګړى سبک شتون لري او کورونه د حريم ټاکلي ځايونه لري. جوماتونه ګلدستې، رواقونه، مناروونه او ګنبدې په اسلامي هېوادونو کې ځانګړى سبک لري چې په عيسويت کې دا ډول سبک نه ليدل کېږي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ. هره ډله دې د نړۍ د دينونو په نقشه کې د انيميزم، ارباب الانواع او آسماني دينونو د عقيدو د نفوذ ساحه، په نښه کړي او هره ډله دې راټول شوي معلومات خپلو ټولګيوالو ته وښيي.

پوښتنې:

لنډ ځوابونه ورکړئ:

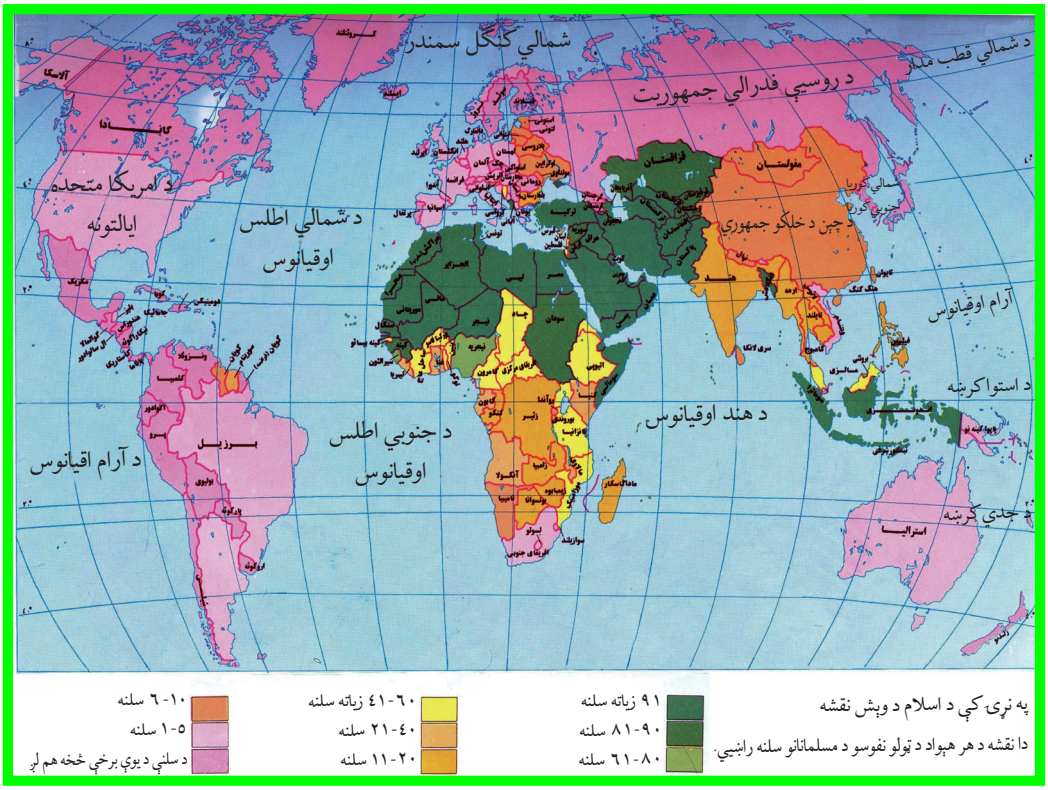
۱. د نړۍ دينونه په عمومي ډول په څو برخو وېشل شوي دي؟
۲. انيميزم څه ډول مذهب دى؟
۳. ارباب الانواع له انيميزم سره څه توپير لري؟
٤. کاملترين دين کوم يو دى؟
٥. د ځانګړو فرهنګي سيمو په رامنځته کېدو کې د مذهب اغېزې واضح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د نړۍ د مشهورو دينونو نومونه واخلئ.

الف: د اسلام سپېڅلی دین

د نړۍ د اسلامي هېوادونو په هکله څه پوهېږئ؟

پورتنۍ نقشې ته ځیر شئ او ووایاست چې زیات اسلامي هېوادونه د نړۍ په کومه لویه وچه کې پراته دی؟

د اسلام سپېڅلی دین د الهي وحدانیت او ټولنیز عدالت په بنسټ ولاړ دی چې د حضرت محمد(ص) په بعثت او د قرانکریم په نازلېدو سره په مکه مکرمه کې انسانانو ته وراندې شو.

کله چې حضرت محمد(ص) له مکې معظمې څخه مدینې منورې ته هجرت وکړ، له هغې څخه وروسته د اسلام مقدس دین په ډېره چټکۍ خپور شو او د ختیځ او لوېدیځ په افکارو یې زیاتې او دایمي اغېزې وکړې. زیاترو خلکو د قناعت او ښه والي له مخې اسلام ومانه او نور یې هم اسلام ته دعوت کړل نو ځکه په ډېره لږه موده کې په پراخه ساحه کې خپور شو.

اوس د نړۍ په ټولو هېوادونو کې اسلامي دعوت په یوه ډول یا بل ډول وجود لري.

نن ورځ مسلمانان د ځمکې په پراخه ساحه کې استوګن شوي دي. تقریباً د نړۍ د نفوسو پنځمه برخه مسلمانان دي. د آسیا لویه وچه د نړۍ د مسلمانانو د استوګنې لومړنۍ سیمه ده. د دې لوېې وچې

اسلامي هېوادونه په منځني ختیځ، منځنۍ آسیا، جنوبي او جنوب ختیځمه آسیا کې پراته دي. د دې اسلامي هېوادونو د خاورې پراختیا ۱۵ میلیونه کیلومتره مربع او نفوس یې د آسیا د لوېې وچې د نفوسو دریمه برخه ده. په آسیا کې د ۲۷ هېوادونو وګړي مسلمانان دي چې د ۱۸ هېوادونو رسمي دین اسلام دی.

د یادونې وړ ده چې د اسلام سپېڅلی دین د آسیا په جنوب ختیځ (اندونیزیا کې) د هند ګجراتي او ایراني سوداګرانو په ۱۳ پېړۍ کې له سوداګرۍ سره یوځای د اسلام دین هم خپور کړ، ترڅو چې د وخت حاکمانو هغه ومانه او د هغه د خپرولو له پاره يې هڅې وکړې. نن ورځ د دې سیمې زیات مسلمانان په اندونیزیا، مالیزیا، بروني او فیلیپین کې استوګنه لري.

د افریقا لویه وچه د اسلام دویم مرکز ګڼل کېږي. د افریقا په لویه وچه کې د مسلمانانو د استوګنې سیمه د دې وچې په شمال کې پرته ده. دغه ناحیه د مدیترانې د سمندرګي په جنوب کې د سوانا د تحت استوایي سیمې، په ختیځ کې د سره سمندرګي او په لوېدیځ کې د اطلس تر سمندر پورې غزېدلې ده. په نورو افریقایي هېوادونو کې مسلمانان په مختلفو فیصدیو استوګن دي.

د اروپا او امریکا په لویه وچه کې د پام وړ شمېر مسلمانان اوسېږي. د اروپا په لویه وچه کې په البانیي، بوسني او هرزګوني او په امریکا کې سورینام په دواړو لویو وچو کې اسلامي سیمې ګڼل کېږي.

د ۲۰۰۰ میلادي کال د احصایې له مخې په ۶۳ نورو هېوادونو کې هم له ۱-۳۸ سلنه پورې مسلمانان ژوند کوي. اوس په نړۍ کې داسې هېواد نه شته چې هلته مسلمانان نه وي د زیاتو معلوماتو لپاره د دې لوست اړوند جدول ته مراجعه وکړئ.

د اسلامي نړۍ هېوادونه د اقتصاد او نفوسو له پلوه یو ډول نه دي، خو په ځینو کارونو کې ګډې موخې لري. اسلامي زیات هېوادونه د طبیعي منابعو له مخې لکه: نفت، طبیعي ګاز، ډبروسکاره، مس، ربړ او داسې نورو له پلوه ډېر شتمن دي. د نړۍ ۶۵,۵ سلنه د نفتو زېرمې د فارس په خلیج (په عرب خلیج) کې پرتې دي. د همدغو سرچینو د شتون له مخې د نړۍ د استعمارګرانو د پام وړ ګرځېدلي دي. په همدې ډول زیات اسلامي هېوادونه د استعماري هېوادونو د لاس وهنې او د متخصصینو د نشتوالي له مخې له خپلو طبیعي منابعو څخه هم ګټه نه شي اخېستلی. په همدې دلیل په ارزانه بیه د لومړنیو اومو توکو د سر چینو(منابعو) محصولات صادروي او په مقابل کې په لوړه بیه له پرمختللو هېوادونو څخه کالي واردوي. د اقتصاد له پلوه په شتمنو هېوادونو پورې تړلي دي.

لاندنې جدول د ۲۰۰۰ میلادي کال د احصایې له مخې ترتیب شوی دی

اضافي معلومات

ګڼه	د آسیا په لویه وچه کې	د مسلمانانو شمېر په سلنه	رسمي دین	ګڼه	د افریقا د په لویه وچه کې	د مسلمانانو شمیرنه په سلنه	رسمی دین	ګڼه	د اروپا لویه وچه	د مسلمانانو شمېرنه سلنه
۱	افغانستان	۹۹/۶	اسلام	۱	الجزایر	۹۹,۷	اسلام	۱	اذربایجان	۸۴
۲	اردن	۹۳,۵	اسلام	۲	تانزانیا	۳۵		۲	البانی	۳۸,۸
۳	ازبکستان	۷۶/۲	-	۳	تونس	۹۸,۹	اسلام	۳	بسینیا و هرزګونیا	۴۳
۴	اندونیزیا	۷۶/۵	-	۴	جیبوتي	۹۴,۱				
۵	امارات	۸۲/۷	اسلام		چاد	۵۹			د امریکا د لوېې وچې هېوادونه سورینام	
	متحدعرب		اسلام	۵	سنیګال	۸۷,۶				
۶	ایران	۹۹/۲	اسلام	۶	سودان	۷۰/۳.				
۷	بحرین	۸۲/۴	اسلام	۷	سومالي	۹۸,۳	اسلام	۱		۱۹/۶
۸	برونی	۶۴/۴	اسلام		سیرالیون	۴۵,۹				
۹	بنګله دیش	۸۵/۸	اسلام	۸	ساحل عاج	۳۸/۶				
۱۰	تاجکستان	۷۸/۶	-	۹	صحرا	۱۰۰	-			
۱۱	ترکمنستان	۸۷/۲	-	۱۰	کومورو	۹۸				
۱۲	ترکیه	۹۷/۴	-	۱۱	ګامبیا	۸۶,۹				
۱۳	پاکستان	۹۶	اسلام	۱۲	ګینه	۶۷,۳				
۱۴	سوریه	۸۶/۲	-	۱۳	ګینه بسیاو	۳۹,۹	-			
۱۵	فلسطین	۸۷/۷	اسلام	۱۴	لیبیا	۹۶,۱	اسلام			
۱۶	قزاقستان	۴۲/۲	-	۱۵	مالی	۸۲	اسلام			
۱۷	قرغزستان	۶۰/۸	-	۱۶	مصر	۸۴,۴	اسلام			
۱۸	قطر	۸۲/۷	اسلام	۱۷	المغرب	۹۸,۳	اسلام			
۱۹	عربستان سعودي	۹۴	اسلام	۱۸	موریتاني	۹۹,۱	اسلام			
۲۰	عراق	۹۶	اسلام	۱۹	نیجیر	۹۰/۷				
۲۱	عمان	۸۷/۴	اسلام	۲۰	نیجریا	۴۵/۹				
۲۲	کویت	۸۳	اسلام		ولتای علیا (بورګینافاسو)	۴۸,۶				
	لبنان	۵۵/۳	-	۲۱	ارتیریا	۵۰				
	مالدیو	۱۰۰	اسلام							
	مالیزیا	۶۰/۴۵	اسلام							
	یمن	۹۸/۹	اسلام							

په برما، سریلانکا او فیلپین کې یو زیات شمېر مسلمانان ژوند کوي او د هند د نفوسو ۱۲ سلنه مسلمانان دي. د اسلامي نړۍ د کنفرانس غړي ۵۷ هېوادونه دي چې ۲۵ هېوادونه یې په آسیا ، ۲۷ هېوادونه یې په افریقا ۳ هېوادونه یې اروپا او ۲ هېوادونه یې په امریکا کې دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظيم شي او هره ډله دې د نړۍ په ټولو لويو وچو کې د اسلام د دين د خپرېدو د علتونو په هکله په خپلو منځو کې مباحثه وکړي او د ډلو استازي دې د بحث پايلې په ټولګي کې وړاندې کړي. ښوونکی دې د بحث پايلې له خپل معلومات سره يوځای کړي او زده کوونکو ته دې توضيحات ورکړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. د اسلام د دين بنسټ په څه شي ولاړ دی؟

۲. په حضرت محمد(ص) لومړنۍ وحي څه وخت او په کوم ځای کې نازله شوه؟

۳. ولې اسلامي هېوادونه د نړۍ د استعمارګرانو د پام وړ دي؟

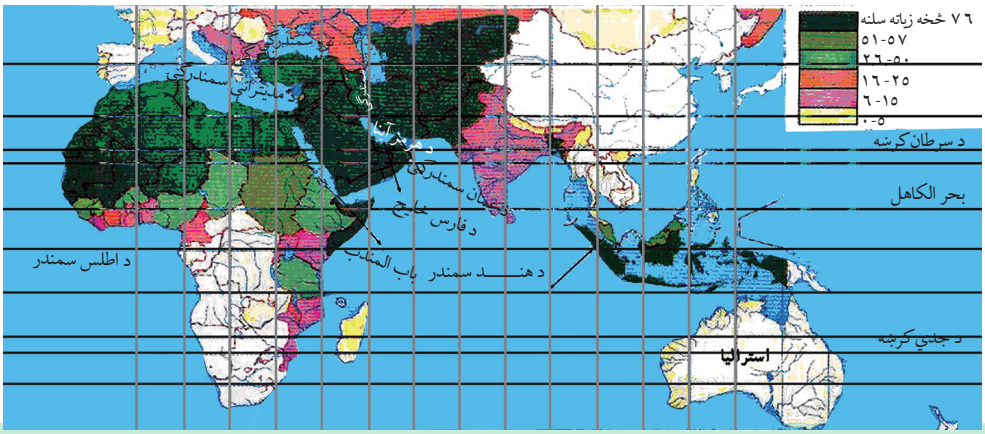
سم ځواب په نښه کړئ:

۱. د آسيا د جنوب ختيځ په کوم هېواد کې د نړۍ ډېر زيات نفوس ژوند کوي؟

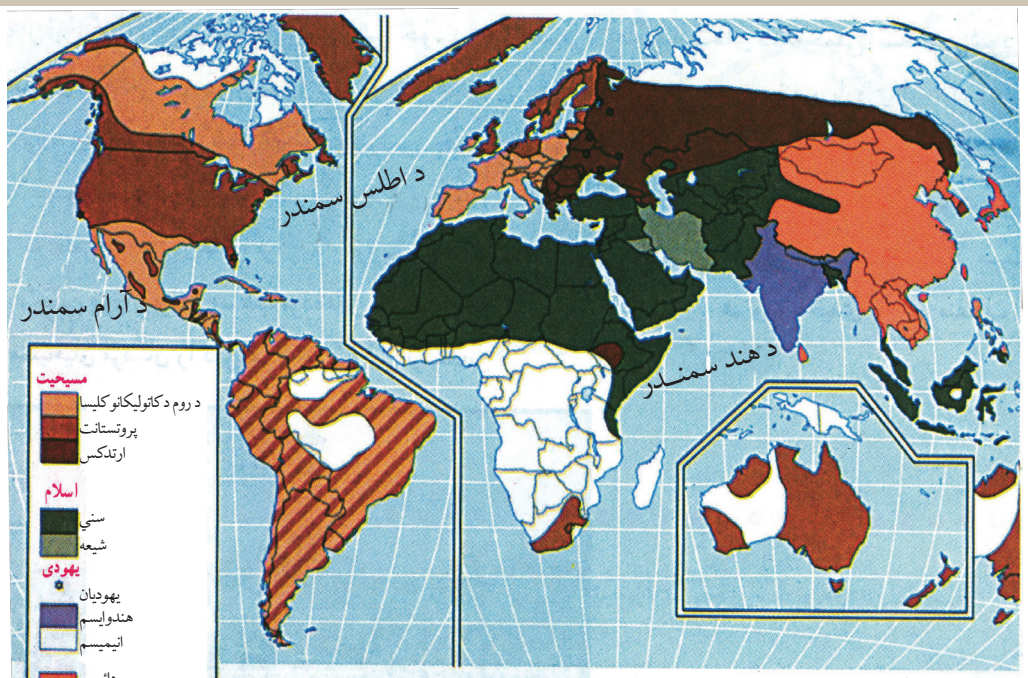
الف: مالیزیا ب: اندونیزیا ج: بنګله دېش د: افغانستان

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

له ورکړ شوې نقشې او د نړۍ د اسلامي هېوادونو د لست څخه په ګټې اخېستنې د اسلامي هېوادونو بې نومه نقشه کاپي او په هغې کې د اسلامي هېوادونو نومونه وليکئ. او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې د لويو وچو په ښلوالي ټولګي کې وړاندې کړئ.

ب -د مسیحیت د دین په اړه څه پوهېږئ؟

د نړۍ د دینونو نقشه

پورتنۍ نقشې ته وګورئ او وواياست چې د عیسویت د دین د پیروانو د نفوذ سیمې د نړۍ په کومو لویو وچو کې پرتې دي؟

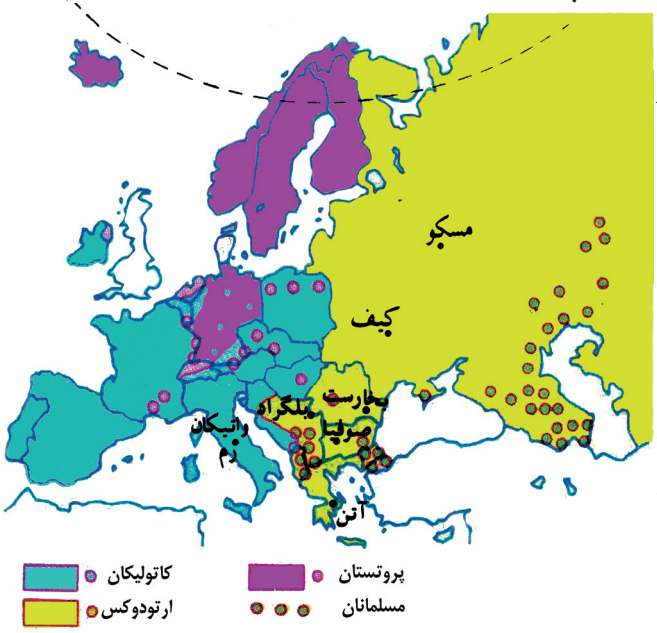
عیسویت د آسماني نړیوالو دینونو له جملې څخه دی چې زیات پیروان لري او د لومړۍ میلادي پېړۍ په لومړیو کې څرګند شوی دی او د دویمې میلادي پېړۍ په پای کې په ډېره چټکۍ یې پراختیا موندلې ده.

دغه دین لومړی د حضرت عیسی (ع) بن مریم په واسطه په فلسطین کې خلکو ته ور وپېژندل شو. څرنګه چې حضرت عیسی(ع) پلار نه درلوده، نو ځکه د عیسی (ع) بن مریم په نوم یاد شوی دی.

پیروان یې د هغه د پیدایښت په هکله ډېرې نظریې لري. آن دا چې ځینې هغه د الوهیت په درجه کې هم ګوري. له همدې امله د نن ورځې عیسویت له توحید څخه منحرف شوی او شرکونو او زیاتو خرافاتو په کې ځای نیولی دی، عیسویان په تثلیث عقیده لري یعنې په درېو خدایانو باور لري: خدای، خدای زوی (عیسی بن مریم) او روح القدس.

حضرت عیسی(ع) د بني اسرائیلو په انبیاوو کې وروستنی پېغمبر دی او د حضرت عیسی(ع) او حضرت محمد(ص) دپیدایښت ترمنځ بل پېغمبر نه دی رالېږل شوی. حضرت عیسی(ع) پخپل ژوند کې واده نه دی کړی او نه یې د استوګنې له پاره کور جوړ کړی دی.

د مسیحیت دین د لومړي کنستاتین په وخت کې له ۳۰۶ څخه تر ۳۳۷ میلادي کلونو پورې رسمي دین او کلیسا د روم د امپراطور د حکومت د مستقیم نظارت لاندې و او قوانین یې له مسیحیت سره موافق کړل، د سان پیترو لومړنۍ کلیسا په اوسني واتیکان کې جوړه شوه.

د مسیحیت د دین د سترو څانګو په باره کې څه پوهیږئ؟

د عیسویت دین په ۲۵۰ مذهبي فرقو وېشل شوی دی چې له هغې جملې څخه یې درې لوېې برخې دا ډول دي:

۱. **کاتولیک**: د کُلي او عمومي په معنا دی. دغه اصطلاح د هغې پخوانۍ کلیسا په باره کې چې په نورو څانګو وېشل شوی نه وه او د رومي کاتولیک په نوم یادېده، استعمالېده. د کلیسا په راس کې پاپ و. په لاتینۍ ژبه کې د پاپ اصطلاح د پلار په معنا ده.

د روم اسقف[1] د دغې برتریۍ له مخې په ټولې مسیحي نړۍ باندې د مستقیم او مرکزي کنترول مدعي شو. د کاتولیکانو له نظره پاپ له ټولو ګناهونو، تېروتنو او اشتباګانو څخه مصئون دی. د کلیسا کار کوونکي باید واده ونه کړي. دغه مذهب په لومړۍ درجه په ایتالیا، بلجیم، فرانسه، اسپانیه، پرتګال او په ځانګړې توګه په لاتیني قوم کې او په دویمه درجه د اتریش، پولینډ، مجارستان، چک، سلواک، کرواتي او سلواني (پخوانۍ یوګوسلاویا) او اقلیتونه یې د بریتانیا په اتحادیه او نورو اروپایي هېوادونو کې تر سترګو کېږي.

۲. **ارتودوکس** Orthodox: د کامل او صحیح په معنا دی. د روم امپراطوري په ۴۷۶ میلادي کال کې په دوو ختیځو او لوېدیځو برخو وېشل شوه. په همدې دلیل کلیسا هم د لوېدیځ روم په کلیسا

۱- اسقف د کاتولیک کلیسا د مراتبو د سلسلې لوړ مقام دی.

(کاتولیک) او یوناني ختیځ روم (ارتودوکس) ووېشل شوه. دلویدیځ روم کلیسا هڅه کوله چې خپل نفوذ په سلاویانو (بلغارستان) کې پراخه کړي. دغه عمل د ختیځ روم کلیسا ناراضه کړه.

په همدې ډول مسلمانانو د یرموک په جګړه کې د حضرت عمر(رض) د خلافت په دوره کې ٦٢٦ میلادي کال کې ختیځ روم ته ما ته ورکړه او د سوریې او فلسطین سیمې یې ازادې کړې. د امویانو د خلافت په دوره کې ترکیه هم د مسلمانانو په لاس کې ولوېده. د روم امپراطور دریم لیوي د اسلام د دین د نفوذ د مخنیوي لپاره ځینې مذهبي اصلاحات عملي کړل. په ٧٦٦ میلادي کال کې فرمان صادر شو چې د هغه له مخې د انځورونو او تمثالونو نصبول په کلیسا کې منع شول. دغه عمل یې یو ډول بت پرستي وګڼه. دغه عمل په ختیځې او لویدیځې اروپا کې عکس العملونه رامنځته کړل. په ختیځ روم کې د نظامي قوې په زور عملي شول، خو د روم په ښار کې دریم پاپ ګری ګورس مذهبي شورا جوړه کړه او فتوا یې صادره کړه چې هر څوک چې په کلیسا کې تصویرونو او تمثال ته احترام نه کوي، د ایمان له دایرې څخه خارجېږي.

د دې دواړو مذهبي فرقو ترمنځ لوی اختلاف دا دی:

١. ارتودوکس په قطعي ډول د دې اصل مخالف دي چې د روم پاپ د مسیحي کلیسا په ټولو ټولنو عمومي ریاست ولري.

٢. د روم پاپ معصوم نه دی، باید په ایماني او اخلاقي مسایلو کې تېروتنې ونه کړي. د ارتودوکس د کلیسا کارمندان په واده کولو کې خود مختار دي.

د روسیې، صربستان، رومانیه او یونان زیاتره خلک او په عمومي ډول په سلاویانو کې د ارتودوکس مذهب زیات پیروان شته.

٣. **پروتستانت** protestant: د اعتراض کوونکي په معنا دي.

کاتولیکي کلیسا چې زیاتره د شکوه او جلال پسې ګرځېده نو د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره یې د ګناهونو د بخښنې پانې او لوحې خرڅولې او روحاني مقام یې د پیسو په مقابل کې پلوره. آلمان کې مارتین لوتر روحاني چې (١٤٨٣-١٥٤٦ میلادي کال پورې ژوندی و، اعتراض وکړ. ده په ١٥١٧ میلادي کال د اکتوبر په ٣١ اعتراضیه لیک چې ٩٥ مادې یې درلودې، ولیکه. په ١٥٣٤ میلادی کال کې انجیل د لاتیني ژبې څخه چې مذهبي ژبه وه، په آلماني ژبه وژباړل شو او د انجیل لوستل اسانه شول. نو زیاتره خلک د لوتري کلیسا پلویان شول چې شرایط یې اسانه وو او ډېر لږ یې شعایرو او رسم و رواجونو ته پام کاوه دغه مذهب دلوتریسم په نوم هم یادېږي.

د پروتستانت څانګه په اروپا کې په جرمني قومونو کې زیات پیروان لري. د دغه مذهب پیروان په فنلنډ،

سویډن، ناروي، ډنمارک، انګلستان، هالند، المان، اتریش او د سویس، چک، سلواک د هېوادونو په یوه برخه کې او هم د اروپا په نورو هېوادونو کې ځینې کوچنۍ لږ کی ژوند کوي.

د جغرافیایي لوبو اکتشافاتو څخه وروسته، په ۱٦میلادي پېړۍ کې چې اروپایانو لوېې استعماري امپراتورۍ جوړې کړې، نو په ټوله نړۍ کې یې خپل دود او مذهب خپور کړ. اوس د اروپا په ټولو پخوانیو مستعمرو کې په بېلابېلو سلنو د دې دین پیروان شته د مثال په ډول د ټولو جنوبي او منځنۍ امریکا د هېوادونو مذهب کاتولیک او د شمالي امریکا د هېوادونو پروتستانت او کاتولیک دی. په همدې ډول په هغو افریقایي هېوادونو کې چې یو وخت د اروپا د استعمار لاندې وو، دغه مذهبونه شته. ښه مثال یې جنوبي افریقا، ایتوپي او د ګینې د خلیج ساحلي هېوادونه دي.

د آسیا او اوقیانوسیې د پخواني استعمار لاندې هېوادونو کې په مختلفو سلنو د دې مذهب پیروان شته دي. سره له دې هم عیسوي دین د جنوبي امریکا په درېوو هېوادونو کې لکه: ارجنټاین، بولیوي او پیرو په یو افریقایي هېواد لیسوتو او په درېوو اروپایي هېوادونو مالټ، ناروي او واتیکان کې د هېوادونو رسمي دین ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې په نړۍ کې د عیسویت د دین د خپرېدو د لاملونو په هکله پخپلو منځو کې بحث وکړي او د کار نتیجه دې د ډلې استازی خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د عیسویت دین ولې په دې نوم یادېږي؟

۲. د بني اسرائیلو په نبیانو کې وروستنی نبي څوک و؟

۳. د حضرت مسیح(ع) د زېږېدنې په هکله خپل معلومات وړاندې کړئ.

٤. د عیسویت د دین مهمې څانګې کومې دي؟

٥. د کاتولیکي او ارتودوکس د کلیساوو ترمنځ توپیر څه دی، واضح یې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا له لوېې وچې څخه د باندې د عیسویت د دین د خپرېدو په هکله تبصره وکړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

د نړۍ د ادیانو نقشه په ۱۲۳ مخ کې ولولئ او د تائوییزم او شینتوییزم د دین ساحه په کې په نښه کړئ.

تائو په چېنې ژبه کې د لارې او طریقې په معنا دی دغه مکتب د چین لوی فیلسوف لاوو تزو او یا لاووتان پورې اړه لري. یو افسانوي سړی چې د څېړنې او مطالعې خاوند و، د هغه د ژوندانه په هکله کوم معلومات په لاس کې نه شته. آن دا چې د موجودیت حقیقت یې هم تر پوښتنې لاندې دی. داسې روایات شته چې دغه شخصیت د چو په ایالت کې له میلاد څخه مخکې په ۶۰۴ کال کې نړۍ ته راغی او ځینې د هغه د زېږېدلو نېټه له میلاد څخه مخکې ۵۰۷ کال بولي.

د تائوییزم فلسفه د کنفسیوس له عصر څخه په چین کې مخکې ده. د چین قوم او ملت په دغې عقیدې ولاړ دی. د تائوییزم دین په ۱۶۵ میلادي کال کې د هوان له خوا د هان د لړۍ خاقان په واسطه رسمي شو او د هغه په نوم یې معبد جوړ کړ، خو دومره زیات پرمختګ یې ونه کړ. د تانګ د لړۍ بنسټ ایښودونکي په ۶۱۸ میلادي کال کې په هغه ایمان راوړ. له دې څخه وروسته تائوییزم په سازماني بڼه رسمي دین شو.

- شینتوییزم په لغت کې د خدایانو د لارې په معنا دی او د جاپان د خلکو دین دی.

د دې دین له مخې زیات شمېر خدایان شته چې امپراطور هم د خدایانو له ډلې څخه شمېرل کېږي. دغه آیین د جاپان له میلاد څخه په مخکې تاریخ پورې اړه لري.

جاپانیان باور لري چې له جاپانیانو څخه پرته نور باید په دې هېواد کې ژوند ونه کړي او جاپانیان هم باید په بل ځای کې مړه نه شي. جاپانیان خپله سیمه الهي هېواد بولي او نور هېوادونه د دې ځانګړتیاوو لرونکی نه ګڼي.

د شینتوییزم دین د جاپانیانو ډېر پخواني دین دی چې وروسته یې د کنفسیوس او بودایي دینونو د اغېزو لاندې تحول وکړ. اوسنۍ بڼه یې اداب، عنعنات، د مقدسو ځایو زیارت، جشنونه او عمومي اختروونه دي. دغه مسئلې په مذهبي اړخ غلبه لري. د دې دین پیروان په جاپان او د ختیځې آسیا په زیاترو هېوادونو کې ژوند کوي

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه نفري ډلو ووېشل شي او د تائوییزم او شنتوییزم د دینونو د فلسفې په عمده ټکو دې په خپلو منځو کې مباحثه وکړي او د بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. د تائوییزم د دین معنا څه ده او دغه دین په کوم هېواد کې رامنځته شو؟

۲. د تائوییزم دین پیروان په کومو هېوادونو کې استوګنه لري؟

۳. د شنتوییزم د دین معنا څه ده او دغه دین په کومو هېوادونو کې زیات پیروان لري؟

۴. د شنتوییزم د دین له مخې د جاپانیانو نظر د خپل هېواد په باره کې بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د تائوییزم او شنتوییزم د دینونو په هکله خپل نظر په څو کرښو کې ولیکئ.

د- د بودایي او هندوییزم د دینونو په هکله څه پوهېږئ؟

په (۱۲۳ او ۱۲۹) مخ کې د نړۍ د مذهبونو نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې بودایي دین د نړۍ کومو هېوادونو ته پراختیا موندلې ده؟

بودایي Buddha دین له میلاد څخه پنځه پېړۍ مخکې رامنځته شو. د هغه موسس د سیدارتا په نوم یو شهزاده و چې په (۳۰) کلنۍ عمر کې یې په دې لار کې بریالیتوب تر لاسه کړ او د ګوتاما لقب ورته ورکړ شو. څرنګه چې پوهې او حقیقت ته ورسېده نو بودا عاقل او فیلسوف ونومول شو.

بودا باور درلود چې انسان باید خپل نفساني تمایلات، شهوت او غضب وپېژني او هغه کنټرول کړي. بودایي دین دېر پلویان او کتابونه لري چې له ټولو څخه یې زیات مقدس تري پتیکا(درې ټوکرۍ ګل) دی. نن ورځ ددې دین دېر پیروان په هند، جاپان، چین، مغولستان، تبت، برما،کامبوج، تایلینډ بوتان او د نړۍ په نورو سیمو کې ژوند کوي. مقدس ښارونه یې په هند کې بنارس او په تبت کې لهاسا دی. دغه دین د کامبوج، بوتان او تایلینډ په هېوادونو کې رسمیت لري. د یادونې وړ ده چې د بودا مجسمه لومړی په ګندهارا (د جلال آباد په هډه کې) د کنشکا د حکومت په وخت کې په افغانستان کې جوړه شوې وه. وروسته په بامیانو کې لوېې مجسمې په غره کې و توږل شوې او د بودیزم د زیارت کوونکو دېر ستر ځای ګڼل کېده. د دې دین له سترو فرقو څخه لامائییزم دی. لامایزم د بودیزم ځانګړې بڼه ګڼل کېږي او زیات قلمرو یې په تبت کې دی چې د کار واک یې د روحاني رئیس په لاس کې دی چې لاما نومېږي.

هندوییزم Hinduism یو ټولنیز مذهبي سیستم دی چې په هندوستان کې د ۱۵۰۰ ق. م. کالو په شاوخوا کې یې رواج درلوده. نن ورځ د هند زیاتره خلک د دې دین پیروان دي.

د دې دین ځانګړتیا د روح تناسخ دی. د هندوانو په باور هر انسان په نړۍ کې د خپلو نیکو او بدو عملونو مسؤول دی. د هغوی په باور که چېرې انسان خپل ژوند په سمه توګه سر ته ورسوي، نو روح یې د ښه سړي جسم ته او که بد کاره اوسي نو روح یې د مجازاتو له پاره د بد سړي جسم ته، آن دا چې حیواناتو ته انتقالېږي او تر هغه وخته دې کار ته دوام ورکوي چې انسان نیک کارونه سرته ورسوي.

هندوان باید طبقاتي قوانین مراعات کړي او داسې باور ولري چې د هغو په رعایت سره بیا په دې نړۍ کې زېږي او د هوسا ژوند خاوندان به شي. د هندوانو دین درې خدایان لري برهما(د موجوداتو خالق)، وېشنو(د موجوداتو د ساتنې خدای)او شیوا(د موجوداتو د له منځه وړلو خدای) د دې دین مقدس کتاب ویدا (د برهمنیانو ودا Vda)نوم لري. دغه کتاب د هند د اریایانو له پاره هم سپیڅلی دی چې د سانسکریت په ژبه لیکل شوی دی. د هند د دې پخواني دین اصول، مذهبي سرودونه او دستورونه ګڼل کېږي چې لرغونتوب یې له میلاد څخه ۷ پېړۍ مخکې دی.

هندوییزم په کاست مذهبي طبقاتو باور لري چې نومورې طبقات له برهمنانو، وېشیا، کشتریا او شودرا دي چې د هرې طبقې مقام په ټولنه کې ټاکل شوی دی د پام وړ نقطه دا ده چې د نړۍ ټول لوی دینونه د آسیا په لویه وچه کې څرګند شوي دي او د نړۍ نورو سیمو ته خپاره شوي دي. هر دین په بېلابېلو فرقو وېشل شوی دی.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د بودیزم او هندوییزم د دینونو په عمده ټکو بحث وکړي او د ډلې استازی دې د فعالیت نتیجه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې موضوع را ټوله او د خپلو معلوماتو سره دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. د بودیزم د دین بنسټ اېښودونکی څوک و، چېرې رامنځته شو او مقدس کتاب یې څه نومېږي؟

۲. د بودیزم دین د نړۍ په کومو هېوادونو کې پیروان لري؟

۳. د هندویزم په دین کې د روح تناسخ په کومه معنا کارول کېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د هندویزم مقدس کتاب ..... په نوم یادېږي.

۲. د بودایانو مقدس کتاب د..... په نوم یادېږي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

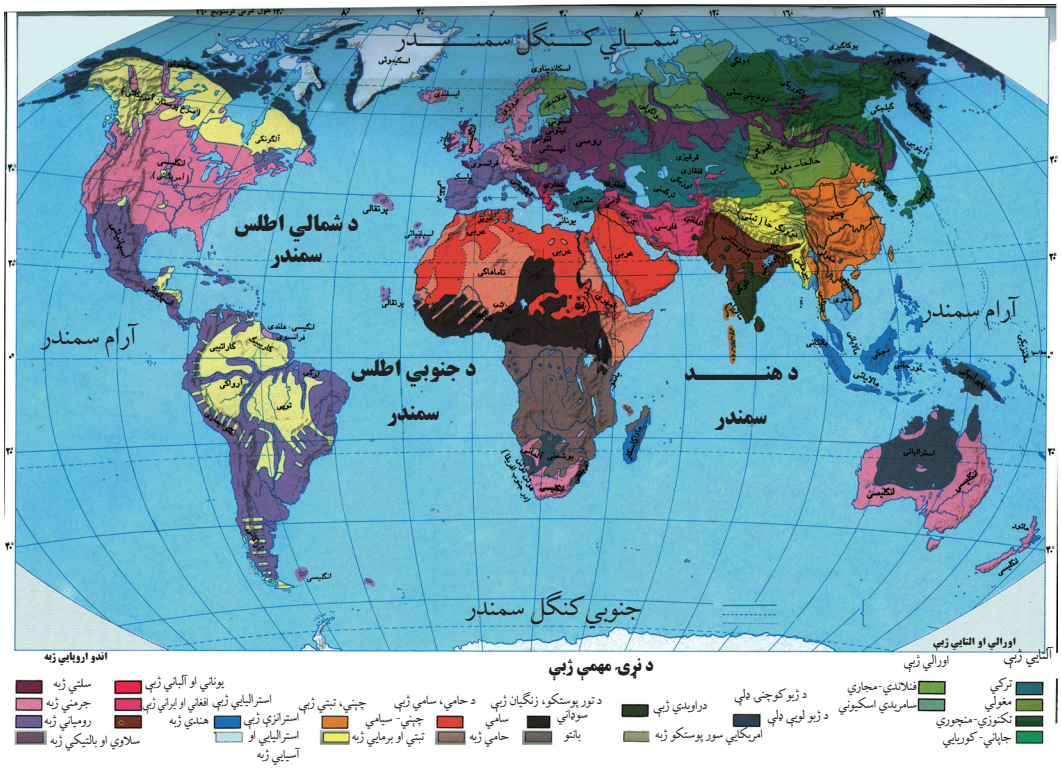
ګرانو زده کوونکو! د بودیزم او هندویزم دینونو په سیاسي فلسفي مسألو خپله تبصره ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته ولولئ.

اضافي معلومات

ګڼه	هېوادونه	هندواییزم	بودیزم	تائواییزم	شنتواییزم	ګڼه	هېوادونه	هندواییزم	بودیزم	تائواییزم	شنتواییزم
۱	اندونیزیا	٪ ۳/۴				۱۰	فیجی	٪ ۳۳/۳			
۲	انګلیستان	٪ ۱				۱۱	شمالی کوریا		٪ ۲۲/۸		
۳	بنګله دیش	٪ ۱۲/۴	٪ ۰/۶			۱۲	مالیزیا		٪ ۱۹/۲		
۴	بوتان	٪ ۲۰/۵	٪ ۷۴			۱۳	میانمار		٪ ۷۲/۷		
۵	تایوان		٪ ۴۳/۴	٪ ۳۴/۵		۱۴	موریس	٪ ۴۹/۶			
۶	پاکستان	٪ ۱/۲				۱۵	نیپال	٪ ۸۰/۶			
۷	جاپان				٪ ۸۴/۲	۱۶	ویتنام		٪ ۴۹/۲		
۸	چین		٪ ۸/۵	٪ ۲۰/۱		۱۷	هند	٪ ۸۱/۳	٪ ۹/۱		
۹	سنګاپور	٪ ۴۲/۴									

۶–۲۰ د نړۍ مهمې ژبې

آیا د نړۍ مهمې ژبې پېژنئ؟

پورتنۍ نقشه په غور سره مطالعه کړئ. د دې نقشې مختلف رنګونه د نړۍ د بېلابېلو ژبو ښکارندويي کوي.

ژبه د صوتي سمبولونو قراردادي کسبېدونکی سيستم دی چې انسان يې په وسيله خپلې تجربې تبادله کوي او راتلونکو نسلونو ته يې لېږدوي.

ژبه د پوهولو او را پوهولو (افهام او تفهيم) وسيله او د علايمو سيستم دی چې د پوهې د انتقال او حاصلولو، معاشرې او د خلکو د تفاهم لپاره کارول کېږي. ژبه د انسانانو د کار او فعاليت په بهير کې منځته راغلې او په تدريجي ډول يې تکامل کړی. خبرې کول انسان ته د دې توان ورکوي چې خپلې تجربې وساتي او راتلونکي نسل ته يې ولېږدوي.

د دنيا هغه ژبې چې يوه ريښه ولري، د ژبو د کورنۍ په نوم يادېږي. د نړۍ د ژبو کورنۍ په

لاندې ډول دي:

الف: **اندو اروپايي ژبې**: دا ژبو د ډلو ډېره پراخه ډله ده چې د اندو اروپايي په ښلابښلو څانګو لکه: لاتين، بالتيک، سلاويک، جرمانيک، اريک او ارمني وښل شوې ده.

ب: دنيګرو ژبه کې لاندې دوه ژبې شاملې دي:

۱-د سوډان په جنوب، د چاد په جمهوريت، نايجريا او د افريقا په استوايي هېوادنو کې خلک په دې ژبې خبرې کوي.

۲-: **د بانتو ژبه**: د کانګو، زمبيا او انګولا د حوزې خلک پرې خبرې کوي.

ج: **حامي او سامي ژبه**:

• **سامي ژبه**: د عربستان په ټاپو وزمه، د مصر په عربي جمهوريت، ليبيا، الجزاير، مالي او په مراکش کې مروجه ده.

• **حامي ژبه**: په حبشه، الجزاير، نايجر او د سنيګال په يوه برخه کې خلک پرې خبرې کوي.

په التايي او اورالي ژبو کې لاندې پنځه ژبې شاملې دي:

۱ - د فن ژبه: د الپ، فنلنډ، اويستاک او د اروپايي روسيې شمالي خلک پرې خبرې کوي.

۲ - **ترکي**: په ترکيه، ترکمنستان، ازبکستان، قزاقستان، قرغزستان، چين او افغانستان کې پرې خبرې کوي.

۳ - **منګولايي**: په منګوليا (مغلستان) او د چين په شمال کې خلک پرې خبرې کوي.

۴ - **د توګوس ژبه**: د سايبريا په شمال کې په تېره بيا د تايګا او تندرا سيمو کې مروجه ده.

۵ - **جاپاني او کوريايي ژبه**: د جاپان په ټاپوګانو او د کوريا په ټاپو وزمه کې خلک پرې خبرې کوي.

نورې ژبې:

۱- مالیزیایي او پولنزیایي ژبه: مالیزیایي او پولنزیایي ژبه د جاوا، سوماټرا په ټاپوګانو، د کمبودیا په یوه برخه او د بورنیو په ټاپوګانو کې رواج لري.

۲- د امریکا اصلي او بومي ژبه د امازون په حوزه کې مروجه ده.

۳- د دراویدن ژبه: د هند په جنوب کې او د سریلانکا په یوه برخه کې رواج لري.

۴- چیني ژبه د یوې کتلې په توګه د چین په هېواد کې رواج لري.

آیا پوهیږئ چې د نړۍ زیات خلک په کومو ژبو خبرې کوي؟

• مخامخ جدول په غور ولولئ

•ماندرمن (چینایي) ژبه د ختیځې آسیا له ډېرو معروفو ژبو څخه ده. د نړۍ پنځمه برخه خلک یا تقریباً ۸۵۳ میلیونه چینایي او په مجموع کې په نړۍ کې ۱۲۱۳ میلیونه تنه په دې ژبه خبرې کوي.

• انګلیسي ژبه چې د اندو اروپایي ژبو یوه څانګه ده، میلیونونه انسانان پرې خبرې کوي او د نړۍ په ۵۰ هېوادونو کې رسمي ژبه ده.

•عربي ژبه چې د سامي ژبو له کورنۍ څخه ده، د نړۍ له ۲۲ هېوادونو څخه په زیاتو هېوادونو کې رسمي ژبه ده او خبرې پرې کېږي. د یادونې وړ ده چې د ژبې پراختیا له سیاسي حدودو سره مطابقت نه لري. ښایي په یوه هېواد کې څو ژبې وي، خو دیوه هېواد ټول هغه خلک چې د هغه هېواد په سیاسي حدودو کې ژوند کوي، خپل ځان په یوه واحد پورې تړي او په هغې افتخار کوي. لکه

اضافي معلومات

د نړۍ مهمې ژبې چې زیات ویونکي لري.(شمیر یې په میلیون تنو)

ژبه	مورنۍ ژبه	د ژبې ټول ویونکي
ماندرین چینایي	۸۵۳	۱۲۱۳
هندي	۳۴۸	۴۵۴
اسپانوي	۳۴۶	۴۰۱
انګلیسي	۳۳۰	۴۸۷
بنګالي	۱۹۷	۲۰۴
عربي	۱۹۵	۲۳۰
پرتګالي	۱۷۳	۱۸۶
روسي	۱۶۸	۲۸۰
جاپاني	۱۲۵	۱۲۶
آلمان	۹۸	۱۲۴
فرانسوي	۷۴	۱۲۶
مالای اندونیزیایی	۵۴	۱۶۴
ایتالوي	–	۶۲
اردو	–	۶۱

افغانستان. په دې هېواد کې له ۳۰ څخه زیاتې ژبې او لهجې شته خو ټول په دوو رسمي ژبو پښتو او دري لیکل او لوستل کوي او په هغوسیمو کې چې زیاتره خلک یې په اوزبکي، ترکمني، بلوچي، پشه یي، نورستاني او پامیري ژبو خبرې کوي، د پښتو او دري سر بېره، په هغه سیمه کې دریمه رسمي ژبه ده.

• سر بېره پر دې نړۍ کې داسي هېوادونه هم شته چې ببل سیاسي حدود لري، خو په یوه ژبه خبرې کوي لکه: عربي ژبه چې په عربستان، سوریه، عراق، مصر، لیبیا کې مروجه او رسمي ژبه ده.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او د نقشي له مخې دې د نړۍ د لویو ژبو سیمې وټاکي. د ډلې استازي دې لاس ته راغلي معلومات خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دی وړاندې شوي مطالب له خپلو معلوماتو سره په مناسب ډول راټول کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ولیکئ

۱- ژبه تعریف کړئ

۲- سامي او حامي ژبې د نړۍ په کومو هېوادونو کې رواج لري؟

۳- د پنځو هغو لویو ژبو نومونه واخلئ چې زیات شمېر خلک پرې خبرې کوي؟

٤- ولې په نړۍ کې چینایي ژبه زیات و یونکي لري؟

٥- په اندو اروپایي ژبو کې کومې ژبې شاملې دي؟

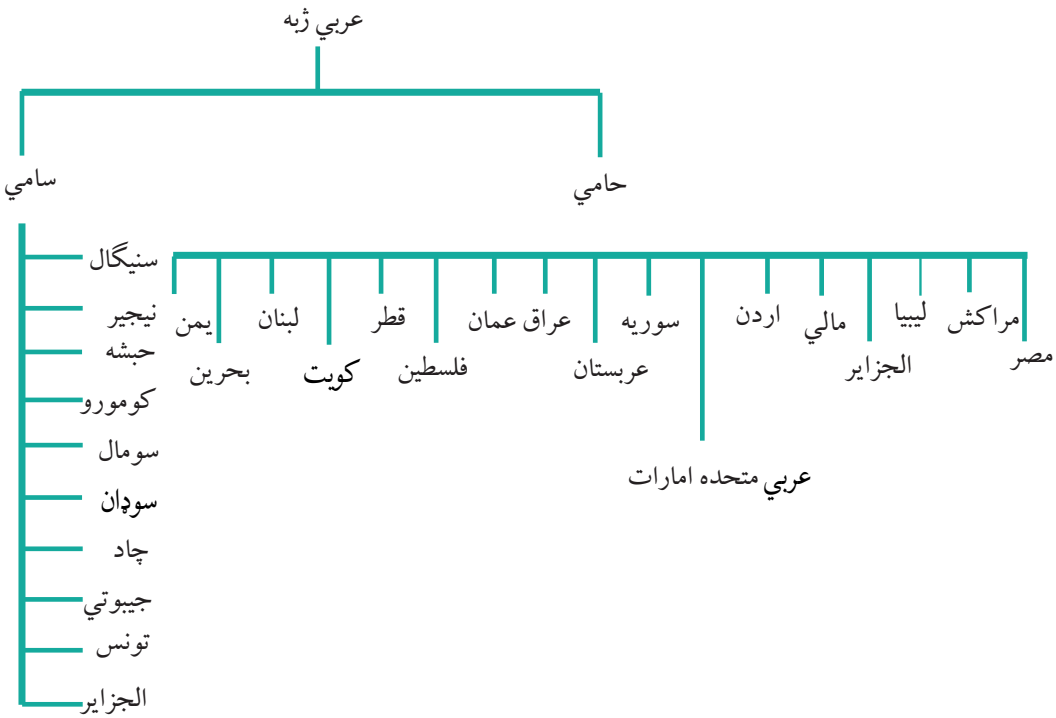
٦- التایي او اورالي ژبې په کومو څانګو وېشل شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د ژبې د اهمیت په باره کې خو کرښې ولیکي او د جغرافیې په بل ساعت کې دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

الف-عربي ژبه

ستاسې په نظر عربي ژبه د نړۍ په کومو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

په (۱۳۷) مخ کې د نړۍ د ژبو نقشه ولولئ د حامي ژبې د نفوذ ساحه له سامي څخه بېله کړئ.

دا خبره څرګنده ده چې د هېوادونو او ملتونو تر منځ اړیکې د ژبې د پراختیا او د اړیکو نه شتون د ژبې بېلوالی او محدودیت منځته راوړي. لکه: عربي ژبه چې د اسلام د مقدس دین د خپرېدو او نفوذ له مخې په ټوله نړۍ کې خپره شوې ده.

عربي ژبه د نړۍ د مسلمانانو د مقدس کتاب قرآن کریم ژبه ده. نو له همدې امله ځانګړی ارزښت لري.

سره له دې چې قرآنکریم په ډېرو ژبو ژباړل شوی دی، خو د نړۍ ټول مسلمانان هغه په اصلي ژبه یعنې

عربي تلاوت او زده کوي. نو له همدې امله ټولو مسلمانانو ته په کار ده چې د قرآنکريم او نبوي احاديثو د تلاوت او د الهي احکامو څخه دګټې اخېستنې له پاره د عربي ژبې قاعدې زده کړي.

هغه وخت د عربي ژبې زده کړې د قواعدو تدوين او وضع کولو ته اړتيا پېښه شوه چې د اسلام دين غير عربي هېوادونو او قومونو ته ورسېده او هغه هېوادونه او قومونه د عربي ژبې حوزې ته ورننوتل او په دوامداره ډول يو بل ته نژدې شول. لږ لږ يې د عربي په زده کړه پېل وکړ، خبرې او ليکل يې پرې کول. د د غو قواعدو ترتيب کولو دوه موخې لرل.

۱- په قرآن، نبوي احاديثو او نورو شرعي حکمونو باندې د آسانه پوهېدلو له پاره.

۲- د نورو ژبو له تصرف څخه د عربي ژبې ساتنه.

په دې ډول عربي ژبه د اسلامي نړۍ په زياتو سيمو کې د محلي ژبو ځای ونيوه آن دا چې په منځنيو ميلادي پېړيو کې علمي او ادبي کتابونه چې د هغه مهال پوهانو ليکل او راټولول، زياتره په عربي ژبه وو. له همدې امله عربي ژبه د خپل عصر علمي او نړيواله ژبه ګڼل کېده چې له نيکه مرغه اوس هم د نړيوالو ژبو په کتار کې شامله ژبه ده.

عربي ژبه د آسيا او افريقا په لويو وچو سربېره د مسلمانانو د نفوذ په پايله کې د اروپا په جنوب کې تر پرتګال هم ورسېده. تر اوسه د عربي ژبې اصطلاحات د ادبي، نظامي، تجارتي، بېړۍ چلونې، ستور پوهې او د کيميا، رياضي، بيالوژي، طب او درمل جوړولو په علمونو کې کارول کېږي. دغه اصطلاحات زياتره په فرانسوي، ايټالوي او اسپانوي ژبو کې رواج شوی دي.

د نړۍ له ۲۲ هېوادونو څخه چې رسمي ژبه يې عربي ده، لس هېوادونه په افريقا او ۱۲ هېوادونه يې په آسيا کې پراته دي.

اضافي معلومات:

د نړۍ هغه هېوادونه چې رسمی ژبه يې عربي ده، دا دي.

افريقايي هېوادونه چې رسمي ژبه يې عربي ده:

۱ـ الجزاير
۲ـ تونس
۳ـ جيبوتي (عربي او فرانسوی)
۴ـ چاد عربي او فرانسوی
۵ـ سودان
۶ـ سومالي
۷ـ کومورو
۸ـ ليبيا
۹ـ مصر
۱۰ـ مراکش

آسيايي هېوادونه چې رسمي ژبه يې عربي ده:

۱ـ اردن
۲ـ متحده عربی امارات
۳ـ سوريه
۴ـ عراق
۵ـ سعودی عربستان
۶ـ عمان
۷ـ فلسطين
۸ـ قطر
۹ـ کويت
۱۰ـ لبنان
۱۱ـ يمن
۱۲ـ بحرين

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوع ګانو په خپلو منځو کې بحث وکړي او پايلې دې د ډلو استازي خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

- هغه هېوادونه چې رسمي ژبه يې عربي ده، لست کړئ.
- ولې د اروپا په لويه وچه کې تر اوسه دعربي ژبې لغات او اصطلاحات په کيمیا، رياضي، بيولوژي، طب او داسي نورو برخو کې استعمالېږي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- ولې عربي ژبه په زياترو هېوادونو کې خپره شوې ده؟

۲- عربي ژبه د آسيا او افريقا په څو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

۳- د عربي ژبې ريښه معرفي کړئ.

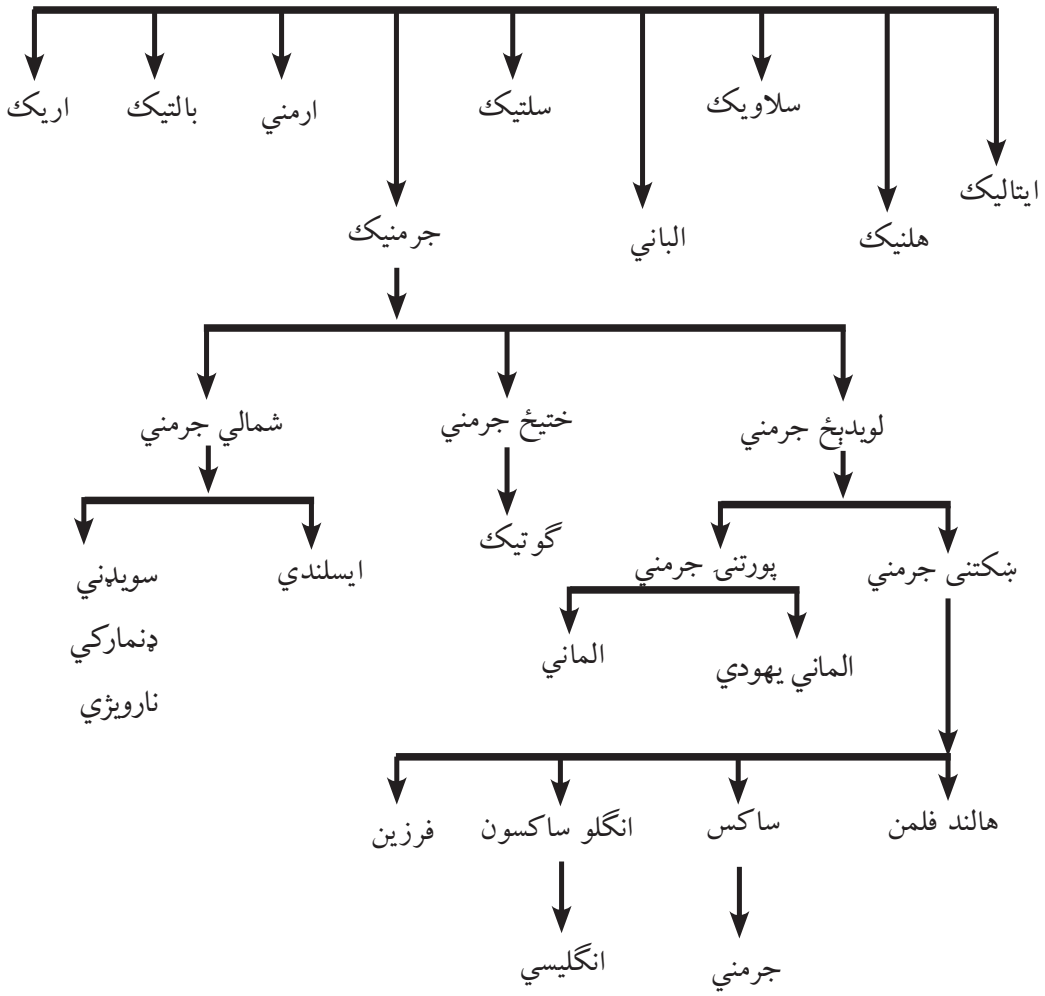
له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ولې د عربي ژبې زده کړه د نړۍ د ټولو مسلمانانو له پاره اړينه ده؟

تر دې سرليک لاندې مضمون وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

ب– انګليسي ژبه

د هندو اروپايي ژبې جدول

ولې د نړۍ زياتره خلک د انګليسي ژبې له زده کړې سره مينه لري؟

پورتنی جدول په غور ولولئ او ووياست چې انګليسي ژبه د اندو اروپايي ژبو له کومې ډلې څخه ده؟

د انګلو ساکسون د استعمار له دورې څخه د فرانسې د نور ماندي خلکو ترفتحې پورې يعنې له ۵۰۰

څخه تر ۱۰٦٦ میلادي کال پورې په انګلینډ کې ډېره پخوانۍ مروجه ژبه انګلیسي وه. دغه سوچه توتیاني ژبه ډېره مشکله او له څو لهجو څخه مرکبه وه د نور ماندیانو په واسطه د انګلینډ له فتحې څخه وروسته فرانسوي ژبه هم مروجه شوه او تر ۱۲۵۰ میلادي کا ل پورې خلکو په انګلیسي او فرانسوي ژبه په انګلینډ کې خبرې کولې.

وروسته د دې دوو ژبو له یوځای کېدو څخه یوه بله ژبه د سوچه انګلیسي ژبې په نوم منځته راغله. نو له همدې امله انګلیسي ژبه له توتانيTeutonie (پخوانۍ انګلیسي)، لاتیني او فرانسوي ژبې (نورماندي) څخه مرکبه ده. بیا هم انګلیسي ژبه د عمومي خصوصیاتو او د صرف او نحوې د جوړښت له مخې په بشپړ ډول توتاني شمېرل کېږي.

خو هغه لوی بدلون چې په انګلیسي ژبه کې را منځته شو یو په بل پسې د بهرنیو کلماتو داخلېدل وو چې د معاصرو علومو د پرمختګ او د عمومي افکارو په پراختیا پورې اړه لري. یو زیات شمېر کلمې په دې ژبې ورزیاتې شوې چې ډېرې یې یوناني، فرانسوي او ځینې یې عبراني او لاتیني دي. انګلستان په ۱۹ پېړۍ کې یوه پراخه مستعمراتي امپراطوري جوړه کړه چې لمر په کې نه پرېوته. په هغو مستعمرو کې د اقتصادي منابعو د ښکېلاک سربېره د خپل دود په خپرېدو یې هم پیل وکړ چې عمده برخه یې انګلیسي ژبه او مذهب دی. هغه خلک چې مورنۍ ژبه یې انګلیسي ده، په نړۍ کې یې شمېر ۳۳۰ میلیونو ته رسېږي. د نړۍ د ۱۵۷ میلیونو نور نفوسو لپاره دویمه ارتباطي ژبه ده. همدا رنګه انګلیسي د بریتانې په پخوانیو ۴۹ مستعمره هېوادونو کې چې اوس یې خپلواکي هم اخیستې ده او د هېواد اصلي ژبې یې ډېر انکشاف نه دی کړی، انګلیسي ژبه د لومړنۍ رسمي ژبې او په ځینو هېوادونو کې د دویمې رسمي ژبې په توګه منل شوې ده.

د انګلیسي ژبې زده کړه د یوې نړیوالې ژبې په توګه د نړیوال تفاهم سربېره په جغرافیه او نورو علمو کې د معلوماتي معتبرو مأخذونو په توګه په انټرنېټ، کتابونو او مجلو کې له انګلیسي څخه ګټه اخلي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او د انګلیسي ژبې د پرمختیا په لاملونو دې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې د خپل بحث نتیجه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دی د ډلو بحث له خپلو معلوماتو سره راټول کړي او ټولګي ته دې توضیح کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- انګلیسي ژبه ولې د نړۍ په ٤٩ هېوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې ده؟

۲- انګلیسي ژبه له کومو پخوانیو ژبو څخه جوړه شوې ده؟

۳- ولې زیاتره ځوانان غواړي انګلیسي ژبه یاده کړي؟

٤- د نړۍ ټولو لویو وچو ته د انګلیسي ژبې د خپریدو لامل توضیح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

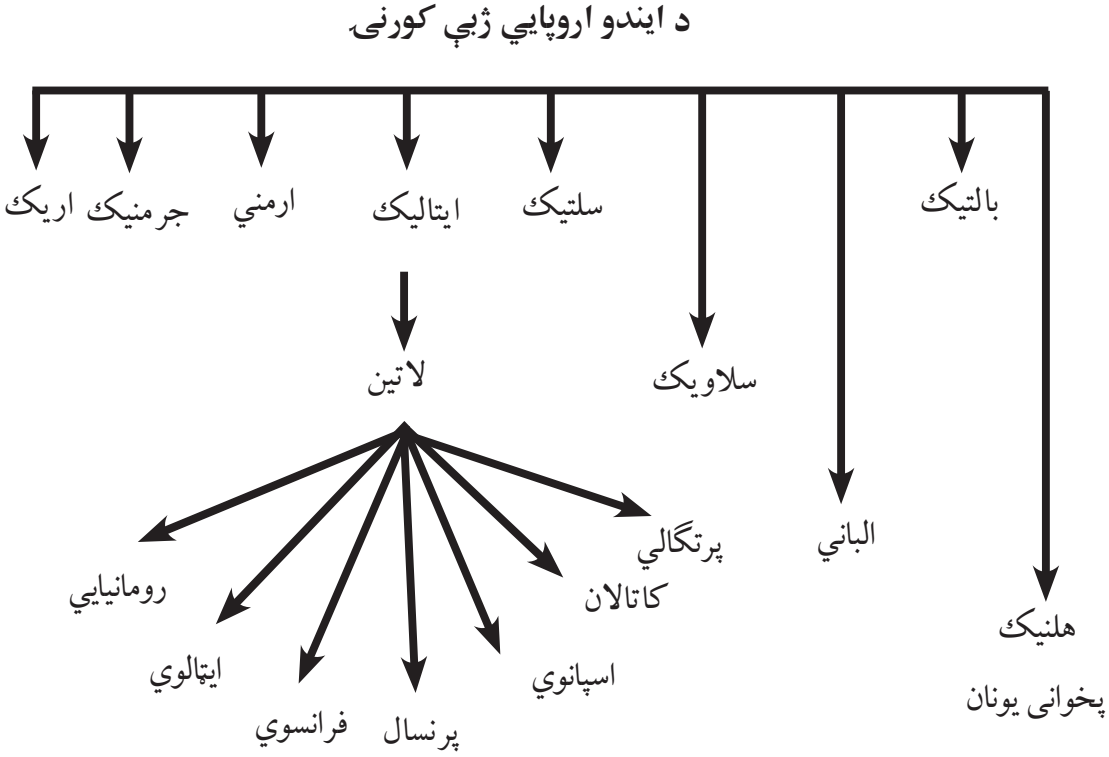
د انګلیسي ژبې د زده کړې د اړتیا په هکله څو کرښې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

اضافی معلومات

هغه هېوادونه چې انګلیسي ژبه په کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې ده (له انګلستان پرته په ۴۹ هېوادونو کې رسمي ژبه ده)

د امریکا په لویه وچه کې	د افریقا په لویه وچه کې	د اروپا په لویه وچه	په اوقیانوسیه کې	د اسیا په لویه وچه کې
۱- انتیګوا او باربودا	۱- اوګاندا	۱- انګلستان	۱- استرالیا	۱- سینګاپور
۲- د امریکا متحده ایالتونه	۲- بوتسوانا	۲- ایرلنډ	۲- تونګا	
۳- بهاما	۳- تانزانیا	۳- مالتا	۳- تو والو	
٤- باربادوس	٤- زیمبابوې		٤- ساموا	
٥- بلیز	٥- نامیبیا		دسلیمان ټاپوګان	
٦- ترینیداد او توباګو	٦- سویزرلینډ		٦- فیجي	
۷- جامیکا	۷- سرالیون		٦- کریباتي	
۸- دومنیکا	۸- سیشل		۸- مارشال	
۹- سنت کیتس او نویس	۹- ګانا		۹- میکونزي	
۱۰- سنټ لوبسیا	۱۰- کامرون		۱۰- نائورو	
۱۱- سنټ وینسنت او کرنادین	۱۱- کینیا		۱۱- وانو آتو	
۱۲- کانادا	۱۲- ګامبیا		۱۲- پاپوآګینې	
۱۳- ګرینادا	۱۳- لیستو		۱۳- پالائو	
۱٤- ګویان	۱٤- لایبریا			
	۱٥- مالاوي			
	۱٦- موریس			
	۱۷- نایجریا			
	۱۸- زامبیا			
	۱۹- جنوبي افریقا			

ج-لاتيني ژبه (فرانسوي، اسپانوي او پرتګالي)

د ۱۳۷ مخ نقشه او پورتنی جدول ولولئ او ووایاست چې د لاتيني ژبې څخه کومې ژبې منځته راغلې دي.

رومي ژبه د ایټالیایانو پخوانۍ ژبه د اندو اروپايي ژبو د کورنۍ له ډلې څخه ده چې د پخواني روم د امپراتورۍ لاندې سیمو کې پرې خبرې کېدلې. په لویدیځه اروپا کې یې ورو ورو بدلون وکړ او په محلي لهجو تبدیله شوه لکه: د اسپانیې، پرتګالي او فرانسې او په ختیځ کې د اروماني‌یې او البانیې د خلکو ژبې د بېلګې په توګه یادولی شو. د رومیانو پخواني آثار له میلاد څخه مخکې په شپږمې پېړۍ پورې اړه لري، خو د لاتین ادبیات په دریمې پېړۍ کې پېل شول. فرانسوي، اسپانوي او پرتګالي ژبې د ژوندیو ژبو له ډلې څخه دي چې د استعمار

او نورو لاملونو له مخې د ژبې د اصلي ويونکو له حوزې څخه د باندې يې رواج وموندە او پراخ ګرامر لري. اسپانيه، پرتګال او فرانسه هغه هېوادونه دي چې د جغرافيايي اکتشافاتو وروسته يې وکولی شول چې په امريکا، افريقا، آسيا او اوقيانوسيه کې لويې مستعمرې لاس ته راوړي په هغو سيمو کې يې خپل کلتور او دود هم مروج کړ چې د دغه کلتوري نفوذ يوه مهمه برخه ژبه ګڼل کېږي.

د اروپا د استعمار لاندې هېوادونو کې د څو پېړيو ولکو په پای کې د مستعمره شوو هېوادونو محلي او سيمه ييزو ژبو وده ونه کړه. سره له دې چې خپلواک هېوادونه هم دي، خو د پخوانيو استعماري ژبو د نفوذ له مخې يې خارجي استعماري ژبه د خپل هېواد د رسمي ژبې په توګه منلې ده. لکه: فرانسوي ژبه د نړۍ په ۲۶ هېوادونو کې، اسپانوي ژبه د نړۍ په ۱۹ هېوادونو کې او پرتګالي ژبه دنړۍ په ٦ هېوادونو کې رسمي او لومړنۍ ژبه او په ځينو هېوادونو کې دويمه رسمي ژبه ده.

د زياتو معلوماتو له پاره هغه جدول چې ضميمه دی، ولولئ.

د لاتيني ژبې څانګې چې د ژبې د اصلي ټاټوبي څخه بهر په نورو هېوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې دي

دلاتيني ژبو څانګې

پرتګالي		اسپانوي		فرانسوي	
هېوادونه	لوبې وچې	هېوادونه	لوبې وچې	هېوادونه	لوبې وچې
انګولا	افريقا	اندورا	اروپا	موناکو	اروپا
	جنوبي	ګينه استوايي	افريقا	فلپين	آسيا
برازيل	امريکا	ارجنټاين	جنوبي امريکا	منځنۍ افريقا	افريقا
ختځ تيمور	آسيا	اکوادور	جنوبي امريکا	بنين	افريقا
ساوتومه و ترنسيپ	افريقا	االسلوادور	جنوبي امريکا	بروندي	افريقا
کپ ورود	افريقا	اوروګواى	جنوبي امريکا	يورکينافاسو	افريقا
ګيني بيساو	افريقا	بوليوى	جنوبي امريکا	توګو	افريقا
		پيرو	جنوبي امريکا	چاد	افريقا
		پاناما	جنوبي امريکا	جيپوتي	افريقا
		پاراګوى	جنوبي امريکا	روندا	افريقا
		دومنکين	جنوبي امريکا	ساحل عاج	افريقا
		چيلي	جنوبي امريکا	سنيګال	افريقا
		کلمبيا	جنوبي امريکا	سيشل	افريقا
		کستاريکا	جنوبي امريکا	کومورو	افريقا
		کيوبا	جنوبي امريکا	ګا بون	افريقا
		ګوايتيمالا	جنوبي امريکا	ګينه	افريقا
		نيکاراګوا	جنوبي امريکا	لوکزامبورک	اروپا
		ونزويلا	جنوبي امريکا	مادغسکر	افريقا
		هندوراس	جنوبي امريکا	موناکو	اروپا
				نيجريا	افريقا
				نيجر	افريقا
				کاميرون	افريقا
				کانګو برازويل	افريقا
				کانګو کنشاسا	افريقا
				هايتي	منځنۍ امريکا
				کانادا (انګليسي و فرانسوي)	شمالي امريکا

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاتيني ژبې د يوې ځانګې پرتګالي،اسپانوي، فرانسوي او نورو په باره کې په خپلو منځو کې بحث وکړي چې ولې د نړۍ په زياتو هېوادونو کې نوموړې ژبې تر اوسه پورې رسمي ژبې دي؟ د بحث پايلې دې د ډلې استازی ټولګي ته بيان کړي او ښوونکی دی د ډلې د بحث پايلې له خپلو معلوماتو سره راټول کړي او ټولګي ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د لاتيني ژبې د کورنۍ ځانګې معرفي کړئ.

۲- فرانسوي ژبه، له فرانسې پرته د نړۍ په څو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

۱- فرانسوي ژبه د لاندې ژبو د کورنۍ يوه ځانګه ده.

الف: جرمنيک ب: لاتين ج: سلاوي د: سانسکرت

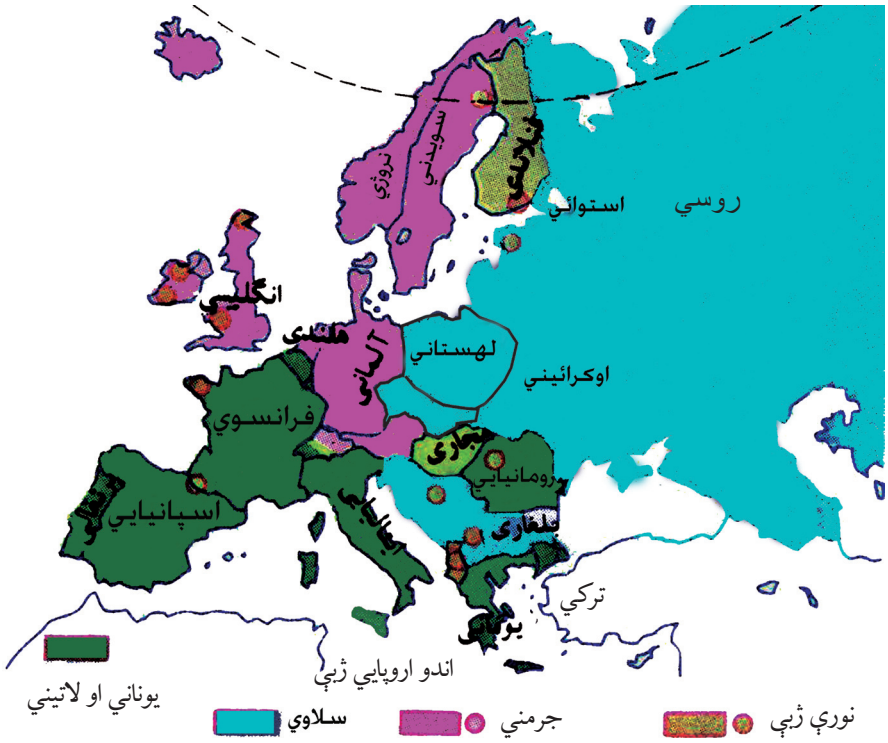
۲- اسپانوي او پرتګالي ژبې د لاندې ژبو ځانګه ده.

الف: سلاوي ب: پخواني يونان ج: لاتين د: جرمنيک

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د هغه جدول په مرسته چې د هېوادونو رسمي ژبه پکې فرانسوي، پرتګالي او اسپانوي ده د نړۍ په نقشه کې تثبيت کړئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

د- جرمني ژبه

د جرمني ژبې د جغرافيايي وېش نقشه ولولئ او په نقشه کې د جرمني ژبې د نفوذ ساحه تثبيت کړئ.
د زياتو معلوماتو لپاره اړونده جدول هم ولولئ.

يوې قبيلې له ميلاد څخه مخکې د لومړنۍ زرکلنې دورې په منځنۍ برخه کې د المان په شمال او د سکنديناوي د ټاپووزمې په جنوب کې ژوند کاوه او له دويمې ميلادي پېړۍ څخه وروسته يې نورو سيمو ته مهاجرت وکړ چې اوس هلته استوګن دي.

د جرمني ژبه د اندو اروپايي ژبو له ډلې څخه ده چې انګلو ساکسون ژبې لکه: المانې، هالنډي او انګليسي، د ايسلنډ د خلکو ژبه او د سکنديناوي ژبې (د ناروي، سويډن او ډنمارک د خلکو ژبې) او ګوتيک ژبه Gothic احتوا کوي. د ګوتيک د ژبې اثار د ميلادي څلورمې پېړۍ را په دې خوا موجود دي.

جرمني ژبه په دوه محلي لهجو وېشل شوې ده:

۱- د لوړو سيمو جرمني ژبه، چې په جنوبي برخه کې پرې خلک خبرې کوي او د جرمني ژبې رسمي ادبيات جوړوي.

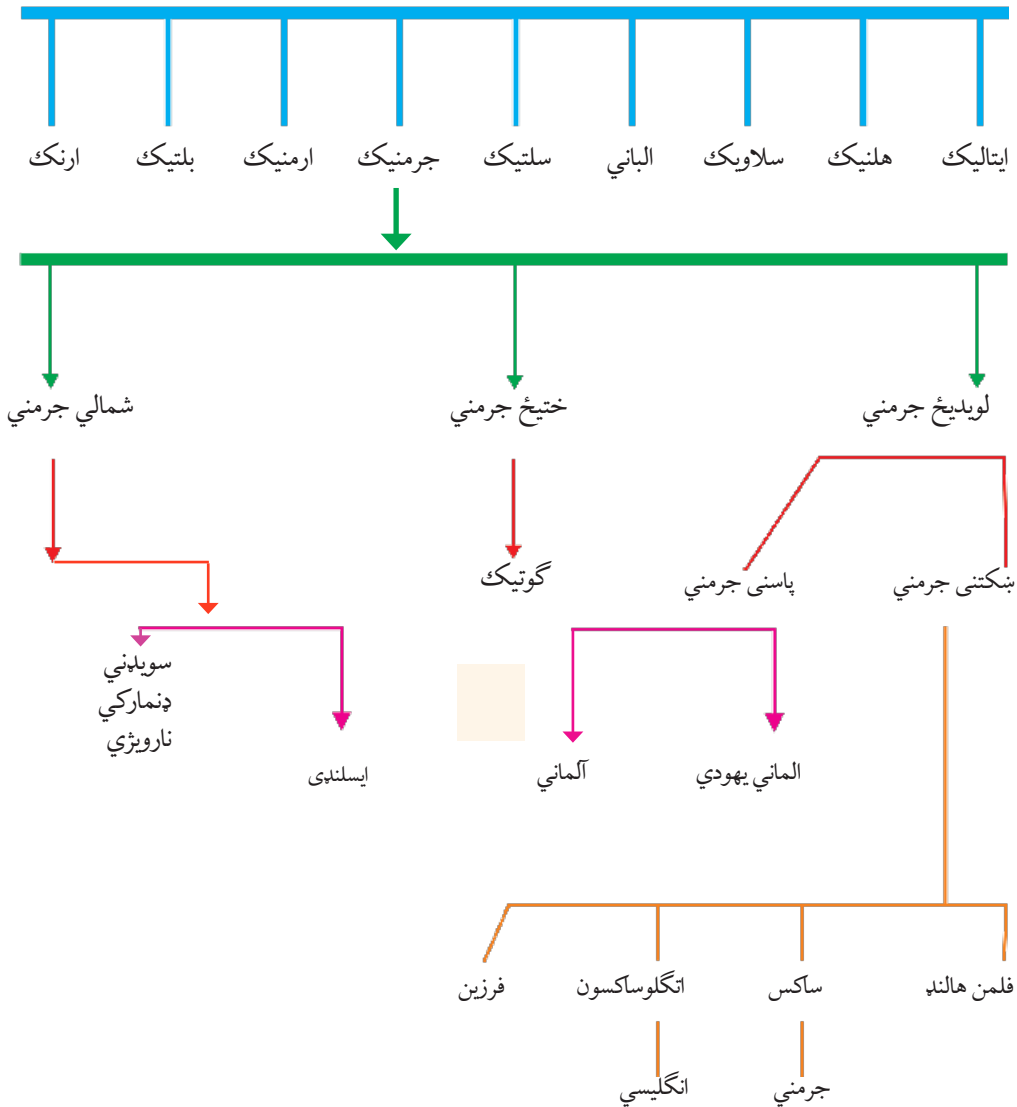
۲- د هوارو سيمو جرمني ژبه چې د هېواد په شمالي جلګو کې پرې خبرې کېږي. له دې ژبې څخه فلامندي او هالنډي ژبې مشتق شوې دي. الماني ژبه د المان د هېواد سربېره د اطريش، لختين شتين او سويس (الماني، فرانسوي او ايتالوي) رسمي ژبې دي. د لوکزمبورګ ۷۰ سلنه خلک او د هالنډ يو شمېر خلک په الماني ژبه خبرې کوي.

د يادونې وړه چې انګليسي ژبه هم د جرمني د هوارو سيمو د خلکو د ژبې يوه څانګه ده چې د انګلو ساکسون Anglo Saxon د قبيلې د خلکو په واسطه په شپږمه ميلادي پېړۍ کې انګلستان ته يووړل شوه او وروسته د فرانسوي تورو سره ګډه شوه. د انګلستان خلک او د ايرلينډ د يوې برخې خلک په هغې ګړېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

ټولګی دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې د جرمني ژبې سیمې په نښه کړي او د ډلې استازی دې هغه هېوادونه چې المانې ژبه په کې ډېره مروجه ده، خپلو ټولګیوا لو ته وروپېژني.

د اندو اروپايي کورنۍ ژبې

پوښتنې:

لنډځواب ورکړئ

۱- د اروپا کومې ژبې د جرمني ژبې یوه برخه ده؟

۲- د جرمني ژبې څخه کومې ژبې رابیلې شوې دي؟

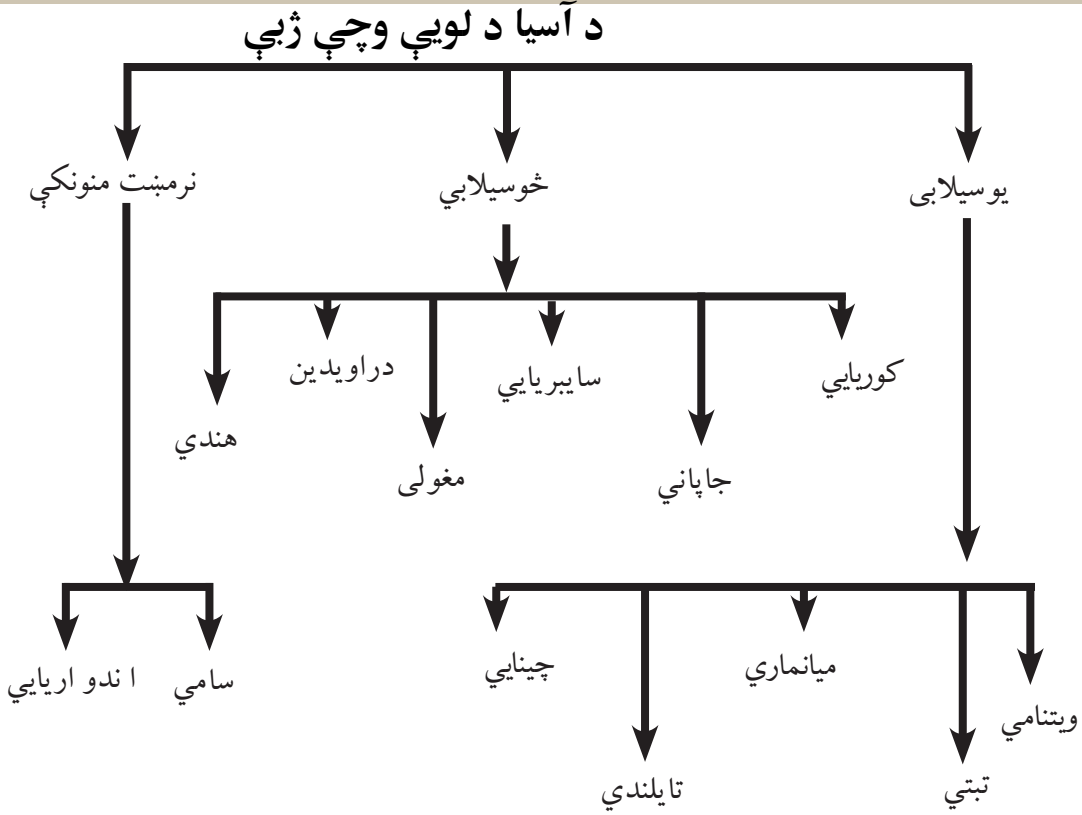
۳- د سکندنوي ټاپووزمې هغه ژبې چې جرمني ریښه لري، نوم یې واخلئ؟

٤- المانې ژبه د کومو هېوادونو رسمي ژبه ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا د لوبې وچې نقشه بې لیکنې رسمه کړئ. د ژبو د عمومي جدول په مرسته د جرمنیک لوبدیځ، ختیځ او شمالي جرمني د هند او اروپایي ژبو د کورنۍ سیمې او څانګې په بېلابېلو رنګونو رنګ کړئ او د جغرافیې د مضمون په را تلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

هـ- د چېنايي، جاپاني او اندونزيايي ژبو په باره کې څه پوهېږئ؟

د ۱۳۷ مخ نقشه او چارت ولولئ او ووایاست چې چینایي ژبه له جاپاني څخه څه توپیرلري؟

چېنايي ماندرين ژبه لکه: د ويتنامي (انامي)، تبتي، تايلنډي او ميانماري(برمايي) ژبو په څېر د ژېپوهنې د اصطلاح له مخې يو هيجايي ژبه ده. د دې ژبې کلمې جلا سېلابونه لري. د کلماتو صرف ډېر لږ د هغو د بدلون سبب ګرځي.

چېنايي ژبه ډېره پخوانۍ او د پراخو ادبياتو لرونکې ده. د دې ژبې الفبا څلور سوه توري لري او مصوره ده او څو سوه فرعي نښې هم لري. نو له همدې امله د هغې زده کړه ستونزمنه ده او هر څوک هغه نه شي زده کولی او د ولس د بېسوادۍ سبب ګرځېدلې وه. له همدې امله د هغې د اسانولو لپاره هڅې شوې دي. د دې ژبې ويونکي په خپلو منځو کې نژادي او توکميزې اړيکي لري او د شمېر له مخې د آسيا د لويې وچې نيم نفوس جوړوي او د نفوذ ساحه يې د آسيا په ختيځ کې ده.

• په څو سيلابي ژبنۍ ډله کې کوريايي، جاپاني، د سايبريا د خلکو زياته برخه، منځنۍ آسيا، د راويدي او هندي ژبې شاملې دي چې په دې ژبنۍ ډله کې د مختارې او روستارې ډېرې پېچلي کلمې

موجودې دي.

• هغه ژبې چې نرمښت منونکې دي د جلا عنوانو تر سرلیک لاندې مخکې معرفي شوې دي.

اندونزیایي ژبه: چې د مالایي ژبې د مالیزیا د هېواد د جنوبي برخې څخه بېله شوې ده د اندونزیا د هېواد رسمي ژبه ده. په ۱۹۲۸ میلادي کال کې د ملي ژبې په توګه وټاکل شوه. د وخت په تېرېدو د عربي، چیني، هالنډي، پرتګالي، سانسکریټي، تامیلي، فرانسوي او انګلیسي ژبه کلمې په دې ژبې کې شاملې شوې دي. د بېلګې په توګه، په دې ژبه کې تقریباً د هالنډي ژبې ۷۰۰۰ کلمې موجودې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. د ژبو د کورنۍ نقشه دې په (۱۳۷) مخ کې په غور ولولي او بیا وروسته دې د ژبې پوستو خلکو ژبې د هغو د اړونده هېوادونو سره یو د بل په مرسته وټاکي ښوونکی دې د فعالیت پایله د خپلو معلوماتو سره راټول کړي

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د ماندرین چینایي ژبې ځانګړتیاوې وواياست.

۲- آسیایي یو سیلابي ژبې کومې دي؟

سم ځواب انتخاب کړئ

۱- چینایي ژبه په کومې کورنۍ پورې اړه لري:

الف: یوسیلابي ب: څوسیلابي ج: نرمښت منونکي د: ټول ځوابونه سم دي

سم ځوابونه غوره کړئ.

۱- اندونزیایي ژبه له مالایي ژبې څخه بېله شوې ده.

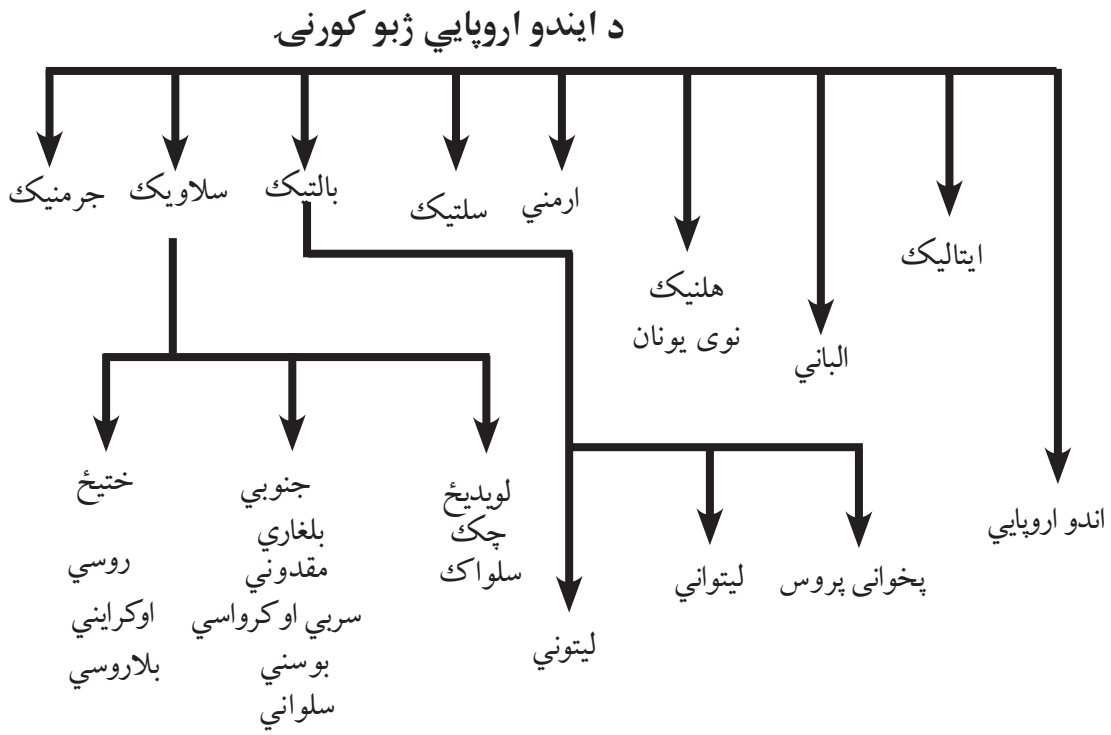
۲- ماندرین چینایي ژبه ۴۰۰ توري او څو سوه نښې لري؟

۳- د ویتنامي، تبتي، تایلنډي او برمایي ژبې څو سیلابي ژبې دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د آسیا د لوېې وچې نقشه بې لیکنې رسم کړئ او یو سیلابي او څو سیلابي ژبې په جلا رنګونو رنګ کړئ او په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

و- د بالتيک- ليتواني او سلاوي ژبې

د ۱۳۷ مخ نقشه او پورتنی ګراف په غور ولولئ او ووياست چې سلاوي ژبه په کومې ژبنۍ کورنۍ پورې ترلې او کومې څانګې لري؟

سلاوي ژبه د هندو اروپايي ژبو له څانګو څخه ده چې په ختيځه اروپا او د بالکان په نورو سلاوي هېوادونو کې مروجه ده.

د مسيحيت د لومړۍ پېړۍ پېل کې بالتيکي او سلاوي قبيلو د ختيځې اروپا لويه برخه نيولې وه چې په لويديځ کې يې د جرمني قبيلې او په جنوب کې يې آريايي قبيلو استوګنه درلوده د پنځمې پېړۍ څخه وروسته سلاويانو د خپل نفوذ سيمه په بېلابېلو خواوو کې پراخه کړه او اوس سلاوي ژبې د ختيځې اروپا په پراخه ساحه کې رواج لري.

سلاوي ژبه زياتې محلي لهجې لري چې ډېره مهمه يې روسي ژبه ده چې د سايبريا په ټاټګا، د ترانس سايبريا د اوسپنې کرښې په دواړه اړخونو، آذربايجان او اوکراين کې مروجه ده.

سلاوي ژبه په څو محلي لهجو هم وېشل کېږي چې د هنګري او بالکان يو څه خلک او همدارنګه چکيان، سلواکيان. پولنډيان، سربيان. بوسنيان، کرواتيان، بلغاريايان او د مقدونيې خلک پرې خبرې کوي.

د بالتيک د سمندرګي د سواحلو د خلکو ژبه د سلاوي له ژبې سره ورته والی لري او ليتوانيايي ژبه هم د سلاوي ژبې د کورنۍ خانګه ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ چې د سلاوي ژبې د عمده خانګو په باره کې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پايله دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې د بحث موضوع راټوله او له خپلو معلوماتو سره يو ځای دې شاګردانو ته واوروي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- سلاوي ژبه د کومې ژبنۍ لوبې کورنۍ خانګه ګڼل کېږي؟

۲- سلاوي ژبه د اروپا په کومه برخه کې زيات ويونکي لري؟

۳- د سلاوي ژبې مهمې خانګې معرفي کړئ.

٤- د بالتيک ژبه په کومو خانګو وېشل شوې ده؟

سم ځوابونو په نښه کړئ

۱- سلاوي ژبه د اندو اروپايي ژبو خانګه ده ( )

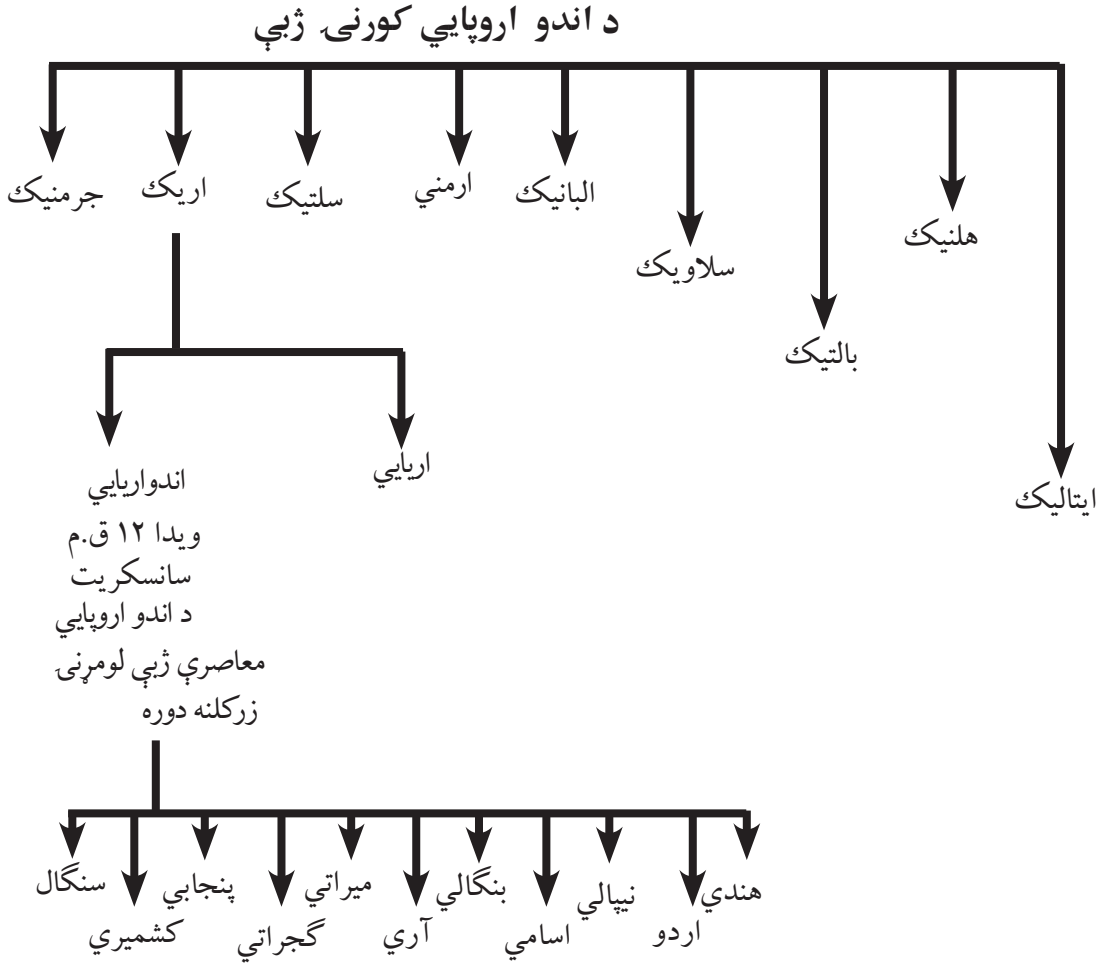
۲- سلاوي ژبه زياتره په ختيځه اروپا او د بالکان په نورو هېوادونو کې مروجه ده؟

۳- د سلاوي ژبې مهمه خانګه روسي ژبه ده ( ).

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د اروپا نقشه بې ليکنې رسم کړئ او د سلاوي ژبې د نفوذ سيمه په يو رنګ په نښه کړئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

ز- هندي او اردو ژبې

پورتنۍ جدول په غور ولولئ او ووايئ چې د اردو ژبه د کومې ژبنۍ ډلې پورې اړه لري.

هندي ژبه د هند اصلي او رسمي ژبه ده. اردو د پاکستان او بنگالي د بنگله دېش اصلي او رسمي ژبې دي.

اردو په تاريخي لحاظ د سانسکريت څخه مشتق شوې ده له فارسي سره گډه شوې او له هغې څخه يوه نوې ژبه د اردو په نوم جوړه شوې ده. په پای کې د بېلابېلو لاملونو له مخې د پاکستان، بنگله دېش او هند د يوې برخې گډه ژبه گڼل کېږي. دغه ژبه د شاه جهان د حکومت په دوره کې ۱۶۲۷- ۱۶۸۵ ميلادي کال پورې په هند کې د تيموريانو د کورنۍ بنسټ اېښودونکي د ظهرالدين بابر لمسی چې د هند د مغلانو په نوم هم يادېږي د اردو ژبې په نوم ونومول شوه.

اردو ژبه د پخوانۍ فارسي، ترکي او هندي ژبو څخه جوړه شوې ده. لومړني بنسټونه يې په هند کې د مسلمانو فاتحينو په راتلو سره اېښودل شوي دي. څرنګه چې د سلطان محمود غزنوي او د هغه د زوی سلطان مسعود د حکومتونو په دوره کې هنديانو ته د غزنويانو په دربار کې لوړې څوکۍ ورکړل شوې وې، په هند کې د غزنويانو د دربار ژبه هم فارسي او د هند مسلمانو حاکمانو په همدې ژبې خبرې کولې نو له همدې امله د دري ژبې اغېزې په اردو ژبه کې را منځته شوې. د اردو اصطلاح ترکي ده او معنا يې عسکر او د عسکرو قرارګاه ده.

څرنګه چې ترک، فارس او هنود عسکر په يوه عسکري غونډ ځای کې يوځای وو، نو د اردو ژبه له درېو ژبو ترکي، دري او هندي ژبو څخه جوړه شوه او د اردو په ژبه يادې شوه چې وروسته د انګليسانو د څو پېړيو واکمنۍ په واسطه انګليسي اصطلاحات پرې هم ور زيات شول.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په دوه نفري ډلو ووېشئ، هره ډله دې د اردو ژبې په تاريخچه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث موضوع دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي. د مضمون ښوونکی دې د بحث موضوع را ټوله کړي او لاس ته راغلي معلومات دې له زده کوونکو سره شريک کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د اندو اريايي معاصرې ژبې کومې دي؟

۲- اردو ژبه ولې په دې نوم يادېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ.

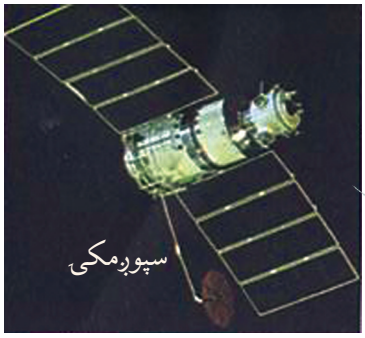
۱- اردو ژبه د..... د حکومت په دوره کې د اردو په نوم يادې شوه.

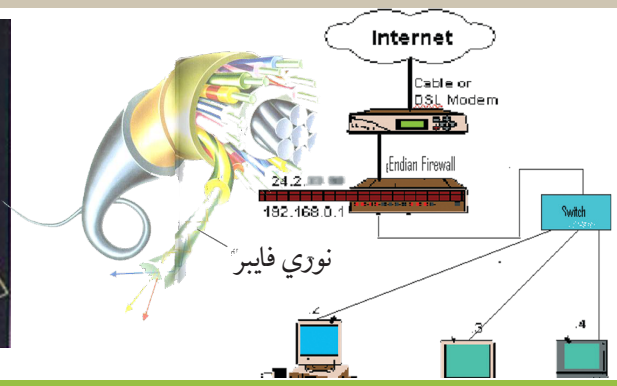
۲- اردو ژبه له _____، _____ څخه جوړه شوې ده.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د جنوب ختيځې آسيا نقشه بې ليکنې رسم کړي او اردو ژبې هېوادونه دې په جلا رنګ، رنګ کړي او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې په ټولګي کې زده کوونکو ته وړاندې کړي.

اووم څپرکی
۷-۰۱ اړیکي او نړیوال کېدنه Globalization

آیا د نړیوال کېدو له موضوع سره بلد یاست.

هغه پرمختګونه چې د پوهنې په بېلابېلو برخو کې رامنځته شوي.لکه مخابرات، په تېره بیا هغه معلومات چې د مصنوعي سپوږمکیو، رادار او انټرنېټ او داسې نورو څخه لاس ته راځي، نړۍ یې له یخوا څخه ډېره نژدې کړې ده. د هېوادونو ترمنځ اړیکې یې ټینګې کړې دي.

له لرې فاصلې څخه معلوماتو Remote sensing په سوداګرۍ، صنعت، ټرانسپورټ (ځمکني، هوایي او سمندري)، دود او د هېوادونو او له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته د مالونو او کالیو په لېږدولو کې آسانتیا رامنځته کړې ده. نو همدې ټولو مسألو نړیوال کېدنه، په تېره بیا په جغرافیه کې الکترونیکي مخابراتو او د مصنوعي سپوږمکیو اړیکو خپل حقیقي اړخ غوره کړی دی. د یادونې وړ اسانتیاوې یې د جغرافیې په بېلابېلو برخو کې برابرې کړې دي او په دې اساس یې نړۍ په یوه لوی مقیاس د انسانانو ګډ کور جوړې کړی. د ساینس او تکنالوژۍ د پرمختګ، فضا ته د انسان سفر، د فضایي تم ځایونو شتون او د مصنوعي سپوږمکیو لېږل د ځمکې شاوخوا ته انسان وکولی شول چې د هغو په مرسته په بېلابېلو برخو کې اړیکې یو له بل سره نژدې کړي. د مثال په ډول د مصنوعي سپوږمیو په مرسته انسان کولی شي له کابل څخه نیویارک، کاناډا او د نړۍ نورو لرې سیمو ته، له مکاني واټن سره سره په ډېر لږ وخت کې تماس ونیسي.

په دې سربېره په سوداګرۍ، بانکي چارو، د اسعارو دتبادلې او راکړې ورکړې د ودې او ټرانسپورټي چارو او نظامي چارو کې د نړۍ ټولې سیمې د معلوماتو د پوښښ لاندې راولي. نو زماني او مکاني واټن د تماس لپاره نژدې شوی دی چې د نړیوالتوب Globalization مفهوم افاده کوي

د اړیکو پرمختګونه یا Telecommunication لکه: پرمختللی رادار، ټېلفونونه، موبایل، انټرنېټ، فکس او د نړۍ د سپوږمکیو سیستمونه د نړۍ هېوادونه یو بل ته نژدې کړي او هغه واټن چې د نړۍ د هېوادونو ترمنځ موجود و، له منځه لاړ.

د ارتباطي او اړیکو او خبرتیا وسایلو چټکه وده لکه فکس، کمپیوټر، انټرنېټ، ټېلیفون، ټلویزیون او داسې نورو د هېوادونو د نژدې کولو لپاره زمینه برابره کړې ده، د مثا ل په ډول، که چېرې د وارداتي

مالونو واردوونکي وغواړي له جاپان څخه زیات سوداګریز مالونه او کالي نیویارک او دوبۍ ته وارد کړي.
واردوونکي د انټرنېټ په مرسته له اړوندو کمپنیو څخه د مالونو د لېږدولو غوښتنه کوي. په لومړي پړاو کې فرمایش اخیستل کېږي او وروسته صادروونکې کمپنۍ د مالونو بیه، کرایه او د مالونو د بیمه کولو اطلاع ورکوي.
واردوونکی د الکټرونیکي اویز په واسطه د مالونو بیه د انټرنېټ له لارې مقابل لوري بانکي حساب ته استوي او وخت پر وخت د انتقالاتي وسایلو خط السیر د مصنوعي سپوږمکیو، انټرنېټ، موبایل په واسطه کنټرولېږي، ترڅو چې مالونه اخیستونکي ته ورسېږي.
د لېږدونې دا بهیر د نوري فایبر یا الکټرونیکي اسانتیاوو په مرسته اسانه شوی دی او د زرګونو کیلو مترو واټن په یوه دقیقه کې تنظیموي. دغه په نړۍ کې د ارتباطي مسایلو د نړیوالتوب ګټه ده.

په ټولګي کې فعالیت:

ګران زده کوونکي په درېو ډلو له وېشلو څخه وروسته د نړۍ د درېوو مهمو وسیلو لکه: راډیو، ټلویزیون او ټېلفون په باره کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې استازي خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي او ښوونکی دې له خپل معلومات سره د فعالیت نتیجه راټوله کړي.

پوښتنې:

له څلورو ځوابونو څخه سم ځواب غوره کړئ
۱- ګلوبلایزیشن څه دی:
الف: اړیکې ب: نړیوالتوب ج: سیاسي نظام د: د اړیکو نشتوالی
۲- ټېلیفون د لاندې موضوعاتو لپاره کارول کېږي:
الف: د کالیو تبادله ب: د سوداګریزو کالیو تسلیمول
ج: د موسسو او افرادو ترمنځ د اړیکو تامینول د: هیڅ یوسم نه دی
جمله بشپړ کړئ:
۳- انټرنېټ په نړۍ کې ښه وسیله ده.
لنډ ځواب ووایاست:
٤- د عصري پرمختللو ارتباطي وسایلو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ارتباطي وسایل کوم مفهوم افاده کوي او ارزښت یې په کومه برخه کې دی؟ مهرباني وکړئ په کتابچو کې یې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې شرح کړئ.

د اړیکو د وسیلو ډولونه:

د اړیکو څو ډوله وسیلې پېژنئ؟

د پیغام په انتقال کې د جغرافیایي حقایقو موندل، د نورو علومو په څېر، د اړیکو د وسیلو پورې اړه لري. نو له همدې امله د اړیکو د وسایلو غوره ډولونو زده کړه د جغرافیایي څانګې د زده کوونکو لپاره حتمي او اړین کار دی. په تېره بیا د نن ورځې څېړنې د لمریز نظام، مصنوعي سپوږمکیو او د هغو تحولاتو او د حقایقو د موندلو په هکله لکه کانونه، کرنیز افتونه او داسې نور او همدارنګه نوي پرمختګونه د کایناتو او د سیارو په هکله د حقایقو موندل او د هغو اړیکې له ځمکې سره هغه اړینې مسألې دي چې د مخابراتي وسایلو په واسطه سرته رسېږي.

انسانانو د ژوندانه له لومړیو وختونو څخه په ځمکه باندې له اشارو، نښو او ساده وسیلو څخه ګټه اخیستله. همدا رنګه ډول او نغاره به یې وهله او بیا وروسته یې له اهلي حیواناتو څخه ګټه اخیستله او په پای کې له موټر، سیم لرونکي ټېلیفون مونولوګ او بې سیم ټېلیفون، راډیو، ټلویزیون، انټرنېټ او رادار څخه یې ګټه اخیستله.

ډیجیتل ټېلیفون او مونولوګ څخه ګټه اخیستنه په اوسني وخت کې مخابراتي ستونزې حل کړې او یو له بل سره یې اړیکې ټینګې کړې دي.

د تیلي کمونیکشن په برخه کې اختراعګانو د نړۍ څېره بدله کړه او د اړیکو په سیستم کې پرمختګونه په هوانوردۍ، سمندري ترانسپورټ او د حمل و نقل په ډېرو نورو برخو کې بنسټیز بدلونونه رامنځته کړي. لوی بدلونونه په تېره بیا له دویمې نړیوالې جګړې څخه وروسته اختراعګانې چټکې شوې. ډله ییزې اړیکې په اروپا او امریکا کې د اړیکو معاصرې دستګاوې جوړې شوې.

د ارتباطي وسیلو په توګه د راډیو را منځته کېدلو، وکولی شول چې انسانان یو له بل سره نژدې کړي او د راډیو منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څپې لرې واټنونه د غږ د خپرولو په واسطه نژدې کړي. د سوداګریزو مالونو اخبار خپرول، د تولیدي، صناعتي او تخنیکي مالونو اعلانول، ورځپاڼې، تلویزیون، انټرنېټ سپوږمکۍ د اړیکو ډېرې لوېې وسیلې شمېرل شوي چې په جغرافیایي څېړنو کې ورځخه زیاته ګټه اخیستل کېږي. د ګوګل Google د انټرنېټ سایټ کې هغه پروګرام چې د (PC Glob) یا

د نړۍ د اطلس په نوم یادېږي، ځای پرځای شوی دی چې اقتصادي او فزیکي، اوبو او هوا او داسې نورو په باره کې معلومات انسان ته ورکوي. فضایي او کیهاني سفرونه او د مصنوعي سپوږمکیو او ځمکې تر منځ د اړیکو ټینګول په پرمختللي ډول بدل شوي دي او معاصرو کیهاني څېړنو وکولی شول چې د طبیعت د ځینو رازونو په پېژندلو او کشفولو کې له انسان سره په ډېره ښه طریقه مرسته وکړي. په مصنوعي سپوږمیو کې د پرمختللو کمرو نصبول د ځمکې د کرې او سمندرو په باره کې د ځینو حقیقتونو د روښانه کولو سبب شوي دي او نوې موضوعګانې یې د ځنګلونو، کانونو، سمندرونو او د ژوندانه د چاپېریال په هکله سپړلي دي.

د انسان د ژوندانه په ټوله موده کې د اړیکو عمده وسیلو پر مختګ کړی دی چې لاندې برخې لري:

۱- لومړنۍ وسیلې، لکه: الوتونکي (هدهد او کوتره) او اهلي حیوانات لکه آس، اوښ، خر، قاطر.

۲- عصري وسیلې، لکه: د میډیا د اړیکو وسیلې راډیو چې منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څېړې لري، ټلویزیون، موبایل، کمپیوټر، انټرنېټ، مصنوعي سپوږمکۍ چې پاس ورځخه یادونه وشوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په ببلو ډلو ووېشئ چې د اړیکو د وسیلو نومونه واخلي او د سپوږمکیو نقش د فضا او ځمکې په نوو کشفیاتو کې بیان کړي.

پوښتنې:

سم ځواب وټاکئ:

۱- میډیا څه ده:

الف: اخبار ب: ډله ییزې اړیکي ج: راډیو د: ټول ځوابونه سم دي

۲ – د سپوږمکیو څخه د جغرافیې په کومو مسألو کې ګټه اخیستل کېږي؟

۳- د اړیکو اصلي وسایل ـــ، ـــ، ـــ، ـــ، او ـــ، ـــ، احتو کوي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ګرانو زده کوونکو د تیلې کمونیکیشن په باره کې لنډ معلومات ورکړئ او له موبایل څخه ګټه اخیستنه په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې ټولګي ته وړاندې کړئ.

الف: پوسټ Post په نړۍ کې.

ایا د پوسټ په باره کې معلومات لرئ؟

له ډېرې پخوا زمانې را هیسې په نړۍ کې پوستي سیستم و چې نوموړي فعالیتونه په چین، مصر، یونان او د پخواني روم په امپراتوری کې له حیواناتو او الوتونکو څخه په ګټه اخیستنې لیکونه او پیغامونه انتقالیدل. کله چې په اقتصاد کې مختلف شغولونه منځته راغلل نو د پوستي خدمتونو په واسطه یې خپلې اړتیاوې د اړیکو په برخه کې پوره کولې. په هغه وخت کې پوستي تشکیلات نیم دولتي وو چې دغه حالت د منځنیو پېړیو تر نیمایي پورې دوام وکړ. خو دغه کار ورو ورو تغیر موند. کله چې غوښتنې زیاتې شوې، پوسټ پرمختګ وکړ.

همدا رنګه د امویانو او عباسیانو د امپراطوری په دوره کې له پوستي سیستم څخه ګټه اخیستل کېده او هغه یې د ښارونو او هېوادونو د امنیت لپاره ډېره ښه وسیله ګڼله. د هارون الرشید په زمانه کې خالد برمکي د امپراطوری د پوستي متصدي په توګه مقرر شو چې د البرید په نوم یادېده.

د چاپ د ماشین اختراع او په ببلابېلو هېوادونو کې د لیک لوست او لومړنیو زده کړو زیاتېدل، د نوو لویو وچو کشفېدل، د حمل و نقل د وسایلو زیاتوالی د تګ او راتګ لپاره اسانتیاوې او د هغو تر منځه یې اړیکي زیاتې کړې چې په پای کې په اړیکو کې وده زیاته شوه.

په شپاړسمې میلادي پېړۍ کې پوسټ د هېوادونو له سرحدونو څخه بهر شو او د فرانسوا تاکسي په همت لومړي ځل لپاره پوستي خدمتونه رامنځته شول او په اروپا کې څو هېوادونه د پوستي موادو چې یوازې لیکونه یې احتوا کول، په تبادلې لاس پورې کړ.

په ۱۸ مې میلادي پېړۍ کې پوستي ساحه پراخه شوه او وېې کولای شول چې د اړیکو د یوې باوري وسیلې په توګه خلکو ته وسپارل شوه. هېوادونو خپل منځي د پوستي تبادلې لپاره دوه اړخیزې سراسري موافقتنامې لاسلیک کړې. د بخار د ببړیو اختراع او د اوسپنې کرښې د منځته راتللو سره پوستي فعالیتونه چټک شول. نړیواله پوستي راکړه ورکړه د وخت د حمل و نقل له وسیلو څخه ګټه اخیستنه، د پوستي تشریفاتو د ساده کولو او د اجرتونو په باره کې د یو ډول توب له را منځته کېدلو پرته ممکن نه وه . نو له همدې امله راولانډ هل انګلیسي Mr Rawland Hill په ۱۸٤۰ میلادي کال کې نرخنامه او د هېواد د سرحداتو په دننه کې یو پني پوستي ټکټونه رواج کړل.

لومړي ځل د نړۍ د پوستي اتحادیه د ټولو پرمختللو هېوادونو ترمنځ په ۱۸٦۸ میلادي کال

کې د آلمان د هېواد د پوسټ د اداري د کارکوونکي هانري په واسطه طرحه شوه او خپل دولت ته يې وړاندیز وکړ چې په پورتنۍ طرحه په يوه کنفرانس کې چې د دولتونو استازي په کې ګډون ولري بحث وشي. وروسته د ۱۸۷٤ ميلادي کال د سپتمبر په ۱۵نېټه د ۲۱ غړو هېوادونو ترمنځ د کنفرانس په پايله کې پرېکړه چې د برن د معاهدې په نوم يادېږي لاسليک شوه، نوموړې پرېکړه په حقيقت کې د پوستې اتحاديې بنسټ ګڼل کېږي. کله چې د پوسټ له عمومي اتحاديې سره ډېر شمېر هېوادونه يو ځای شول، د پوسټ د نړيوالې اتحاديې په نوم ونومول شوه چې په ۱۹۹٦ م کال کې يې د غړو شمېر ۱۸۹ هېوادونو ته ورسېد.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د پوسټ د اسانتياوو په باره کې بحث وکړي او د خپل بحث پايلې دې منظمې کړي او تنظيم شوي معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. فرانسوا تاکسي څوک دی؟

۲-د بخار بېړيو او د اوسپنې کربنې اختراع په نړيوال پوستې سيستم کې کوم تحولات رامنځته کړل؟

لاندې جملې بشپړې کړئ

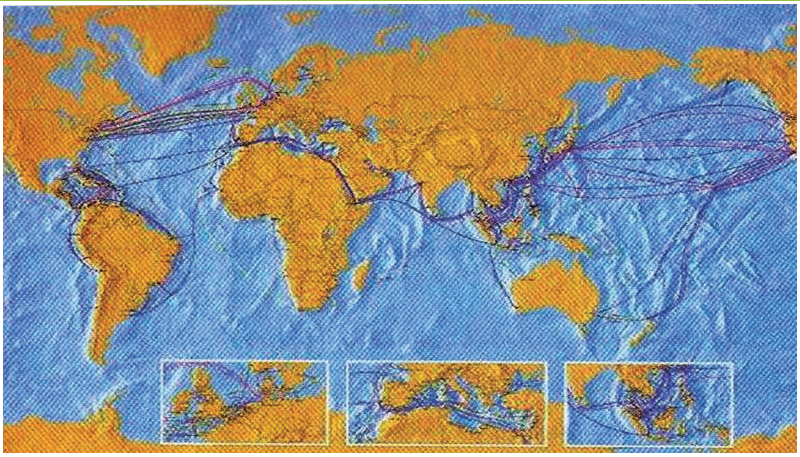
۳. د نړۍ پوستې اتحاديه د لومړي ځل لپاره د ټولو هېوادونو تر منځ په ــــ کال کې د ــــ له خوا په سويس کې جوړه شوه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د پوسټ رول د انسانانو په ژوند باندې تشريح کړئ چې له يوه مخ څخه زيات نه وي.

ب: په نړۍ کې ټېلیفون او موبایل Telphone and Mobil:

د نړۍ په سطحه د الکاتل (Alcatel) د سمندر لاندې د کېبلونو نقشه.

آیا کولی شئ د ټېلیفون او موبایل په واسط مختلف پیغامونه خپل د نظر وړشخص ته ولېږئ.

په عصري ټکنالوژۍ کې ټېلیفون Telephone او موبایل Mobile په ډله ییزو رسنیو کې د اړیکو ډېره مهمه برخه لري او له هغو څخه په جغرافیایي مسایلو کې د اړیکو د نیولو په برخه کې د یوی وسیلې په توګه ګټه اخیستل کېږي لکه: (آب و هوا، زلزلې، اورلګېدنې، د سوداګریزو او اقتصادي معلوماتو په برخه کې...) نو له همدې امله د ټېلفون او موبایل څخه ګټه اخیستنه په جغرافیایي موضوعګانو کې د ټولو زده کوونکو لپاره مهمه او اړینه ده. لکه چې مخکې یې یادونه وشوه، د لومړي ځل لپاره ګرام هام بل Gramham Bill ټېلفون اختراع کړ چې د انسانانو په ژوند کې لوی قدم وو. وروسته بې سیمه ټېلیفون اختراع شو چې په ۱۸۹۷ میلادي کال کې لومړنی پیغام د ګګلیمو مارکوني Gugliemo Marcone په واسطه له اروپا څخه د اطلس د سمندر څخه هغه خوا ته مخابره شو. دغه ازمایښت وښودله چې د رادیویي څپو په واسطه د اړیکو نېول امکان لري چې دغه عمل د شفاهي پیغام د لېږلو پیل دی چې له یوه سړي څخه بل سړي ته د کوچني ماشین په واسطه استول کېږي.

نولسمه پیړۍ د اړیکو او رسنیو په برخه کې د ډېرو اختراعګانو شاهده ده چې بې سیمه اړیکې د ملکي هوا نوردۍ او جوي څېړنو په برخه کې مهم تغیرات رامنځته کړي دي.

د دویمې نړیوالې جګړې څخه وروسته ډېرې او چټکې اختراعګانې رامنځته شوې او عصري ټېلیفونونو د زړو ټېلیفونونو ځای ونیوه. ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰ میلادي کال کې بې پرې مخابراتي مرکز جوړ کړ، د ملګرو ملتونو نماینده مک براید لومړنی پیغام د پاریس له یونسکو څخه د ټولې نړۍ هېوادونو ته خپور کړ. په ۱۹٤۷ میلادي کال کې د ترانزېستور Transistor اختراع د نړۍ د مخابراتو په برخه کې زیاتې اسانتیاوې رامنځته کړې. د Mobile Radio Communication د لنډې تاریخچې څخه دا راڅرګندېږي چې د مخابرې د انفرادي خدماتو پروګرام په ټولنیز ژوندانه کې د

اړیکو د زیاتو پرمختګونو سبب شوی دی. د انفرادي مخابرې له تخنیک څخه ګټه اخیستنه چې په ۱۹۶۰میلادي کال ۶۲ سلنه وه په ۱۹۷۰ میلادي کال کې ۷۲ سلنې ته زیاته شوه. اوس د شخصي مخابرې خدمات (Personal Communacation service) (P C S) په چټکۍ مخ په زیاتېدو دي.

بې سیمه ټېلیفون چې لاتین نوم یې سیلولر Cellular دی، هغه ډول پرمختللي ټېلیفون ته ویل کېږي چې د دوو تنو تر منځ اړیکي ټینګوي او هرځای ته د لېږد وړ وي. د سیلولر کلمه د Cell یا حجرې له کلمې څخه اخیستل شوې ده چې د موخو له مخې لویه یا کوچنۍ ساحه د موبایل د پوښښ لاندې راولي. چې دغه کار د موبایل د کمپنۍ په ظرفیت پورې اړه لري او ټاکلې ساحه د پوښښ لاندې راولي. موبایل مخابراتي محرمیت هم لري چې هره کمپنۍ په هر هېواد کې ځانګړی نمبر هم لري چې د کود نمبر د دایرولو پرته اړیکې نیول ناشوني دي.

په ټولګي کې فعالیت:

د لومړي ځل لپاره ټېلیفون د کوم مخترع په واسطه رامنځته شو او انسانانو په ژوندانه کې د کومو تحولاتو لامل شو؟ مهرباني وکړئ په دې برخه کې خپل معلومات یو له بل سره شریک کړئ.

پوښتنې:

سم ځواب انتخاب کړئ.

۱- د ټېلیفون مخترع له لاندنیو مخترعینو څخه کوم یو دی؟

الف:ګراهامبل ب: انتوني ج: ماریا د: ګګلیمومارکوني

۲- سیلولر عبارت دی له:

الف:یو ډول پرمختللی ټېلیفون دی چې د دوو کسانو تر منځ اړیکې ټینګوي

ب: انټرنېټي ساحه ده ج: د انالاګ ټېلیفون ساحه ده د: هېڅ یو

سم ځواب په نښه کړئ

۳-ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰م کال کې له ترڅو پرته مخابراتي مرکز جوړ کړ.

٤- ټرانزیستور په نړۍ کې زیاتې مخابراتي اسانتیاوې منځته راوړې.

لنډ ځواب ورکړئ

۵- P C S اصطلاح تشریح کړئ

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له موبایل څخه ګټه اخیستنه په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې په بل ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

ج- فکس Fax په نړۍ کې

د فکس ماشین په جغرافیایي موضوعګانو کې څه رول لري؟

د جغرافیې په ټولو څانګو کې یو له مهمو اړتیاوو څخه یو هم له فکس څخه ګټه اخیستنه ده چې د هغې په واسطه پیغامونه لرې او نژدې سیمو ته استول کېږي. له فکس څخه ګټې اخیستنې د اړتیا وړ حقیقتونو د مستند کولو لپاره په جغرافیې او نورو برخو کې ډېرې آسانتیاوې رامنځته کړې دي، لکه: صنعت، سوداګرۍ، تولیدي وسایل، صادرات، واردات او داسې نور.

فکس نوې تکنالوژي ده چې په ۱۹۲٤ میلادي کال کې چې د ریچارډ رنجر *Rechard H Ringer* په واسطه اختراع شو او لومړنی پیغام یې له نیویارک څخه لندن ته واستاوه.

په ۱۹۷۰ میلادي کال کې د ماشین په جوړښت او اجزاو کې د سمون لپاره بدلونونه رامنځته شول.

فکس د لیکلي پیغام د انتقال وسیله ده چې د کاغذ پرمخ لیکلي پیغامونه او رپوټونه دې ماشین ته ننه باسي او په خو ثانیو کې ټاکلي ځای ته رسېږي.

فکس میخانیکي وسیله ده چې د هغې په واسطه اطلاعات او اسناد په لیکلي ډول د یوه سند په توګه انتقالېږي.

د فکس د ماشین له اختراع څخه وروسته تجارتي او صنعتي اسانتیاوې رامنځته شوې. د فکس د ماشین په مرسته حقایق ثبتېږي، سوداګریز فرمایشونه اخلي اسناد لېږدول کېږي، صادراتي او وارداتي اقلام او رسمي او شخصي اسناد استول کېږي. فکس نه یوازې په سوداګریزو او صنعتي موضوعاتو کې کارول کېږي. بلکې په مصنوعي سپوږمکیو کې هم ورځخه کار اخیستل کېږي. محرم اسناد او نوي کشفیات له ځمکې څخه فضا ته او له فضأ څخه ځمکې ته لېږل کېږي.

له همدې امله فکس له ډله ییزو رسنیو څخه دی چې د هغه په واسطه شخصي او رسمي پیغامونه، سوداګریز، حقوقي او صنعتي معاملات او داسې نور په لنډ وخت کې لرې او نژدې سیمو ته سملاسي استول کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د فکس د کار په څرنګوالي، فعالیت او اهمیت باندې د ژوندانه په بېلابېلو برخو کې بحث وکړي. د هرې ډلې استازی دې د خپل بحث پایله په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- فکس څه شی دی؟

۲- له فکس څخه د ګټې اخیستنې ځایونه په نښه کړئ.

سم ځواب غوره کړئ:

٤- د فکس په واسطه لاندې مهم مفاهیم استول کېږي.

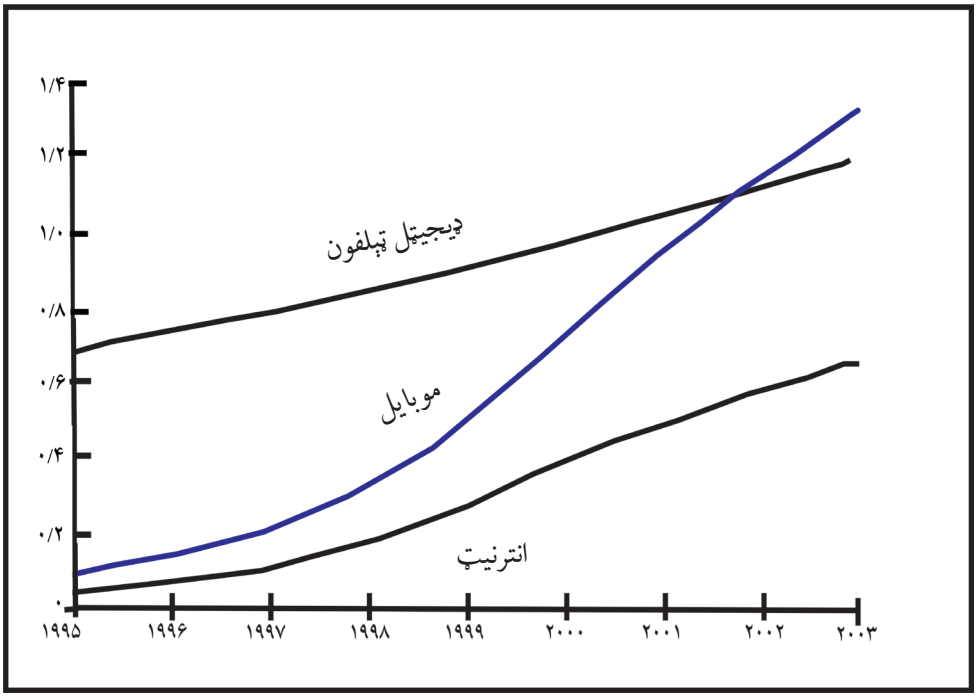
الف: جغرافیایي ب: صنعتي ج: صادراتي او وارداتي د: ټول سم دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فکس د اسانتیاوو په اړه یوه لنډه مقاله وليکي او د امکان په صورت کې دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

د-انټرنېټ او ايمېل:Internet and Email ۰

له انټرنېټ او ايمېل څخه څرنګه ګټه اخيستل کېږي؟

پورتنۍ چوکاټ په نړۍ کې اړيکو او خبرتياوو ته د لاس رسي نسبت ښکاره کوي.

د مخابراتو ډېره نوې وسيله انټرنېټ او ايمېل دی چې په جغرافيې او نورو علومو او د ژوندانه په نورو برخو کې ځانګړې دندې سرته رسوي. جغرافيه پوهان د خبرنو په ټولو مرکزونو کې د پيغامونو د انتقال لپاره له دواړو وسيلو څخه ګټه اخلي له ټولو مهمه خبره دا ده چې د پيغامونو اخيستل او په ځانګړي او محرمانه ډول د هغه لېږل، په هره اندازه چې وغواړو، په لنډ وخت کې سرته رسېږي. له دواړو وسيلو څخه ګټه اخيستنه په ټولو دولتي سوداګريزو مؤسسو او شخصي ډول سرته رسېږي.

کمپيوټر د نولسمې پېړۍ په نيمايي کې په کار پيل وکړ. له ۱۹٤٤ - ۱۹۵۱ ميلادي کلونو کې يې زياته وده وکړه. کله چې ويليم شاګلي ډيجيټل Digital ماشين کشف کړ، کمپيوټر نوره هم وده وکړه. انټرنېټ د کمپيوټر ځانګړی پروګرام دی چې د يوې ښې شبکې په واسطه د کمپيوټر سره نښلول کېږي او ښې ښې پروګرامونه لري چې نه يوازې پيغامونه انتقالوي بلکې تصويرونه، علمي متنونه او نور ټولنيز،

سوداګریز، سیاسي ۰۰۰ او داسې نور د کمپیوټر له لارې د انټرنټ په واسطه د پام وړ شخص ته رسوي. هر څوک او هره موسسه کولای شي په بېلو ادرسونو خپل ځانګړي سایټونه پرانیزي او ورڅخه ګټه واخلي.

انټرنېټ یو تنظیم شوی سیستم دی چې د بشر په ننني ټکنالوژۍ کې د پیغامونو او اطلاعاتو په لېږد کې د چټکې او ښې منبع په توګه کارول کېږي.

ټول اسناد چې د انټرنېټ له لارې په کمپیوټر کې شامل شي، له چاپ وروسته لاس ته راځي.

انټرنېټ د اړیکو یوه ډېره ښه ارتباطي وسیله ده چې د نړۍ ټول هېوادونه په دې پروګرام کې شامل دي.

له ۱۹۹۰ میلادي کال څخه مخکې د کمپیوټر په واسطه هېڅ ډول اسانتیاوې نه وې لومړنۍ ځانګه یا ډیپارتمنټ چې د کمپیوټر ماشین په واسطه یې د مخابراتو اړیکې جوړې کړې د امریکا د متحده ایالتونو پوځي څېړنیز مرکز وو (DOD) په ۱۹۶۷ م کال کې A C M د کمپیوټري ماشینرۍ مؤسسه د امریکا په متحده ایالتونو کې یا د A R P A دفتر و، یو کوچنی ماشین یې جوړ کړ چې له یو کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته معلومات انتقال کړي. له یوه کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته د پیغام انتقال په دې پورې اړه لري چې لومړی دغه پیغام د Interface Massage Process (I M P) په واسطه په کمپیوټر کې دا خل شي.

د کلیفورنیا او لاس انجلس پوهنتونونو وکولی شول چې د انټرنېټ په واسطه د یوتا Utah له پوهنتون سره اړیکې جوړې کړي. د انټرنېټ پروګرام په ۱۹۹۰ میلادي کال کې د نړۍ په سطح په کار پیل وکړ.

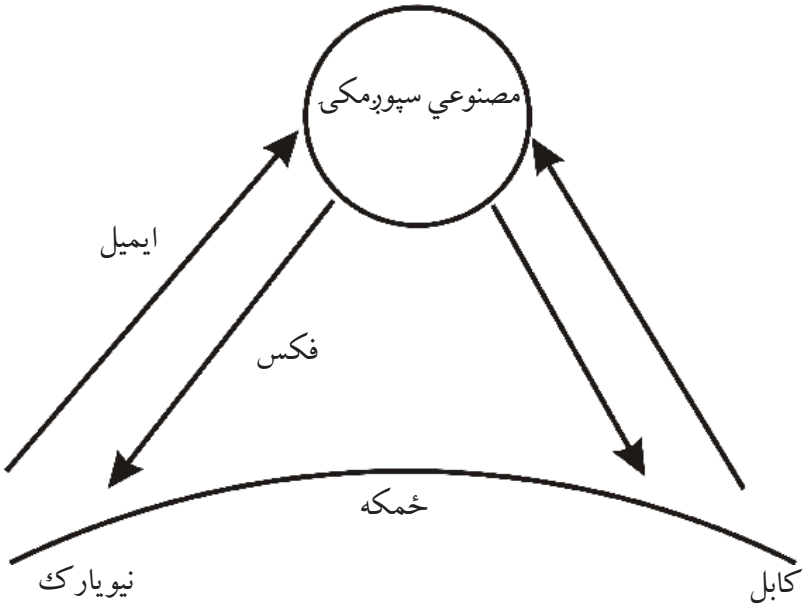
په کاناتو کې اوسني فضایي پروګرامونه څېړي او د رازونو د کشفولو لپاره د انټرنېټ په واسطه په ډېره آسانۍ له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدول کېږي.

په جغرافیه کې د انټرنېټ نقش د جغرافیایي حقایقو موندل دي. په دې ډول د قطبونو د کنګلونو، د ځمکې د کرې د تودوخې، د اوزون د طبقې نازک کېدل او د انرژۍ د سرچینو د موندلو لکه: نفت، ګاز اوداسي نورو، طبیعي سرحدونو، په سمندر کې د کبانو د استوګنې د ځای د معلومولو، د ځنګلونو د ساتنې، د آب و هوا وړاندوینه، د تودوخې او سړو د درجې ټاکنه، د خاورې پېژندنه او

داسې نورو برخو کې ورځخه کار اخیستل کېږي چې خبر ورکوونکو په ویب سایټ کې اچولي دي او وروسته د انټرنېټ، په مرسته هغه اخلي. له انټرنېټ څخه معلومات د دوه تنو، یا دوه دولتي یا شخصي مؤسسو ترمنځ تبادله کېږي په دې شرط چې د هغه بل لوري د ایمېل کود ورته معلوم وي. د مثال په ډول (htt://www.google.Com).

د انټرنېټ د سپوږمکیو او نوري فایبر سره اړېکې زیاتره پیغامونه او کرنیز، اقتصادي معلومات او داسې نور په دقیق ډول له ځمکې څخه اخلي او دوېم ځل یې خپل اړوند مرکز ته مخابره کوي.

ایمېل Electronic Mail هم نوې ټکنالوژۍ شمېرل کېږي چې د سوداګریزو، صنعتي، سیاسي، دودي او انفرادي پیغامونو په لېږلو کې ډېرې ستړې دندې سرته رسوي او د همدې ماشین په مرسته سملاسي دلرې او نژدې واټن ترمنځ ډېر ژر ارتباطات تامینېږي. لنډیز یې ایمېل (e- mail) دی.

ایمېل پیغامونه د رادیویي څپو په مرسته اخلي او لېږي چې د ایمیل د یوې دستګاه له مرکز څخه د بلې دستګاه په آدرس پیغام استول کېږي او په څو ثانیو کې اړونده آدرس ته رسېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د انټرنېټ او د هغه د استعمال په هکله په خپلو منځو کې بحث وکړي د بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د ډیجیټل ماشین اختراع د کومو لویو تحولاتو سبب شوه؟

۲- د کمپیوټر په واسطه پیغامونه په څه ډول استول کېږي؟

۳- ایمېل څه ته وایي؟ تعریف یې کړئ

. جمله بشپړه کړئ:

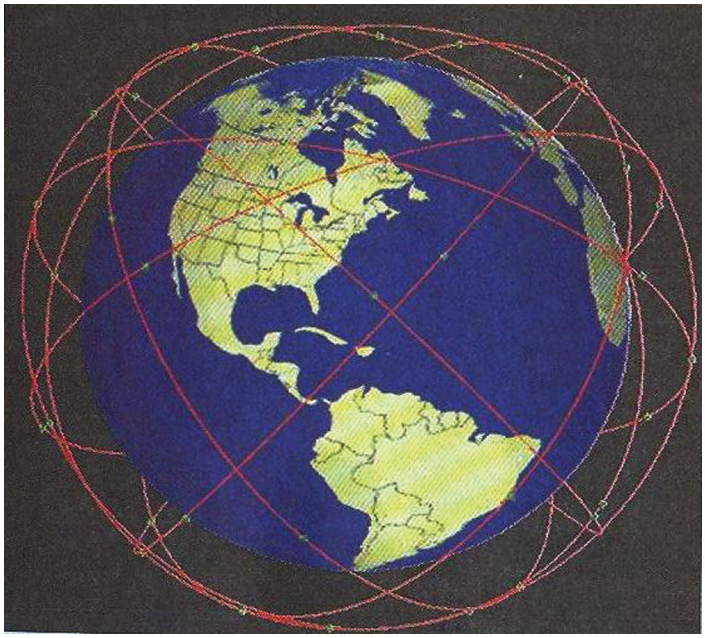
٤- انټرنېټ په لومړي ځل په( )په کار پېل وکړ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له کمپیوټر څخه د ګټې اخیستنې څرنګوالی ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

۷–۲۰ د سپوږمکیو شبکهSatellite Network

د نړیوالو سپوږمکیو د اړیکو سیستم

ایا د مصنوعي سپوږمکی په باره کې معلومات لرئ؟

مصنوعي سپوږمکی او ریموټ سنسنګ *Remote Sensing* د نوې تکنالوژۍ ډېره عصري وسیله ده جغرافیه پوهان یې د دې وړ کړي چې د جغرافیې اړونده مسایل د ځمکې په کرې او فضا کې چې تر اوسه نه دي کشف شوي، کشف کړي او انسان وکولی شي هغه رازونه وپېژني چې تر اوسه نه دې کشف شوي.

د مصنوعي سپوږمکیو شبکې Satellite Network د ځمکې او فضا په هکله معلومات زیات کړي دي. د هغو رول په جغرافیه کې څرګند دی لکه: د کرنې، کانونو، طبیعی زېرمو په هکله څېړنې، د آب و هوا وړاندوینه، د ځنګلونو شتون، د کبانود ښکار سیمې د بېړیو لارښوونه د سوداګریزو مالونو انتقال او داسي نور. همدارنګه د کیهان نوردانو (ستور مزلو) لپاره یې د فضایي مسافرت شرایط برابر کړي دي چې د سپوږمکیو په مرسته فضا ته سفر وکړي.

د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د کمپیوټر او ټیلیفون په مرسته سرته رسېږي چې د سیلولر ټیلیفون cellular phone یا cell په نوم یادېږي. د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د نوې ټکنالوژۍ پیچلی سیستم دی چې له فضا څخه ځمکې ته اطلاعات لېږي د Down Link او هغه پیغام چې له ځمکې څخه فضا ته لېږي د Link up په نوم یادېږی. سپوږمکۍ په فضا کې د استوا په کرښې، عمود، مایل یا موازي په ټاکلو مدارونو کې د ځمکې په شاوخوا ځای پر ځای شوي دي. ځینې مصنوعې سپوږمکۍ له ځمکې څخه په یوه واټن کې ثابتې ساتلې کېږي چې دا حالت د جیو سټیشنري Geo Stationary په اصطلاح یادېږي.

انسانان کولای شي چې د سپوږمکیو په مرسته د لمریزنظام او دهغه اړونده سیارو او دهغو څخه د ځمکې په برخه کې زیات معلومات حاصل کړي لکه: د ځمکې لوړې برخې، د ځمکې پر مخ روانې اوبه، د اورښت اندازه او داسې نور. تازه څېړنو ښودلې ده چې سپوږمکیو انسان ته د دې وس ورکړی دی چې د طبیعت ځینې رازونه پیدا کړي او د زیاتو معلوماتو لپاره دغه ډول څېړنې په چټکۍ دوام لري. هغه هېوادونه چې سپوږمکۍ لري، دا دي: د امریکا متحده ایالتونه، روسیه، چین، هند او داسې نور. ځینې نور هېوادونه هم غواړي چې دغه نوې ټکنالوژي ولري.

زياتره مخابراتي مسايل د سپوږمکيو له لارې تنظيمېږي لکه: راډيو، ټلويزيون او داسې نور. زياتې سپوږمکۍ په فضا کې د پيغامونو د لېږلو او راډيويي څپو لپاره فعاليت کوي او ټولې نړۍ ته د راډيو ځانګړې څپې لېږدوي. په ځينو نورو مخابراتي برخو لکه: نظامي، استخباراتي او داسې نورو کې هم فعاليت کوي.

يادونه:

سپوږمکۍ په فضاکې د فعاليت پر وخت د دوه وزرو په واسطه چې په دواړو خواو کې يې دي، خپله د اړتيا وړ انرژي له لمرځخه اخلي.

په ټولګي کې فعاليت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ او په جغرافيه کې دې د مصنوعې سپوږمکيو د اهميت (د آب و هوا د وړاندوينې، د اقتصادي،کرنيزو او پوځي موضوعګانو) په هکله بحث وکړي او د بحث پايلې دې د هرې ډلې مشر خپلو ټولګيوالو ته بيان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- جيو سټېشنري Geo Stationary کوم حالت ته ويل کېږي؟

۲- Satelit Network په جغرافيه کې کوم خدمتونه سرته رسوي؟

لاندې جمله بشپړه کړئ:

۳-هغه پیغامونه چې له مصنوعي سپوږمکۍ څخه ځمکې ته رسېږي ..... او هغه پیغامونه چې له ځمکې څخه مصنوعي سپوږمکۍ ته استول کېږي.....په نوم یادېږي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د مصنوعي سپوږمکیو د ډولونو او د هغو لپاره د اړتیا وړ انرژي په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

۸-۰۱ د سون د موادو لوګي او ګازونه

په هغه ځای کې چې اوسېږئ، د کومې دستګاه لوګی اوګاز تاسې ربړوي؟

د بدن سلامتي او روغتيا د انسان لپاره د ژوندانه اصلي اړتياوې ګڼل کېږي. هر هغه لامل چې د انسان سلامتيا او روغتيا ته تاوان اړوي، مضر دي. نو له همدې امله بايد د انسان د ژوندانه ځای له هر ډول ککړتيا او مضرو موادو څخه پاک وي. له دې پرته به زمونږ د ژوندانه چاپېريال متضرر وي، بايد هغه شه وپېژنو او د حل لاره ورته ولټوو. طبيعت په فطري ډول پاک دی او د څښتن تعالی له تحفو څخه دی نو له همدې امله د چاپېريال پېژندنه چې د جغرافيې لويه برخه ده، بايد په بشپړ ډول وپېژنو.

د ژوندانه چاپېريال د ژوندانه د ټولو پديدو يوه ټولګه Complex ده چې انسان، حيوان او نبات لپاره يې د ژوندانه شرايط برابر کړي دي. مهمې برخې يې ځمکه، د استوګنې ځای، خاوره، اوبه، نباتي پوښښ، حيوانات او اتمو سفير دي.

د وخت په تېريدو سره انسانان په دې پوهېدلي چې همدغه چاپېريال کولای شي چې زمونږ ټولې اړتياوې پوره کړي نو په چټکي له خپل چاپېريال سره اړيکي ټينګې کړې. په دې برخه کې يې زياتې تجربې لاس ته را وړلې، د طبيعت له ښکلا او ستونزو سره بلد شول او د هغه له ګواښونو سره يې مقابله وکړه.

انسانانو پوهه حاصل کړه چې هر چاپېريال کې بايد له طبيعت سره اړيکې ټينګې کړو چې د هغه له امکاناتو څخه ګټه واخلو. تودې او وچې سيمې د کرنې او د خوړو د برابرولو لپاره مناسبې نه وي. هغه شنې سيمې چې د سيندونو او جهيلونو په غاړوکې پرتې وي ټول شرايط يې د ژوندانه لپاره برابر کړي وو. نو د همدې سيندونو په غاړو کې لوي تمدنو نه رامنځته شول.

په هر ځای کې انسانان هڅه کوي چې د طبيعي چاپېريال شرايط و پېژني او خپل ژوند له هغو سره برابر کړي او يا چاپېريال ته د خپلو اړتيا وو له مخې بدلون ورکړي.

هغه چاپېريال چې مونږ په کې ژوند کوو ځانګړی نظم او قانون لري چې د خدای(ج) له خوا تنظيم شوي دی، د باران اوريدل، د باد لګيدل، دنبا تاتو وده، ټول ديوه ټاکلي قانون د بنسټ له مخې فعاليت کوي. مونږ بايد طبيعي قوانين وپېژنو او دهغورعايت وکړو او خپل چاپېريال پاک وساتو له هغه پرته زمونږ طبيعي ژوند اغيزمن او د ټولو موجوداتو لپاره ژوند ستونزمن وي.

له بده مرغه له صنعتي تاسيساتو، فابريکو، په ځمکې باندې صنعتي پاتې شونو او ګلخانه يې مضرو ګازونو پورته کېدل د ځمکې اتموسفير ککړ وي او د انسان، حيوان او نبات ژوند له خطر سره مخامخ کوي. د هوا د ککړ تيا په باره کې بايد ديوه ځای د آب و هوا په باره کې مستند او دقيق معلومات ولرو. اتموسفير د انسانانو، حيواناتو، او نباتاتو لپاره د ژوندانه يوه مهمه پديده ده. نو له همدې امله دغې حياتي سرچېنې ته بايد پوره پاملرنه وشي اوله دې سرچېنې څخه بايد په ښه توګه ګټه واخيستل شي. هغه لوګي او ګازونه چې د سون له مواد و څخه پورته کېږي په ټوله نړۍ کې يې هوا ککړه کړېده. ککړه فضاء د انسان اونورو حيواناتو پر تنفسي سيستم په مستقيم ډول ناوړه اغيزه کوي او د کاربن ډای اکسايد او کاربو مونواکسايد، د متان غاز، کلور وفلوروکاربن او د نايتروجن اکسايد تعاملات د وينې په دوران، او تنفسي جهاز او نورو باندې روغتيايې ناوړه اغيزه لري د ځمکې پر مخ د ګازونو او دودونو سرچېنه د

ډبرو سکاره، نفت اورلګیدنې او صنعتي کارخانو څخه عبارت دي.

د کابل د ښاري فضاء د حمل ونقل د وسیلو او د نفوسو د زیاتوالي او د ښاري ککړتیا پواسطه غیر صحي اوککړه شوېده چې زمونږ د ښاریا نو په روغتیایي نا وړه اغیزه کړې ده. هغه ټول مواد چې د هوا د ککړ تیا سبب ګرځي په لاندې ډول دي:

۱. زهري مواد

۲. کیمیاوي مواد

۳. دغږونو خپریدل

۴. د اضافي غیرصحي مواد

۵. د مصنوعي او اتومي موادو پاتې شوني

۶. د مضرو اجسامو له را ټولېدل

۷. سوځېدنې

۸. د مناسب کانا لیزیسیون نه شتون او داسې نور.

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په ډ لو ووېشئ. د مضرو ګازونو په باره کې دې چې زمونږ په روغتیا ناوړه اغیزه کوي بحث وکړي او د هغو پایلې دې د هرې ډلې استازی خپلو ټو لګیوا لو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د ژوند چاپېريال تعريف کړئ

۲. کوم مواد د ژوند چاپېريال ککړوي؟

سمه جمله په نښه کړئ

۳. په فضا کې مضر ګازونه د وينې پر دوران او تنفسي سيسټمونو باندې مستقيم اغېزه لري. ( )

٤. د مضرو لوګيو او ګازونو اصلي سرچينه د ځمکې پر مخ اور لګېدنې دي. ( )

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ز ده کوونکي دې د کابل ښار د هوا د ککړتيا او د هغې د ضرر په باره کې معلومات راټول کړي او په ټولګي کې دې وړاندې خبرې وکړي.

الف- د حمل و نقل (وړلو، راوړلو او لېږد رالېږد) وسيلې:

د ژوند پر چاپېريال باندې د نقليه وسايلو ګازونه او لوګي څه منفي اغېزې لري؟

نقليه وسايل د انسانانو له اړتياوو څخه ګڼل کېږي چې د کالیو او خلکو په انتقال کې ډېرې اسانتياوې برابروي. خو دلته نقليه وسايل په ښارونو کې د هوا د ککړتيا (Pollution) د لامل په توګه څېړل کېږي.

نقليه وسايل په فضاء، ځمکه او اوبو کې د انتقال لپاره کارول کېږي. انتقالاتي شبکې په ټوله نړۍ کې د حمل و نقل ستونزې حلوي، خو د دې ترڅنګ د لوګي او ګازونو خپرول د ژوند چاپېريال ککړوي او د انسانانو، حيواناتو او نباتاتو لپاره تنفسي ستونزې رامنځ ته کوي.

د نقليه وسايلو مضر لوګي او ګازونه هوا ککړوي او د ټولو ژوندیو موجوداتو د روغتيا لپاره ناوړه هوا رامنځته کوي. د هوا د ککړتيا ګازونه لکه: لوګي، کاربن ډاي اکسايد، نايټروجن اوکسايډ، سلفر، سرپ او داسې نور دي.

د نفوسو له زياتوالي سره نقليه وسيلو ته اړتيا زياتېږي. د دې وسايلو ککړوونکي مواد د هوا د ککړتيا سبب ګرځي.

د وروسته پاتې هېوادونو د ژوند چاپېريال په ښاري او صحي معيارونو سمبال نه دي. پرمختللي هېوادونه په دې توانېدلي دي چې تر يوې اندازې پورې د نقليه وسيلو د مضرو موادو مخه ونيسي، ځکه چې په دې هېوادونو کې نوي تکنالوژۍ او د نقليه وسيلې د دې سبب شوي دي چې د مضرو ګازونو مخه ونيول شي. هغه نقليه وسيلې چې د لوګي او ګازونو لامل کېږي، په ښارونو کې د تګ راتګ اجازه نه ورکول کېږي.

په دې وروستيو کلو کې زمورږ گران هېواد افغانستان د زياتو نقليه وسيلو په لرلو په تېره بيا د کابل ښار چاپېريال د ککړتيا له مخې له ډېرو ستونزو سره مخامخ دی. د کابل د ښار ښکلې فضا مضرو گازونو او د زړو موټرو لوگيو او د بې کيفيته تېلو په استعمال سره چې په هوا کې د سلفرو او سرپو د زياتوالي سبب کېږي، خرابه کړې ده. کولی شو د نقليه وسيلو ککړتيا په ځمکني، سمندري او هوايي برخو ډلبندي او مطالعه کړو چې هرې برخې په خپل وار سره ځمکه، سمندر او فضا ککړه کړې ده. طبيعتاً صافه او طبيعي هوا ککړه نه وي، خو دا انسانان دي چې د نوې ټکنالوژۍ ځخه په گټه اخيستنې سره په ډېرو منطقو کې چاپېريال ککړوي.

په ټولگي کې فعاليت:

ټولگی په څو ډلو ووېشئ او هره ډ له دې د هوا د ککړتيا Pollution د لاملونو په اړه يو له بل سره بحث وکړي او د بحث پايله دې د ډلې استازې خپلو ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. پر مختللو هېوادونو څرنگه د هوا د ککړتيا مخه نيولې ده؟

۲. د نقليه وسايلو د افرازاتو ککړتيا په هوا کې د کومو ستونزو لامل گرځي؟

جملې بشپړې کړئ:

۳. نقليه وسيلې..... د ککړتيا لامل گرځي.

۴. د انسان روغتيا مستقيماً له .....سره اړيکې لري.

۵. هغه لاملونه چې د ککړتيا سبب گرځي .....په نوم يادېږي.

د سم ځواب انتخاب کړئ:

۶. کوم گازونه د هوا د ککړتيا سبب گرځي:

الف: اوکسيجن ب: نايتروجن اکسايد ج: کاربن مونواکسايد د- ب او ج سم دي.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د نقليه وسيلو په هکله فکر وکړئ چې ولې چاپېريال ککړوي. په دې هکله مقاله وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولگيوالو ته بيان کړئ.

ب: د ژوند په چاپېريال باندې د کارخانو اغېزې:

کله صنعتي فابريکې ته تللي ياست؟ کوم ډول مضر ګازونه له فابريکې څخه خارجېږي او د ژوندانه چاپېريال ککړوي؟

د ژوندانه چاپېريال په مجموعي ډول د جغرافيه پوهانو پام ځانته را اړولې ده.

اوسنۍ ځېرنې ښيي چې د کارخانو جوړول د هوا، د ځمکې د روانو او د ځمکې لاندې اوبو د ککړولو لامل ګرځي.

صنعتي انقلاب له اروپا څخه پيل شو چې اصلي زانګو يې د انګلستان هېواد دی او له هغه ځايه څخه نړۍ ته خپور شو او په شمالي امريکا، په تېره بيا د امريکا په متحده ايالتونو کې يې په پراخه پيمانه پراختيا و مونده او د موټر جوړولو، ببرۍ جوړولو، الوتکو جوړولو او په نورو برخو کې سلګونو فابريکو په کار پيل وکړ.

د آسيا د لويې وچې هېوادونو لکه جاپان، چين، هند او داسې نورو هم د بېلابېلو کارخانو

په جوړولو پيل وکړ او نورو زياترو افريقايي هېوادونو او استراليا کې هم په ځانګړو برخو کې لوېې فابريکې جوړې کړې. دغو ټولو تاسسياتو په ببلابېلو ځانګو کې د ژوندانه د چاپېريال په ککړولو کې زياتې ستونزې رامنځته کړې، لکه: د کاربن ډای اکسايد CO_2، د ميتان CH_4، کلوروفلوروکاربن غاز CFC، نايتروجن ډای اکسايد زهرجن ګازونه، د اوبو براسونه او د اتومي ذرو آيونونه او داسې نور په هوا کې داخلېږي چې د هوا فزيکي او کيماوي خواص تغيروي.

په ټوليزه توګه مضر ګازونه له فابريکو څخه خارجېږي. ځېنې يې ډېر پورته ځي او هوا ککړوي. د مثا ل په ډول د کلوروفلورکاربن (choloro fluoro carbon) (C.F.C) ګاز له فابريکو او سړوونکو وسايلو څخه خارجېږي چې د هوا په لوړو پورېو کې د اوزون په قشر کې کيماوي ترکيبونو سره تعامل کوي. د اوزون قشر ويجاړوي او په پای کې د ځمکې د تودېدو سبب ګرځي.

مضر ګازونه په ټوليز ډول د هوا د ککړتيا لامل ګرځي او ژوند له خطر سره مخامخوي چې په پای کې د ببلابېلو ناروغيو سبب ګرځي لکه: د زړه، سږو، تنفسي، جلدي او داسې نورو.

په همدې ډول اتومي کارخانې راډيو اکتيف Radio Active waster پاتې شونې د لاندنيو ستونزو لامل ګرځي.

- اتومي وړانګې تشعشعات د يو کيلومتر مربع په ساحه کې تخريبات کوي.
- په کرنه، کښت او کار منفي اغېز لري.
- فضا ته داخلېږي.
- حيوانات، انسانان او نباتات په مرګ ګوابنې.
- د چرنوبل اټومي چاودنې چې پراخه ساحه يې له منځه يوړه، د دې مطلب نه بېلګه ده.
- د کاربن ډای اکسايد د ګاز د توليد سبب ګرځي.
- د پوستکي سرطان رامنځته کوي.

• د خوړو موادو تاسيسات اغېزمن کوي.

د کارخانو ناوړه اغېزې، نه يوازې په ځمکه بلکې په فضا او سمندر کې هم د احساس وړ دي.

د فابريکو ناوړه اغيزې د ځمکې اتموسفير هم ککړوي.

هغه سيندونه چې د فابريکو ترځنګ بهېږي، د فابريکو د اضافي موادو په واسط اغېزمن کېږي.

اتومي اضافي موادو هم د سمندر اوبه ککړې کړې دي. د نفتو له ببړيو څخه په سمندر کې د نفتو توييدلو هم د سمندر اوبه او سمندري ژوند يې متأثر کړی دی.

په ټولګي کې فعاليت:

ټولګی په مساوي ډلو ووېشئ او هره ډله دې د فابريکو د ضرر په باره کې فکر وکړي او د اتومي دستګاوو ناوړه اغېزې دې توضيح کړي. او د هرې ډلې استازی دې په وار سره د خپلې ډلې څرګندونې نورو ته واوروي.

پوښتنې:

سم ځوابونه انتخاب کړئ:

۱. له لاندې نيو هېوادونو څخه يو هېواد د صنعتي انقلاب زانګو وه.

الف: جرمني ب: انګلستان ج: فرانسه د: ايټاليا

۲. چرنوبل د برېښنا د توليد اتومي دستګاه په کوم يو لاندني هېواد پورې اړه لري:

الف: اوکراين ب: قزاقستان ج: ترکمنستان د: ارمنستان

۳. مضر ګازونه کومې منفي اغېزې لري؟

الف: د اوزون طبقه ويجاړوي ب: د ژوندانه لپاره ګټور دي

ج: د تنفس لپاره ګټور دي د: يوازې د نباتاتو لپاره ګټور دي.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. کوم ګازونه د ژوندانه چاپېريال ککړوي؟

۲. د فابريکو مضر ګازونه د کومو ناروغيو لامل ګرځي؟

۳. د اتومي فابريکو تاسيسات کومې ستونزې رامنځته کوي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د هغو مضرو ګازونو لست وليکئ که په پخلنځي کې شتون ولري او د انسانانو په ژوندانه باندې ناوړه اغېزې کوي.

۸-۰۲ د صنعتي موادو پاتې شوني:

د چاپېريال د ککړتیا په هکله مو فکر کړی دی او د صنعتي پاتې شونو په زیان پوهېږئ؟

د ژوندانه چاپېریال هغه ځای دی چې انسان په کې ژوند کوي او ټول صنایع او فابریکې د انسانانو د اړتیاوو د پوره کولو لپاره دي. خو د هغو تر څنګ روغتیا او پاکي اساسي اړتیا ده چې د ژوندانه چاپېریال په ټوله کې پاک وساتو نو له همدې امله هغه صنعتي پاتې شوني چې کارخانې او صنایع یې تولیدوي د هغو د زیان مخنیوی وشي چې چاپیریا ل ککړ نشی. پاتې شوني په لاندې برخو وېشل شوي دي.

۱. فزیکي پاتې شوني:Physical Wastes لاندې برخې لري: د کورونو پاتې شوني، ناولې اوبه او داسې نور.

۲. کیمیایي پاتې شوني لکه: کاربن، کاربن ډای اکساید، نایتروجن اکساید، عضوي مالګې او نور

۳. خدماتي سکتورونه: چې ځمکني، هوایي او سمندري نقلیه وسایل دي.

۴. د خوړو پاتې شوني: د ډوډۍ او پخلنځي پاتې شوني.

۵. ښاري پاتې شوني چې معمولاً د ورستو مواد و پاتې شوني د میتان ګاز تولیدوي.

۶. اتومي تولیدي منابع: د هوا د اتومي ایونونو د ترکیب ککړتیا.

۷-صنعتي تولیدات: چې د کلوروفلورو کاربن C.F.C ګاز ورځنه تولیدېږي.

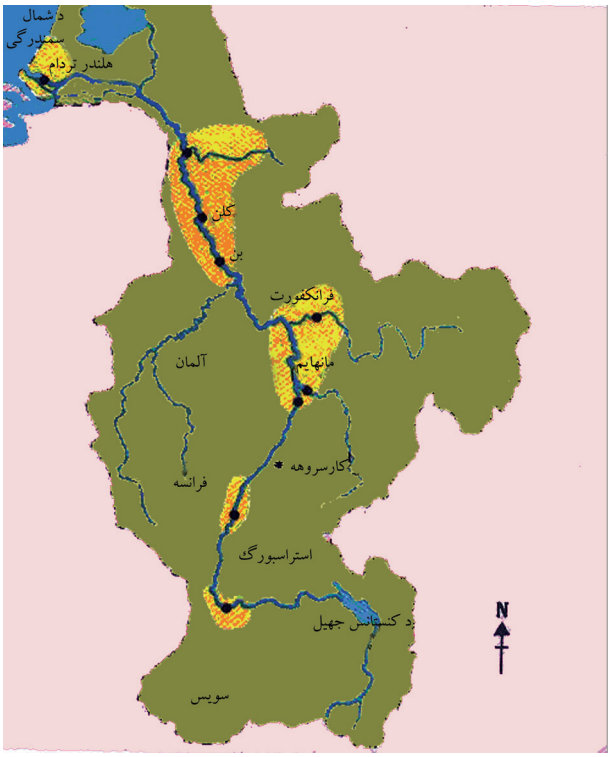
پاتې شوني معمولاً د کیمیاوي او فزیکي تعاملاتو په واسطه د چاپېریال اصلي خواصو ته تغیر ورکوي او دغه تغیرات په وچه، اوبو او هوا ناوړه اغېزې لري چې په فضا کې د اوزون طبقه ویجاړوي او په سبب یې له بنفش ځنځه اخوا ته وړانګې مستقیماً په ځمکه لګېږي چې د انسانانو او نورو ژوندیو موجوداتو په روغتیا او په همدې ډول د ځمکې د کرې د آب و هوا پر تغیر منفي اغېزه کوي. د پاتې شونو شتون د انسانانو لپاره ستره ستونزه جوړه کړې ده چې د ټولو ژوندیو ژوند تهدیدوي. اوس وخت د انسان د ژوندانه چاپېریال غیرصحي شوی او د زیاتو ستونزو د رامنځته کولو لامل ګرځېدلی دی. له بله پلوه صنعتي پاتې شونو سمندرونه ککړ کړي دي او هغه حیوانات چې په سمندرونو او سیندونو کې ژوند کوي، متضرر کړي یې دي. لکه: په اروپا کې تایمز او راین سیندونه. دا سیندونه د هغو صنعتي او کیمیاوي فابریکو په سبب چې د دې سیندونو په غاړو کې جوړې شوي دي او د هغو اضافي مواد سیندونو ته ځي او د حیواناتو

د الاسکا په سواحلو کې د نفتي ککړتیاوو پاکول

د ژوندانه چاپېريال ککړوي.

سمندرونه د اتومي او نفتي موادو په واسطه هم ککړېږي چې د سمندري حيواناتو د له منځه تللو سبب ګرځي. انسانان د نفتي موادو په واسطه د سمندرونو د زياتو ککړتياوو شاهدان دي چې يوازې د امريکا په متحده ايالتونو کې ۷۰۰۰ پېښې يې ثبت شوې دي.

د راين دسند حوزه او د هغې د شاو خوا صنعتي مرکزنو

همدارنګه په ډېرو نورو سيمو کې هم د نفتو باروړنکې بېړۍ د تخنيکي ستونزوپه سبب په سمندر کې د نفتو د انتقال پر وخت سمندرونه ککړوي.

د سمندرو له تل څخه د نفتو رايستنې هم د هغو د اوبو ککړتيا دېره کړې ده.

نو له همدې امله د ځمکې په کره باندې صنعتي پرمختګونه که له يوې خوا د انسان د اړتياوو د پوره کولو په برخه کې ګټور وو، په هغه اندازه يې ځمکه، سمندر او هوا ککړه کړې هم ده چې مهمې نمونې مو مخکې وړاندې کړې، يعنې د انساني فعاليت پاتې شونو په ټوله نړۍ کې ستونزې رامنځته کړې دي چې تر اوسه پورې مو له دې ستونزو سره لاس او ګريوان يو.

په ټولګي کې فعاليت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ او د فابريکو د تاسيساتو او د ژوندانه په چاپېريال باندې د هغو د ضررونو په هکله دې بحث وکړي او د بحث پايله دې د هرې ډلې استازی په وار سره خپلو ټولګيوالو ته واوروي.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. صنعتي پاتې شوني په نړۍ کې د انسا نانو لپاره ډېر لوی ..... دی.

سم ځواب انتخاب کړئ:

۲. د اروپا کوم سيندونه ډېر ککړ دي:

الف: راين ب: ټايمز ج: دنيوب د: الف او ب سم دی

لنډ ځواب ورکړئ

۱. ولې په ښار کې د ننه د فابريکو شتون ضرر لري؟

۲. پاتې شوني څه ته وايي؟

۳. په کوم هېواد کې صنعتي پاتې شوني زيات دي؟

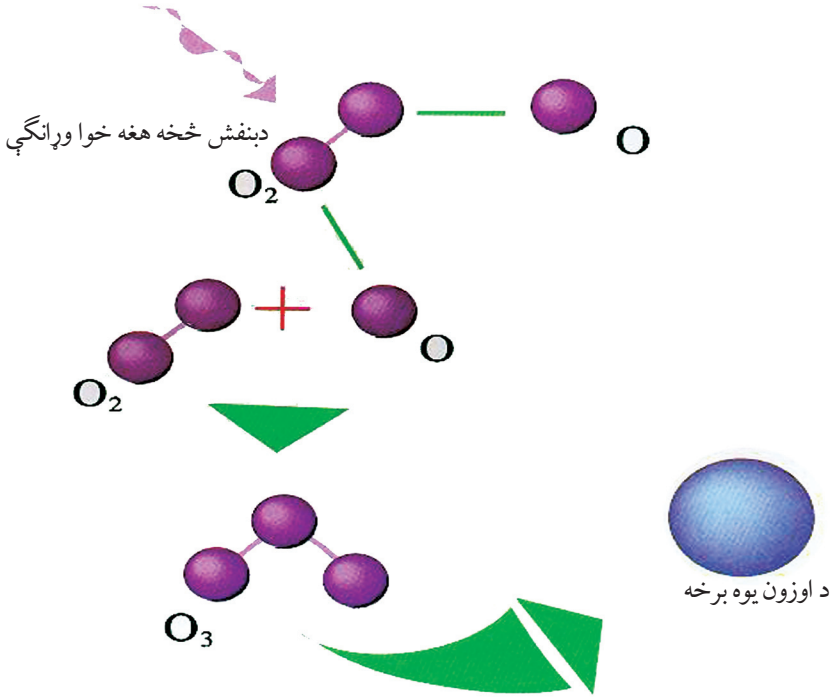
۴. د سمندري حيواناتو د ژوندانه چاپېريال کوم ډول پاتې شوني تهديدوي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د ژوندانه د چاپېريال په باره کې معلومات ورکړئ او د مضرو پاتې شونو لاملونه وليکئ اوپه ټولګي کې يې وړاندې کړئ.

۸-۳. د اوزون د طبقې د نري کېدلو خطرونه:

ایا پخوا مو د اوزون د طبقې اصطلاح اوربدلې وه؟

د اوزون د پورې منځته راتلل

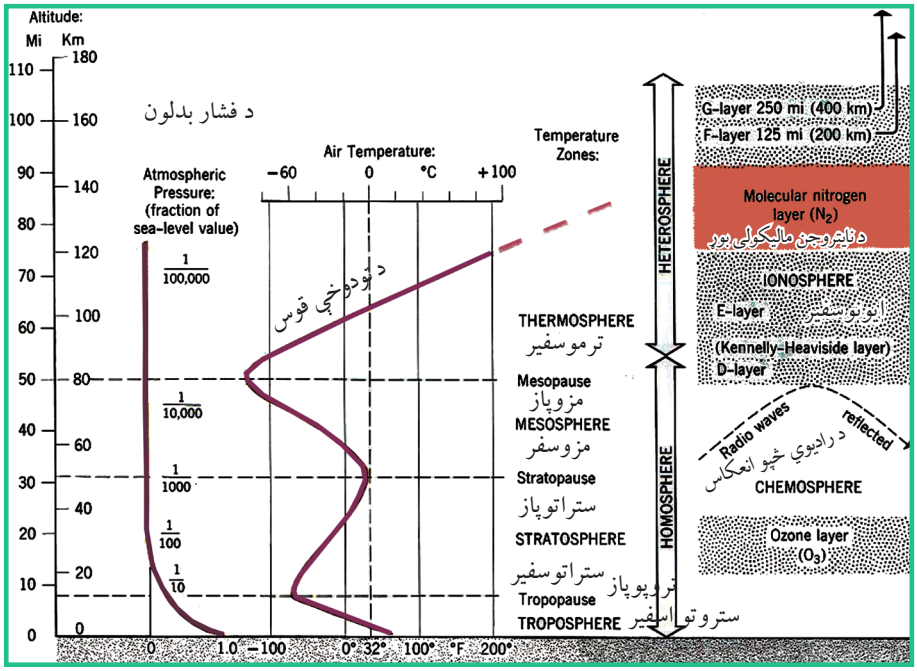
د اوزون O_3 طبقه د تروپوسفیر د طبقې له پاسه د سمندر له سطحې څخه د ۱۵ کیلومترو په لوړوالي د بنفش څخه اخوا ته د وړانګو Layer ultra violet یا ULپه وړاندې د یو خنډ په توګه عمل کوي. دغه وړانګې ښایي د پوستکي د سرطان، د سترګو د عدسیې د خرابېدو او همدارنګه د کرنیزو محصولاتو او د سمندر د کبانو د له منځه تللو او په نباتاتو کې د نوري ترکیب یا فوتوسنتز د عملیې د کمښت سبب وګرځي. له بنفش څخه هغه خوا وړانګې په درې ډوله دي:

۱. له بنفش څخه اخوا ته هغه وړانګې (uv-c) چې د څپو اوږدوالی یې له ۲۰۰ – ۲۸۰ نانو متره وي. یو مایکرون متر له زرو نانومترو سره او یو میلیون نانومتره د یو ملي مترو سره

مساوي دی. دا وړانګه زياته انرژي لري او زيان اړونکې ده، خو د اوزون پوړ د دې وړانګې خنډ ګرځي.

۲. له بنفش څخه هغه خوا ته وړانګې(uv-A) چې د څپو اوږدوالی يې ۲۸۰- ۳۲۰ نانو متره دی. هغې ته فعالې وړانګې هم وايي چې د تل لپاره د وخت په تېرېدو سره ژوند تخريبوي يعنې د ځمکې د اوسېدونکو لپاره خطرناکې وي. اغېزې يې سملاسي نه وي، خو د وخت په تېريدو د هغې منفي اغېزې په ژوند باندې خطرناکې دي.

۳. له بنفش څخه هغه خوا ته وړانګې(uv- B) چې د څپو اوږدوالي يې له ۳۲۰- ۴۰۰ نانو متره دي.

دغه وړانګې د ځمکې د ټولو اوسيدونکو لپاره زيان لري. د انسان او د ځمکې د نورو حيواناتو ژوند په مرګ ګواښي. لکه چې مخکې مو يادونه وکړه د سترګو د رڼيدو او د پوستکي د سرطان سبب ګرځي.

ځمکه د کور په توګه د ټولو ژوندیو موجوداتو د استوګنې ځای دی. باید له ټولو ککړتیاوو څخه وساتل شي. د تروپوسفیر په طبقه کې د اوزون ګټور ګاز چې ۱۱ کیلومتره پېړوالی لري د ځمکې کره را چاپېره کړې ده.

د نایتروجن او اکسیجن ګازونه په ژوند باندې مستقیمې اغېزې لري. په دې سربېره د هغو ټولیزه ترکیب د تروپوسفیر طبقه د بنفش څخه اخوا ته وړانګو څخه ساتي.

د اوزون طبقه O_3 د لمر د وړانګو او د ځمکې د تروپوسفیر Troposphere د هوایي طبقې ترمنځ یوه حایله طبقه ده چې د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره د هر ډول فعالیت زمینه برابروي او د ځمکې حیاتي کره یا بایوسفیر Biosphere تمثیلوي.

نو له همدې امله د اوزون د طبقې نرۍ کېدل او یا تخریب او له منځه تلل، د ځمکې پر مخ ژوند له ګواښ سره مخامخ کوي.

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ چې په لاندې موضوګانو دې په خپل منځ کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د هرې ډلې مشر خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

۱. د اوزون طبقه څه حیاتي ارزښت لري؟

۲. له بنفش څخه اخوا ته uv-C وړانګې څه زیان لري؟

۳. له بنفش څخه اخوا ته uv-B وړانګې څه ځانګړتیاوې لري؟

۴. له بنفش څخه اخوا ته uv-A وړانګو ضرر توضیح کړئ.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. له بنفش څخه اخوا ته کومې وړانګې د پوستکي د سرطان او د سترګو د رندېدو لامل ګرځي؟

۲. بایو سفیر څه معنا لري؟

له څلورو ځوابونو څخه سم ځواب په نښه کړئ:

۱. له بنفش څخه اخوا ته د uv-c د وړانګو ځانګړتیاوی څه دي.

الف: د ژوندیو ژوند تامینوي ب: د ځمکې په مخ په ژوند باندې ناوړه اغېزه لري.

ج: هېڅ ډول اغېز نه لري. د: د پوستکي د سرطان لامل ګرځي.

۲. له بنفش څخه اخوا ته uv-B وړانګې:

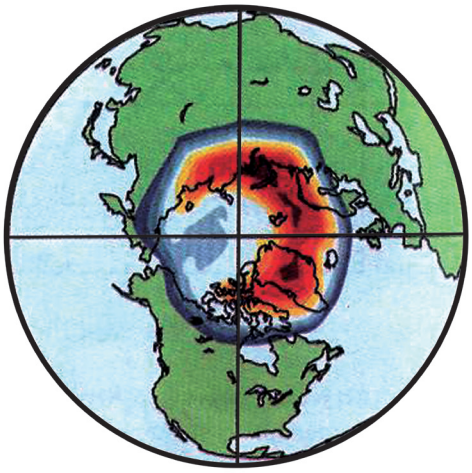
الف:د ځمکې د مخ ګټورې وړانګې دي ب: هېڅ اغېزه نه لري

ج: منفي اغېزې نه لري د: د ځمکې پرمخ د ژوند لپاره ضرر لري.

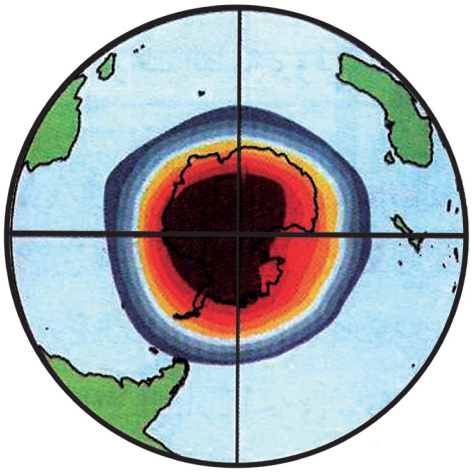
له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له کتابتون او انټرنېټ څخه په ګټې اخیستنې سره د اوزون د طبقې د اهمیت تر سرلیک لاندې معلومات راټول کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

د اوزون د طبقې زیانمن کېدل.

شمالي قطب

سویلي قطب

د اوزون طبقه د ځمکې په کره کې د ژوند د دوام لپاره څه ارزښت لري؟

فضا او د هوا طبقاتو په باره کې نوي مطالعات د ریموټ سنسنګ Remote sensing په واسطه سرته رسېدلي دي. جغرافیه پوهانو وموندله چې د ځمکې د مخ د ساتنې قشر د ګلخانه یي او C.F.C ګازونو د زیاتوالي په واسطه په جنوبي قطب کې زیانمنه شوې ده. د اوزون طبقه انسان له هغو وړانګو څخه چې له بنفش څخه اخوا ته دي، ساتي او د هغو شتون لازم او اړین دی.

لکه چې په تېر لوست کې وروانديې بحث وشو، د اوزون طبقه د اتموسفیر Atmosphere د طبقې ساتونکی قشر دی چې ژوندي موجودات د لمر له هغو وړانګو څخه چې له بنفش څخه د هغه خوا ته وړانګو په نوم یادېږي، ساتي. په ۱۹۴۷ میلادي کال کې ځینو پوهانو و موندله چې ګلخانه‌یي ګازونه لکه: کاربن ډای اکساید، میتان ګازونه او د نایتروجن اکساید او د کلورو فلورو کاربن ګاز چې د اوزون د ګاز د طبقې د زیانمن کېدلو سبب ګرځي. دا ګازونه له سړوونکو دستګاوو Air condition لکه: یخچالونه، اېرکنډېشن، سړوونکي ماشینونو او

داسې نورو څخه راوځي چې په پوره اندازه د فلوروکلورو کاربن ګازونه خارجوي او هوا ته پورته کېږي. دغه ګاز د اتموسفیر په ټیټه طبقه کې له درندو ګازونو سره تعامل نه کوي، کله چې د اوزون طبقې ته ورسېږي، کیمیایي تعامل کوي او د اوزون د طبقې د تخریب سبب ګرځي. همدا رنګه پوهانو په ۱۹۸۷ میلادي کال کې وموندله چې د جنوبي قطب ۵۰ سلنه د اوزون طبقه زیانمنه یا Deplete شوې ده یا له منځه تللې ده او پیړوالی یې لږ شوی دی چې پوهانو هېڅکله په دې اندازه د اوزون د طبقې د زیانمن کیدلو فکر نه کاوه. نو له همدې امله پوهانو په ۱۹۹۵ میلادي کال کې د کاناډا په مونتریال ښار کې راټول شول چې د اوزون د طبقې د لازیات زیان مخه ونیسي او همدغه موضوع د نړیوالو غوږ ته ورسوي. نو له همدې امله په دې لویه علمي غونډه کې پرېکړه وشوه چې د جنوب قطب د اوزون طبقې د نور لازیات زیانمن کېدلو مخنوی وکړي او هغه ترمیم کړي او د کلوروفلورو کاربن د ګاز د لازیات تولید مخه ونیسي. خو متاسفانه ټول ګډون کوونکي هېوادونه د مونتریال پرېکړې ته ژمن پاتې نه شول.

په پای کې د نړۍ د ۱۲۴ هېوادونو استازي د لندن په ښار کې راټول شول او د کلوروفلورو کاربن د زیات خطر او د تولید په باره کې یې بحث وکړ او په قاطع ډول یې پرېکړه وکړه چې د مونتریال د غونډې په پیروۍ، په لندن کې د ګلخانه‌یي ګازونو او په جدي توګه د کلوو فلورو کاربن ګاز د تولید مخه ونیسي. په ۱۹۹۸ میلادي کال کې وښوول شوه چې د جنوبي قطب په اوزون طبقه کې لوی سوری منځته راغلی دی چې پراخوالی یې ۲۶ میلیونه کیلومتر مربع دی چې دغه پراخوالی د شمالي امریکا له پراخوالي سره مساوی دی. Van Alan چینایي پوه د نوموړي سوري په کشفولو بریالی شو.

له ۱۹۹۹ څخه تر ۲۰۰۱ میلادي کا ل پورې د امریکا د متحده ایالتونو پوهانو د NoAA اوNASA ټولنو د فضایي څېړنو په مرکز کې وموندله چې د وان الن کشفیات په واقعي ډول صحیح دي. په ۲۰۰۳ میلادي کال کې د اوزون د طبقې د زیانمن کېدلو اندازه ۲۸ میلیون کیلو متره مربعو پراخوالي ته ورسېده.

پوهان په دې لټه کې شول چې په ببړني ډول د O_3 د تخریب مخه ونیسي. په پای کې په دې

بريالي شول چې په جنوبي قطب کې د اوزون د طبقې د زيانمن کېدلو مخه ونيسي ځکه چې د اوزون د طبقې تخريب په ځمکه کې د لاندنيو زيانونو سبب ګرځي:

- په ځمکه کې د يخچالونو ويلې کېدل.
- د سمندرونو د اوبو د سطحې لوړېدل.
- د وچکالۍ رامنځته کېدل او په ځمکه کې د کرنيزو محصولاتو کمښت .
- له مخکينيو کلونو څخه د تودوخې د درجې زياتېدل.

په ټولګي کې فعاليت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ چې د ځمکې پر مخ د ژوندیو اجسامو لپاره د اوزون د قشر د ارزښت او کله چې د اوزون طبقه تخريب شي د هغې ناوړه راتلونکی پايلې دې د ځمکې په کره کې تر بحث لاندې ونيسي او د بحث پايلې دې د ډلې مشر خپلو ټولګيوالو ته بيان کړي. ښوونکی دې د بحث پايله له خپلو معلوماتو سره يو ځای کړي او زده کوونکو ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د اوزون د طبقې په باره کې لنډ معلومات وړاندې کړئ.

۲. د کلورو فلورو کاربن C.F.C ګاز په کومو صنايعو کې کارول کېږي او د اوزون د طبقې لپاره څه ضرر لري؟

۳. ولې د اوزون طبقه تخريبېږي؟

۴. ګلخانه‌یې ګازونه کومو ګازونو ته ویل کېږي او ولې په دې نوم یادېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱-د لندن د ۱۹۹۵ میلادي کال په غونډه کې پرېکړه وشوه چې د ـــــــ او ـــــــ ګازونو مخنیوی دې وشي.

۲. په ۱۹۹۸ میلادي کال کې یو چینایي پوه چې.....نومېږي وموندله چې د اوزون د طبقې زیانمن کېدل..... کیلو مترو مربع ته رسېدلی ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ښوونځي له کتابتون، مجلو او نورو منابعو څخه د ګلخانه‌یي ګازونو او هغه لاملونو په هکله چې له هغو څخه یې سرچینه نېولې ده، څو کرښې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

۸–۰۴ د ځنګلونو پرې کول:

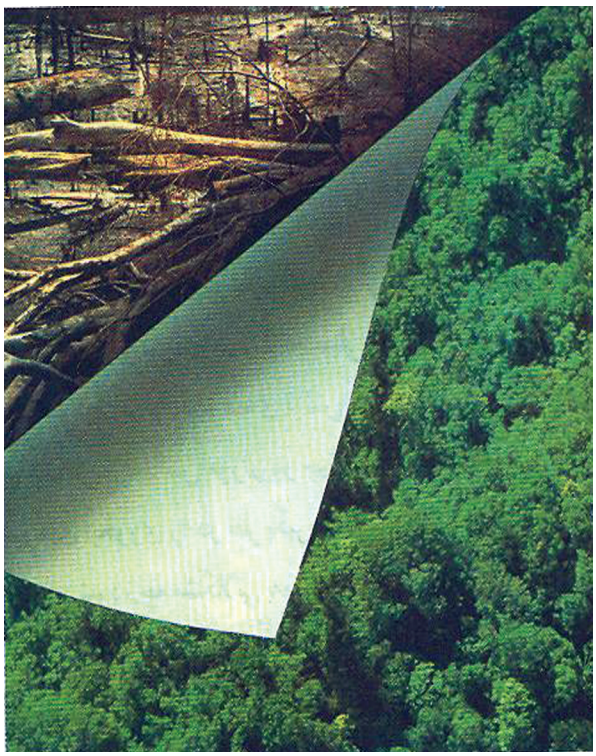
ایا پوهېږئ چې د ځنګلونو پرې کول د ژوندیو موجوداتو لپاره څه تاوان لري؟

ځنګلونه او د هغو طبیعي وده د خدای ﷻ له نعمتونو څخه ګڼل کېږي چې انسانانو ته يې وربخښلي دي. ځنګلونو د ځمکې کرې ته ښکلا، صحي او اقليمي رونق ورکړی دي. ځکه چې د ځنګلونو شته والی د هوا په چاپېرلو کې چې مورِ يې تنفس کوو، ځانګړی نقش لوبوي، مضر ګازونه لکه: کاربن ډای اکساید جذبوي او اکسیجن ازادوي. اکسیجن يوه حياتي ماده ده چې مورِ يې تنفس کوو.

ځنګلونه د طبیعت د نظم په برابرولو، د ژوندانه د ښو شرایطو په ساتلو او د ځمکې دکرې د تودوخې د زیاتوالي د مخنیوي لپاره، ډېر اهمیت لري. په همدې ډول ځنګلونه د فوتوسنتېز photosynthesis په عملیې کې چې نباتات د ریښو په واسطه له ځمکې څخه اوبه او مالګې جذبوي او پاڼو ته يې انتقالوي، پاڼې کاربن ډای اکساید له هوا جذبوي او د لمر د روښنایي په شتون کې کاربوهایدریت تولیدوي او د ورځې اوکسیجن ازادوي چې د ژوندیو موجوداتو د تنفس لپاره حياتي ارزښت لري او برعکس د شپې له خوا کاربن ډاي اکساید خارجوي او اوکسیجن اخلي يعنې د کاربن او اوکسیجن د ګازونو توازن تنظيموي.

د ځنګلونو موجودیت د انسان لپاره لاندې ګټې لري:

- د میوو او نباتاتو رېښې د ځینو انسانانو خواړه جوړ وي.
- د ونو لرګي په ودانیو، د کور د سامانونو او کاغذ په جوړولو کې استعمالېږي.
- د ونو سیوری انسان له ډېرې تودوخې څخه ساتي.
- ځنګلونه د سېلابونو مخه نیسي ځکه چې باران د ونو په پاڼو او څانګو لګېږي او چټکتیا یې کموي. د ځنګلونو خاوره په وښو، ښاخونو او پاڼو پوښلې وي چې اوبه جذبوي او له اوبو څخه ډکې وبالې جوړوي.
- د ځنګلونو له حاصلاتو څخه د ځینو درملو د تولید لپاره ګټه اخیستل کېږي.
- ځنګلونه د تفریح او ساعت تېرۍ لپاره مناسب ځای ګڼل کېږي.
- ونې د موټرو، فابریکو او الوتکو غږونه کموي.
- د وحشي ژوو د ژوند چاپېریال جوړوي.

د ځنګلونو له منځه وړل د ژوند له منځه وړل دي

د نړۍ په زیاترو سیمو کې د خوړو، د کورونو د سامانو نو او سون توکو او نورو اړتیاوو د پوره کولو لپاره ځنګلونه پرې کېږي د ۱۹۸۰ میلادي کال په لسیزه کې د نړۍ په زیاتو سیمو کې د ځنګلونو دپرېکولو شاهدیو. د احصایې له مخې یوازې د ځمکې په تودو استوایي سیمو کې، هر کال د ۱۰۵ ملیونو هکتارو په اندازه ځمکه له ځنګلونو څخه پاکېږي. د ځنګلونو پرې کول د ځمکې په کره کې د ګټې پر ځای ډېر تاوان لري او اقلیم ګډوډوي. ځکه چې د نفوسو زیاتوالی او د صنعت زیات پرمختګ او فابریکو په اروپا، امریکا، افریقا، آسیا او اوقیانوسیه کې ځنګلونه محدود کړي. په دې وروستیو کلونو

کې د ملګرو ملتونو شين سازمان جوړ شو. د دې خوځښت پلويان د دې ځنګلونو د پرې کولو مخه نيسي، خو تر اوسه بريالي شوي نه دي.

د ځنګلونو پرې کول په شمالي او سويلی دواړو کروکې يو شانته روان دي. د ځنګلونو پرې کول د نړۍ په زياترو هېوادونو کې ليدل کېږي چې د اور لګولو او صنايعو لپاره پرې کېږي او د طبيعي زېرمو يوه برخه له لاسه ورکوي په پايله کې صحرايي سيمې په چټکۍ پراخېږي.

لاندې لاملونه د ځنګلونو له منځه وړلو کې زياته برخه لري:

۱. د کورونو جوړول او په نړۍ کې صنعتي پرمختيا.

۲. په کرنيزه ځمکه د ځنګلي سيمو تبديلول.

۳- اور لګېدنې.

په ټولګي کې فعاليت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ. يوه ډله دې د ځنګلونو د موجوديت په ګټو او بله ډله دې د ځنګلونو د پرې کولو په ضررونو يو له بل سره بحث وکړي او نتيجه دې د هرې ډلې استازی خپلو ټولګيوالو ته بيان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د فوتوسنتيز عمليه د هوا په پاکوالي کې څه اغېزې لري؟

۲. له ځنګلونو څخه کومه اقتصادي ګټه اخېستل کېږي؟

۳-د ځنګلونو له منځه تلل د ژوندانه په چاپېريال څه اغېز لري؟

سم ځوابونه د (س) په توري او ناسم ځوابونه د (غ) په توري په نښه کړئ:

۱. ځنګلونه د اتموسفير دوړې او خاورې له منځه وړي.

۲. د اوکسیجن او کاربن توازن په هوا کې تنظیموي.

۳. د ځنګلونو پرې کول زمونږ د اقتصادی اړتیاو د لرې کولو لپاره ګټور دي.

۴. د ځنګلونو تخریب په شمالي او جنوبي نیم کره کې یو ډول دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په ډېرځیر سره د ځنګلونو د پرې کولو اغیزې د انسانانو د ژوند په اړه وڅېړئ او پایله یې په کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې په ټولګي کې ولولئ

اصطلاحات

۱- اتموسفیر Atmosphere: هغه هوا چې ځمکه یې چاپېره کړې ده. اتموسفیر بېلابېلې طبقې ګازونه او مواد لري. د اتموسفیر عناصر O_2، N، Co_2، هیلوم He، میتان Ch_4 او کرپتون kr دي.

تروپوسفیر پورې Troposphere له ۰-۱۲ کیلو مترو پورې دی.

ستراتوسفیر پورې Stratosphere ۱۲-٤۸ کیلو مترو پورې دی.

میزوسفیر پورې Mezosphere **۴۸-۹۸** کیلو مترو پورې دی.

ترموسفیر پورې Thermosphere **۹۸-۶۸۹** کیلو مترو پورې دی.

اګزوسفیر پورې د Exosphere **۶۸۹** کیلو مترو څخه زیات

۲- اجباري مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په خپله خوښه او رضا نه کېږي لکه: د جګړو او طبیعي افتونو په سبب مهاجرت کول.

۳- استرونومي Astronomy: د لمر، ستورو، سیارو او نورو آسماني اجرامو تحقیقي علم دي.

٤- اسناد Document: تحقیقي رسمي او داسي نور اسناد.

۵- انټرنېټ Internet: تنظیم شوی سیستم دی چې د تجارتي، صنعتي، رسمي او تحقیقي اطلاعاتو او پیغامونو په چټکو لېږدولو کې ورځخه کار اخیستل کېږي او د اطلاعاتو د انتقال نوی سیستم ګڼل کېږي.

٦- اقلیم Climate: په یوه اوږده موده کې (له **۳۰** څخه تر **۴۰** کلنو کې) د ځمکې د آب و هوا منځني حالت تکرار ته ویل کېږي.

۷- اقتصادي فعاله نفوس: د یوه هېواد هغه نفوس ته ویل کېږي چې په تولیدي او غیر تولیدي اقتصادي ساحو کې بوخت دي. (د **۱۸** څخه تر **۶۵** کلنۍ پورې)

۸- اکسیجن (O_2): کیمیایي ګاز دی چې د ژوندیو موجوداتو لپاره ګټور دی.

۹- ایکولوژي Ecology: چې له طبیعي چاپېریال سره د انساانو نباتاتو او حیواناتو اړیکې مطالعه کوي.

۱۰- ایمېل E.mail یا بریښنالیک: یوتنظیم شوی سیستم دی چې په اوسنۍ ټکنالوژۍ کې دیوې ښې سرچینې په توګه په چټکۍ د اطلاعاتو او پیغامونو په انتقال کې کارول کېږي.

۱۱- بهرني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونو ته ویل کېږي چې خلک له یو هېواد څخه بل هېواد ته مهاجرت کوي چې د هغه هېواد د ښو شرایطو یا د نظر وړ هېواد د ټولنیزو او نورو مختلفو برخو د فعالیتونو څخه ګټه واخلي.

۱۲- ټرانزیټ: د Traitus کلمې څخه اخېستل شوي ده چې معنا یې تېرېدل دي یعنې د هېوادونو ترمنځ د یوه سټیشن څخه بل سټیشن ته د مالونو او مسافرینو انتقالیدل دي.

۱۳- پوسټ Post: د لیکونو او پارسلونو د لېږلو سیستم دی.

۱٤- پاتې شوني waster: د فابریکو او صنایعو پاتې شوي توکي.

۱۵- جبې: هغه ټیټه سیمه چې زیات لنده بل ولري او معمولاً اوبیز بوټي او واښه په کې شنه شوي وي او د ډنډونو برخلاف په اوبو نه وي پوښل شوي.

۱٦- ځوړي slope: هغه سطحه چې مایله ده او نشیب ولري.

۱۷- زېږېدنې Birth Rate: په یوه ټولنه، ښار، سیمه او هېواد کې په یوه کال کې د زېږېدنو شمېر په هرو زرو تنوکې ټاکل کېږي.

$$\text{زوکړه په کال کې} = \frac{\text{د زوکړې شمېر}}{\text{په هرو زرو تنو کې}}$$

۱۸- ګازونه: د مادې یو حالت دی چې په طبیعت کې لیدل کېږي لکه: اوبه د جامد په حالت کې د کنګل په څېر، د مایع په حالت د اوبو په شکل او براس حالت د ګاز په څېر لیدل کېږي.

۱۹- د اوزون قشر(O_3): د ځمکې محافظوي قشر دی چې تروپوسفیر د طبقې د پاسه موقعیت لري او ځمکه له بنفش څخه هغه خوا وړانګو څخه ساتي.

۲۰- د اوبو دوران Hydro cycle: د سمندر اوبه د تبخیر په واسطه په بخار بدلېږي او هوا ته پورته کېږي او د سوړوالي په سبب بیا د باران په شکل ځمکې ته راځي او د سیندونو په واسطه سمندر ته ځي.

۲۱- نقلیه وسیلې Transportation: هغه وسیلې چې د تجارتي کالیو او خلکو د انتقا ل لپاره کارول کېږي.

۲۲- د نفوسو ګڼوالی: په یوه ټاکلي ساحه کې د هغو اوسېدونکو ته ویل کېږي

د يوې سيمې ټول نفوس

د يوې سيمې د نفوسو منځګڼوالی = ——————————

د سيمې پر ټول پراخوالي

۲۳- د نفوسو طبيعي وده: د زېږېدنو او مړينې دواړو لاملونو پورې اړه لري په يو هېواد يا يو ه سيمه کې د نفوسو د طبيعي ودې د شمېرنې لپاره بايد د پام وړ کال کې د زېږېدنو د ودې او د مړينې اندازه و شمېرل شي او پايله يي په سلنو اعلان شي.

د زېږېدنو شمېر – د مړينې شمېر

نفوسو طبيعي وده = ——————————

په ټول نفوس

په هغه صورت کې چې د زېږېدنو شمېر له مړينې څخه زيات وي د نفوسو طبيعي وده شتون لري.

۲٤- د نفوسو ميخانيکي حرکت:هغه مهاجرتونه چې سياسي، اقتصادي او مذهبي او نورو لاملونو په سبب له هېواد څخه بهر ته کېږي نفوسو د مخانيکي حرکت دی. د ننني مهاجرتونو د نفوسو د دوهم ځلي ځای پر ځای کېدنې سبب کېږي د نفوسو په شمېر اغېزه نه لري.خو بهرني مهاجرتونه د نفوسو په شمېر مهمه اغېزه لري. که مهاجرتونه هېواد ته د بهر څخه نسبت هغو مهاجرتونو ته چې د هېواد څخه بهر ته کېږي ډېر وي، د نفوسو ميخانيکي وده منځته راغلې ده.

۲۵- د نفوسو چاودېدنه: د نفوسو د شمېر چټک زياتوالي په وروسته پاتې هېوادونو کې د مړينې د سطحې راټيټېدل او د زېږېدنو شمېر په لوړه سطحه ساتلو ته د لويدېځ پوهان د نفوسو چاودېدنه وايي.

۲٦- دايمي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرين يي خپل لومړني ټاټوبي ته د بېرته راتللو نيت ونه لري.

۲۷- کورني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په دايمي يا موقتي (موسمي) توګه د هېواد په دننه کې عملي کېږي.

۲۸- ديموګرافي: د يوناني کلمې دموس Demos (خلک) او ګراف Graph (ترسيم) څخه ترکيب شوې چې د نفوسو د طبيعي زياتوالي، هجرت، جنس، عمر، کسب او کار او نورو ځانګړتياوو د مطالعې ته ويل کېږي.

۲۹- ډله ييزې اړيکې يا Telecommunication لکه راډيو، ټېلفون، موبايل، انټرنېټ، د سپوږمکيو سيستم او داسې نور.

۳۰- کلورو فلورو کاربن مخفف C. F. C دی.

۳۱- ککړتیا Pollution: هغه پروسه ده چې په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د هغې په واسطه د چاپېریال یوه برخه د ژوند لپاره نا مساعده کېږي یا خطرناکه ګرځي. ککړتیا په چاپېریال کې د یوه یا څو عناصرو، لکه: لوګي او ګازونه په هوا کې او یا په سمندر کې د نفتي مواد و زیاتوالی د نفت وړونکو ټانکرونو د سوري کېدلو په واسطه ککړېږي، تیزابي بارانونه او داسې نور.

۳۲- کنګلونه: د یخ ټوټې چې د غرونو په لوړو برخو او قطبینو کې شته.

۳۳- لویې لارې High way: د ځمکنۍ ټرانسپورټ عمومي سړکونه.

۳٤- ناسا NASA: د امریکا د متحده ایالتونو د فضایي تحقیقاتو مؤسسه

مړینه: په زرو تنو کې د مړینې اندازې ته ویل کېږي .

$$\text{په یوه کال کې مړینه} = \frac{\text{د مړو شمېر}}{\text{په هرو زرو تنو کې}}$$

۳۵- مهاجرت immigration د استوګنې د ځای بدلون له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته مهاجرت ویل کېږي که دا مهاجرت د هېواد په دننه کې وي د Internal Displacement په نوم یاد او که د یوه هېواد څخه بل هېواد ته وي د immigration په نوم یادېږي.

۳٦- میډیا Media یا ډله ییزې اړیکې چې ټلویزیون، راډیو او چاپ شوي مطبوعات او داسې نور احتوا کوي.

۳۷- مصنوعي سپوږمکۍ Satellite: د نوې ټکنالوژۍ ډېره عصري وسیله ده چې ځمکه او سیارې مطالعه کوي.

۳۸- مګنتوسفیر Magnetosphere: د ځمکې به شاوخوا کې د مقنا طیسي کره ده

۳۹- نړیوال توب Globalization

٤۰- موقتي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرین خپل لومړني ټاټوبي ته ببرته د راتګ نیت لري.لکه: د کوچیانو موسمي مهاجرتونه

٤۱- سلولر Celleular: د مخابرې نوې وسیله ده چې کوچنۍ او لویې سیمې د مخابرې تر پوښښ لاندې راولي.

٤٢- فکس Fax: میخانیکي جوړښت دی چې د هغه په واسطه اطلاعات او اسناد لکه: اقتصادي، تجارتي، دفتري او تحقیقي لرې او نژدې واټن ته په لږ وخت کې له یوه ځایه بل ځای ته لېږدوي.

٤٣- هایدروسفیر Hydrosphere: اوبلنې کرې ته ویل کېږي. ځمکه د سمندرونو او نورو اوبلنو عناصرو په واسطه چاپېره شوې ده.

٤٤- Remote Sensing: د اوسني وخت عصري ټکنالوژي ده چې له لرې واټن څخه معلومات ورکوي.

٤٥-I M P (Interface Message Processor): له یو کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته د پیغامونو لېږدول دي

٤٦- G.P.S (Global. posthirning system) په نړۍ کې د موقعیتونو د ټاکلو سیستم دی.